

Н.А. КУН

ҚАДИМГИ ЮНОНИСТОН АФСОНА ВА РИВОЯТЛАРИ

Иккинчи китоб

ҚАДИМГИ ЮНОН ЭПОСИ

АРГОНАВТЛАР

*

ТРОЯ АФСОНАЛАРИ СИЛСИЛАСИ

*

ОДИССЕЙНИНГ САРГУЗАШТЛАРИ

*

АГАМЕМНОН ВА УНИНГ ЎғЛИ АРЕСТ

*

ФИВА АФСОНАЛАРИ СИЛСИЛАСИ

ТОШКЕНТ
«DAVR PRESS» НМҲ
2013

84(0)3-Антик адабиёт

Николай Куннинг машҳур «Қадимги Юнонистон афсоналари ва ривоятлари» китобининг иккинчи қисми Қадимги юнон эпоси — «Аргонавтлар», «Троя афсоналари силсиласи», «Одиссейнинг саргузаштлари», «Агамемнон ва унинг ўгли Арест» ва «Фива афсоналари силсиласи» каби бобларни ўз ичига олади.

Ушбу китобда баён этилган воқеалар ҳам худди биринчи китобдаги каби, антик даврда яшаб ўтган юнон қаҳрамонларининг қизиқарли саргузаштлари, жангу жадаллари, жасоратлари, мураккаб ўзаро муносабатларига бағишланади.

Китоб кенг ўқувчилар оммасига мўлжалланган.

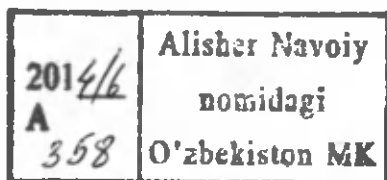
Қодир Мирмуҳамедов таржимаси

Барча ҳуқуқлар амалдаги қонуналарга асосан ҳимояланган.

"DAVR-PRESS" нашриёт-матбаа уйининг ёзма рухсатисиз ушбу нашрни қисман ёки тўлиқ ҳолда бошқа оммавий ахборот воситаларида электрон ёки механик кўринишда кўчириб босиш, магнит ташувчи воситаларда тарқатиш қатъий таъқиқланади.

N1 31814/2
291

ISBN 978-9943-4075-0-3

© "DAVR PRESS" HMY, 2013

ҚАДИМГИ ЮНОН ЭПОСИ

АРГОНАВТЛАР

(Аргонавтларнинг сафари ҳақидаги ривоятлар асосан
милoddан олдинги III асрда яшаган юнон шоири
Аполлоний Родоссийнинг "Аргонавтика" номли достони
бўйича баён қилинади)

ФРИКС ВА ХЕЛЛА

Беотия вилоятида, бир замонлар минилар қабиласининг бобокалони Миний ҳокимлик қилган кўҳна Орхоменда шамоллар худоси Эолнинг ўғли шоҳ Афамант ҳукмронлик қиларди. Бу шоҳ булутлар маъбудаси Нефеладан икки фарзанд кўрган бўлиб, булар — ўғли Фрикс ва қизи Хелла эди. Лекин Афамант хотини Нефелага бевафолик қилиб Кадм қизи Инога уйланади. Ино эрининг биринчи никоҳидан бўлган болаларини ёқтирмайди ва уларни йўқ қилиш пайига тушади. У орхоменлик аёлларга экиш учун ҳозирланган уруғлик донни қовжиратиб қуритишни буюради. Оқибат, деҳқонларнинг ҳамиша мўл ҳосил берадиган далаларида биронта ҳам дон униб чиқмайди. Бу офат шоҳ Афамантни қаттиқ хавотирга солади; у ёйандоз Аполлоннинг коҳинидан бу унумсизлик сабабини билиб келгани муқаддас Делфага элчилар юборади. Аммо маккор Ино элчиларни пора билан ўзига оғдиради, шу боис улар Делфадан сохта жавоб олиб келишади.

— Каромат соҳибаси Пифия бизга шундай жавоб қилди, — дейдилар Делфадан қайтган элчилар Афамантга. — Ўғлинг Фриксни худолар йўлига қурбонлик қилсанггина улар экинзорларининг яна ҳосилдор қилар эканлар.

Афамант ўз шаҳри бошига тушажак офатни бартараф қилиш учун суюкли ўғлонини қурбон қилишга ҳам рози бўлади. Инонинг оғзи қулоғида: Фриксни йўқ қилиш режаси амалга ошаётган эди.

Мана, қурбонлик қилиш учун ҳамма нарса тайёр. Ҳозир коҳин навжувон Фриксни бўғизлаши керак, лекин шу пайт бирдан бу ерда тангри Ҳермеснинг туҳфаси — тилла юнгли қўчқор намоён бўлади. Бу қўчқорни Фрикснинг онаси маъбуда Нефела ўз фарзандларини фалокатдан қутқариш учун юборган эди. Фрикс билан Ҳелла шу заҳоти тилла юнгли қўчқорга миниб олишади, қўчқор осмонга парвоз қилиб, болаларни олис шимол томонга учуриб кетади.

Қўчқор шамолдак тез учиб борар эди. Пастда, жуда-жуда олисда поёнсиз далалар, ям-яшил ўрмонлар ястаниб ётар, улар орасидан кумушранг дарёлар илонизи бўлиб оқардилар.

Мана денгиз. Энди қўчқор денгиз узра учиб борарди. Шу пайт Ҳелла пастга қараб қўрқиб кетади-ю денгизга йиқилади ва мангу бесаранжом тўлқинлар уни ўз домига тортиб кетади. Фрикс синглисини қутқаришга ожиз эди. Ҳелла ҳалок бўлади. Шундан буён Ҳелла ҳалок бўлган денгиз унинг номи билан Ҳеллеспонт (яъни Ҳелла денгизи) деб атала бошлаган экан.

Қўчқор устига минган Фрикс билан яна анча узоққа учиб бориб, ниҳоят, олис Колхидадаги Фасис дарёси бўйига қунади. Бу ерда тангри Ҳелиоснинг ўгли сеҳргар Эет салтанатни бошқарар эди. Фриксни шу Эет тарбиялаб ўстиради. Балоғатга етгач, уни ўз қизи Халкиопага уйлантиради. Фриксни ўлимдан қутқарган тилла юнгли қўчқорни эса, булутқувар тангри Зевс шарафига қурбон қилишади. Унинг олтиндек товланувчи тилларанг терисини Эет уруш худоси Ареснинг муқаддас дарахтзорига осиб қўяди. Энди бу тилларанг терини оғзидан ўт пурковчи, ҳеч қачон мижжа қоқмайдиган аждар қўриқлаши лозим эди.

Тилларанг терининг овозаси бутун Юнонистонга таралади. Афамантнинг авлодлари ўз насл-насабларининг ҳаловатда ва фароғатда яшашлари учун шу тилларанг терининг соҳиби бўлишлари шарт эканлигини яхши билишар, шунга кўра, қандай қилиб бўлмасин, уни қўлга киритишни истардилар.

ЯСОННИНГ ТУГИЛИШИ ВА ТАРБИЯСИ

Шоҳ Афамантнинг огаси Кретеи Фессалиядаги мовий денгиз қўлиги бўйида шаҳар барпо этиб, унга Иолк деб ном қўяди. Иолк ривож топиб, ҳудудини тез кенгайтира боради, ерларининг ҳосилдорлиги, тижорат ишлари ҳамда баҳрийлик қилиш имконияти бу шаҳарнинг бойиб кетишига имкон яратади. Кретеи ўлагач, тахтга унинг ўгли Эсон ўтиради, бироқ Эсоннинг Посейдондан тугилган онабир укаси Пелий зўравонлик билан ҳокимиятни ундан тортиб олади, шундан кейин Эсон шаҳарда оддий бир фуқаро сифатида яшашга мажбур бўлади.

Орадан кўп вақт ўтмай, Эсон ўғил кўради. Бола гулдек чиройли эди. Бироқ Эсон уни такаббур ва тошбағир Пелий ўлдириб қўйишидан қўрқади, чунки шу чақалоқ келгусида Иолкнинг қонуний ҳукмдори бўлиши керак эди. Эсон ўғлини эл кўзидан яширишга қарор қилади. У, чақалоқ тугилган заҳоти дунёдан ўтди, деб овоза қилади. Ҳатто дабдабали жаноза ҳам ўқитади, ўзи эса ими-жимиди ўғилчасини Пелион тоғига олиб бориб, уни кентаврлар орасида энг донишманди ҳисобланган Хиронга топширади. Бола ўша ерда, ўрмон ичидаги горда Хирон, унинг онаси Филира ва хотини Хариклолар қўлида тарбия олиб ўса бошлайди. Донишманд Хирон болага Ясон деб исм қўяди. Хирон унга шамшир ва найза билан жанг қилишни, чилласи таранг тортилган камондан ўқ отишни ўргатади. Абжирлик, куч-қувват ва диловарликда Ясонга тенг келадиган азамат топилмайди. Ҳусндорликда-ку бу йигитни самовий хилқатларга тенглаштирса бўлар эди.

Ясон йигирма ёшга тўлгунча Хироннинг горида яшайди. Шундагина у Пелион ёнбағридаги бу хилват гўшани тарк этиб, Иолк шаҳрига бормоқчи ва амакиси Пелийдан Иолк давлатини даъво қилмоқчи бўлади.

ЯСОН ИОЛКА

(Шоир Пиндарнинг шеърлари "Пифия қасидаси"
бўйича баён қилинади)

Ясон Иолка келиб, тўғри халқ жамоаси тупланган майдонга боради. Шаҳарликлар бу йигитга ҳайрат ва таажжуб билан тикиладилар. Йигит шу қадар ўқтам ва чиройли эдики, одамлар уни ё Аполлон, ё Ҳермес бўлса керак, деб ўйлашганди. Ясоннинг кийим-боши ҳам Иолка аҳолисиникига ўхшамасди: елкасига қоплоннинг чипор териси ташланган, фақат битта унги оёғигагина кафш кийган эди. Ясоннинг қалин жингалак сочлари елкасига тушган, худди навқирон маъбудадек чехрасидан нур ёғилиб турарди. У ўзига маҳлиё бўлиб қараб қолган оломон орасида хотиржам бир жуфт найзага таяниб турарди.

Шу маҳал майдонга ғоят серҳашам жангаробада Пелий кириб келади. У йигитчага бир нигоҳ ташлайди-ю унинг бир пой кафш кийганини кўриб, юраги орқасига тортиб кетади. Бунинг сабаби бор эди: бир вақтлар башоратгоҳ коҳини, оёғига бир пой пойабзал кийиб Иолка тоғдан тушиб келган одам сени ҳалок этиши мумкин, деб айтган эди. Бу одам Эсоннинг ўгли бўлиб, у ё куч, ё найранг ишлатиб, Пелийни ўлдириши муқаррар эди.

Лекин Пелий қўрқиб кетганини сездирмай, йигитчага такаббурлик билан савол беради:

– Ҳой йигит, қаерда тугилиб ўсгансан, аждодларинг ким? Фақат ҳақ гапни айт, ёлғон сўзлаб гуноҳга ботма, камина — манфур бўҳтоннинг душманидурман.

Ясон Пелийга хотиржамлик билан жавоб қайтаради:

– Донишманд Хирон мени фақат ҳақгўй ва виждонли бўлишга ўргатган, мен унинг сабоқларига ҳамиша амал қилгумдир. Мен Хироннинг горида йигирма йил яшаб, бирон марта ҳам ҳақиқатдан юз ўгирмадим, бирон марта айб иш қилмадим. Мана, энди бўлса, ўзим таваллуд топган Иолка, ўз уйимга, падарим Эсоннинг ҳузурига қайтиб келдим. Мен бу ерга Иолка давлатига бўлган шоҳлик ҳуқуқимни тикламоқ учун келдим. Эшיתיшимча, бу давлатни менинг отамдан маккор Пелий зўрлик билан

тортиб олган экан. Халойиқ, мени бузург аждодларим хонадонига бошлаб боринг. Мен мусофир эмасман, шу ерда Иолқда туғилганман. Исмим — Ясон, ҳамшаҳарингиз Эсоннинг ўгли бўламан.

Иолкликлар Ясонга отасининг уйини кўрсатиб қўйишади. Ясон уйга кириши билан, отаси бир қарашдаёқ ўғлини танийди. Кекса Эсоннинг кўзларига севинчдан гилт-гилт ёш келади. У ўғлининг диловар ва хушруй йигит бўлганини куриб, кўнгли тоғдек кўтарилади.

Ясоннинг шаҳарга қайтгани ҳақидаги хабар бир зумда Эсоннинг отаси ва иниси — Фера шоҳи Ферет билан Мессенияда яшовчи Амфаонга етиб боради. Улар орадан сал вақт ўтар-ўтмас, ўз ўғиллари Адмет ва Мелампод билан Иолкка етиб келадилар.

Эсон билан Ясон ўз хешларини қутлаб, беш кечаю беш кундуз зиёфат беради. Улар суҳбат қуришган чоғда Ясон хешларига юрагини очиб, Иолк ҳокимиятини ўзига қайтариб олиш нияти борлигини айтади. Ясоннинг амаки ва амакиваччалари унинг бу ниятини маъқулайдилар, у билан бирга Пелийнинг ҳузурига борадилар. Саройда Ясон Пелийдан ҳокимиятни қайтаришни талаб қилади ва отаси Эсондан тортиб олган бойликларни ўзига қолдиришга сўз беради. Пелий Ясонга рад жавоби беришдан қурқади.

— Яхши, мен розиман, — дейди Пелий, — лекин битта шартим бор: сен олдин ер ости маъбудаларининг шафқатига мушарраф бўлишинг лозим. Узоқ Колхидада қазо қилган Фрикснинг руҳи тушимга кирди. У мендан Колхидага бориб, тилларанг терини қўлга киритишимни илтижо қилди. Мен Делфадаги башоратгоҳга бордим, у ерда ёйандоз тангри Аполлоннинг ўзи менга “Колхида сари равона бўл”, деб амр этди. Бироқ мен кексайиб қолганман, бундай улкан жасоратга журъат эта олмайман. Сен эсанг, айна куч-қувватга тўлган навқирон йигитсан. Шунинг учун бу жасоратга сен бел боғла. Шу илтимосимни бажариб келсанг, ҳокимиятни сенга ўзим икки қўллаб топшираман.

Ичи қора Пелий Ясонга шундай жавоб қилади. У, агар Ясон тилла ранг тери учун Колхидага борадиган бўлса, албатта, ўша ёқда ҳалок бўлиб кетишига ишонган эди.

ЯСОН ҲАМРОХЛАР ЙИГИЇ, КОЛХИДА САФАРИГА ҲОЗИРЛИК КЎРА БОШЛАЙДИ

Пелий билан булган суҳбатдан сўнг Ясон дарҳол Колхида сафарига ҳозирлик кўра бошлайди. У Юнонис-тоннинг барча вилоятларини айланиб чиқиб, ўз жасоратлари билан довуқ қозонган қаҳрамонларни тилларанг тери учун уюштирилаётган сафарда қатнашишга даъват этади. Унинг бу даъватига жуда кўп азамат йигитлар отилиб чиқадилар. Ҳаттоки, Ҳеракл ҳам бу сафарда қатнашишга рози бўлади. Барча қаҳрамонлар Иолкка тўпланишади. Тўпланганлар орасида маълум ва машҳур не-не паҳлавонларни учратиш мумкин эди: бу ерда Афина шаҳрининг фаҳри бўлмиш иқтидорли Тесей ҳам, ака-ука Кастор билан Полидевк ҳам, булардан ташқари, Борей билан Орифиянинг қанотли ўтиллари — Калаид билан Зет ҳам, Калидондан келган Мелеагр ҳам, қудратли Анкейу Адмету Теламонлар ҳам ва яна жуда кўп қаҳрамонлар бор эди. Улар орасида машҳур хонанда Орфей ҳам бор эди. Бу самовий хилқатлар сингари хушчеҳра ва диловар қаҳрамонларга бутун Иолк аҳолиси маҳлиё бўлиб боқарди.

Қаҳрамонларнинг сафарга чиқиши учун кема ҳам тайёр эди. Бу кемани Аресторзода Арг қурган, унга бу ишда маъбуда Афинанинг ўзи мадад бериб турган эди. Маъбуда кеманинг қуйруғига Дадонадаги Зевс ибодатхонаси ёнида ўстан муқаддас эман дарахтининг бир бўлагини ёпиштиради. “Арго” деб номланган бу элик эшакли кема гоят муҳташам эди. У қушдек енгил ва учқур бўлиб, худди оқчорлоқдек тўлқинлар тўшини тилиб, шамолдак еларди. Мазкур сафарда қатнашган қаҳрамонларни кема номи билан Аргонавтлар (яъни “Арго”да сузган денгизчилар) деб юрита бошлайдилар. Аргонавтларга нафақат Афина пуштипаноҳлик қилади, шунингдек, маъбуда Ҳера ҳам уларни ўз ҳимоясига олади. У Пелийдан қаттиқ газабланарди. Зеро, бу шох Ҳерага бағишлаб ҳеч қачон эҳсон ҳам, қурбонлик ҳам қилмас эди. Ва лекин, Ясон маъбуданинг карамига

кўпроқ муяссар бўлганди. Бунинг сабаби бор: кунларнинг бирида, маъбуда Ҳера бу навжувон йигитни синамоқ учун мункиллаган кампир қиёфасида тоғ дарёси бўйига келиб, дув-дув кўз ёш тўкканича Ясондан ўзини дарёнинг нариги бетига ўтказиб қўйишни илтимос қилади. Шунда қаҳрамон йигит кампирни ниҳоятда авайлаб опичади-да, тошқин дарёни кечиб, нариги соҳилга олиб ўтади. Фақат бу кечув пайтида Ясон чап оёғидаги кафшини йўқотиб қўяди. Шундан буён Ҳера Ясонга меҳр-шафқат қилар ва ҳар бир ишда унга мададкор бўлар эди. Қолаверса, ёйандоз Аполлон ҳам аргонавтларга ҳомийлик қиларди: ахир қаҳрамонлар қалбида сафарга чиқиш фикрини уйғотган ва айни пайтда уларга бу ишларида саодат ва омад башорат қилган шу тангри Аполлон эди-да.

Иолкка тўпланган қаҳрамонлар Ҳераклни ўзларига сардор этиб сайламоқчи бўладилар, аммо Ҳеракл бу лавозимдан бош тортади ва Ясоннинг номзодини тавсия қилади. "Арго" кемасига дарга этиб Тифийни сайлайдилар, Линкей эса, кеманинг тумшугидан ўрин олади. Унинг ўткир кўзлари наинки ер юзидаги, балки сув остидаги нарсаларни ҳам кўра олар эди.

Йўлга чиқиш учун ҳамма нарса шай. Сувга туширилган "Арго" кемаси денгиз тўлқинида оҳиста чайқалиб турарди. Узоқ сафар учун ғамланган озуқа ҳам, чучук сув ҳам кемага ортилган, Аполлонга ва ўзга худоларга атаб сўнгги қурбонлик ҳам қилиб бўлинган эди. Бу қурбонлик сафарга отланганларга бахтли аломат намоён қилади. Жўнаш арафаси оқшомида базм қуришиб, элга зиёфат ҳам берадилар. Мана ниҳоят, хавф-хатар тўла олис сафарга жўнаш пайти етган эди.

Тонг шафақи уфқни қирмизи рангга бўяши билан дарга Тифий аргонавтларни уйғотади. Аргонавтлар кемага чиқишиб, ҳар бир ўриндиққа, эшкаклар ёнига бир жуфт-бир жуфтдан бўлиб жойлашишади. Уларнинг метиндек бақувват билаклари бараварига эшкак эша бошлайди. "Арго" бандаргоҳдан виқор билан очиқ денгизга сузиб чиқади. Денгизчилар кеманинг қордек оппоқ елканини кўтарадилар. Боди мурод елканни шиширади, шунда қушдай енгил кема сафарга чиққанларни қутлаб, шовуллаётган тўлқинлар узра ўқдек уча бошлайди.

Мана, нурафшон қуёш худоси Ҳелиос ҳам узининг оқ тулпорлар қўшилган олтин жангаробасида осмонга кутарилди. Шунда "Арго"нинг елкани пушти гул рангига кирди, тўлқинлар қуёшнинг эрталабки шуъласида йилт-йилт жимирлай бошлади.

Орфей олтин кифарасининг торларини чертиб куй чала бошлади, унинг ажиб қўшиғи поёнсиз денгиз узра янгради. Қаҳрамонлар қўшиқни берилиб тингладилар. Денгиз қатъидан эса Орфейнинг хонишига мафтун бўлган балиқлару учқур юнусбалиқлар сузиб чиқдилар ва тўлқинлар тўшини тилганча гизилаб сузаётган "Арго" кемаси ортидан худди подасининг хушовоз сивизғасига маст бўлиб, унинг орқасидан эргашган пода сингари кузатиб бордилар.

АРГОНАВТЛАР ЛЕМНОСДА

Узоқ давом этмаган саодатли сафардан сўнг аргонавтлар чаманзор Лемнос оролига келиб тўхтайдилар. Бу ерда давлатни навниҳол малика Ҳипсипила бошқарарди. Бу оролда биронта ҳам эркак зоти йўқ эди. Лемнослик аёллар ўз эрларини бевафолик қилганликлари учун ўлдириб юборишган эди. Фақатгина бир эркак — Ҳипсипиланинг отаси шоҳ Фоант омон қолган эди. Уни қизи ўлимдан қутқариб қолганди.

Аргонавтлар Лемнос соҳилига келиб лангар ташлайдилар ва шаҳарга ўз вакилларини юборадилар. Бу пайт лемнослик аёллар шаҳар майдонида бўладиган кенгашга йиғилган ва навниҳол Ҳипсипила уларга аргонавтларни шаҳарга киритмаслик ҳақида маслаҳат бераётган эди. Чунки малика Лемнос аёлларининг ўз эрларига қилган ёвузликлари ҳақида аргонавтларнинг хабар топишидан қўрқарди. Бироқ шу пайт кекса кампир Полуксо ўртага чиқиб, маликанинг гапига эътироз билдиради. У аргонавтларни шаҳарга киритишни талаб қилади.

— Олам ҳодис, Лемносга бирдан ёв бостириб келса, — дейди Полуксо, — ким муҳофаза қилади сизларни? Қариган чоғингизда ким сизларга гамхўрлик қилади,

агар уйингизда эркак бўлмаса? Йўқ, бегона юртдан келган эркакларни шаҳарга киритинглар, уларнинг шу ерда қолгани маъқул.

Лемнослик аёллар кампир Полуксонинг маслаҳатини инобатга оладилар ва "Арго"да келганларни шаҳарга таклиф қилиш учун аргонавтларнинг вакилига бир аёлни қўшиб бандаргоҳга юборадилар.

Ясон Афина-Паллада томонидан шахсан шу қаҳрамон учун тўқиб тикилган ғоят ҳашаматли қирмизи либосни кийиб шаҳарга йўл олади. Ҳипсипила Ясонни иззат-икром билан қарши олиб, унга ўз қасридан жой таклиф қилади. Қолган аргонавтлар ҳам шаҳарга ташриф буюрадилар. "Арго" кемасида Ҳеркулес бошчилигида фақат бир неча нафаргина одам қолади.

Оролда ўйин-кулги, қувноқ кайфият авжга минади. Ҳамма ерда гулханлар ёқилиб, худолар йўлига қурбонлик қилинган молларнинг ёг-гўштлари куйдирилади. Байрам кетидан байрам, зиёфат кетидан зиёфат давом этаверади. Қаҳрамонлар, гўё ўзлари режалаштирган жасоратларини унутиб қўйганга ўхшардилар. Улар фаровон Лемнос оролида бамайлихотир ишрат қилиб ётардилар. Ахийри бир кун паҳлавонлар паҳлавони Ҳеракл йигитларни ими-жимиди бандаргоҳга чақиртириб, уларни қаттиқ қойийди. "Бегам, беташвиш ҳаётга, маишату ўйин-кулгига берилиб, кўзлаган ишимизни унутиб қўйдингиз", дейди у. Изза бўлган қаҳрамонлар Ҳераклнинг ҳақли таънасига мутеона қулоқ соладилар. Улар дарҳол Лемносни тарк этишга қарор қиладилар. Шошилинч равишда "Арго"ни сафарга ҳозирлайдилар. Қаҳрамонлар эндигина кемага чиқмоқчи ва эшаклар ёнига утирмоқчи бўлишганида, бирдан бандаргоҳга лемнослик аёллар бир гала бўлиб ёпирилиб келишади. Улар, бизни ташлаб кетманглар, ёнимизда қолинглар, деб қаҳрамонларга ялиниб-ёлбора бошлайдилар. Лекин қаҳрамонлар ўз аҳдларидан қайтмайдилар. Улар "Арго"га чиқадиладар, ҳамжиҳатлик билан эшак эша бошлайдилар. Бақувват эшакчиларнинг эшаклари зарбидан денгизда тўлқинлар пайдо бўлади, шунда "Арго" кемаси поёнсиз денгиз сатҳида мисоли қушдек парвоз қилади.

АРГОНАВТЛАР КИЗИК ЯРИМ ОРОЛИДА

Аргонавтлар Пропонтида денгизидан сузиб бориб, Кизик ярим оролида лангар ташлайдилар. Бу ярим оролда Посейдон авлоди бўлмиш долионлар яшарди. Бу халқусти-дан Кизик шоҳи ҳукмронлик қиларди. Шоҳ саройидан сал нарироқда Айиқ тоғи бўлиб, бу тоғ олти қўлли баҳайбат паҳлавонларнинг маскани эди; Посейдоннинг ҳомийлиги туфайлигина долион аҳли бундай мудҳиш қўшнилари яқинида беҳатар яшардилар. Кизик шоҳи аргонавтларни иззат-ҳурмат билан қарши олади ва улар шоҳ саройида кун бўйи зиёфатда бўладилар, ишрат қиладилар. Эртаси куни тонг гира-шира ёриша бошлаганида аргонавтлар йўлга отланадилар. Улар кемага чиқадилар, лекин шу чоғ кўрфазнинг нариги соҳилида олтиқўлли баҳайбат одамлар пайдо бўлиб, тоғ бағридан улкан-улкан қояларни кўчириб денгизга ота бошлайдилар: тошларни устма-уст қалаштириб, аргонавтларнинг кўрфаздан очиқ денгизга чиқиб кетадиган йўлини тўсмоқчи бўладилар. Шунда Ҳеракл камонининг чилласини таранг тортиб, бу девқомат махлуқларга қарата кетма-кет ажалкаш ўқлар уза бошлайди. Қолган аргонавтлар ҳам найза, қалқонлар билан қуролланиб, баҳайбат махлуқларга ҳужум қиладилар. Жанг узоқ давом этмайди. Махлуқлар бирин-кетин, баъзилари ерга, баъзилари денгизга қулайверадилар; қаҳрамон йигитлар уларнинг бирон-тасини ҳам қолдирмай қириб ташлайдилар.

Мана, аргонавтлар яна йўлга тушадилар. Боди мурод елканни шиширади ва "Арго" тўлқинлар узра кун бўйи хотиржам сузади. Кеч киради, қуёш худоси Ҳелиос самони тарк этади. Шунда тун пардаси замин у осмонни зулматга ўрайди. Шамол ўз йўналишини ўзгартириб, "Арго"ни яна орқага, яқинда у манзил қурган соҳилга қайтариб келади. Аргонавтлар зим-зиё тунда Кизик соҳилига келиб тўхтайдилар. Бироқ Кизик

аҳолиси қоронғида уларни денгиз қароқчилари деб ўйлаб, ўзларининг навқирон подшоҳлари бошчилигида аргонавтларга ҳужум қиладилар. Қоронғи тунда даҳшатли жанг бошланади. Аргонавтлар ҳам зулмат тунда кун кеча ўзларини дўстона кутиб олган мезбонларни танитай, улар билан жанг қиладилар. Ясон ўзининг ўтқир найзаси билан Кизикнинг навқирон шоҳини огир жароҳатлайди, у қаттиқ оҳ уриб ерга йиқилади. Мана, ниҳоят машриқ томонда заркокил Эос уфқни қирмизи рангга бўяйди. Шундагина жанг қилаётганлар бир-бирларини таниб, даҳшатга келадилар: дўстлар ўзаро жанг қилишган эди. Аргонавтлар билан Кизик аҳолиси тунги жангда ҳалок бўлганларни хотирлаб уч кун мотам қиладилар, шаҳид бўлган навқирон шоҳга уч кун аза тутадилар. Бироқ шоҳ завжаси соҳибжамол малика Клейто (Меропнинг қизи) бу жудаликка чидай олмайди; у ўз кўксига ўтқир ханжар санчиб, дунёдан кўз юмади.

АРГОНАВТЛАР МИЗИЯДА

Аргонавтлар денгизда бир оз сузишгач, Мизия соҳилига бориб тўхтайдилар. Улар ичимлик суви ва озиқ-овқат олиш учун бу ерда лангар ташлайдилар. Паҳлавон Ҳеракл эшкакбоп дарахт қидиргани соҳил яқинидаги ўрмонга йўл олади: у синиб қолган эшкакни ўрнига янги эшкак ясаши керак эди. У ўрмонда азим туп оққарагай дарахтини учратади ва дарахтни қучоқлаб туриб, уни илдизи билан ердан суғуриб олади. Кейин у дарахтни елкасига қўйиб, соҳил томон йўл олади. Шу пайт бирдан унинг олдида Полифем югуриб келиб:

– Ҳозир мен бизни ёрдамга чақириб чинқирган Ҳиласнинг овозини эшитдим, – дейди.

Ҳеракл ҳар томонга зир югуриб Ҳиласни қидира бошлайди, аммо топа олмайди. У қаттиқ қайғуга чўмади. Полифем билан икковлари Ҳиласни қидирмаган жойлари қолмайди, лекин барча уринишлари зое кетади.

Шу аснода, нурафшон чўлпон юдузи осмонга балқиб, тонг яқинлашаётганидан дарак беради-ю аргонавтлар

эрталабки гира-ширада жамоа жам эмаслигини пайқамай, сафарга жўнаб кетадилар. Тонг отиб, кун ёришгач, қахрамонлар кемада шавкатли дўстлари Ҳеракл, Полифем ва Ҳиласларнинг йўқлигини пайқаб, қаттиқ қайгура бошлайдилар.

Ясон андуҳга ботиб, бошини хам қилиб ўтирарди; у гўё ўз ҳамроҳларининг оҳу нолаларини эшитмаётгандай, гўё Ҳеракл билан Полифемнинг кемада йўқлигини пайқамаетгандай кўринарди. Шунда Ҳераклнинг содиқ дўсти Теламон Ясоннинг олдига бориб, шундай сўзлар билан унга маломат қилади:

– Бутун кемада ёлғиз сен хотиржамсан. Ҳа, энди суюнаверишнинг мумкин. Орамизда Ҳеракл йўқ, энди ҳеч ким сенинг шуҳрат қозонишингга тўғаноқ бўла олмайди. Бўлди, гап шу: агар ҳозир орқага қайтиб, Ҳеракл билан Полифемни қидириб топмасангиз, мен сизларга ҳамроҳ бўлмайман.

Теламон шундай деб дарға Тифийнинг олдига югуриб боради ва "Арго"ни орқага қайтаришга уни мажбур этмоқчи бўлади. Борей ўғиллари — шамоллар Теламонга тасалли бермоқчи бўладилар, бироқ бу дарғазаб қахрамон йигит ҳеч кимнинг гапига қулоқ солмайди. Ҳеракл билан Полифемни атайлаб Мизияда қолдиргансизлар, деб ҳаммага айб қўя бошлайди. Шу пайт бирдан денгиз тўлқинлари орасида денгиз тангриси Главкнинг сув ўтлари билан чулганган боши кўринади. У "Арго" кемасининг пуштагидан ушлаб, уни тўхтатади ва шундай дейди:

– Ҳеракл билан Полифем муаззам чақмоқдор Зевснинг амри билан Мизияда қолдилар. Ҳеракл Юнонистонга қайтиши ва Эврисфейнинг хизматида бўлиб, ун икки-та буюк жасорат кўрсатиши лозим. Полифемнинг қисматиға эса, халиблар мамлакатада шавкатли Киос шаҳрини барпо қилиш битилган. Бу икки қахрамон ҳозир Мизияда санамлар томонидан угирлаб кетилган уқтам йигит Ҳиласни қидирмоқдалар.

Главк шундай деб яна сувга чўкади-ю кўздан гойиб бўлади.

Қаҳрамонлар таскин топишади. Теламон Ясон билан яна апоқ-чапоқ бўлади. Ҳамма қаҳрамонлар яна эшкаклар ёнига ўтиришади, қудратли эшкакчиларнинг ҳамжиҳатлик билан эшкак эшиши натижасида "Арго" денгизда қўшдек учади.

АРГОНАВТЛАР ВИФИНИЯДА

Эртаси куни эрталаб аргонавтлар Вифиния соҳилига бориб тўхтайдилар. Лекин бу ернинг аҳолиси уларни Кизикдагидек очиқ юз билан қарши олмайди. Вифинияда, денгиз бўйида бебриклар яшашар, улар устидан шоҳ Амик ҳукмронлик қилар эди. У ўзининг паҳлавонона қудрати ва муштлашиб жанг қилиш бобида қозонган довруғи билан кериларди. Бу ғаддор шоҳ хориждан келган ҳамма одамларни ўзи билан муштлашишга мажбур этар ва уларни метинсифат мушти билан шафқатсизларча уриб ўлдиарди. Шоҳ Амик аргонавтларни истеҳзо билан кутиб олиб, пичинг гаплар айтади, бузург қаҳрамонларни "сайёҳлар" деб ҳақорат қилади ва "ораларингда мен билан куч синашишга юраги дов берадиган азамат бўлса, қани, ўртага чиқсин", деб даъват қилади. Қаҳрамонларнинг аччиги чиқади. Шунда Зевс билан Леданинг ўғли навқирон Полидевк ўртага чиқади. У бебриклар шоҳининг такаббуруна даъватини хотиржамлик билан қабул қилади. Қораридо кийиб, елкасига маҳобатли гурзи кўтарган Амик мудҳиш Тифонни эслатарди. У тумшайганча Полидевкка бошдан-оёқ разм солиб чиқади, аммо кўркем йигит бу бадқаҳр шоҳ қаршисида мисоли юлдуздек порлаб турарди. Улар жангга ҳозирлик кўра бошлайдилар. Амик муштга ўрайдиган тасмаларни ерга ташлайди. Полидевк чарм тасмани танлаб ўтирмай, ўзига яқинроқ ерда ётганини олиб, қўлига боғлайди. Жанг бошланади. Бебриклар шоҳи Полидевкка худди қутурган буқадек ташланади. Лекин Полидевк ганимидан бир қадам ҳам орқага чекинмай, унинг зарбаларини эпчиллик билан

даф қила бошлайди. Улар нафасни ростлаб олиш учун бир лаҳзага жангни тўхтатадилар. Мана, яна муштлаша кетдилар, зарба кетидан зарба дўлдай ёғиларди. Шу пайт шоҳ Амик Полидевкнинг бошига маҳвор мушт тушириш учун қўл кўтаради, лекин навқирон қаҳрамон чаққонлик қилиб, зарбага чап беради ва ўзи рақибининг қулоғи остига шунақанги куч билан мушт урадики, бу зарбаси Амикнинг бош чаногини пачоқлаб юборади.

Амик “гурс” этиб ерга қулайди. Аргонавтлар қийқиришиб, Полидевкни зафар билан қўтлайдилар.

Ўз ҳукмдорларининг ҳалок бўлганини кўрган бебриклар Полидевкка ҳамла қиладилар. Улардан биринчи бўлиб рўпара келган икки кишини Полидевкнинг ўзи мушт уриб ер тишлатади. Шунда аргонавтлар қуролларини қўлга олиб, бебрикларга қарши жанг бошлайдилар. Посейдонзода Анкей улоқтирган залвар табар (ойболта) гувиллаб учиб бебрикларга қирон келтиради, Кастор шамширини чақмоқдек ярақлатиб, ганимларни биринкетин маҳв қилаверади. Қаҳрамонлар мисоли шерлардек жанг қиладилар. Аргонавтлар уларни анча ергача татқиб қилиб бориб, денгиз бўйига беҳисоб ўлжалар билан қайтадилар. Орфейнинг зафарни мадҳ этувчи қўшиқлари баралла янграйди. У бебриклар шоҳини маҳв этган музаффарга — чақмоқдор Зевснинг навқирон ўғлонига олтин кифара жўрлигида ҳамду санолар айтади.

АРГОНАВТЛАР ФИЦЕЙ ХУЗУРИДА

Аргонавтлар эртаси куни эрталаб яна сузишда давом этадилар. Сал вақтдан кейин улар Фракия соҳилига етиб борадилар. Қаҳрамонлар егулик овқат гамлаш учун соҳилга тушадилар. Улар қирғоқдан узоқ бўлмаган жойда бир кулба кўрадилар ва шу кулба томон йўл оладилар. Бу кулбадан мункиллаб қолган сўқир бир чол чиқиб, аргонавтлар томон пешвоз юради; у оёғида зўрға турар, дармонсизликдан бутун вужуди қалт-қалт титрарди. Чол ўз кулбасининг остонасига етганида лоҳас бўлиб утириб қолади. Қариянинг баёнидан аргонавтлар шуларни билиб

олишади: бу одам — бир вақтлар Фракия шоҳи бўлган Агенорзода Финей экан. Лекин у Аполлоннинг газабига учраб, шу аҳволга тушган экан. Маълум бўлишича, у Аполлондан ўрганган қошифкароматлик қобилиятини суиистеъмол қилиб, Зевснинг сирларини бандаларга аён қилган. Мана шу густоҳлиги учун Аполлон Финейни кўр қилган, ўзга худолар эса унинг олдига боши қиз, танаси қуш ҳарпияларни юборган: бу ҳарпиялар ҳар кун Финейнинг кулбасига учиб келиб, бор овқатларини еб, ҳамма ёқни булгаб, саситиб кетарканлар. Лекин худолар Финейга: "Қошингга аргонавтлар келганда ва улар орасида Бореининг қанотли ўғиллари Зет билан Калаид бўлган тақдирдагина сен бу жазодан фориғ бўлгайсан", деб сирни очган эканлар. Шу боис, аргонавтларнинг ташрифидан Финейнинг боши осмонга етади ва мени бу офатдан халос этинглар, деб қаҳрамонларга ёлборади. Борейзодаларга илтижо қилиб шундай дейди:

— Худолар хайрингизни берсин, ҳарпияларни даф қилинг, ахир мен сизларга бегона эмасман-ку, поччангизман. (Финей Борейзодаларнинг опаси Клеопатрага уйланган эди).

Қаҳрамонлар Финейга кўмаклашишга рози бўладилар. Улар мўл-кўл овқат пишириб, хонтахтага қўядилар. Лекин очликдан сирилиб юрган Финей овқатланмоқ учун эндигина ёнбошлаши билан, ҳарпиялар ёпирилиб учиб келишади ва аргонавтларнинг "ҳай-ҳай"лаб қичқиришига ҳам парво қилмай, барча таомларни кўз очиб юмгунча еб битиришади, сўнг бутун уйга бадбўй ҳид таратиб, осмонга парвоз қилишади. Борейзодалар қудратли қанотларини қоқиб ҳарпиялар орқасидан қувиб кетадилар. Улар ҳарпияларни узоқ вақт қувадилар ва ниҳоят, Плотий ороллари яқинида уларга етиб оладилар. Борейзодалар қиличларини яланғочлаб, эндигина ҳарпияларни чопмоқчи бўлишганда, бирдан юксак Олимпдан худолар даракчиси камалакқанот Ирида учиб тушади. У Борейзодаларни жанг қилмасликка ундайди ва худоларнинг амри билан энди ҳарпиялар Финейни бошқа безовта қилмасликларини хабар қилади. Борейзодалар бу гапни эшитиб, яна Фракияга қайтиб кетадилар.

Шу пайдан бошлаб Плотий гоялари Строфадалар деб, яъни қайтиш ороллари, деб юритила бошлайди.

Борейзодалар ҳарпиялар орқасидан қувиб кетишганида аргонавтлар Финей учун янгитдан таом пиширишади, шундан кейингина очликдан силласи қуриган қария мириқиб овқатланади. Бу тановул пайтида Финей аргонавтларга уларни олдинда қандай хавф-хатарлар кутаётганини айтади ва у хатарлардан қутулиш йўлларини кўрсатади. Бундан ташқари, Финей аргонавтларга Колхидага етиб боришгани ҳамано зулфизар Афродитадан мадад сўрашни маслаҳат беради. Зеро, тилларанг терини қўлга киритишда Ясонга фақат шу маъбуда ёрдам бера олиши мумкин экан. Аргонавтлар кароматпеша қариянинг утиларини диққат билан тинглар эканлар, ҳамма айтганларини эслаб қолишга ҳаракат қиладилар.

Ҳадемай Борейзодалар ҳам қайтиб келишади; улар ҳарпияларни қандай таъқиб қилганларини сўзлаб берадилар. Ҳарпиялар балосидан батамом қутулганини эшитган қария Финейнинг кўнгли тоғдек кўтарилади.

СИМПЛЕГАДАЛАР

Аргонавтлар Финейнинг ҳузурида узоқ қолишмайди. Улар яна шошилиб йўлга тушадилар. "Арго" тўлқинлар узра ўқдек учади. Бирдан олдинда, жуда узоқдан қандайдир даҳшатли товуш эшитилади. Бу товуш яқинлашиб келаётган бўронни эслатар ва ўқтин-ўқтин момақалдиروқ гумбури, бўрон увиллашини босиб кетаётгандай бўларди. Мана, олдинда Симплегада қоялари кўринди. Бу қоялар дам бир-биридан узоқлашар, дам яна бир-бирига урилиб, даҳшатли овоз чиқарарди. Бу қоялар атрофида денгиз биқирлаб қайнар, ҳар гал қоялар чақишганида денгиз суви осмон-фалакка фавворадек отилар, қоялар ажралишганда эса, улар оралигида ўркач-ўркач тўлқинлар пайдо бўлиб, мисоли гирдобдек чирпирак бўлиб айланарди.

Қаҳрамонлар Финей берган маслаҳатни эслашади. Қария: "Олдин кабутар учиринглар, агар у қоялар ораси-

дан учиб ўта олса, "Арго" ҳам бешикаст сузиб ўтади", деб айтган эди. Аргонавтлар бутун ғайратларини ишга солиб эшкак эшадилар ва шундоққина қоялар тагига бориб тўхтайдилар. Шу чоқ икки улкан қоя гумбирлаб бир-бирига урилади-да, яна икки ёққа ажралади. Эвфем кабутар учиради. Мана, қоялар яна қўшилишади. Денгиз аргонавтлар устига шўр сув пуркайди, "Арго" кемаси эса, худди қуюнда қолгандек, тўлқинлар орасида чирпирак бўлиб айлана бошлайди. Бу пайт кабутар икки қоя орасидан бешикаст учиб ўтади, фақат қоялар бир-бирига урилганда, қушнинг думидан бир жуфт пати юлиниб қолади. Аргонавтлар суюниб чинқириб юборишади ва бараварига эшкак эша бошлайдилар. Худди шу пайт қоялар ажрашади. Ўрқачи оппоқ кўпик маҳобатли бир тўлқин "Арго"ни кўтариб олиб бориб, қоялар оралигидаги бўғозга улоқтиради. Қарши томондан бошқа улкан тўлқин ёпирилиб келиб, кемани орқага қайтариб юборади. Эшкаклар эгилади. "Арго" тўлқинлар орасида қолиб, нола чекаётгандек қисирлайди. Мана, яна бир тоғдек баланд тўлқин кўтарилади ва у "Арго"га ёпирилади. Шунда кема мисоли бир писта пўчоқдек чирпирак бўлиб кетади. Бу аснода қоялар яна бир-бирига яқинлаша бошлайди, мана, ҳозир улар бир-бирига қарсиллаб урилади. Ҳалокат муқаррар. Айни шу лаҳзада маъбуда Афина-Паллада аргонавтларга ёрдамга етиб келади. У бақувват қўли билан қоялардан бирини тутиб туриб, иккала қўли билан "Арго"ни шундай итариб юборадики, кема бўғоздан ўқдек отилиб чиқиб кетади. Шу аснода бир-бирига туташган Симплегадалар кеманинг фақат қуйругини мажақлаб юборади. Қоялар яна ажралишади-ю бу сафар шу ажралишганча, бўғознинг икки томонида мангуликка қимирламай туриб қолишади. Тақдири азалда, Симплегадалар орасидан биринчи бор кема сузиб ўтгандагина, бу қоялар қимирламай жойларида қотадилар, деб башорат қилинган эди. Бу башорат вожиб бўлади. Энди ўз сафарларининг бехатар якунланишига имонлари комил эди.

АРҒОНЛАР ОРОЛИ, АРҒОНАВТЛАР ЖОЛХИДАГҲ ҒИҒ БОРДИЛАР

Аргонавтлар Эвексин Понтининг қиргоқлари ёқалаб узоқ сузишади. Кўп ўлкалардан ўтишади, кўп халқларни кўришади. Ниҳоят, олисда бир орол кўринади. "Арго" шу орол томон жадал сузиб боради. Мана, кема оролга яқинлашади. Шу пайт кутилмаганда бу оролдан қуёш шуъласида қанотларини ярақлатиб, улкан бир қуш осмонга кўтарилади: қуш "Арго" кемаси устидан учиб ўтаркан, бир дона патини ташлайди. Пат учиб тушиб, қаҳрамонлардан бири — Ойлейнинг елкасига худди камондан отилган ўқдек санчилади. Қаҳрамоннинг жароҳатидан қон тирқираб оқа бошлайди, у ҳолсизланиб, қўлидан эшакни тушириб юборади. Ойлейнинг ёрдўстлари унинг ярасидан патни тортиб оладилар ва бу патнинг ёй ўқи каби ўткир мис пат эканлигини кўриб, ҳанг-манг бўлиб қоладилар. Шу пайт оролдан яна бир қуш кўтарилиб, "Арго" томон учиб кела бошлайди, лекин энди бу қушни қаҳрамон Клитий қўлида камон билан кутаётган эди. Қуш кемага яқин учиб келиши билан, Клитий уни нишонга олиб ўқ узади, қуш маҳв бўлиб денгизга қулайди. Аргонавтлар ҳамма ёғи мис пат бўлган бу қушни кўриб, унинг Стимфал қуши, орол эса, Артеида ороли эканлигини аниқлайдилар. Бу ҳолни кўрган Амфидамант қаҳрамонларга совут кийиб, ўзларини қалқонлар панасига олишни маслаҳат беради. Аргонавтлар соҳилга тушишдан олдин найза ва шамширларини қалқонларига урганича бонг чалиб, баралла овоз билан ҳайқирадилар. Шунда орол узра сон-саноқсиз қушлар гала-гала бўлиб кўтарилади, улар кема тепасига келиб чарх урарканлар, қаҳрамонлар бошига ўқсимон патларини дўлдай ёғдира бошлайдилар. Йигитлар бу ўқлардан ўзларини қалқонлар билан пана қиладилар. Шундан сўнг қушлар "Арго" тепасида бир-икки марта айланиб, уфқ томон учиб кетадилар ва кўздан ғойиб бўладилар.

Аргонавтлар Аретиада соҳилига тушиб, эндигина манзил қуриб дам олмоқчи бўлишганида, буларнинг олдига тўрт нафар ўсмир яқинлашади. Улар чўпдек озиб кетган, устларидаги кийимлар йиртилиб, жудур-жудур увадага айланган эди. Булар Фрикснинг ўғиллари эди. Улар ўз оталарининг юрти — Орхоменга бориш учун Колхидани тарк этишган экан. Аммо буронли тунда кемалари ҳалокатга учраб, бахтли тасодиф туфайли тўлқин уларни Аретиада оролига чиқариб ташлабди. “Арго” қаҳрамонлари бу учрашувдан гоят хурсанд бўладилар. Ясоннинг қувончи-ку чексиз эди, зеро бу йигитчалар унинг қариндошлари эди. Аргонавтлар йигитчаларнинг қорнини тўйдиришади, уларга янги кийим-бош кийдиришади, сўнг Эет салтанатига тилла юнгли қўчқор терисини олгани кетаётганларини сўзлаб беришади. Ўсмирларнинг каттаси — Аргос бу ишда аргонавтларга кўмаклашишга сўз беради.

— Лекин, — дейди у аргонавтларни огоҳлантириб, — шох Эет ниҳоятда қудратли ва ўта қаҳқор одам, у ҳеч бир кимсага шафқат қилмайди.

Бироқ тилларанг терини қўлга киритишга қатъий аҳд қилган аргонавтларни ҳеч бир куч орқага қайтара олмасди.

Эртаси куни эрталаб яна йўлга чиқадилар. Денгизда узоқ сузадилар. Ниҳоят, узоқда Кавказ тоғининг уфқдаги булутларни эслатувчи чўққилари элас-элас кўзга ташлана бошлайди. Энди Колхидага яқин қолгандилар.

“Арго” сувга бир меъёра урилган эшакларнинг зарбидан шамолдак гизилаб сузарди. Мана, қуёш ҳам денгизга ботиб кўздан гойиб бўлади. Тўлқинлар узра оқшомги қўланкалар суза бошлайди. Кеманинг тепасида осмон-фалакда қуш қанотининг патиллагани эшитилади. Бу жуда маҳобатли бургут бўлиб, у паҳлавон Прометей занжирбанд этилган қоя томон учиб борарди. Бургут қанотларининг елпинишидан денгизда довул кўтарилади. Мана, бургут олисда кўздан гойиб бўлади, шунда аргонавтлар қулогига Прометейнинг вовайло қилган ҳазин инграши эшитилади.

Қирғоқ яқин. Мана, Фазис дарёсининг денгизга қуйилиш ери. Аргонавтлар шу дарёдан юқорига сузиб чиқиб,

унинг қалин қамишзор билан бурканган кўрфазида лангар ташлайдилар. Ясон худоларга шукрона айтиб, май паймо қилади ва Колхида илоҳларига ҳамда ўлган қаҳрамонларнинг руҳларига муножот қилиб, ўзи бел боғлаган бу хатарли ишда улардан мадад сўрайди. Кемадаги қаҳрамонлар тинчгина пинакка кетадилар. Улар кўзлаган манзилларига — шоҳ Эетнинг пойтахти Колхидага етган эдилар. Лекин уларни олдинда ҳали жуда кўп хавф-хатар кутаётган эди.

ҲЕРА ВА АФИНА АФРОДИТА ҲУЗУРИДА

Аргонавтлар Колхидага етиб келишгандан кейин, маъбуда Ҳера билан маъбуда Афина, тилларанг терини қўлга киритмоқчи бўлган Ясонга қандай ёрдам қилиш ҳақида маслаҳатлаша бошлайдилар. Ниҳоят, улар муҳаббат маъбудаси Афродита ҳузурига бориб, ундан шоҳ Эетнинг қизи Медеянинг қалбида Ясонга муҳаббат уйғотишни илтимос қилмоқчи бўладилар. Зеро, Ясонга ёлғиз шу афсунгар — Медеягина кўмаклаша олиши мумкинлигини маъбудалар билишарди.

Мана, икки маъбуда Афродита ҳузурида. Муҳаббат маъбудаси уйда ёлғиз ўзи экан. Афродита гоят муҳташам олтин тахтда ўтириб, қалин ва узун сочини тароқ билан тарарди. У азиз меҳмонларга пешвоз туради ва уларни самимий қутлайди. Муҳаббат маъбудаси меҳмонларни Ҳефест ясаган олтин курсиларга ўтқазиб, ташриф сабабини сўрайди.

— Бизлар Ясонга ёрдам бермоқчи эдик, — дейди маъбудалар. — Шу боис, сен ўглинг Эротга амр этсанг-у у бориб олтин ўқи билан Медеяни нишонга олиб, унинг қалбида Ясонга муҳаббат уйғотса.

Афродита бу илтимосни қабул қилади ва ўйинқароқ ўгли Эротни қидиргани чиқиб кетади. Эрот Ганимед билан ошиқ уйнаб ўтирган экан. Онаси келганида мугомбир Эрот соддадил Ганимедни ютиб олиб, унинг устидан хандон ташлаб кулаётган эди. Афродита ўглини бағрига босиб, унга шундай дейди:

— Кулоқ сол, тўполончи. Сенга бир иш буюрмоқчиман. Дарҳол камонинг билан ўқларингни олгин-да, заминга уч. У ерда Колхидага бориб, шоҳ Эетнинг қизи Медеянинг юрагини жароҳатла, токи у қаҳрамон йигит Ясонни севиб қолсин. Агар шу айтганимни бажарсанг, бир замонлар Адрастея гудак Зевс учун ясаб берган ўйинчоқни сенга совға қиламан. Фақат ҳозироқ уч, бу ишни тез бажармоқ лозим.

Эрот онасидан, олдин ўйинчоқни бер, деб сўрайди, лекин айёр ўглининг феълини билган Афродита, буюрган ишимни бажармагунингча ўйинчоқни бермайман, деб айтади. Шунда онасидан ҳеч нима ундира олмаслигини тушунган Эрот, камони билан ўқларини олади-да, қуёш шуъласида ўзининг олтин қанотларини ярақлатиб Олимпдан Колхида томон учади.

ЯСОН ШОҲ ЭЕТ ҲУЗУРИДА

Аргонавтлар эрталаб барвақт уйғонишди. Улар кен-гаш қилишиб, Ясон тилларанг терини сўрагани шоҳ Эет ҳузурига Фриксзодалар билан бирга бориши керак, деган қарорга келишди. Мабодо мутакаббир шоҳ рад жавобини берса, шундагина куч ишлатмоқчи бўлдилар.

Мана, Ясон қўлида сулҳ асоси билан Эет қасрига равона бўлди. Маъбуда Ҳера, Колхида аҳолиси Ясон билан унинг ҳамроҳларини ҳақорат қилмасин, деб бу қаҳрамонларни қуюқ булут билан буркади. Йигитлар Эет қасрига етиб боришгандагина булут тарқалди. Эетнинг қасри бениҳоя улугвор, салобатли эди. Унинг юксак деворларига жуда кўп миноралар ўрнатилган. Қаср ичига мрамар тошлар билан безатилган катта дарвозадан кириб бориларди. Узун пешайвон олдида тизилган қордек оппоқ устунлар офтобда ярақларди.

Қадимда гигантлар билан қаттиқ жанг қилиб силласи қуриган Ҳефестни Эетнинг отаси — қуёш худоси Ҳелиос ўзининг олтин жангаробасида Флегрей майдонидан олиб қочиб кетган эди. Ҳелиоснинг шу қилган яхшилиги учун миннатдорлик билдириш мақсадида Ҳефест унинг ўгли

Эет қасридаги безакларни ишлаган, бебаҳо жиҳозларни ясаган эди. Қаср атрофини беҳисоб гаройиб кўшклар ўраган эди. Бу кўшкларнинг энг дангилламасида Эет ўз хотини билан турар, иккинчи бир кўшқда унинг Абсирт исмли ўгли (бу йигит гўзалликда шу қадар беназир эдики, колхидаликлар уни Фазтон (яъни нурафшон) деб атардилар) яшарди. Қолган кўшкларда Эетнинг қизи, марҳум Фрикснинг беваси Халкиопа ва шоҳнинг кенжа қизи, маъбуда Ҳекатанинг қоҳинаси, муаззама афсунгар Медея истиқомат қилишарди.

Ясон ўз ҳамроҳлари билан Эет қасрининг ҳовлисига кириб борганида, Медея ўз кўшкидан чиқиб, опаси Халкиопанинг кўшкига ўтиб кетаётган эди. Шу пайт унинг кўзи бегона йигитга тушади-ю ҳайратда қолганидан чинқириб юборади. Унинг чинқиригини эшитиб, Халкиопа ҳам ўз кўшкидан чиқади ва ўғилларининг қайтиб келганини кўриб, уларга пешвоз югуриб боради. Шовшувни эшитиб Эет ҳам ҳовлига чиқади. У ажнабий меҳмонларни ичкарига таклиф қилади ва сарой хизматкорларига зиёфат тараддудини кўришни амр этади. Ясон билан Эет мулозамат қилишиб, ўзаро ҳол-аҳвол сўрашиб туришганида Эрот юксак Олимпдан узининг заррин қанотларини қоқиб учиб тушади. У бир устун панасида туриб, садогидан олтин ўқ олади ва уни камонига қўйиб, чилласини тортади. Кейин Эрот ҳеч кимнинг кўзига кўринмай, Ясоннинг орқасига бориб туради-да, Медеянинг қоқ юрагини нишонга олиб, муҳаббат ўқини узади. Ўқ Медеянинг юрагига бориб тегади ва шу пайтдан бошлаб Медея Ясонни севиб қолади.

Ясон ўз ҳамроҳлари билан Эет саройи сари йўл олади. Колхида шоҳи меҳмонларни тўкин дастурхон атрофига таклиф қилади. Шу зиёфат пайтида Аргос Эетга ўз кемасининг денгизда қандай ҳалокатга учрагани борми, тўфонли тўлқинлар ака-укани Аретиада оролига олиб чиқиб ташлагани борми, у ерда очлиқдан ўлар ҳолга бориб қолишганида аргонавтлар жонларига оро киргани борми — ҳамма воқеани бир бошдан сўзлаб беради. Шунингдек, у Ясоннинг Колхидага не мақсадда келганини ҳам айтади.

Эет Ясоннинг тилларанг терини қўлга киритмоқчи эканлигини эшитган заҳоти газаби қайнаб, кўзларидан ут чақнай бошлайди. У қаҳрамонларнинг фақатгина тилларанг тери учун денгизда сузиб келишганига ишонмайди. "Тагин бу касофат Фрикзодалар, — деб ўйлайди у, — бутун Колхидани қўлга киритиш мақсадида юнон қаҳрамонларини ўзлари билан бошлаб келишган бўлмасин?" Эет Ясонга таъна-маломат қила бошлайди, у Ясонни саройдан қувиб чиқармоқчи бўлади, кетмасанг, қатл эттираман, деб пўписа ҳам қилади. Шунда шоҳнинг дағдағасидан газабланган Теламон уни узиб-узиб олмоқчи бўлиб оғиз жуфтлайди, лекин Ясон дўстини бу шаштидан қайтаради, у Эетнинг кўнглини тинчитишга ҳаракат қилиб, шундай дейди:

— Азбаройи худо, мен Колхидага фақат тилларанг тери учун келдим — гапимга ишонинг. Мен сизнинг ҳар қандай топширигингизни бажара олишга Зевс шоҳид, сўз бераман, фақат шу хизматларим эвазига менга тилларанг терини берсангиз кифоя.

Эет ўйланиб қолади. У Ясонни гумдон қилиш ниятини кўнглига тутиб, шундай дейди:

— Яхши, тилларанг терини оласан, илло олдин бир топширигимни бажаришинг керак: менинг темир омончимни олиб, унга пишқирса димогидан олов сочувчи мистуёқ буқаларни қўшиб, жанг худоси Аресга бахш этилган майдонни шудгор қиласан-да, у ерга аждар тишларини сочасан; кейин бу тишлар совут кийган лашкар бўлиб униб чиққанида, улар билан жанг қилиб барини қириб ташлайсан. Шу айтганларимни бажарсанг, тилларанг терини оласан.

Ясон аввалига бир оз ўйланиб қолади, сўнг Эетга шундай деб жавоб қилади:

— Розиман, Эет, лекин сен ҳам ўз лафзингдан қайтма. Ўзинг яхши биласан, баски, мен тақдир тақозоси билан мамлакатинг — Колхидага келган эканман, сен буюрган топшириқни бажаришдан воз кеча олмайман.

Ясон шундай деб ўз ҳамроҳлари билан "Арго"га жўнаб кетади.

АРГОНАВТЛАР МЕДЕЯДАН ЁРДАМ СЎРАЙДИЛАР

Ясон кемага қайтиб келиб, уртоқларига Эет қасрида бўлган гапларни ва шоҳ берган топшириқ ҳақида сўзлаб беради. Аргонавтлар, энди нима қиламиз, Эет буюрган ишни қандай бажарсак экан, деб уйланиб қолишади. Ниҳоят, Аргос гап бошлайди:

– Биродарлар, Эетнинг қасрида унинг қизи, менинг холам Медея туради. У энг зўр афсунгар қиз, фақат шу Медея бизга ёрдам бера олиши мумкин. Мен бориб онамдан илтимос қилай — у холамни бизга кўмак беришга кўндирсин. Агар Медея бизга ёрдам қўлини чўзса, ҳар қандай хавф-хатардан ҳам қўрқмаймиз.

Аргос энди гапириб бўлган ҳам эди, “Арго” тепасида бир калхат таъқиб қилиб келаётган оқ кабутар пайдо бўлди. Кабутар пастга шўнғиб, ўзини Ясоннинг ридоси этаги остига олди, калхат эса “Арго” саҳнига йиқилиб ўлди.

– Бу худоларнинг саодатли аломати! — деди соҳиб-каромат Мопс. — Медеядан мадад сўрашни худоларнинг ўзи амр этмоқда бизга. Қаранглар, Афродитага назр қилинган қуш Ясоннинг қўйнига кириб жон сақлаб қолди! Финей айтган гапларни эсланг. Ахир у Афродитага муножот қилиб, ундан мадад сўранглар, демаганмиди? Майли, Аргос тезроқ бориб онаси билан учрашсин: Халкиопа сингиси Медеяни бизга ёрдам беришга кўндиргай.

Аргонавтлар башоратчи Мопснинг гапларига қулоқ осибди: улар Афродитага бағишлаб қурбонлик қилишди, шундан сўнг Аргос Эет саройига, ўз онаси ҳузурига жадал равона бўлди.

Бу аснода Эет бутун Колхида аҳолисини тўплаб, хорижий юртдан бир кема одам келганини хабар қилади ва одамларига “Арго”ни қўриқлашни буюради, токи биронта ҳам аргонавт қочиб қутула олмасин. Эет бундай режа тузган эди: Ясон жанг худоси Ареста бахш

этилган далада ҳалок бўлгач, "Арго" кемасини ундаги барча қаҳрамонлар билан бирга ёндириб юбормоқчи эди. Фрикснинг икки ўғлини эса, қийноқ билан қатл эттиришни кўзлаб қўйган эди.

Тун бошланиб, бутун борлиқ сукутга толади. Фақат Медея ўз кўшжида беором. Бири биридан кўрқинчли тушлар қизнинг боши узра гала-гала бўлиб учиб юрадилар. Гоҳ Медеянинг тушига буқалар билан олишадиган Ясон киради: агар йигит жангда голиб чиқса, мукофотга Медеяни хотинликка олармиш; гоҳ Медея тушида пишқирса димогидан олов отилувчи буқалар билан ўзи жанг қилиб, уларни осонгина енгармиш. Гоҳ тушида ота-онаси Ясонга, буқаларни сен енга олмадинг, деб Медеяни унга хотин қилиб беришдан бош товлармиш. Шунда Ясон билан Эет можаролашиб, майли, баҳсни Медеянинг ўзи ажрим қилсин, дейишармиш. Медея масалани Ясоннинг фойдасига ҳал қилганмиш, шунда отасининг газаби қайнаб, қизига ўшқириб берганмиш. Медея кўзлари жикқа ёш ҳолда уйғониб кетади. Шу заҳоти опаси Халкиопанинг олдида бормоқчи бўлади, лекин боргани истиҳола қилади. У уч марта остонага бориб эшик бандидан ушлайди, лекин ҳар гал орқасига қайтади. Медея ўзини чорпояга отиб, юм-юм йиглай бошлайди. Унинг ув тортиб йиглаганини чўриларидан бири эшитиб қолади ва бу ҳақда Халкиопага хабар қилади. Халкиопа югурганича синглисининг кўшжиги киради, кўрса, Медея чорпояда ҳўнг-ҳўнг йиглаб ётипти.

— О, синглим, — дейди Халкиопа, — не сабабдан йигла-япсан? Угилларимнинг талх қисматидан куйиб кўзёш тўкяпсанми? Наҳотки уларни падаримиз нобуд қилмоқчи бўлганидан сен ҳам дарак топган бўлсанг?

Медея Халкиопага жавобан шундай дейди:

— О, опагон, жуда ёмон тушлар кўрдим. Угилларинг ҳам, улар бошлаб келган мусофир йигит ҳам хавф остида. О, қанийди худолар менга мадад берсаю, мен уларни фалокатдан қутқариб қолсам!

Халкиопа синглисининг бу сўзларини эшитиб даҳшатдан бир сесканиб тушади; у Медеяни кучогига босиб,

ёрдам бер уларга, деб зор-зор ёлборади. Зеро, Халкиопа синглизининг Ясонга ёрдам бера олишини билар эди. Мана, Медея опасига шундай сузлар билан юзланди:

– Эшит опа, мен ўша мусофир йигитга ёрдам бермоқчиман. Майли, у эрталаб Ҳеката ибодатхонасига борсин. Унга бир тумор бераман, бу тумор унинг жасоратига мададкор бўлади. Фақат бу сирни ҳеч кимга айтмасликка ваъда бер, акс ҳолда, агар отам хабар топса, ҳаммамизни ўлдиради.

Халкиопа чиқиб кетади. Кўшқда Медея ёлғиз қолади. Энди унинг кўксига бир-бирига зид ҳиссиётлар жанги бошланади. Медея гоҳ отасининг раъйига қарши боришдан қўрқар, гоҳ яна ўзи қаттиқ севиб қолган Ясонга ёрдам беришга шайланарди. Бир марта у ҳатто ўз жонига қасд қилмоқчи ҳам бўлади. Мана, Медея оғу солинган қутичани олиб унинг қопқоғини очади, аммо шу пайт маъбуда Ҳера унинг қалбида яшапга бўлган тийиқсиз иштиёқ туйғусини уйғотади. Медея оғудонни ўзидан итариб юборади, барча иштибоҳларини унутади, фақат Ясон ҳақида ўйлай бошлайди ва унга кўмаклашишга аҳд қилади.

Тонг ёришиб, олисдаги Кавказ тоғининг қорли чўққилари шафақнинг пушти ранг шуъласига гарқ бўлганида, Аргос аргонавтлар олдига бориб, Медеянинг Ясонга ёрдам беришга рози бўлганини ва у Ясонни Ҳеката ибодатхонасида кутажағини хабар қилади. Офтоб уфқдан бош кутариши билан, Ясон ёнига Аргос билан соҳибкаромат Мопсни олиб, Ҳеката ибодатхонаси сари йўл олади. Маъбуда Ҳера Ясонни шундай қиёси йўқ дилбар йигитга айлантирган эдики, ҳатто аргонавтлар ҳам унга маҳлиё бўлиб қараб қолишади.

Энди гапни Медеядан эшитинг. У эрта билан барвақт туриб, сеҳрли малҳам солинган қутичани очади, ундан “Прометей мойи” деб юритилувчи малҳамни олади. Бу малҳам Прометей қони томган ердан униб чиққан гиёҳ илдизи шарбатидан тайёрланган эди. Бу малҳамни баданига сурган ҳар қандай одамни на темир, на мис қурол жароҳатлай олар, унга на олов таъсир этарди. Бундай одам гайритаъриф қудратга эга бўлиб, уни бир кун

давомида ҳеч қандай жонзот енга олмас эди. Медея Ясонга пгу малҳамни беришга қарор қилади. У жорияларини чақириб, улар билан Ҳеката ибодатхонасига жўнайди. Медеянинг қалби қувончга тўлган эди, у дилидаги барча ташвишларни унутиб юборган, энди фақат Ясон билан бўладиган висол онлари ҳақида ўйларди.

Мана, Медея Ҳеката маъбадига етиб келиб, ичкарига киради. Тезда Ясон ҳам етиб келади. Медея унга нигоҳ ташлайди-ю, бирдан кўксида юраги қаттиқ-қаттиқ тепа бошлайди.

Ясон билан Медея узоқ вақт лол қоладилар, ниҳоят, қаҳрамон йигит сукутни бузади. У Медеянинг қўлидан ушлаб, шундай гап бошлайди.

– Нечун кўзларингни ерга қаратдинг, о дилбар қиз? Нечун мендан чўчимоқдасан? Наҳот мени ёмон ниятли одам деб ўйласанг? Йўқ, мен бу ерга ёмон ният билан келмадим. Мен сендан ҳомийлик тилаб келдим. Фақат ўтиниб сўрайман, менга ҳақ гапни айт. Зеро унутмаки, Ҳеката ўз маъбадида ёлғон гап айтилишини минбаъда хуш кўрмайди, шунингдек, ёлғон сўзни жамики муножот қилувчиларнинг ҳомийси Зевс ҳам ёқтирмайди. Ростингни айт: менга ёрдам берасанми? Агар ёрдам берсанг, мен билан бу ерга, Колхидага келган буюк қаҳрамонлар сенинг шону шавкатингни бутун Юнонистонга ёйгайлар. Сен Миноснинг бузург паҳлавон Тесейга кўмаклашган қизи Ариаднанинг қандай доврўқ қозонганини эсла.

Медея муҳаббат тўла нигоҳини Ясонга тикканча сукут сақлаб туради. Уятчанлиги уни яна ҳам латофатлироқ қилиб кўрсатади. Шунда Медея титроқ қўллари билан белбоги қатидан сеҳрли малҳамни чиқариб, Ясонга узатади.

– Қулоқ сол, Ясон, – дейди қиз эшитилар-эшитилмас овоз билан, – сенга берадиган ёрдамим мана шу: сен кечаси дарёда чўмилиб поклан, сўнг эгнинга қора либос кийиб, соҳилда чуқур ўра қазигин-да, бир қора совлиқ қўйга асал суркаб, уни шу ўра тепасида маъбуда Ҳеката йўлига қурбон қил. Шундан кейин кемангга қараб йўл ол, илло орқангга асло ўгирилиб қарама. Сен одамларнинг овозини, итларнинг аzza-базза ҳуришини эшитасан. Лекин ҳеч кўрқмай тўғри йўлингдан боравер.

Тонг отгандан кейин эса бутун баданингга, найзанг, қалқонинг ва шамширингга манави малҳамни сур. Малҳам билагингга бемисл қувват уфуради-ю сен отам Эетнинг топширигини бажарасан. Фақат ёдингда бўлсин: ерга экилган аждар тишларидан лашкар униб чиққанида, уларга тош от, шундай қилсанг, улар бир-бири билан жанг қила бошлайди, ана унда ҳужумга ўтсанг бўлади. Малҳамни йўқотма, тилларанг терини шу малҳам ёрдамида қўлга киритгайсан. Кейин уни хоҳлаган ерингга олиб кетавер.

Медея жим бўлиб қолади. У Ясоннинг висолдан яқинда яна жудо бўлишини ўйларкан, нигоҳлари маҳзун боқади. Андуҳга ботган Медея бошини ҳам қилиб турарди.

– Ясон, – деб ниҳоят луқма ташлайди қиз, – сен ўз юртингга жўнаб кетасан, лекин мени ёдингдан чиқарма, аҳён-аҳёнда бўлса ҳам эслаб тур, ҳар қалай, мушкулингни осон қилдим-ку.

Шундан кейин Медея Ясоннинг қайси мамлакатдан келганини сўрайди. Ясон ўз ватани Иолк ҳақида, шаҳар жойлашган чаманзор водий ҳақида ҳикоя қилиб беради. У Медеяни ўзи билан Юнонистонга кетишга таклиф қилади.

– Сени у ерда иззат-эҳтиром қилгайлар, – деб сўз беради Ясон, – Иолкда сен худди маъбудадек ҳурматга сазовор бўласан. О, қанийди, отанг Эет мен билан дўстлик риштасини боғласа! Кошкийди сени ўз ватанимга олиб кетишимга ижозат берса!

– Йўқ, ундай бўлмайди асло, – дейди маҳзуна Медея чуқур ҳўрсиниб, – отам ниҳоятда ўжар ва топбағир. Ватанингга ўзинг қайтиб кетаверасан, фақат мени ёдингдан чиқармасанг бўлгани. О, қанийди, жўшқин шамол мени ўз қанотларида Иолкка учириб олиб борса! Мени ёдингдан чиқарган пайтларингда, сени фалокатдан қутқарганимни унутган чоғларингда ўзимни сенга эслатиб турардим!

Медеянинг кўзларига гилт-гилт ёш тўлади. Ясон унга тикилиб қараркан, вужудида Медеяга муҳаббат туйғуси уйғонганини ҳис этади. У қизга ота уйини яширинча тарк этиб, ўзи билан Иолкка қочиб кетишни таклиф

қилади. Медея ҳам Колхидани тарк этишга рози, Ясондан жудо бўлиш унинг юрагига гулгула солади; у бу ҳижрон азобига дош бера олмаслигидан кўрқади. Медея Ясондан ажралиб қолишини уйлаб, юм-юм йиғлайди. Ҳера бу қизнинг дилига ҳамиша ва ҳамма ерда Ясон билан бирга бўлиш истагини уфуради. Маъбуда Ҳера Медеянинг Иолкка боришини хоҳлайди, зеро у ерда Ҳера ўзи учун манфур бўлган Пелийни Медеянинг ёрдамида маҳв этмоқчи бўлади.

Мана, Медея Ясон билан хайрлашади, йигит қиз билан яна бир бор учрашиб, биргаликда режа тузмоқ учун Ҳеката маъбадига келишга сўз беради. Медея ўз аробасида уйига кўнгли шодликдан гул-гул очилиб жўнайди: зеро, Ясон ҳам қизни севиб қолган ва буни Медея сезган эди.

ЯСОН ЭЪТНИНГ ТОПШИРИГИНИ БАЖАРАДИ

Тун бошланади. Ясон эънига бошдан-оёқ қора кийиб, Фазис дарёси бўйига боради-да, зим-зиё тунда кўпириб-тошиб оқаётган сувда чўмилади. Сўнг шу соҳилга чуқур қазиб, Медея тайинлаганидек, Ҳератага бағишлаб қўрбонлик қилади. У қўрбонлик қилиб бўлиши билан, замин ларзага келади-ю кўз олдида машъала ушлаган муаззама Ҳеката намоён бўлади. Маъбуданинг атрофини даҳшатли махлуқлар, оғзидан олов сочувчи аждаҳдалар ўраб олган эди, жаҳаннамдан чиққан мудҳиш кўппаклар гоҳ вовуллаб, гоҳ ув тортиб Ҳеката атрофида гир-гир айланишарди. Шу атрофга маскан қурган санамлар Ҳекатани кўриб, аюҳаннос солиб қоча бошлайдилар. Ясоннинг вужуди кўрққанидан дағ-дағ титрайди, лекин у Медеянинг гапини эслайди ва орқасига ўтирилмасдан, тўғри "Арго" томон кетаверади. У ерда Ясонни ёру дўстлари кутаётган эди.

Тонг отиши билан аргонавтлар аждаҳда тишларини олиб келгани Теламон билан Мелеагрни Эетнинг олдига юборадилар. Эет уларга Кадм ўлдирган аждаҳднинг тиш-

ларини беради, сўнг ўзи ҳам Ясоннинг ишини кузатиш учун Арес майдонига боргани отланади. У эгнига совут, бошига мисоли қуёшдек порловчи дубулға кияди, қўлига фақат Ҳеракл кўтара олишига қодир бўлган гоятда залвар найза билан қалқон олиб, жангаробага чиқади. Отларни унинг ўгли Абсирт бошқаради. Бу ёқда аргонавтлар ҳам Арес майдонига бориш учун отлана бошлайдилар.

Ясон найза, шамшир ва қалқонига сеҳрли мой суради, сўнг мойни ўз баданига ҳам суради. Шунда у бутун вужуди беназир қудратга тўлганини ҳис этади. Мушаклари метиндек қотади. Аргонавтлар ўзларининг учқур кемалари "Арго"да Арес майдонига сузиб боришганида, Эет уларни кутаётган, майдон теварагидаги тоғ ёнбагирларини эса Колхиданинг тумонат аҳли босиб кетган эди. Ясон соҳилга тушади, унинг силоҳ-совутлари мисоли нурафшон юлдуздек порларди. У майдонда темир омоч билан мис бўйинтуруқ ётганини кўради. Шунда у ўзини қалқони билан пана қилиб, оловнафас буқаларни қидириб кетади. Ана, иккита буқа пишқирганча гордан ўқдай югуриб чиқиб, дағдағали бўкирганча қаҳрамонга ташланади. Улар ҳар пишқирганида огизларидан лов-лов олов отиларди. Қаҳрамонимиз ўзини қалқон панасига олиб, буқалар ҳамласини кута бошлайди. Мана, икки буқа қуюндек елиб келиб, шохларини даҳшатли куч билан Ясоннинг қалқонига санчадилар. Бундай зарбага биронта ҳам одамзод дош бера олмас эди. Аммо Ясон маҳобатли қоядек жойида қимир этмай туради. Буқалар туёқлари остидан чанг-тўзон кўтариб, даҳшатона ўкирганча қайта-қайта Ясонга ҳамла қиладилар. Лекин Ясон бақувват қўллари билан буқаларнинг шохларидан ушлайди-да, уларни тортиб келиб, темир омочга қўшади. Буқалар тисарилиб, паҳлавоннинг қўлидан қутулмоқчи, огизларидан олов пуркаб, уни куйдирмоқчи бўладилар. Лекин Ясонга ҳеч шикаст етказа олмайдилар ҳам, унинг қўлидан қутулиб чиқа олмайдилар ҳам. Ясон уларни ака-ука Кастор билан Полидевк ёрдамида темир омочга қўшади. Кейин у буқаларни найза билан уриб ҳайдаб, Арес майдонини шудгор қилади ва бутун далага аждар

тишларини экади. Экиб бўлгач, буқаларни темир омондан чиқаради ва уларни найзаси билан уриб ҳайдаркан, даҳшатли овоз билан ҳайқиради. Буқалар шаталоқ отганча теран гор ичига кириб, кўздан гойиб бўладилар. Энди экинзорда аскарлар униб чиқишини кутиш керак эди. Ясон Фазис дарёси бўйига бориб, дубулғасида суя олиб ичиб, чанқоғини қондиради.

Лекин унинг дам олиши узоққа чўзилмайди. Шудгорда битта найза тиги ердан ниш уриб чиқади, ундан кейин бирин-кетин яна беҳисоб найзалар униб чиқа бошлайди, оқибат бутун далани мис тиканлар қоплайди. Ер тўлганиб, энди ундан жангчиларнинг дубулғалари, сўнг бошлари кўпчиб чиқа бошлайди. Мана, ниҳоят, бутун экинзорни обдор совут кийган жангчилар босиб кетади. Шунда Ясон Медеянинг айтганларини эслаб, ердан каттакон бир харсанг тошни кўтаради; бу тошни ҳатто тўрт нафар паҳлавон ҳам жойидан қўзғата олмас эди. Аммо Ясон уни бир қўлида кўтариб, узоққа, аждар тишларидан униб чиққан жангчилар тўпи устига улоқтиради. Шу заҳоти жангчилар қуролларини ишга соладилар, улар ўртасида қақшатқич қонли жанг бошланади. Ясон ҳам энди қиличини яланғочлаб, шу жангчилар оломонига ташланади ва уларни бирин-кетин қиличдан ўтказаверади, орадан хиёл вақт ўтмай, бутун майдонни жангчиларнинг жасади босиб кетади, биронта ҳам жангчи тирик қолмайди, ҳаммаларини қудратли Ясон маҳв этганди. Жасадлар худди ўроқ билан ўрилган буғдой бошоқлари сингари бутун майдонни қоплаган эди.

Шоҳ Эет Ясоннинг гайриинсоний қуввасидан ҳайратга келиб, унга бақрайиб қолади, қошларини мудҳишона чимиради, унинг кўзларида ғазаб порлайди. У бир оғиз ҳам сўз айтмай, ўз жангаробасига чиқади-ю шаҳар томон ўқдай учади. У фақат бир нарсга ҳақида — бу антиқа мусофир йигитни қандай гумдон қилиш тўғрисида ўйларди. Ясон эса, "Арго"га қайтиб келиб, уни зафар билан қутлаётган дўстлари даврасида бамайлихотир дам олиб утирарди.

МЕДЕЯ ТИЛЛАРАНГ ТЕРИНИ ЎВИРАШАД И ЯСОНГА КЎМАНАШАДИ

Шоҳ Эет саройга қайтгани ҳамано Колхиданинг казо-казо кишилари кенгашга чақиради. Шоҳ аргонавтларни қандай қилиб қириб ташлаш ҳақида улар билан тун ярим кечадан оғанга довур маслаҳатлашади. Эет Ясоннинг бундай жасорат кўрсатишида қизим Медеянинг қўли бўлиши керак, деб гумонсирайди. Медеянинг кўнгли ҳам Ясон жуда оғир кулфатга дучор бўлажагини сеза бошлайди. Уйқуси қочиб кетади. У ярим тунда тўшагидан туриб, оёқ учида юрганча Эетнинг қасридан чиқиб кетади. У ёлғиз ўзигагина маълум бўлган хуфия сўқмоқлардан юриб, аргонавтлар манзилгоҳи — Фазис дарёси бўйига боради. Бу ерда аргонавтлар гулхан ёқиб, дам олиб утиришарди: Медея гулхан олдига келиб, Ясонни ва Фрикснинг кичик ўгли Фронтисни чақириб олади. У Ясонга, кўнгли қандайдир бир ёвузлик юз беришини сезаётганини айтиб, уни тилларанг терини олгани ҳозироқ ўзи билан боришга ундайди. Ясон дарҳол совутларини кийиб, Ареснинг муқаддас ўрмонига йўл олади. Ҳаммаёқ зим-зиё қоронги, фақат ўрмонзордаги муқаддас дарахтга осилган тилларанг тери олтиндек товланиб турарди. Медея Ясон билан ўрмонзорга кирганида, бирдан даҳшатли бир аждар оғзидан олов сочиб бош кўтаради. Шунда Медея қудратли уйқу худоси Ҳипнозга сизиниб, ундан мадад сўрайди. У пичирлаб даҳшатли афсун ўқиркан, ерга сеҳрли оғулар сепади. Бу оғулардан аждар ерга гурсиллаб йиқилади, сўнг ҳолсизланиб зўрга бошини кўтаради, лекин Медея унга уйқу дориси пуркайди. Мана, аждарнинг олов уфурувчи оғзи ҳам, ўт чақнаб турган кўзлари ҳам юмилади, у шундоққина тилларанг тери осилган дарахтнинг тагига узала тушиб, тарракдек қотиб ухлаб қолади. Ясон терини дарахтдан туширади-ю тезроқ "Арго"га шошилади.

Қаҳрамонлар Ясон билан Медея атрофига тўпланишиб, тилларанг терига ҳайрат билан боқадилар. Лекин тери ўтирланганидан Эет хабар топмасидан тезроқ Колхидани

тарк этиш лозим. Ясон шоша-пиша кеманинг соҳилга боғланган арқонларини узади, йигитлар эшкаклар ёнига ўтириб, эшкак эша бошлайдилар ва "Арго" Фазис дарёси оқими бўйлаб денгиз томон ўқдек учади. Мана денгиз. Қаҳрамонлар бутун кучларини ишга солиб эшкак эшадилар, "Арго" денгиз тўлқинлари узра мисоли қушдек учиб, Колхидадан тобора узоқлаша бошлайди.

Тилларанг терининг ўгирлангани ва Медеянинг аргонавтлар билан қочиб кетгани ҳақидаги хабарни Эет эрта тонг палласида эшитади. У қаттиқ даргазаб бўлиб, бутун Колхида аҳолисини денгиз бўйига тўплайди. Лекин "Арго" энди узоқлашиб кетган, денгизда кеманинг қораси ҳам кўринмасди. Эет "Арго"нинг орқасидан қувишни амр этади. Агар аргонавтларни тутиб келмасанглар, ҳаммаларингни қиличдан ўтказаман, деб дағдага қилади. Шунда колхидаликлар кемаларини сувга туширишиб, Эетнинг ўгли Абсирт бошчилигида аргонавтларни қувиб кетадилар.

АРГОНАВТЛАР ҚАЙТАДИЛАР

"Арго" очиқ денгизга сузиб чиққани ҳамоно боди мурод эса бошлайди. Қаҳрамонлар елканларини ёядилар. "Арго" Эвксин Понти тўлқинлари узра қушдай учади. Аргонавтлар уч кеча-кундуз муттасил сузадилар. Ниҳоят, уфқда Аскифиянинг соҳили кўринади. Аргонавтлар Истр дарёсидан юқори томон сузишга, сўнг унинг тармоқларидан бири орқали Адриатика денгизига тушишга қарор қиладилар. Аммо аргонавтлар Истрнинг денгизга қуйиладиган ерига етиб боришганида, дарёнинг барча шохобчаларини ва шохобчалар оралигидаги оролчаларни Колхида лашкари босиб кетганини кўрадилар: лашкар бу ерга бошқа яқин йўл билан сузиб келиб, аргонавтларнинг йўлини тўсган эди. Бу тумонат лашкарни енгилшга "Арго" қаҳрамонларининг кўзи етмайди. Яхши қуроолланган минг-минглаб жангари колхидаликлар билан беллашиш учун аргонавтлар миқдоран жуда оз эдилар. Шу боис улар айёрлик билан иш кўрмоқчи бўладилар.

Аргонавтлар душман қўшини саркардаси Абсирт билан музокара олиб борадилар ва Медеяни ибодатхонага ҳибс этишга, қолган ишни эса қўшни шаҳар ҳокимининг ҳукмига ҳавола қилишга сўз берадилар: агар шаҳар ҳокими, Медея Колхидага қайтиши шарт, деб ҳукм чиқарса, уни Абсиртга топширмоқчи бўладилар. Аммо тилларанг тери аргонавтларда қолиши керак. Зеро, Ясон уни Эетнинг топшириғини бажариб, ҳалоллик билан қўлга киритган, дейишади. Аслида бу музокаралар фақат вақтни чўзиш мақсадида олиб борилаётган эди. Бу аснода Медея Абсиртни алдаб, оролчалардан биридаги ибодатхонага жалб қилишга сўз беради.

Ясон Абсиртга Медея номидан бебаҳо совға-саломлар юборади ва ундан овлоқ ердаги ибодатхонада синглиси билан учрашишни илтимос қилади. Абсирт келади, лекин у ибодатхона остонасида пайдо бўлиши билан, қилич яланғочлаган Ясон Абсиртга ташланиб, бир зарба билан уни ер тишлатади. Шундай қилиб, Ясон билан Медея энг мудҳиш ёвузликка қўл урадилар: улар қуролсиз Абсиртни яна муқаддас ибодатгоҳда ўлдиргандилар. Ясон Абсиртнинг жасадини Истр дарёсига ташлайди. Ўз саркардаларининг ҳалок бўлганини эшитган колхида-ликлар қаттиқ ҳаяжонга тушадилар. Аргонавтлар бўлса бу фурсатдан фойдаланиб, Истр дарёсидан юқорига сузиб кетадилар.

Улар узоқ сузадилар ва ниҳоят Истр ирмоқларидан бирига ўтиб, Адриатика денгизига сузиб тушадилар. Улар Иллирия мамлакати соҳилига етадилар. Шу ерга етганларида денгизда кучли тўфон кўтарилади. Кўпирган долғалар тоғ-тоғ бўлиб кўтарилади. Шамол худди арқонини узган айгирдек денгиз узра шиддат билан елиб, "Арго"нинг елканини тилка-пора қилади. Аргонавтларнинг ҳалокатга учрашига бир баҳя қолади. Шунда кеманинг қўйруқ томонидан мавҳум бир овоз эшитилади. Бу овоз Додонада ўсган ва "Арго"нинг қўйруғига ўрнатилган муқаддас эман дарахтининг бўлагидан чиқаётган эди:

– Амр этаман: аргонавтлар дарҳол афсунгар Кирка ҳузурига равона бўлсинлар. У Абсиртни қатл этган Ясон билан Медеяни мудҳиш гуноҳларидан поклагай.

Аргонавтлар кемани шимол томонга бурадилар: шу заҳоти туфон тинади. Демак, худоларнинг иродаси шу экан.

Аргонавтлар аввал Эриданда, сўнг Родан дарёсида сузиб, Тиррен денгизига тушадилар ва узоқ сафардан сўнг Эетнинг сингласи (Медеянинг аммаси) афсунгар Кирка яшайдиган оролга етадилар. Бу оролда Кирка Медея билан Ясонни қотиллик гуноҳидан поклайди. У Зевс йўлига қурбонлик қилиб, шу қурбон қилинган жониворнинг қонини Ясоннинг қўлига қуяди ва меҳроб олдида туриб, энди бул қотилликларни газабингизга олманг, уларни таъқиб этманг, дея Эринийларга муножот қилади. Кирка, шунингдек, Медеянинг порлаб турган кўзига қараб, унинг ҳам ўзи сингари қуёш худоси Ҳелиос насабидан эканлигини фаҳмлаганди.

Аргонавтлар яна ўз йўлларида давом этадилар, улар яна кўп хавф-хатарларга дуч келадилар. Сцилла билан Харибда орасидан сузиб ўтишга муваффақ бўладилар, вале Зевснинг муаззама завжаси Ҳера аргонавтларга ёрдам кўрсатмаганида, улар уша ерда ҳалок бўлишлари муқаррар эди. Аргонавтлар сиреналар ороли ёнидан ҳам эсон-омон сузиб ўтадилар. Бу ердан ўтишаётганида сиреналарнинг мафтункор қўшиқларини эшитиб, улар томон талпинадилар. Аммо хонанда Орфей шу пайт олтин кифараси торларини чертиб қўшиқ куйлай бошлайди, унинг қўшиғи сиреналар жодусидан устун чиқади. Ниҳоят, аргонавтлар энг тор Планкт бўғозига етиб келадилар, бу бўғоз узра маҳобатли қоялар гумбаз бўлиб туташган эдилар. Қоялар оралигида денгиз тўлғонар, тўлқинлар гирдоб бўлиб чир айланар, долғалар кўпириб тошиб, баъзида гумбаз пештоқиғача кўтариларди. Ҳаттоки Зевс учун амброзия олиб бораётган кабутарлар ҳам бу гумбаз остидан бешикаст учиб ўта олмасдилар. Ҳар куни битта кабутар ҳалок бўлар эди. Лекин бу ерда ҳам аргонавтларга Ҳера мадад беради: у Амфитритадан Планкт бўғозигаги тўлқинларни тинчитишни илтимос қилади, натижада аргонавтлар бу бўғоздан ҳам эсон-омон сузиб ўтадилар.

Аргонавтлар денгизда яна узоқ вақт сузишгач, феаклар оролига етиб борадилар. Уларни шоҳ Алкиной

меҳмоннавозлик билан кутиб олади. Аргонавтлар бу оролда бамайлихотир дам олишлари мумкин эди. Бироқ уларнинг оролга келганига бир кун ҳам бўлмай, орол соҳилида колхидаликлар лангар ташлайди ва Медеяни қайтариб беришни талаб қила бошлайдилар. Рақиблар ўртасида қақшатқич қонли жанг бошланиши мумкин эди, лекин Алкиной орага тушиб, можарони жангсиз ажрим қилади. У, агар Медея Ясоннинг хотини бўлмаса, у чоғда колхидаликларга қайтариб берилади, деган ҳукм чиқаради. Шу кечаси шохнинг хотини Арета Ясонга ўз одамини юбориб, уни Алкинойнинг ҳукмидан огоҳ қилади.

Шу заҳотиёқ Ясон билан Медея никоҳ ўқитадилар ва эртаси куни Ясон майдонга тўпланган феаклар ва колхидаликлар олдида, Медея ҳақиқатдан ҳам жуфти ҳалолим, деб тантанали қасам ичади. Шундан кейин Алкиной, Медея ўз эри билан қолмоғи лозим, деб қарор қилади. Натижада, колхидаликлар ўз ҳукмдорлари Эет ҳузурига Медеясиз қайтишга мажбур бўладилар.

Аргонавтлар меҳмондўст феаклар оролида ҳордиқ чиқаришгач, яна ўз йўлларига равона бўладилар. Улар узоқ сузадилар. Мана, зангори уфқда Пеллопоннес ярим оролининг соҳили кўрина бошлайди. Лекин шу пайт денгизда бирдан даҳшатли тўфон кўтарилиб, "Арго"ни поёнсиз денгиз томон учириб кетади. Тўфон кемани денгизда узоқ вақт ҳар ёққа қувиб, ниҳоят, кимсасиз овлоқ бир соҳилга олиб бориб ташлайди. "Арго" бу ердаги балчиққа тамоман ботиб қолади, сув ўтлари уни худди тузоқдек чирмаб олади. Бу ҳол аргонавтларнинг руҳини тушириб юборади. Дарга Линкей кема қўйруғида бошини ҳам қилиб ўтирарди: у Юнонистонга қайтиб боришдан буткул умидини узганди. Аргонавтлар соҳилда маъюс тентираб юришар, уларнинг бутунлай силласи қуригандай, аввалги довюракликларидан асар ҳам қолмагандай эди. Улар ўзларини ҳалокат ёқасида тургандай ҳис қилар эдилар. Лекин бу пайт денгиз санамлари келишиб, Ясонга ёрдам қиладилар.

– Тўфон "Арго"ни Ливияга олиб келиб ташлади, – дейишади улар. – Энди аргонавтлар кемани балчиқдан тортиб олиб, уни елкаларига кўтарганча, бутун Ливия

сахросидан олиб ўтишлари керак. Аммо бу ишга, маъбуда Амфитрита ўз отларини аробадан чиқарган пайтда қўл урсинлар.

Бироқ маъбуданинг отларни қачон аробадан чиқаришини аргонавтлар билмасди. Шу пайт бирдан қордек оппоқ бир от денгиз қаъридан отилиб чиқиб, поёнсиз сахро томон шамолдек елиб кетади. Бу Амфитританинг тулпори бўлиши керак, деб фараз қилишади. Шунда улар "Арго"ни елкаларига кўтарадилар-да, жазирама офтоб тафтидан, ташналик азобидан силлалари қуриб, уни ўн икки кун давомида сахродан кўтариб утадилар. Ниҳоят, улар Ҳесперидалар мамлакатига етадилар.

Бу ерда Ҳеспер набиралари аргонавтларни бир қоя олдига бошлаб борадилар: бир вақтлар Ҳеракл бу қояни тешиб булоқ кўзини очган эди. Қаҳрамонлар чанқоқларини қондирадилар, булоқ сувидан йўлга ҳам ғамлаб оладилар-да, яна кемага тушиб ўз ватанлари сари суза бошлайдилар. Лекин аргонавтлар қанча уринишмасин, денгизга чиқадиган йўлни ҳеч топа олмайдилар, чунки улар Тритон кўлига тушиб қолган эдилар. Улар Орфейнинг маслаҳати билан, қўл тангриси Тритонга сепоя эҳсон қиладилар. Шу заҳоти қаҳрамонлар рўбарўсида уқтам бир йигит намоён бўлади. У меҳмондўстлик рамзи сифатида Эвфемга бир зувала лой узатади ва денгизга чиқадиган йўлни кўрсатади. Аргонавтлар бир қучқор сўйиб, худо йўлига қурбонлик қиладилар. Шунда "Арго" қаршисида қўл тангриси Тритоннинг ўзи пайдо бўлади ва кемани оқ қоялар ёнидаги даҳшатли гирдобдан олиб ўтиб, очиқ денгизга чиқариб қўяди. Аргонавтлар Крит оролига сузиб келишиб, бу ердан узоқ сафар учун ичимлик сув ғамлаб олмоқчи бўладилар. Лекин маҳобатли мис одам (чақмоқдор Зевснинг шоҳ Миносга совғаси) Тасол уларни соҳилга яқин йўлатмайди. У бутун оролни зир айланиб юриб, Миноснинг ҳудудини қўриқлар эди. Медея афсун айтиб, Талосни ухлатиб қўяди. Мис паҳлавон ғафлатга кетиб ерга қулайди. Шунда унинг бошидан то-оёгигача тушган ягона қон томирига тўпиғи ёнида тиқиб қўйилган мис мих отилиб чиқиб кетади-ю, унинг бутун қони худди эритилган қўрғошиндек ерга оқиб тушади ва жони узилади. Энди аргонавтлар бемалол

соҳилга яқинлашиб, лангар ташлашлари ва ўзлари учун сув ғамлаб олишлари мумкин эди.

Қаҳрамонлар Критдан чиқиб, Юнонистон томон сузиб боришаётганда Авфем Тритон ҳадя қилган бир зувала лойни беҳосдан денгизга тушириб юборади. Бу зуваладан денгиз ўртасида орол пайдо бўлади, аргонавтлар унга Каллиста деб от қўядилар. Кейинчалик бу оролга Авфемнинг авлодлари кўчиб келишиб, шу ерда яшаб қолишади ва оролга Фера деб ном қўйишади.

Зим-зиё тунда бирдан кучли тўлқин кутарилади. Аргонавтлар сув остидаги ёки соҳилдаги бирон қояга урилиб ҳалокатга учрашдан қўрқиб, тинимсиз хавотирланадилар. Шу пайт бирдан денгиз ўзра олтин ўқ паррон этиб, бутун атрофни чароғон қилади. Унинг кетидан иккинчи, учинчи ўқлар учиб ўтади. Тангри Аполлон ўз камонидан отган ўқлар билан аргонавтлар йулини ёритаётган эди. Қаҳрамонлар Анафе оролига етиб бориб, шу ерда бўроннинг тинишини кутадилар. Ниҳоят, бўрон тиниб, денгизда тўлқинлар барҳам топади, боди мурод эса бошлайди. "Арго" яна зангори денгизда баҳузур сузиб кетади. Аргонавтлар бошқа ҳеч қандай хатарга учрамайдилар ва сал вақтдан кейин орзиқиб кутган юртларига — Иолк бандаргоҳига етиб оладилар.

Аргонавтлар Иолкка етиб боришгани ҳамоно, хатарли сафарлари пайтида уларга мададкор бўлган худолар учун бемисл қурбонликлар қилишади. Бутун Иолқда шодиёна авжга минади, ҳамма буюк қаҳрамонларга ва тилларанг терини олиб келишга муяссар бўлган уларнинг сардорлари Ясонга ҳамд-сано айтадилар.

ЯСОН ВА МЕДЕЯ ИОЛҚДА.

ПЕЛИЙНИНГ ЎЛИМИ

(Овидийнинг "Метаморфозалар" достони
буйича баён қилинади)

Маккор Пелий ўз лафзидан қайтади: у Иолк ҳокимиятини Ясонга қайтиб бермайди. Ясон аламини ичига ютади, аммо Пелийдан қаттиқ интиқом олишга қасд қилади. Бу ишда ҳам Медея унга ёрдам қилади.

Орадан хиёл вақт ўтар-ўтмас, интиқом олиш учун имкон тугилади. Ясоннинг мункиллаб қолган отаси Эсон Медеянинг зўр афсунгар эканлигини эшитиб қолиб, "Қанийди, келиним афсун ўқиб мени ёш йигитга айлантурса", дейди ўглига. Ясоннинг ўзи Медеяга юзланиб, отамни ёшартир, деб илтимос қилади.

— Майли, илтимосингни бажараман, — дейди Медея, — агар маъбуда Ҳеката менга мададкор бўлса.

У ой тўлган пайтда, ярим тунда эгнига қора либос кийиб, сочларини ёйиб, ялангоёқ уйдан чиқади. Бутун атроф теран сукунат огушида эди.

Медея тўлин ой ёғдусига гарқ бўлиб, товуш чиқармай кетиб борарди. Мана, у учта йўл туташган ерда тўхтайди, қўлларини кукка чўзиб, уч бор наъра тортади. Кейин тиз чўкиб, афсун ўқий бошлайди. У зулмат тунга, самовий ёритқичларга, ойга, заминга, шамолларга, тоғлару дарёларга мурожаат қилади. Ўрмону дарёларнинг маъбудаларини ўз ёнига чорлайди. У муаззама Ҳекатага юзланиб, сўзларимга қулоқ ос ва ёрдамнингни мендан дариг тутма, деб тавалло қилади. Ҳеката Медеянинг ноласини эшитади, шу лаҳза унинг қаршисида маъбуданинг қанотли аждарлар қўшилган аробаси пайдо бўлади. Кейин Медея тўққиз кечаю тўққиз кундуз мобайнида тоғ-тошларда, ўрмонзорларда, дарё ва денгиз бўйларида тентираб юриб, шифобахш гиёҳлар, сеҳрли илдишлар йигади. У қайнатасиникига қайтиб, дарҳол бири — Ҳекатага, иккинчиси — навқиронлик маъбудасига аталган иккита қурбонгоҳ меҳроб тиклайди. Медея меҳроблар яқинига чуқур қазитиб, зулмат ва афсунгарлик маъбудаси Ҳеката йўлига қора қўйларни қурбон қилади. Сўнг қурбонлик устидан бол ва сут пайдо қилади. У ер қаъри худолари Аид билан унинг завжаси Персефонага тавалло қилиб, улардан мўйсафид Эсоннинг жонини олмасликларини сўрайди. Кейин Эсонни бошлаб келишларини сўрайди. Медея сеҳр-жоду билан Эсонни ухлатиб, уни ўзи териб келган сеҳрли гиёҳлар устига ётқизади. Мис қозонда ўт-ўланлардан сеҳрли дори қайнатади. Дори қайнаб, қозон юзини оппоқ кўпик қоплайди. Медея асрий дарахтнинг қуриган шохи билан қозондаги дорини кавлай бошлайди.

Шу заҳоти шох кўкариб, куртак чиқаради, япроқлар билан қопланади, зум ўтмай шохда гўра мевалар пайдо бўлади. Сеҳрли дорининг кўпиклари томган ерлардан гиёҳлар ва чечаклар униб чиқади. Медея тайёрлаётган дорисининг тобига етганига ишонч ҳосил қилгач, қария Эсоннинг бўғзига шамшир солиб, унинг қарилик қонини оқизиб юборади ва чолнинг шу жароҳатланган еридан унинг томирларига сеҳрли дорини қуяди. Шунда, во ажаб, чолнинг қордек олпоқ сочлари бирдан қорая бошлайди, чўп-устихон юзлари тўлишиб, ажинлари йўқолади, яноқларига яна қон югуради. Эсон уйғониб ўзини навқирон, бақувват ва тетик ҳолда кўради.

Медея қайнатаси Эсонни ёшартирганидан кейин бениҳоя шум режа тузади: у Иолк ҳокимиятини Ясонга топширишга сўз бериб, сўзининг устидан чиқмаган қари Пелийдан ўч олмоқчи бўлади.

У шохнинг қизларини ёнига чақириб, “Агар хоҳласангизлар, отангизни ёшартиришим мумкин”, дейди ва уларни гапига ишонтириш учун бир совлиқ қўйни етаклаб келиб, бўғизлайди-да уни дори қайнаётган қозонга ташлайди. Қўй жасади қозонга ғарқ бўлган ҳамоно у ердан шўх бир қўзичоқ сакраб чиқади. Пелийнинг қизлари бу мўъжизани кўриб ҳанг-манг бўлиб қоладилар ва оталарини ёшартиришга рози бўладилар.

Медея яна дори тайёрлайди, аммо бу дорида мўъжизакорлик қуввати йўқ эди. Мана, у афсун ўқиб Пелийни ухлатади. Кейин унинг хобхонасига қизларини бошлаб киради-да уларга, отангизни бўғизланг, деб буюради. Лекин қизлар бундай ишга журъат эта олмайдилар.

– Қўрқоқлар! – дейди Медея. – Тезроқ қилич ялангочлаб, отангизнинг томиридаги қарилик қонини оқизиб юборинг, мен унга навқиронлик қонини қуяман.

Пелийнинг қизлари ухлаб ётган оталарини бўғизлаб ўлдиришга юраклари дов бермай, анча тараддудда туриб қоладилар. Ниҳоят, улар юзларини тескари ўтирганча бирин-кетин оталарига шамшир урадилар. Огир жароҳатланган Пелий уйғониб кетади, ҳолсизланган қўлларини чўзиб тўшақдан бошини кўтараркан, инграганча шундай дейди:

– О, қизларим, нима қиялпсизлар? Ўз падарингизга қўл кўтаришга сизларни нима мажбур қилди?

Қизлар бу даҳшатни кўриб лол бўлиб қоладилар. Ранглари қув учиб, хушларидан кетадилар. Мана шу фурсатдан фойдаланган Медея шоҳнинг тепасига югуриб келиб, унинг бугзига пичоғини санчади, кейин унинг жасадини нимта-нимта қилиб, қайнаб турган қозонга ташлайди. Шу пайт Пелийнинг хобхонасида қанотли аждарлар қўшилган ароба пайдо бўлади. Медея шу аробага ўтиради-ю мудҳиш фожиадан телба бўлиб қолган шоҳ қизлари кўзидан гойиб бўлади.

Пелийнинг ўгли Адраст отасини зўр дабдаба билан дафн этади.

Лекин Ясон, барибир, Иолк ҳокимиятини қўлга кирита олмайди. Унинг Иолқда қолишига Адраст ижозат бермайди. “Хотининг отамни ўлдирди”, деб Ясонни Иолқдан бадарга қилади. Шунда Ясон ўз она ватанини тарк этиб, Медея билан бирга Коринфга равона бўлади.

ЯСОН ВА МЕДЕЯ КОРИНФДА.

ЯСОННИНГ ЎЛИМИ

(Еврипиднинг “Медея” фожиаси бўйича баён қилинади)

Пелий ўлдирилгач, Иолқдан қувилган Ясон билан Медея Коринфга бориб, шоҳ Креонтникида паноҳ топадилар. Медея бу ерда иккита ўғил кўради. Бундай қараганда, Ясон билан Медея ҳатто мусофир юртда ҳам роҳатда, саодатда кун кечиришлари лозим эди. Лекин тақдир Ясонни ҳам, Медеяни ҳам саодатдан бебаҳра қилган эди. Ясон шоҳ Креонтнинг қизи Главканинг жамолига мафтун бўлиб қолиб, бир вақтлар Медеядан сеҳрли малҳам олган чоғида унга берган ватдаларини унутиб қўяди. Ясон буюк жасоратларда мададкор бўлган ўз жуфти ҳалоллига хиёнат қилади. Энди у шоҳ қизи Главкага уйланмоқчи, Креонт ҳам бу машҳур қаҳрамонга қизини беришга рози.

Медея эрининг унга хиёнат қилишини сезиб, қаттиқ изтироб чекади. Зеро, у ҳануз Ясонни жонидан ортиқ

севарди. Мана, у теран ғамга ботиб, мисоли бир тошдек қотиб ўтирипти. Медеянинг вужудини аста-секин газаб алангаси қамраб ола бошлайди. Саркаш феълли Медея бундай хиёнатга асло чидай олмас эди. Кимсан, Колхида шоҳининг қизи, нурафшон тангри Ҳелиоснинг набираси — Медея ғанимларнинг тантана қилишига, уни мазах қилиб кулишларига чидаб тура оларканми? Йўқ, Медея агар аччиғланса, бадқаҳр бўлиб кетади, қасос олса, бирваракай олади.

Медея жаҳл устида ҳаммани бирдай ҳақорат қилади. У ўз фарзандларининг ҳам, эри Ясоннинг ҳам бошига лаънат тоши ёғдиради. Унинг қалби қаттиқ изтироб чекади, у худоларга юзланиб, чақмоғингизни чақинг-у тезроқ жонимни олинг, дея тавалло қилади. Бу ёруғ жаҳонда у интиқом олишдан ўзга нима ҳам қила оларди!

— О, ажал, — деб нола қилади Медея, — тезроқ қонимни ол-у, изтиробларимга барҳам бер! Мени теран андуҳдан фақат сен фориғ қила оласан. Нечун Ясон менга бунчалик шафқатсизлик қилди? Ахир мен уни ўлимдан қутқарган эдим-ку, аждарни ухлатиб қўйиб, тилларанг терини қўлга киритишига имкон яратган ҳам мен эдим-ку! Уни фалокатдан халос этиш учун ўз жигарим — Абсиртни пистирмага мен чорламадимми? Шу Ясонни деб шоҳ Пелийни ўлдирмадимми? О, бузург тангрим Зевс, о адлия матбудаси Фемида, эрим Ясоннинг менга қандай хиёнат қилганига шоҳид бўлинглар!

Медеянинг Ясондан қасос олиш нияти тобора қатъийлаша боради.

Шу пайт унинг қошига шоҳ Креонт киради.

— Сен, — дейди у Медеяга, — зудлик билан Коринфдан чиқиб кетмоғинг лозим.

Креонт Медеядан қўрқади, чунки у Медеянинг газабга минган чоғда қанчалик даҳшатли бўлишини, сеҳру жодулари нақадар қудратли эканини яхши билади: Медея жаҳл устида шоҳ қизини, ҳатто Креонтнинг ўзини ҳам нобуд қилиши ҳеч ғапмас.

Медея эса фурсатдан ютиш ниятида ўзини шоҳ амрига итоат этгандай қилиб кўрсатади.

– Тугри, Креонт, – дейди Медея. – Мени шахрингдан қувишга ҳақлисан. Лекин фақат бир илтимосим бор: иложи бўлса, яна бир кунгина Коринфда қолишимга рухсат бер.

– Розиман, – дейди Креонт, ҳолбуки бу рафтори билан у ўзини ўлимга маҳкум этганлигидан гофил эди. – Лекин билиб қўй, Медея, эртага қуёш уфқдан бош кўтарган чоғда Коринфда қорангниям кўрмай. Акс ҳолда, ўзингни ҳам, ўғилларингни ҳам қатл эттиргум.

Медея энди ўлимдан қўрқмайди. Зеро ўзидан олдин Креонт ҳалок бўлишини яхши билади — ахир у, ғанимларимни маҳв этмай қўймайман, деб рангпар маъбуда Селена билан ўз пушти паноҳи Ҳекатага бекорга қасам ичгани йўқ. Йўқ, Медея эмас, балки Медеянинг душманлари ўлимга маҳкумдирлар. Наҳотки, кимсан, тангри Ҳелиоснинг набираси Медея Сизиф авлодларига ва Ясоннинг қайлигига майна бўлса!

– Мен Главкага уйланарканман, – дейди Ясон Медеяга, – биринчи гада, сен билан болаларимизнинг истиқболи саодатли бўлишини кўзлаб шундай қиляпман. Агар худолар бу янги никоҳдан менга фарзандлар ато этса, улар бизнинг ўғилларимизга мададкор бўлғайлар.

Лекин Медея эрининг бу гапларига заррача ҳам парво қилмайди.

– Гапларингни эшитишни ҳам истамайман, – дейди Медея. – Сен менга хиёнат қилдинг. Ҳали бу бадкорлигинг учун худоларнинг газабига учрагайсан. Ясон, илгари мен сени жонимдан ортиқ севар эдим. Сени деб ўз падаримдан, волидамдан, оғамдан, ватанимдан юз ўтирган эдим. Энди эса мен учун сен энг манфур махлуқсан.

Ясон газаби қайнаб уйдан чиқаркан, орқасидан Медеянинг истеҳзоли кулгиси ва таҳдид сўзлари янграйди.

Бу пайт Делфа зиёратидан Троисенага қайтаётган Афина шоҳи Эгей, йўл-йўлакай Коринфга келади. Медея ундан ўзининг Коринфдан қувгин қилинаётгани, эрининг ундан юз ўтиргани ҳақида ҳасрат қилиб, шоҳдан бошпана сўрайди.

— Мен, — дейди у Эгейга, — ўз сеҳр-жодуларимни ишга солиб, сенга кўп яхшиликлар қилишим мумкин. Мана, сен ҳалигача бефарзанд экансан, менинг ёрдамим билан серфарзанд бўлгайсан, эвазига фақат юртингдан менга бошпана берсанг, кифоя.

Эгей бошпана беришга рози бўлади. У Олимпдаги сармаъбуданинг номини тилга олиб, Медеяни ганимларидан муҳофаза қилишга қасам ичади. У Медеяннинг олдига фақат битта шарт қўяди:

— Сен, — дейди у, — Афинага менинг ёрдамимсиз ўзинг боришинг керак. Зеро, мен Коринф шоҳи билан низолашишни истамайман.

Медея ўзини бошпана билан таъминлагач, кўзлаган қасосини амалга оширишга киришади. У нафақат Креонт билан унинг қизи Главкани ўлдиришни, шунингдек, ўз фарзандларини, яъни Ясоннинг ўғилларини ҳам нобуд қилишни кўзлаган эди. Медея оқсочини Ясоннинг олдига юборади. Ясон дарҳол етиб келади. Медея ўзини тақдирга тан бергандек, Ясоннинг ниятларига рози бўлгандек қилиб кўрсатади.

— Сендан фақат биттагина илтимосим бор, — дейди у Ясонга. — Ўғилларимизни шу ерда — Коринфда қолдириб кетишимга қайнатанг Креонтнинг розилигини олиб берсанг.

Ясон бу шартга рози бўлиб чиқиб кетади. Шу пайт хонага Медеяннинг болалари кириб келишади. Медея уларни кўриб, юм-юм йиглайди. Ўғилларини бағрига босиб, юзларидан упади. Лекин интиқом даъвати фарзандларга бўлган меҳрдан ҳам кучлироқ эди.

Хўш, Главка билан Креонтни қандай қилиб маҳв этсайкин? Мана, ниҳоят, баҳона ҳам топилди: у ўз болаларини Ясоннинг янги хонадонига қолдиришга Главканинг розилигини олиш мақсадида бўлгуси кундошига қимматбаҳо либос билан олтин тож ҳадя этиб юборади. У ажалкаш ҳадя эди. Главка Медея армугон қилган либос билан тожни кияди, пгу заҳоти либосга суртилган заҳар Главканинг баданига сингади, олтин тож унинг бошини худди мис исканжадек сиқа бошлайди. Либос шоҳ қизи-

нинг баданини чўтдек куйдиради. Натижада Главка даҳшатли азоб-уқубатга дош бера олмай, оламдан кўз юмади. Главканинг фарёдини эшитган ота югуриб келиб, бахтиқаро қизини ўз бағрига босади. Лекин қизнинг эғнидаги кийими отанинг баданига ҳам чиппа ёпишади. Креонт кийимни ўз баданидан ажратмоқчи бўлади, аммо кийим билан бирга баданидан палахса-палахса бўлиб гўшт илиниб чиқа бошлайди. Шу йўсинда, Медеянинг совғасидан Креонт ҳам нобуд бўлади.

Ўз кўшки олдида турган Медея Креонт билан Главканинг ҳалок бўлгани дарагини эшитиб, ҳузур қилади. Лекин бу икки ўлим билан ҳам Медеянинг интиқомга бўлган ташналиги босилмайди: ахир у Ясонни янада қаттиқроқ изтиробга солиш учун ўз фарзандларини ҳам ўлдирмоқчи бўлган эди-ку. Энди эса, Медеянинг бундай қотилликка журъат этишига яна бир сабаб тугилди: Креонтнинг хешлари Медея қилган қотиллик учун унинг фарзандларидан бешафқат қасд олишлари муқаррар эди — буни Медея кўз олдига келтиради-ю шошганча ўз кўшига кириб кетади. Шу заҳоти ичкаридан ўғилчаларининг оҳу фарёди эшитилади. Медея ўз жигаргўшаларини қатл этган эди. Бу пайт, Креонт билан Главканинг Медея томонидан ўлдирилганини эшитган Ясон ўз ўғилларидан хавотир олиб, қасрга югуриб келади. Чунки у Креонтнинг хешлари шоҳ билан Главканинг хунини олиш мақсадида Ясоннинг болаларини ўлдириб қўйишларидан қўрқарди. Аммо сарой эшиги ичидан берк эди. Шунда Ясон эшикни бузиб, ичкарига кирмоқчи бўлади. Бирдан осмонда тангри Ҳелиоснинг аждарлар қўшилган жангаробасида Медея пайдо бўлади. Унинг оёғи остида, аробада ўзи ўлдирган ўғилларининг жасаdlари ётарди. Ясон буни кўриб, даҳшатга келади. У Медеяга ёлбориб, ҳеч бўлмаса, болаларимнинг жасаdlарини қолдир, мен уларни дафн этай, дейди. Лекин Медея зрига шу кўнгилюпанчилигини ҳам раво кўрмайди ва жангаробада шамолдек елиб, кўздан гойиб бўлади.

Ясоннинг қолган бутун умри бетаскин ўтади. У ҳеч бир ерда узоқ вақт манзил қура олмайди. Кунлардан

бир кун у Истм бўйида қиргоққа чиқариб қўйилган ва аргонавтлар томонидан денгиз худоси Посейдонга эҳсон этилган "Арго" кемаси ёнидан ўтади. Узоқ йўл юриб чарчаган Ясон кеманинг қўйруғи соясига ётиб, бир оз дам олмоқчи бўлади-ю пинакка кетади. У маст уйқуда ётганида, шарти кетиб парти қолган кўҳна "Арго" бирдан бузилиб тукилади ва ўз харобалари остида Ясонни дафн этади.

ТРОЯ АФСОНАЛАРИ СИЛСИЛАСИ

*(Троя афсоналари силсиласига кирган ривоятлар
Ҳомернинг "Илиада" достони, Софоклнинг
"Қамчибардор Аякс", "Филоктет", Еврипиднинг
"Ифигения Авлидада", "Андромаха", "Ҳекуба"
трагедиялари, Вергилийнинг "Энеида", Овидийнинг
"Қаҳрамон аёллар" номли достонлари ҳамда ўзга
асарлардан олинган парчалар бўйича баён қилинади)*

ЗЕВС БИЛАН ЛЕДАНИНГ

ҚИЗИ — ЕЛЕНА

Бир вақтлар шавкатли қаҳрамон Тиндарей ўз салтанатидан қувилган эди. У узоқ вақт сарсон-саргардон бўлиб юриб, ахири Этолия шоҳи Фестийнинг саройидан паноҳ топади. Шоҳ Фестий бу йигитни ёқтириб қолади ва уни ўзининг гўзалликда маъбудаваш қизи Ледага уйлантиради. Кейинчалик Зевс фарзанди Ҳеракл Тиндарейни ватанидан қувгин қилган Ҳиппокоснт устидан галаба қозонади. Уни ўлдиради, барча ўғилларини қириб ташлайди. Шундан кейин Тиндарей ўзининг соҳибжамол завжаси Леда билан Спартага қайтиб, яна давлатни бошқара бошлайди.

Леданинг тўрт фарзанди бор эди. Улардан иккиси: соҳибжамол Елена билан Полидевк — чақмоқлар танг-

риси Зевснинг, яна иккитаси — Клитемнестра билан Кастор — Тиндарнинг болалари эди.

Елена гўзалликда беқиёс қиз эди. Фоний аёллар орасида ҳусну тароватда унга тенг кела оладигани йўқ эди. Ҳаттоки маъбудалар ҳам бу дилбар қизга ҳасад билан қарар эдилар. Еленанинг гўзаллигидан дарак топган Аттиканинг буюк қаҳрамони Тесей уни утирлаб кетади, бироқ қизнинг акалари Полидевк билан Кастор уни қутқариб, яна ўз оталари уйига олиб келадилар. Соҳибжамол Еленага уйланишни орзу қилган йигитлар Тиндарей саройига бирин-кетин қадам ранжида қила-верадилар.

Лекин Тиндарей қизини совчи бўлиб келган қаҳрамонларнинг биронтасига ҳам беришга журъат эта олмайди. Негаки у, агар қизимни умид билан келган қаҳрамонлардан биронтасига узатсам, қолганлари ҳасад қилишиб, бахти кулган куёв билан жанг қилишлари ва оқибатда катта нифоқ бошланиши мумкин, деб хавотир қиларди. Ниҳоят, Тиндарейнинг тараддудда қолганини кўрган кошифкаромат қаҳрамон Одиссей уртага чиқиб, унга шундай маслаҳат беради:

— Майли, зулфи сумбул Елена кимга турмушга чиқишини ўзи ҳал қилсин. Унга уйланишни ихтиёр қилган бошқа йигитлар бунга монелик қилмайдилар. Балки, ҳозирнинг ўзидаёқ, ўшал хушсаодат паҳлавонга қарши ҳеч қачон қурол кўтармаймиз. Билъакс, бирон фалокат содир бўлиб, у ёрдам сўраб наъра тортса, ҳаммамиз унга ёрдамга келамиз, деб қасам ичурлар.

Тиндар Одиссейнинг маслаҳатини қабул қилди. Ҳамма куёвлар Одиссей айтганидек онт ичдилар. Шундан кейин Елена паҳлавонлар орасидан энг ўктам йигитни — Атрей ўғли Менелайни танлади.

Катта тўй-томоша бўлиб, Менелай Еленага уйланди. Тиндарей оламдан ўтганидан кейин эса, Спартага подшо бўлди. Соҳибжамол Еленага уйланиб, ҳам ўзининг, ҳам бутун юнон элининг бошига не-не кулфатлар орттирганидан ёш подшо ҳали беҳабар эди.

ПЕЛЕЙ ВА ФТИДА

Шавкатли қаҳрамон Пелей дарё тангриси Асопнинг қизи Эгина билан Зевс ўгли донишманд Эакнинг фарзанди эди. Қаҳрамонлар ичида энг бузурги — Ҳераклнинг жонажон дўсти ботир Теламон Пелейнинг оғаси эди. Пелей билан Теламон бир кун и ўтай укаларига ҳасад қилиб, уни ўлдириб қўядилар. Натижада ватандан бош олиб чиқиб кетишга мажбур бўладилар. Пелей бадавлат Фтия томон йўл олади. У ерда Пелейни қаҳрамон Эвритион дўстона қувонч билан кутиб олади, ўз ерсувининг учдан бирини унга инъом этади, боз устига, Пелейни ўз қизи Антигонага уйлантиради. Аммо Пелейга Фтияда узоқ вақт яшаш насиб этмайди. Калидон шикори пайтида у бехосдан қайнатаси Эвритионни ўлдириб қўяди. Бу машъум ҳолдан қаттиқ изтиробга тушган Пелей Фтияни тарк этади ва Иолкка йўл олади. Лекин Иолкда ҳам Пелей бахтсизликка рўпара келади. Бу ерда шоҳ Акастнинг хотини унга ошиқ бўлиб қолади ва Пелейни дўсти Акастга хиёнат қилишга ундайди. Пелей маликанинг талабини рад этади, шунда бу маккор аёл аламига чидай олмай, Пелейдан ўч олиш мақсадида эрининг олдига бориб, дўстининг устидан тўхмат қилади. Хотинининг гапига лаққа ишонган Акаст Пелейни ўлдирмоқчи бўлади. Кунлардан бир кун Пелей Пелион тоғининг ўрмон билан бурканган ёнбағрида ов қилиб юриб чарчайди ва салқинлаб ётиб ухлаб қолади. Шунда Акаст Пелейнинг худолар совға қилган сеҳрли шамширини яшириб қўяди. Пелей бу шамшир билан жанг қилган пайтида ҳеч ким унинг зарбасига дош бера олмас эди. Акаст бу шамширни ўтирлаб, мана энди қуроли бўлмаган Пелейни ёввойи кентаврлар тилка-пора қилиб ташлашади, деб ўйлаган эди. Лекин шу пайт донишманд кентавр Хирон Пелейга ёрдамга етиб келади. У қаҳрамон йигитга сеҳрли шамширини топишда кўмаклашади. Кейин ёввойи кентаврлар Пелейни тилка-тилка қилгани ҳужумга ўтганларида, қаҳрамон йигит ўз шамшири билан уларни осонгина даф қилади. Пелей

хоин Акастдан ҳам ўч олади. У Диоскурлар, яъни Кастор ва Полидевк ёрдамида бадавлат Иолк шаҳрини забт этиб, Акаст билан унинг хотинини ўлдиради.

Кунларнинг бирида титан Прометей худоларга улкан бир сирни очади:

– Агар сарпадар Зевс маъбуда Фетида билан қовушса, улардан шундай ўғил дунёга келгайки, у ўз падаридан ҳам қудратлироқ бўлиб, отасини юксак тахтдан қулатгай, деб башорат қилади ва тангриларга, маъбуда Фетидани донишманд Закнинг ўғли ботир Пелейга эрга бериш керак, – деб маслаҳат беради. – Гар шундай қилсак, Фетида билан Пелейдан энг буюк қаҳрамон дунёга келади, – деб илова қилади у.

Бу маслаҳат худоларга маъқул тушади, фақат улар битта шарт қўядилар: Пелей маъбуда Фетидага уйланишдан олдин, уни яккама-якка жангда енгмоғи лозим эди.

Худоларнинг бу хоҳишини Ҳефест Пелейга етказади. Пелей дарҳол маъбуда Фетиданинг оромгоҳи — гор сари равона бўлади. Фетида денгиз қаъридан сузиб чиққанида аксар пайт шу горга кириб дам олар эди. Пелей гор ичига яшириниб, Фетидани кута бошлайди. Мана, маъбуда денгиздан сузиб чиқиб, гор томон йўл олади. Фетида горга кириши билан Пелей унга тапшланади ва қудратли билаклари билан унинг белидан маҳкам сиқади. Маъбуда қаҳрамоннинг қўлидан қочиб қутулишга ҳаракат қилиб, дам шер, дам илон қиёфасига киради. Ҳаттоки суюқ сувга ҳам айланади, лекин Пелей уни сира қўйиб юбормади. Фетида енгилади, энди у Пелейга турмушга чиқиши шарт эди.

Пелей билан Фетиданинг никоҳ тўйи кентавр Хироннинг улкан ва муҳташам горида ўтади. Тўй ниҳоятда шукуҳли бўлади. Олимпик худоларнинг бари бу тўйга ташриф буюрадилар. Тўйда Аполлоннинг олтин кифараси баралла янграйди, бу мусиқа садосига музалар жўр бўлишиб, Пелей билан маъбуда Фетидадан дунёга келажак паҳлавоннинг беназир шон-шавкати ҳақида кўйлайдилар. Худолар базмда ишрат қиладилар. Улар келин-куёвни бебаҳо совғалар билан қўтлайдилар.

Хирон Пелейга ўз найзасини тортиқ қилади. Бу найзанинг дастаси Пелион тоғида ўсган метиндек қаттиқ шумтолдан ясалган эди. Денгизлар султони Посейдон унга аргумоқлар ҳадя этади, қолган тангрилар эса гаройиб совут-силоҳлар беришади.

Зиёфат авжида эди. Бу тўй базмида боқийлардан фақатгина адоват маъбудаси Эрида кўринмас эди. У тўйга таклиф этилмаганидан хуноб бўлиб, аламини ичига ютганча, ёлғиз ўзи Хироннинг гори оғзида тентираб юрарди. У уч олиш ҳақида ўйларди. Ниҳоят, Эрида худолардан қандай интиқом олиш ва улар орасига қандай низо солиш йўлини ўйлаб топади. У Ҳесперидаларнинг дунё чеккасидаги олмазоридан ўзилган олтин олмани олиб, унга "энг гўзал маъбудага", деб ёзади. Сўнг ҳеч кимнинг кўзига кўринмасдан астагина тўйхонага киради-да, қўлидаги олмани ноз-неъматлар тўла дастурхонга думалатиб юборади.

Тангрилар олмани қўлларига олиб, ундаги ёзувни ўқийдилар. Лекин қайси маъбуда энг гўзал экан? Шу заҳоти уч маъбуда ўртасида баҳс бошланади. Булар — Зевснинг хотини Ҳера, муҳориб маъбуда Афина ва муҳаббат маъбудаси Афродита эдилар. Уларнинг ҳар қайсиси олмани ўзига олишни истар ва бир-бирларига бўш келишни хаёлларига ҳам келтиришмасди. Ниҳоят, улар бу можарони ажрим қилиб беришни худолар ва одамларнинг султони олампапоҳ Зевсдан илтимос қилдилар.

Аммо Зевс бу ишда ҳакамлик қилишдан бош тортади. У олмани ўгли Ҳермеснинг қўлига тутқазади ва маъбудаларни Троя яқинидаги юксак Ида тоғининг ёнбағрига бошлаб боришни буюради. Олтин олманинг қайси бир маъбудага тегишли эканлигини, уларнинг қай бири энг соҳибжамол эканлигини ўша ерда Троя шоҳи Приамнинг ўгли Парис исми йигит ҳал қилиб бериши керак эди. Пелейнинг никоҳ тўйи шу йўсинда маъбудалар низоси билан тугайди. Бу низо одамзод бошига жуда кўп кулфатлар солиши керак эди.

ПАРИСНИНГ ХУҶМИ

Ҳермес ва уч маъбуда дарҳол Ида тоғи сари парвоз этдилар. Приам ўгли Парис бу пайтда пода боқиб юрган эди.

Бунинг сабаби бор эди. Париснинг онаси Ҳекуба унга ҳомиладор бўлиб ой-куни яқин қолган пайтда хобида ёмон бир туш кўради: тушида даҳшатли ёнгин бутун Троя шаҳрини қамраб олаётганмиш. Қўрқиб кетган Ҳекуба тушининг тафсилотини эрига айтиб беради. Приам таъбирловчи коҳинга юзланади, коҳин эса, Ҳекуба ўғил тугади ва бу ўғил Троя ҳалокатига сабабчи бўлади, деб каромат қилади. Шунга кўра, Ҳекубанинг кўзи ёриган заҳоти Приам ўз қули Агелайга, чақалоқни юксак Ида тоғига олиб бориб хилват ўрмонга ташлашни амр этади. Лекин чақалоқ нобуд бўлмайди — бир ургочи айиқ уни ўз сути билан боқиб, ўлимдан асраб қолади. Орадан бир йил ўтгач, тасодифан ўша тоққа бориб қолган Агелай болани топиб олиб, уни ўз фарзандидек боқиб тарбиялай бошлайди. Унга Парис деб исм беради. Парис чўпонлар орасида ўсиб улғаяди ва ҳуснида тенги йўқ азамат йигитга айланади. У тенгқурлари орасида қудрати, жасорати билан ажралиб турарди. Бора-бора, у нафақат подаларни, шунингдек, ўз ўртоқларини ҳам ваҳший ҳайвонлар ҳамласидан, қароқчилар ҳужумидан ҳимоя эта бошлайди. Парис ўз қудрати ва жасорати билан шундай доврўқ қозонадики, ёр-дўстлари уни Александр (мардларни маҳв этувчи) деб атай бошлайдилар. Шу тарзда Парис Ида ўрмонларида хотиржам яшаб юрaverди. У ўз қисматидан мамнун эди.

Мана, кутилмаганда унинг қошига Ҳермес маъбудаларни бошлаб келади. Парис уларни кўриб, чўчиб кетади. У қочиб қолмоқчи ҳам бўлади, лекин хаёлдек учқур Ҳермесдан қочиб қутулиб булармиди? Ҳермес Парисни тўхтатиб, унинг қулига олтин олмани тутқазаркан, мулоҳим оҳангда шундай дейди:

— Сен, Парис, манави олмани ол. Кўряпсанми, қаршингда учта маъбуда турипти. Улардан қай бирини энг

дилбар, энг гўзал деб ҳисобласанг, олмани ушанга бер. Сарпадар Зевс бу маъбудалар баҳсини ажрим қилишни сенга буюрди.

Парис хижолат бўлади. У маъбудаларга тикиларкан, қайси бири гўзалроқ эканини ҳал қила олмай, боши қотарди. Шунда ҳар қайси маъбуда олтин олма учун гоятда улкан мукофот ваъда қила бошлайди. Ҳера унга, бутун Осиёга султон бўласан, деб ваъда қилади, Афина — жанговар шон-шуҳрат ва мангу музаффарият ваъда қилади. Афродита эса фонийаёллар ичида энг соҳибжамол бўлган Еленани унга хотин қилиб олиб беришни ваъда қилади. Парис Афродитанинг шу ваъдасини эшитгач, кўп ўйлаб ўтирмай олмани унга беради. Шундай қилиб, маъбудалар орасида энг соҳибжамоли Афродита деб эътироф этади. Шу пайтдан бошлаб Парис Афродитанинг арзандаси бўлиб қолади, Афродита Парисга ҳар бир ишда мададкор бўла бошлайди. Ҳера билан Афина эса, Парисни, Трояни ва барча трояликларни ёмон кўриб қолишади, натижада, бу шаҳри азимни ҳам, унинг бутун аҳолисини ҳам барбод ва нобуд қилмоқчи бўладилар.

ПАРИС ТРОЯГА ҚАЙТАДИ

Парис маъбудалар билан учрашганидан кейин кўп вақт ўтмай Ила ўрмонларини тарк этди. Шоҳ Приам хотини Ҳекубанинг кўнгли ҳеч тасалли топмаётганини ва ҳамон йўқотиб юборилган ўглини қўмсаб куюнаётганини кўриб, ўша нобуд бўлган ўгли шарафига Трояда улкан ва дабдабали ўйинлар уюштиради. Бу ўйинларда голиб чиққанга Приам подасидаги энг яхши буқа мукофот учун тайинланган эди. У буқа айнан Парис боқиб юрган пода ичида эди. Париснинг ўзи ҳам бу буқани жуда яхши кўрарди. Ундан ҳеч айрилгиси келмаганидан ўзи уни шаҳарга етаклаб борди. Парис Трояда уюштирилган мусобақада ботирларнинг беллашувини кўрди. Унинг ҳам мусобақада қатнашгиси келди. Натижада, у мусобақада ҳамма қаҳрамонларни, ҳаттоки қудратли Ҳекторни ҳам енгиб, совринга муяссар бўлди.

Приамнинг ўғиллари қандайдир бир чўпондан енгилганлари учун жуда газабланиб кетдилар. Приамзода Деифоб шамширини гилофидан сугуриб, Парисни ўлдирмоқчи бўлади. Кўрқиб кетган Парис ўзига паноҳ қидириб Зевс меҳробига тикилади. Меҳроб қошида уни Приамнинг ғойибдан хабар берувчи қизи Кассандра кўриб қолиб, бу чўпон йигитни дарҳол танийди. Приам билан Ҳекуба йўқолган фарзандларининг топилганидан севиниб кетишиб, зўр тантана билан уни саройга бошлаб борадилар. Кассандра отасини огоҳлантириб, тақдири азалга кўра Троянинг ҳалокатга учрашига шу Парис сабабчи бўлади, деб қанча гапирса ҳам, Приам унинг гапига қулоқ солмайди. Каромат соҳибаси Кассандранинг айтганларига умуман ҳеч ким эътибор бермасди. Зеро, тангри Аполлон Кассандрани аянчли қисматга маҳкум этган эди: шунга кўра ҳеч ким унинг башоратларига ишонмасди, ваҳоланки, унинг ҳар бир каромати ҳамиша рўёбга чиқарди.

ПАРИС ЕЛЕНАНИ ЎЗГАРИЙДИ

Мана, Парис ўз отаси паноҳига қайтиб келганига ҳам анча вақт бўлди. У ўз ҳаётида юз берган бу улкан ўзгариш туфайли Афродита ваъда қилган мукофот — соҳибжамол Еленани ҳам гўё унутиб юборгандай кўринарди. Лекин бир кун келиб Афродитанинг ўзи унга Еленани эслатди ва арзандаси Парисга гоятда муҳташам кема қуришда кўмаклашди. Кунлар ўтиб Парис Елена яшаб турган Спартага отланди. Приамнинг соҳибкаромат ўғли Ҳелен, бу қилмишининг оқибати сени ҳалокатга олиб боради, деб инисини қанча огоҳлантирмасин, Парис қулоқ солмади. У кемага чиқиб, ёр-дўстлари билан олис сафарга равона бўлди. Парис кемасининг соҳилдан узоқлашаётганини кўрган Кассандра қўлларини кўкка чузиб фарёд қилди:

— О, фалокат! Муаззам Троянинг ва жамики трояликларнинг шўри қурийди энди! Мушоҳада қиялпман,

муқаддас Илион аланга ичида, унинг маҳв этилган ўтлонлари қора қонларига беланиб ерпарчин бўлиб ётурлар! Ана, хориждан келган ғанимлар троялик хотин, қизларимизни оҳу зорлари, дод-фарёдларига қарамай асира айлаб, ҳайдаб кетмоқдалар!

Каромат соҳибаси Кассандра шундай нола қиларди, аммо унинг бу кароматига ҳам ҳеч ким парво қилмади. Ҳеч ким Парисни тўхтатиб қолишни ўйламади ҳам.

Парис эса ҳамон бепоён денгизда қушдек тез сузиб борар эди. Ҳатто кўтарилган мудҳиш тўфон ҳам уни йўлидан тўхтатолмади. У бадавлат Фтия элидан, Саламин ва Микена ёнидан ўтиб, ниҳоят Лакония соҳилига етди. Парис Эврот дарёсининг денгизга қуйилиш жойида лангар ташлаб, қадрдон дўсти Эней билан соҳилга тушди ва меҳмон сифатида шоҳ Менелай қасрига йўл олди.

Парис билан Энейни шоҳ худди азиз меҳмонлардек очиқ чехра билан кутиб олди. У меҳмонлар шарафига анвойи ноз-неъматлар тўла дастурхон тузади. Мазкур зиёфат пайтида Парис биринчи марта гўзал Еленанинг жамолини кўришга мушарраф бўлди ва унинг илоҳий ҳуснига маҳлиё бўлиб қолди.

Елена ҳам Париснинг ҳуснига ром бўлиб қолган эди: шарқона серҳашам либос кийган Париснинг жамоли мафтункор эди. Орадан бир неча кун ўтди. Бу пайт Менелайнинг зудлик билан Крит оролига жўнаши лозим бўлиб қолди. У жўнаб кетатуриб, хотини Еленага: "Сен меҳмонларга яхши қара, ҳеч бир нимадан сиқилмасинлар", деб тайинлади. Зеро, у меҳмонларнинг қора ниятидан буткул беҳабар эди.

Менелай жўнаб кетган заҳоти, Парис фурсатдан фойдаланишга аҳд қилди. У Афродита кўмагида шириншакар сўзлар билан гўзал Еленани эрининг уйини тарк этиб, ўзи билан Трояга қочишга ундади. Елена ҳам Париснинг илтимосига рози бўлди. Шундан кейин Парис Еленани ўз кемасига хуфиёна олиб чиқди. У меҳмондўст Менелайнинг хотинини, у билан бирга бутун хазинасини ҳам ўғирлаб олиб кетди. Елена Парисга бўлган муҳаббати туфайли эрини ҳам, қадрдон Спарта шаҳрини ҳам, қизи Ҳермионани ҳам унутиб юборган эди.

Мана, Париснинг беҳисоб бой ўлжалар ортилган кемаси Эврот дарёси этагидан кенг денгизга сузиб чиқади. Кема тўлқинлар тушини тилиб, орқага, Троя соҳили томон елдек учади. Севинчдан Париснинг боши кўкка етган эди, зеро жаҳонда энг соҳибжамол аёл — Елена у билан бирга кетаётган эди. Кема поёни йўқ очиқ денгизда сузиб кетаётганида бирдан уни қудратли денгиз тангриси Нерей тўхтатади. У денгиз қатъидан сузиб чиқиб, Париснинг ҳам, бутун Троянинг ҳам ҳалокатга учрашини башорат қилади. Парис билан Елена бу башоратдан қаттиқ хижолат тортадилар. Бироқ Афродита ёшларга тасалли беради ва бу мудҳиш кароматни унутишга мажбур этади. Кема сокин уммонда, Афродита паноҳида яна уч кун тўхтовсиз сузади. Боди мурод мадади билан кема ниҳоят эсон-омон Троя соҳилига етиб келиб, лангар ташлайди.

МЕНЕЛАЙ ТРОЯГА ҚАРШИ ЖАНГ ҚИЛГАН ШАЙЛАНИДИ

Елена хиёнаткор Париснинг макрига учиб, Менелай қасрини тарк этгани ҳамоно, тангрилар ўз даракчилари Иридани Менелай ҳузурига йўлладилар. Ирида ҳам Олимпдан парвоз этиб, ҳарир қанотларида кўз очиб-юмгунча Менелай истиқболига етиб борди ва унинг бошига огир мусибат тушганини хабар қилди. Менелай дарҳол юрти Спартага қайтиб келди. Еленанинг бевафолик қилганини ва хазинасидан беҳисоб бойликлари ўғирлаб кетилганини кўрган Менелай қаттиқ дарғазаб бўлди. У зудлик билан оғаси Агамемнон ҳузурига йўл олди ва хиёнаткор, кўрнамак Парисдан қандай ўч олиш керак, деб ундан маслаҳат сўради. Агамемнон инисига бир вақтлар унга кўмаклашишга онт ичган қаҳрамонларни йиғишни ва улар билан биргаликда Трояга қарши юриш қилишни маслаҳат берди.

Менелай оғасининг маслаҳатига кириб, у билан биргаликда юнон қаҳрамонларини жамлашга киришди:

улар биринчи навбатда Пилосга, мўйсафид шоҳ Нестор ҳузурига равона бўлдилар.

Қария Нестор энг донишманд юнонлардан эди. У жуда узоқ умр кечирган, жуда кўп ҳарбий юришларда қатнашганди. Унинг жанговар ишлардаги тажрибаси бениҳоя ўткир эди.

Нестор оға-ини қаҳрамонларни очиқ чехра билан қарши олди. Рўй берган воқеани эшитиб, Парисдан қаттиқ ранжиди. У ўз ўғиллари Фразимед ва Антилох билан биргаликда Трояга қарши уюштириладиган юришда қатнашишга аҳд қилди. Нестор Атрейзодалар билан бутун Юнонистонни айланиб, барча қаҳрамонларни Трояга қарши юришга даъват этмоқчи бўлди.

Юнон қаҳрамонларининг кўпчилиги бу юришда қатнашишга рози бўлдилар. Жумладан, бузург Тидейнинг ўғли Аргос шоҳи Диомед, Эвбея шоҳининг донишманд ўғли Пеламед; Минеснинг иқтидорли набираси, Крит шоҳи Идомей; Ҳераклнинг дўсти Филоктет (Ҳеракл ўлими олдидан ўз ёни ўқларини унга ҳадя қилган эдики, қўнларнинг башорат қилишича, бу ўқларсиз Трояни забт этиб бўлмас экан). Булардан ташқари, икки Аякс — Ҳераклнинг дўсти Теламоннинг паҳлавон ўғли қаҳрамонлар орасида куч-қудратда қиёси йўқ Саламин шоҳи Аякс билан ботир Оилейнинг ўғли Локридалик Аякс ва яна жуда кўп марди майдонлар Троя юришида қатнашишга аҳд қилдилар. Энди Итака шоҳи қув Лаэртзода Одиссейни ҳам бу ҳарбий юришга жалб этиши лозим эди. Лекин Одиссей жонажон юрти Итакани тарк этишни истамасди. Зеро, у яқингинада соҳибжамол Пенелопага уйланган ва ўғил кўриб, унга Телемах деб исм қўйган эди. Менелай, Агамемнон, Нестор ва Пеламедларнинг Итакага келгани дарагини эшитган айёр Одиссей ўзини уларга жинни қилиб кўрсатмоқчи бўлди. Омочга ҳўкиз билан эшакни қўшиб, далага чиқди ва ер ҳайдаб шудгор қилиб, дон ўрнига туз сепа бошлади. Одиссейнинг айёрлик қилаётганини биринчи бўлиб Пеламед пайқаб қолди ва йўргакланган

Телемахни олиб бориб, Одиссей ер ҳайдаб келаётган эгатга ётқизиб қўйди. Одиссей эгатда ётган ўтилчасини кўриб тўхтаб қолди. Унинг Итакада қолиш истаги қанчаллик зўр бўлмасин, бу истагига ёлғиз фарзандини нобуд қилиб эришишга ҳадди сигмади. Одиссейнинг айёрлиги шу йўсинда фош бўлди. Оқибат, Одиссей жонажон юрти Итакани, хотини ва ўглини ташлаб, жуда узоқ фурсатга Трояга жўнашга мажбур бўлди. Шу пайтдан бошлаб Одиссей Паламедни ёмон кўриб қолди ва шу қилмиши учун ундан, албатта, қасос олажагини дилига тутиб қўйди.

АХИЛЛ

Трояга қарши уюштирилган юришга яна бир қаҳрамонни жалб этиш шарт эди. Бу подшо Пелей билан маъбуда Фетиданинг ўғли навқирон Ахилл (Ахиллес) эди. Соҳибкаромат Калхас Троя юришига Ахилл иштирок этган тақдирдагина, ул шаҳри азимни забт этишингиз мумкин, деб башорат қилган эди Атрейзодаларга. Фалак Ахиллесга мангу шон-шавкат бахш этган эди. У Троя остонасида жанг қиладиган қаҳрамонлар орасида энг буюғи бўлиши керак эди.

Ахиллеснинг жасоратлари ғоятда улут бўлади, аммо у Троядан тирик қайтмайди, у айна навқирон ёшида камон ўқидан ҳалок бўлиши керак. Маъбуда Фетида ўглининг қисматига нималар ёзилганини яхши биларди. Шунга кўра, бу машъум қисматни даф этиш учун у астойдил ҳаракат қилди. Ахилл чақалоқлик чоғида унинг баданига муаттар анбар мойи суриб, оловда тоблади. Онаизор шу тарзда унинг баданини ўқ шикастламайдиган қилиб чиниқтирмоқчи ва шу йўл билан уни боқий қилмоқчи бўлган эди. Лекин бир кун тунда Фетида Ахиллни тоблаш учун оловга қўйганида ногаҳон уйғониб кетган Пелей жигарбандининг оловга ташланганини кўриб ҳайратга келди. У қаҳри қайнаб, шамширини яланғочлайди ва хотини Фетидага ташла-

нади. Маъбуда бу таҳдиддан қўрқиб Пелей қасридан қочади ва денгиз қаърида истиқомат қилувчи падари Нерейнинг кошонасида паноҳ топади. Шундан кейин Пелей ўгли Ахиллни ўз дўсти кентавр Хиронга тарбияга беради. Хирон Ахиллни айиқмияси ва шер жигари билан боқади. Оқибат, Ахилл энг қудратли қаҳрамон бўлиб улғаяди. У олти ёшлик чогидаёқ ваҳший арслонларни ва тўнғизларни маҳв эта бошлади, елдек учқур бугуларга този итларсиз ўзи қувиб ета оларди. Ахилл шунчалик чаққон ва тез югурар эди. Қурол ишлатишда ҳам Ахиллга тенг келадиган паҳлавон топилмасди. Хирон Ахиллга яна хушсадо кифара чалишни, ажойиб қўшиқлар куйлашни ҳам ўргатган эди. Фетида ҳам ўз фарзандини унутмади. У ўгли билан дийдор кўришмоқ учун бот-бот денгиз қаъридан чиқар ва ҳамиша унга гамхўрлик қилар эди.

Ахилл улғайиб, гоятда ўктам йигит бўлиб етилган бир пайтда, Менелай юнон паҳлавонларини Трояга қарши юришга даъват этмоқда, деган овоза бутун Юнонистонга тарқалди. Ўғлининг қисмати қандай хавф остида эканлигини тасаввур қилган Фетида, уни Аскирос оролига, шоҳ Ликомеднинг қасрига яширди. Ахилл аёллар либосини кийиб, ўша ерда шоҳ қизлари орасида яшаб юраверди. Унинг қаерга яширинганини ҳеч ким билмас эди. Лекин бу сирни Менелайга соҳибкаромат Калхас очди. Бундан огоҳ бўлган Одиссей билан Диомед дарҳол йўлга чиқдилар. Йўл-йўлакай Одиссей бир ҳийла уйлаб топди. Аскирос оролига етиб боришгач, икковлари савдогар қиёфасида Ликомед қасри сари йўл олдилар. Улар шоҳ қизлари олдига ўзлари билан олиб келган турли-туман молларни: кимхобу шойи матолар, олтин маржонлар, тилла исирғалар, зарришта билан тикилган чойшабларни ёйиб ташладилар. Бу моллар орасида яна шамшир, дубулга, қалқон, пойбанд ва совут ҳам бор эди. Шоҳ қизлари олтин тақинчоқлар, қимматбаҳо матолар тепасида уймалаша бошладилар. Аммо Ахилл жанг аслаҳаларидан кўзини узмасди.

Шу чоқ бирдан кўчада жангга даъват этувчи бургу ва қурол-яроғларнинг шарақ-шуруқи эшитилди. Бу нарса Диомед ва Одиссейнинг ҳамроҳлари томонидан атайлаб уюштирилган эди. Шоҳ қизлари бу жанговар даъватни эшитиб, қийқиришганча қочиб кетишди. Ахилл бўлса, дарҳол қўлига қилич билан қалқон олиб, душманлар томон отилди. У Ликомед қасрига ёв ҳужум қилди, деб ўйлаган эди. Одиссей билан Диомед Ахиллни шоҳ қизлари орасидан шу йўсинда таниб олган эдилар.

Ахилл Трояга қарши бошланган юришда иштирок этишга бажонидил рози бўлди. У садоқатли Патрокл билан донишманд қария Фениксни ўзи билан бирга сафарга олиб кетди. Пелей ўз ўғлига бир вақтлар маъбуда Фетидага уйланган пайтида худолар томонидан совға қилинган жанг анжомларини, шунингдек, Хирон тортиқ қилган найзани тутқазди. Бундан ташқари, тангри Посейдоннинг туҳфаси — тулпор отларни ҳам берди.

ТРОЯ

Юнон қаҳрамонлари юриш бошламоқчи бўлган Троя жуда азим ва қудратли шаҳар эди. Трояга Зевсзода Дарданнинг эвараси Ил билан Савр буржидаги етти юлдуздан бири — Электра асос солган эди. Бир пайтлар Дардан Аркадиядан шоҳ Тевкрнинг ҳузурига меҳмон бўлиб келганида, Тевкр унга ўз қизини хотин қилиб берган ва ерининг бир қисмини қизининг сепи сифатида тортиқ қилган эди. Дардан кейинчалик мана шу ҳудудда Дардания шаҳрини барпо қилди. Трос Дарданнинг набираси бўлган, Ил эса Троснинг ўғли эди. Кунлардан бир кун Ил Фригияда паҳлавонлар мусобақасига қатнашиб, ҳамма қаҳрамонларни бирма-бир енгади. Ушбу музаффарияти эвазига Фригия шоҳи Илга элик нафар йигит ва элик нафар навниҳол қиз тортиқ қилади. Бундан ташқари, шоҳ унга бир тарғил сигир ҳам беради-да, Илга шу сигир кетидан эргашиб

кетаверишни ва у тўхтаган ерда шаҳар тиклашни амр этади. Фригия шоҳининг айтишича, соҳибкаромат қўҳин, ўшал шаҳар улкан шон-шавкатга муяссар бўлгай, деб башорат қилганмиш. Ил шоҳ буюргандек иш кўради. У сигир кетидан кетаверади. Сигир юриб-юриб, охири маъбуда Атэ тепалигида тўхтайди. Ил ҳам мана шу тепаликни манзил айлаб, у ерда шаҳар тиклай бошлайди. У қўлларини кўкка чўзиб, Зевсга илтижо қилади:

– О, чақмоқдор худо, агар шу қилаётган ишимни маъқул топсанг, бирон илоҳий ишоранг билан менга фатво бер!

Эрталаб Ил чодиридан чиқиши билан кўзи Афина-Палладанинг ёғочдан йўниб ясалган тасвирига тушади. Бу санам бўлгуси шаҳарнинг пушти паноҳи эди. Шаҳар қурилиб битади, унга шоҳ Ил шаънига Илион деб от қўядилар. Ил подшолик қилган даврда Троянинг тепаликдаги қисмигина девор билан ўралганди, аммо шаҳарнинг тепа этагидаги қисми ихотасиз эди. Шаҳарнинг бу қисмидаги деворни худоларнинг амри билан Троя шоҳи Илзода Лаомедонтга хизмат қилгани келган Посейдон билан Аполлон кўтаради. Улар тиклаган девор метиндек мустаҳкам эди.

Юнон қаҳрамонлари Трояга қарши юриш бошлаган пайтда бу ерда Илнинг набираси Приам ҳукмронлик қиларди. У гоятда бадавлат подшо эди. Унинг қасри ҳам, ўз хотини малика Ҳекуба билан истиқомат қилиб турган кошонаси ҳам бениҳоя ҳашаматли эди. Приам билан унинг эликта қизи ва кўёви бирга яшардилар. Приамнинг ўғиллари орасида саховатли Ҳектор ўз диловарлиги ва қудрати билан бошқалардан ажралиб турар ва элга доврўқ таратганди.

Троя ниҳоятда қудратли шаҳар эди. Юнон қаҳрамонлари билан жанговар трояликлар ўртасида ҳали кўп машаққатли жанглар бўлади, ҳозир эса, трояликларни енгиб, шаҳарни забт этганларни беадад шон-шухрат, беҳисоб ўлжа кутарди.

ЮНОН ҚАҲРАМОНЛАРИ МИЗИЯ

Жамики юнон қаҳрамонлари ва уларнинг лашкарлари Трояга юришни бошлаш олдидан Авлида бандаргоҳига тўпланишди. Денгиз соҳилига тўпланган бу қўшин миқдори юз минг кишидан ортиқ бўлиб, улар 1186 та кемада Троя томон сузишлари керак эди. Сафарга жўнаш олдидан жами қўшинларнинг лашкарбошилари, буюк қаҳрамонлар худолар йўлига қўрбонлик қилиб, улардан боди мурод бахшида қилишни илтижо этмоқ учун асрий чинор қўланкасига тўпландилар. Шу пайт бирдан меҳроблардан бирининг остидан ниҳоятда мудҳиш, худди қон сингари қип-қизил бир илон ўрмалаб чиқди. У баҳайбат гавдасини биланглатиб, чинорга чирмашиб, унинг қир учига чиқа бошлади. Дарахтнинг қир учига қўш уяси бўлиб, унда бир қўш саккизта полопонни қанотлари остига босиб ўтирарди. Кўз очиб юмгунча вақт ўтмай, бояги қизил илон қўшни ва унинг саккизта полопонини ютиб юборди, лекин шу заҳоти ўзи ҳам тошга айланиб қолди. Бу ҳолни кузатиб турган саркардалар ҳанг-манг бўлиб қолдилар: улар худоларнинг бу белгиси маънисига тушунишга ожиз эдилар. Лекин пуркаромат коҳин Калхас бу ишоранинг боисини уларга изоҳлаб берди:

– Илон тўққизта қўшни ютди, бинобарин, сизлар Троя шаҳрини тўққиз йил қамал қилиб жанг қилгайсиз, фақат унингчи йилга ўтгандагина, кўп машаққатлар чекиб, бисёр қўрбонлар бериб, муаззам Трояни забт этгайсизлар, – деди у.

Калхаснинг бу башоратини эшитган юнонлар суюниб кетишди. Бошлаган юришларининг оқибати хайрли туғашига умид боғлаб, кемаларни сувга туширдилар... Кемалар бирин-кетин Авлида кўрфазидан жўнаб кета бошладилар. Эшкакчилар бараварига ҳаракат қилиб эшкак эшдилар, шунда юнонларнинг кемалари карвони Осиё соҳиллари томон гизиллаб суза бошлади.

Юнонлар денгизда бир оз вақт сузишгач, Мизия соҳилига келиб тўхтадилар. Бу ерда Ҳераклнинг ўгли

қахрамон Телеф салтанатни бошқарар эди. Юнонлар Трояга етиб келдик, деб ўйлашади ва Телефонинг мулкани горат қила бошлайдилар. Телефон қўшин тўплаб, ўзи унга саркарда бўлади ва ўз давлатини муҳофаза қилгани урушга отланти. Қиргинбарот жанг бошланади.

Ниҳоят, Ахил кўп машаққатлар билан Телефон қўшинини чекинишга мажбур этади.

Телеф тун қоронғисидан фойдаланиб, жангтоҳдан қочиш ва ўз шаҳрига кириб, яшириниш имконига эга бўлади. Эртаси куни тонготар пайтда юнонлар ҳалок бўлган жангчилар жасадини йиға бошлайдилар. Шундагина улар ўзларининг трояликлар билан эмас, шох Телефонинг фуқароси мизияликлар билан жанг қилганларини пайқаб қоладилар.

Юнонлар қаттиқ ўкинадилар, чунки улар ганим билан эмас, балки ўз муттафиқлари билан олишган эдилар. Кейин юнонлар Телефон билан сулҳ тузадилар, шох уларга кўмаклашишга сўз беради. Лекин Трояга қарши юриш қилишдан у бош товлайди: Телефон шох Приамнинг қизига ўйланган эди.

Юнонлар жангда ҳалок бўлганларни дафн этишгач, Мизияни тарк этишади ва Троя соҳиллари томон сузиб кетишади. Бироқ улар очиқ денгизга чиқишганида ғоятда мудҳиш тўфонга дуч келишади. Маҳобатли тўлқинлар тоғ баравар кўтарилиб, кемаларга таҳдид солади. Бу тўфон кемаларни мисоли енгил пайраҳалардек ҳар ёққа улоқтиради. Юнонлар йўлдан адашадилар. Улар узоқ вақт денгизда санқиб юриб, ахири Авлидага қайтиб келадилар. Юнон кемалари яқингинада ўзлари тарк этган кўрфазга бирин-кетин сузиб кира бошлайдилар. Уларнинг биринчи сафари муваффақиятсиз чиққан эди.

ЮНОНЛАР АВДИДА

(Еврипиднинг "Ифигения Авлидада" трагедияси
буйича баён қилинади)

Барча кемалар Авлидага йигилгач, юнонлар уларни соҳилга тортиб чиқаришади. Авлида қирғоғида ғоят

улкан ҳарбий қароргоҳ вужудга келади. Энди кўпчилик юнонлар Авлидада қолишни истамай, уй-уйларига жўнаб кетадилар. Бутун қўшиннинг олий саркардаси Агамемнон ҳам Авлидани тарк этади. Трояга қарши яна қачон юриш бошланишини ҳеч ким билмас эди. Юнонларга уларни Троя соҳилига бошлаб борадиган йўл кўрсатувчи керак эди. Бу йўлни фақат Телеф биларди. Таассуфки, юнонлар яқинда Телефнинг қўшини билан жанг қилган пайтда, Ахилл уни сонидан жароҳатлаганди. Телеф жароҳатни даволашга роса уринади, лекин ҳеч қандай наф бўлмайди. Яра тобора қаттиқроқ оғриб, унга азоб бераверади. Ниҳоят, оғриққа ортиқ бардош бера олмаган Телеф Делфага равона бўлади, у ерда Аполлоннинг башоратгоҳига кириб, нима қилсам дардимга даво топаман, деб сўрайди. Пифия унга ғойибдан хабар бериб, сени ким жароҳатлаган бўлса, фақат ўша одам муолажа қилиши мумкин, деб жавоб қилади. Шунда Телеф эғнига жулдур-жулдур кийим кийиб, қўлтиқтаёққа таяниб, бир гадо қиёфасида Микенага, Агамемноннинг саройига боради: у Микена шоҳидан, Ахиллни ярамни даволашга кўндир, деб илтимос қилмоқчи эди. Бу ерда Телефни шоҳдан оддин унинг хотини Клитемнестра кўриб қолади. Телеф ўз дардини маликага изҳор қилади. Клитемнестра Телефга шундай маслаҳат беради:

– Ҳозир бу ерга Агамемнон киради, у кириши билан сен бешиқда ётган ўғилчамиз Орестни ол-у туғри анави қурбонгоҳга югуриб бориб, Агамемнонга, агар жароҳатимни даволашда менга ёрдам бермасанг, ҳозир ўғлинг Орестнинг бошини қурбонгоҳга уриб мажақлаб ташлайман, деб дағдага қил.

Телеф худди Клитемнестра айтгандай иш тутади. Агамемнон, бу Телеф ҳозир ўғлимни ўлдириб қўяди, деб хавотирланади ва унга кўмаклашишга бажонидил сўз беради, чунки Трояга борадиган йўлни юнонларга фақат шу Телеф кўрсатиши мумкинлигини у яхши биларди. Агамемнон одам юборади.

– Табиблиқдан беҳабар бўлсам, қандай қилиб Телефнинг жароҳатини даволайман, ҳайронман, – дейди тааж-жубда қолган Ахилл.

Лекин қаҳрамонлар ичида энг донишманди бўлган Одиссей Ахиллга шундай маслаҳат беради:

– Бунинг йўли осон: Телефонни жароҳатлаган ўша найзанинг учигаги темирдан қириб олиб, ярага сепасан.

Шу заҳоти Ахилл ўз найзаси учигаги темир тигдан кукун қириб олиб, Телефоннинг жароҳатига сепеди, жароҳат зумда битиб, бемор дард кўрмагандай бўлиб кетади. Қувончдан боши осмонга етган Телефон юнонларни бу яхшиликлари эвазига Троя соҳилига кузатиб боришга розилик беради. Бироқ юнонлар Авлидадан ҳеч сузиб чиқиб кета олмайдилар: боди мурод эсмай қўйган эди. Зеро, маъбуда Артемида муқаддас оҳусини ўлдириб қўйган Агамемнондан дарғазаб бўлиб, унинг кемаларига тескари шамол йўлаган эди. Қаҳрамонлар боди мурод эсишини узоқ кутишди, аммо шамолнинг йўналиши сира ўзгармади. Қароргоҳда касалликлар тарқалди, лашкарлар орасида норозиликлар пайдо бўла бошлади. Уларнинг исён кўтариши хавфи ҳам туғила бошлади. Ниҳоят, коҳин Калхас юнон саркардаларига шундай деб юзланди:

– Маъбуда Артемиданинг кўнглини юмшатиш учун бирдан-бир йўл — Агамемноннинг гўзал қизи Ифигенияни унга бахшида этиб қурбонлик қилишдир, шундагина маъбуда бизга раҳм қилгай.

Авлидага қайтиб келган Агамемнон бу машъум башоратни эшитиб ғамга ботади. У қизини ўлимдан асраб қолиш учун ҳатто Трояга юриш қилишдан воз кечишга ҳам тайёр эди. Лекин Менелай, Артемиданинг хоҳишига итоат этмоқ лозим деб, узоқ вақт акасига гап уқдиради. Ниҳоят, Агамемнон укасининг илтимосига амал қилиб, Микенага, ўз хотини Клитемнестра қошига чопар юборади. Чопар асосий сабабни яширган ҳолда, Клитемнестрага Агамемноннинг амрини, яъни Ахилл жангга кириш олдидан Ифигения билан никоҳ ўқитмоқчи, шул боисдан Клитемнестра қизини Авлидага бошлаб келмоғи лозим, деган фармонни етказди... Агамемнон Микенага элчи юборишга юборади-ю қизига яна ҳам қаттиқроқ юраги ачиша бошлайди. У ҳеч кимга сездирмасдан Клитемнестранинг олдига яна бир чопар

юборади: бу чопар бориб унинг хотинига Ифигенияни Авлидага олиб келмасликни хабар қилиши керак эди. Лекин бу чопарни Менелай тутиб, йўлдан қайтаради. Унинг газаби қайнайди ва акасининг олдига келиб, жамоа ишига хиёнат қилмоқчи бўлибсан-да, деб уни қаттиқ койий бошлайди. Бу таъна-маломат замирида ака-ука ўртасида қизгин мубоҳаса бошланади. Бу баҳсни чодирга кириб келган чопар бўлади. У Клитемнестранинг юнонлар қароргоҳига етиб келганини ҳамда қизи Ифигения ва ўғилчаси Орест билан қароргоҳ яқинидаги чашма бўйида манзил қурганини хабар қилади.

Агамемноннинг бутунлай руҳи тушиб кетади. Наҳотки унинг пешонасига энг суюкли қизидан жудо бўлиш ёзилган бўлса, наҳотки у ўз дилбандини қурбонлик қилгани Артемиданинг қурбонгоҳига ўзи етаклаб борса? Акасининг қандай аччиқ изтироб чекаётганини кўрган Менелай ҳам энди бундай қурбонликдан воз кечмоқчи бўлади. Лекин ҳали Калхас маъбуда Артемиданинг хоҳишини бутун қўшин олдида овоза қилиши муқаррар эди — буни Агамемнон биларди. Ана унда хоҳласа-хоҳламаса, қўшин Ифигенияни қурбон қилишга мажбур этарди саркардани. Ҳаттоки Калхас маъбуданинг тилагини эълон қилмаган тақдирда ҳам, буни Одиссей албатта овоза қилади: ахир Артемиданинг хоҳишидан унинг ҳам хабари бор эди-да.

Вужудини теран андуҳ қамраган Агамемнон хотини билан қизи истиқболига йўл олади. У узини хотиржам ва қувноқ қилиб кўрсатишга уринарди. Лекин Ифигения бир қарашдаёқ отасининг нимадандир қаттиқ хафа эканлигини пайқайди. У отасидан бу кайфият сабабини қанча суриштирмасин, Агамемнон қизига ҳеч нима айтмади. У хотини Клитемнестрага ҳам сирни очмади, фақат уни тезроқ уйга жўнаб кетишга ундай бошлады: Ифигениянинг қурбонлик учун сўйилишига хотинининг шохид бўлишини истамас эди у. Ниҳоят, Агамемнон хотини билан қизини чодирда қолдириб, ўзи коҳин Калхас қошига жўнади. У коҳиндан, "қизимни ўлимдан асраб қолишнинг ҳеч иложи йўқми", деб сўрамоқчи эди.

Агамемнон чодирдан чиқиб кетиши билан, бу ерга Ахилл кириб келади... У Микена шоҳи билан учрашиб, ундан зудлик билан Трояга юришни бошлаш керак, деб талаб қилгани келган эди. Авлидада бекор ўтириш Ахиллеснинг жонига теккан, ундан ташқари, ўз қўл остидаги мирмидонлар орасида ҳам гулгула кўтарила бошлаган эди: улар ё жангга борайлик, ё жавоб бер – уйимизга қайтайлик, деб талаб қилаётган эдилар.

Клитемнестра эрини сўраб келган қаҳрамоннинг кимлигини билгач, Ахиллга юзланиб, у билан қизининг қайлигидек саломлашади. Ахилл бундан таажжуб қилди. Ахир у ҳеч қачон Агамемноннинг қизига оғиз солмаган эди-ку! Ахиллеснинг Ифигенияга уйланишни хаёлига ҳам келтирмаганидан огоҳ бўлган Клитемнестра йигитга нима дейишни ҳам билмай, қаттиқ хижолат бўлади. Шу воқеа устига кириб келган иккинчи чопар қўл Агамемноннинг не мақсадда Ифигенияни Авлидага чақиртирганини ошкор қилишга мажбур бўлади. Бу шум хабарни эшитган Клитемнестрани даҳшат чулғайди. Демак, у қизидан жудо бўлиши керак экан. Энди у кимга сизиниб, кимдан мадад сўрасин? У Ахилл олдида тиз чўкиб, юм-юм йиғлаганча унинг тиззасини қучиб, онаси буюк Фетида ҳаққи, қизини муҳофаза қилишни илтижо қила бошлайди. Ахиллес Клитемнестранинг мушкул аҳволини кўриб, унга кўмаклашишга, Ифигенияни ҳимоя қилишга онт ичиб, совут кийиб, қуролланиб чодирдан чиқиб кетади. Бу аснода Агамемнон қайтиб келади. Шунда Клитемнестра фарзандини нобуд қилмоқчи бўлган эрига бутун газабини тўкиб солади.

Лекин Агамемнон хотинига нима ҳам деб жавоб қила оларди? Ахир у маъбуда Артемида қўлига қизини ўз ихтиёри билан қурбон қилаётгани йўқ-ку. Энди у нима ҳам қила оларди?

Бу маҳал лашкаргоҳда улкан гулгула кўтарилади. Ахиллес, менга хотинликка аталган қизни худо йўлига қурбон қилишларига йўл қўймайман, деб ҳайқиради. Ўз саркардаларининг ҳайқиригини эшитган мирмидонлар уни тошбўрон қилмоқчи бўладилар. Бутун лашкар Одис-

сей бошчилигида Ифигения ўтирган чодирга отилади. Лекин Ахилл қўлида шамшир ва қалқон билан чодир олдида туриб, сўнгги томчи қони қолгунча Ифигенияни муҳофаза қилмоқчи бўлади.

Айни шу пайт қонли жанг бошлашга шайланган лашкарларни бундай машғум ниятдан Ифигениянинг наъраси тўхтатади:

– Низони бас қилинглар! Мен ўз ихтиёрим билан умум иши учун бўйнимни қурбонлик пичоғига тутиб беришга тайёрман. Зеро, Зевснинг муаззама қизи Артемида-нинг хоҳишига монелик қилишни истамайман. Мени қурбонгоҳ меҳроби тепасига олиб бординглар! Токи юнон лашкарлари Трояни маҳв айлашгандан кейин, унинг харобалари мен учун мангу ёдгорлик бўлиб қолсин!

Шунингдек, у Ахиллдан ҳам унинг ёнини олиб, ўзаро жанг бошламасликни илтимос қилади. Ахилл Ифигенияга қаттиқ ачинган бўлса ҳам, унинг амрига итоат этади: ҳолбуки, у омманинг эзгу иши учун ўз жонини қурбон қилишга қатъий аҳд қилган бу соҳибжамол қизни энди чин дилдан севиб қолган эди.

Мана, Ифигения маъбуда Артемида шаънига тикланган қурбонгоҳ томон хотиржам йўл олди. У беҳисоб лашкарлар сари орасидан виқор ва салобат билан ўтиб бориб, қурбонгоҳ ёнида тўхтади. Агамемнон навниҳол қизининг нобуд бўлишини ўйлаб йиғлаб юборди ва унинг жон бераётганини кўрмаслик учун бошини ридоси билан буркаб олди. Ифигения қурбонгоҳ олдида бошини ади кўтариб, хотиржам турарди. Ҳамма теран сукутга толган эди. Мана, коҳин Калхас қурбонлик учун ишлатиладиган пичоқни қинидан суғуриб, олтин саватга солиб қўйди. Қизнинг бошига гулчамбар кийдирдилар. Одат бўйича қурбонликка бағишланган жонивор меҳроб сари олиб борилаётганда, унга шундай гулчамбар кийдирардилар. Шу маҳал лашкарлар сафидан Ахилл чиқиб келди. У бир қўлига муқаддас сув тўлдирилган кўза, иккинчи қўлига туз аралаштирилган қурбонлик унидан бир сиқим олиб, сувни Ифигения бошидан ҳам, қурбонгоҳга ҳам шакароб қилиб сепди. Унни эса қизнинг бошидан сочди

ва баланд овоз билан маъбуда Артемидага сизгиниб, юнон қўшинларининг Троя соҳилига бешикаст эсон-омон етиб боришларида ва душман устидан зафар қозонишларида мададкор бўлишини илтижо қилди. Калхас қўлига қурбонлик пичоғини олди. Ҳамма қимир этмай жим қолди. Коҳин пичоқни Ифигениянинг бўғзига олиб борди. Мана, пичоқнинг дами қизнинг нафис бўйнига тегди ҳам... Лекин айти шу дам буюк бир мўъжиза содир бўлди. Маъбуда Артемида Ифигенияни угирлаб кетган эди, унинг ўрнида меҳроб пойида Калхаснинг пичоғи остида қурбон бўлган оҳу жон талвасасида типирчилаб, бутун қурбонгоҳни ўз қонига бўяб ётарди. Бу мўъжизадан ҳайратда қолган жами қўшин бараварига қичқириб юборди. Бу ҳолдан суюниб кетган соҳибкаромат Калхас лашкарларга юзланиб, баралла деди:

— Чақмоқдор Зевснинг муаззама қизи Артемиданинг биздан талаб қилган қурбонлиги мана шу эди! Суюнинг, юнонлар! Маъбуда бизга боди мурод йўлагай ва Троя устидан зафар қучишимизда мададкор бўлгай.

Дарҳақиқат, Артемида бахш этган оҳу ёғини қурбонгоҳда ҳали куйдириб улгуришмасдан шамолнинг йўналиши ўзгариб, лашкарлар учун хайрли шамол уфурди. Юнонлар шошилинич равишда узоқ сафарга отлана бошладилар. Лашкаргоҳда шодлик ҳукм суларди. Агамемнон ҳам дарҳол ўз чодирига бориб, хотини Клитемнестрага юз берган мўъжизани баён қилди ва уни тезда Микенага қайтишга ундади.

Энди гапни маъбуда Артемидадан эшитинг. У қурбонгоҳдан Ифигенияни угирлаб, олис Тавридага олиб бориб қўйди. У ерда соҳибжамол Ифигения маъбуданинг коҳинасига айланди.

ФИЛОКТЕТ

*(Софоклнинг "Филоктет" трагедияси бўйича
баён қилинади)*

Юнонларнинг Трояга сафари хотиржам ўтди. Боди мурод тинмай эсиб турди. Кемалар денгиз тўшини тилиб,

елдек учиб борардилар. Ана, Лемнос оролининг соҳили ҳам кўзга ташлана бошлади. Шу яқин ўртада овлоқ Хриса ороли бўлиши керак. Ўша оролнинг пушти паноҳи санам Хрисага атаб бу ерда бир вақтлар қурбонгоҳ қурилган эдики, юнонлар мазкур қурбонгоҳни топиб, санам ҳаққига у ерда қон чиқаришлари лозим эди. Зеро, коҳинларнинг башорат қилишича, юнонлар Хриса оролида тўхтаб, у ерда қурбонликка жонлиқ сўйишган тақдирдагина Троя шахрини маҳв эта оларканлар. Троя сафарига чиққан юнонлар орасида ўша қурбонгоҳ жойлашган ерни фақат бир киши — Ҳераклнинг содиқ дустри Филоктет биларди. У қурбонгоҳни кўрсатишга рози бўлди. Саркардалар унинг орқасидан эргашдилар. Орол кимсасиз ҳувиллаб ётарди. Унинг ҳамма ёғини чакалакзор қоплаган эди. Мана, ниҳоят, лашкарбошилар ярим харобага айланган қурбонгоҳни кўриб, унга яқин бордилар. Шу чоқ бирдан буталар орасидан бир илон ўрмалаб чиқиб, Филоктетнинг оёғини чақиб олди. Филоктет додлаб юбориб, ерга "гурс" йиқилди. Ҳамма унинг тепасига ёрдамга югуриб борди, лекин улар кечиккан эдилар. Жароҳат чидаб бўлмайдиган даражада қаттиқ оғрий бошлади, ундан тинимсиз йиринг оқарди. Бахтиқаро Филоктетнинг оҳу войлари кечаю кундуз юнонларнинг тинчини бузарди. Лашкарлар орасида норозилик бошланди. Филоктет жароҳатининг бадбўй ҳиди бутун оролни тутганди. Ниҳоят, саркардалар Лемнос ороли ёнидан сузиб ўтишаётганда, ухлаб ётган Филоктетни, Одиссейнинг маслаҳатига кўра орол соҳилига олиб чиқиб, қоялар орасига ётқизишиб, ёнига камони ва ўқларини, шунингдек, кийим-бош ва озиқ қўйиб қўйишди. Юнонлар бу қаҳрамонни шу алпозда кимсасиз соҳилга ташлаб кетдилар, ҳолбуки, унинг ўқларисиз Трояни забт этиб бўлмаслиги тақдири азалда ёзилган эди. Филоктет бу бўм-бўш соҳилда тўққиз йил азоб-уқубатда яшайди. Лекин ҳали шундай пайт келадик, юнонларнинг ўзи унга одам юбориб, мадад сўрашга мажбур бўладилар. Бу Троя қамалининг унингчи йилида юз беради.

ТРОЯ ҲАМЛАНИНГ ДАСТАВКИ ТУҶҚИЗ ИЛИ

*(Антик давр адибларининг турли асарлари бўйича,
Паламеднинг улимини тасвирлаган воқеа Овидийнинг
"Метаморфозалар" достони бўйича баён қилинган)*

Юнонлар узоқ давом этган сафарнинг ниҳоят туганидан гоятда мамнун эдилар. Бироқ улар соҳилга яқин бориб, бу ерда Ҳектор бошчилигида трояликларнинг қудратли қўшинини кўрдилар. Қўшин келган ёвни жанг билан кутиб олишга шай турарди. Қандай қилиб соҳилга яқин бориб, кемалардан тушиш мумкин? Биринчи бўлиб соҳилга қадам қўйган одам ҳалок бўлишини ҳамма юнонлар биларди. Шу боисдан улар соҳилга тушолмай тараддудда эдилар. Мана шунда, қув Одиссей лашкарни ўз орқасидан эргаштириш, аммо айти пайтда, ўзи ўлмай қолишининг иложини топиб, соҳилга қалқонини ташлади ва чаққонлик билан шу қалқон устига сакраб тушди. Юнонлар орасида Протесилай исмли навқирон, жасоратга ташна бир қаҳрамон йигит бор эди. У Одиссейнинг соҳилга биринчи бўлиб сакраб тушганини кўриб, юнонлардан бир киши Троя соҳилига қадам қўйди, деб ўйлади ва кемадан сакраб тушиб, қиличини яланғочлаганча душман томон отилди. Лекин шу пайт Ҳектор салмоқдор найзасини қулочкашлаб отиб, навқирон йигитни маҳв этди. Биринчи бўлиб Троя соҳилини ўз қони билан ювган юнон шу Протесилай бўлди. Мана, юнонлар кемалардан сакраб тушишиб, душман устига бостириб бордилар. Мудҳиш жанг қизиб кетди, трояликлар ларзага келишди ва орқага чекиниб, Троя қалъаси ичига яшириниб олишди.

Эртаси куни ҳалок бўлган лашкарларни жанг майдонидан йигиб олиб, дафн қилиш учун юнонлар билан трояликлар ўртасида вақтинчалик сулҳ тузилди.

Шундан кейин юнонлар ўзлари учун истеҳкомлар тиклашга киришдилар. Улар кемаларни сувдан чиқариб, Сигейон тоғидан то Ройтейон тоғигача бўлган масофада соҳил ёқалаб тизиб қўйдилар. Улар ўз қароргоҳларининг

Трояга қараган томонини узундан-узун баланд девор ва чуқур зовур билан ихота қилдилар. Қароргоҳнинг икки чеккасига икки буюк паҳлавон — Ахиллес билан Теламонзода Аякс ўз чодирларини тикдилар. Улар шу ердан туриб трояликларнинг ҳаракатини кузатиши ва юнонлар устига дабдурустан бостириб келишларига имкон бермасликлари лозим эди. Қароргоҳнинг қоқ уртасида барча юнон лашкарларига олий саркарда этиб сайланган шоҳ Агамемноннинг ҳашаматли чодир қад кўтарди. Бу чодир олдида жамоа йиғинларини ўтказадиган кенг майдон бор эди. Доно Одиссей ўз чодирини шу майдон ёнига ўрнатди: у қароргоҳда юз бераётган воқеалардан ҳамиша воқиф бўлиб туришни истарди. Илгари у Трояга қарши бошланган жанговар юришдан бош товлаган эди, энди бўлса, трояликларнинг ашаддий душманига айланган ва икки гапнинг бирида, юнонлар нима қилиб бўлса ҳам Трояни забт этиб, кулини кўкка совуришлари керак, деб талаб қиларди.

Қароргоҳ тайёр бўлганидан кейин юнонлар музокара олиб бориш учун Трояга Менелай билан қув Одиссейни элчи қилиб юбордилар. Юнон элчиларини донишманд Антенор ўз қасрида қабул қилиб, улар шарафига катта зиёфат берди. Антенор сулҳ тузиш ва Менелайга унинг хотини Еленани бутун мол-дунёси билан қўшиб қайтариб бериш тарафдори эди. Шоҳ Приам элчилар келганидан хабар топиб, бутун шаҳар аҳлини улкан маъракага тўплади. Бул йиғинга Менелай билан Одиссей ҳам қатнашдилар. Менелай ўзининг трояликларга қарата айтган қисқагина, аммо эҳтиросли нутқида завжаси Еленани ва Парис у билан бирга ўғирлаб келган беҳисоб хазиналарини қайтариб беришларини талаб қилди. Менелайдан сўнг Одиссей сўз олди. Итака шоҳининг гаройиб нутқи Троя аҳлини маҳдиё қилиб қўйди. У Менелай талабини қондириш ҳам қарз, ҳам фарз эканлигига трояликларни ишонтирди. Шундан сўнг Троя халқи Менелайнинг шартларини қабул қилишга рози бўлди. Қолаверса, соҳибжамол Еленанинг ўзи ҳам бемулоҳаза иш кўрганидан пушаймон бўлиб, Парисни деб эрининг уйдан қочиб кетганига афсуслана бошлаган эди. Бу

ёқда Антенор ҳам Менелайнинг талабини қондириш кераклиги ҳақида бутун жамоага гап уқдира бошлади. Зеро, у трояликлар билан юнонлар ўртасида бўладиган қиргин халқ бошига қандай офат келтиришини яхши тасаввур қилаётган эди. Аммо Приамнинг ўғиллари, биринчи навбатда Парис, юнонлар билан сулҳ тузишни истамайдилар. Парис халқ қарорига итоат этишдан бош товлайди, ака-укалари эса уни қўллаб-қувватлайдилар. Парисга сотилган Антимах эса, ҳатто трояликларга юзланиб, шоҳ Менелайни тутиб олиб ўлдиришни талаб қила бошлайди. Лекин Приам билан Ҳектор бундай хиёнатга йўл қўйишмайди, улар чақмоқдор Зевс ҳимоясида бўлган элчиларни таҳқирлашга имкон бермайдилар.

Шу чоқ Троя элининг башоратчиси приамзода Ҳелен ўртага чиқиб: "Тангрилар бизга мадад бермоқчилар, бинобарин, юнонлар билан бўладиган урушдан қўрқманглар!" деб айтади.

Халқ Ҳеленнинг башоратига ишонади. Шундай қилиб, юнон элчилари Троядан қуруқ қайтадилар. Энди трояликлар билан юнонлар ўртасида энг мудҳиш қонли уруш бошланиши муқаррар эди.

Троя аҳли ўзининг метин деворли шаҳрига кириб яширинди, ҳаттоки паҳлавон Ҳектор ҳам шаҳардан чиқишга журъат эта олмади. Юнонлар эса Трояни қамал қила бошладилар. Улар шаҳарга уч марта кетма-кет ҳужум қилдилар, лекин шаҳарни забт этиш мумкин бўлмади. Шунда юнонлар Троя атрофидаги шаҳар ва қишлоқларни горат қилишга ва Троя билан иттифоқдош бўлган шаҳарларни забт этишга киришдилар. Юнонлар бу ганимларига қарши ҳам қуруқликдан, ҳам денгиз орқали ҳужум қилишарди. Ахиллес бу жанговар юришларда кўп жасоратлар кўрсатади. Юнонлар Ҳекторнинг қайнатаси, яъни Андромакхнинг отаси шоҳ Эстион ҳукмронлик қилаётган Фивани забт этадилар. Ахилл бир куннинг ўзида Андромакхнинг еттита ака-укасини ҳамда отасини ўлдиради. Лекин Ахилл Эстионнинг жасадини таҳқирлашга журъат этмайди; у худолар газабидан қўрқиб, жасад устидан тупроқ торттиради.

Андромаханинг онасини эса асира қилишиб, юнонлар қароргоҳига олиб кетадилар. Ахилл Фивадан гоят бебаҳо улжа олиб қайтади. У Аполлоннинг коҳини Хриснинг соҳибжамол қизи Хрисеидани асира этиб олиб келади. Улжаларни бўлашиш пайтида Хрис қизини юнонлар шоҳ Агамемнонга тортиқ қиладилар.

Туққиз йиллик уруш мобайнида Троя аҳли кўп машаққатларни бошидан кечирди. Жуда кўп мард ўғлонларига аза тутди. Лекин урушнинг энг мусибатли охирги унингчи йили ҳали олдинда эди. Ҳали энг даҳшатли фалокат — Троя ҳалокати бор эди.

Бу туққиз йил мобайнида юнонлар ҳам кўп қийинчиликларга дуч келдилар. Кўп азамат қаҳрамонлар қатори донишманд Паламед ҳам ҳалок бўлди, бироқ у душман қўлида ўлмади. Уни қув Одиссей маҳв этди. Паламед юнонларга оқилona маслаҳатлар берар, бир эмас, бир неча марта бебаҳо хизматлар кўрсатган эди. Ярадорларнинг жароҳатларини, беморларни доривор гиёҳлар билан даволарди. У қароргоҳдан узоққа сузиб кетган юнонлар қоронғи кечаларда адашиб қолишмасин учун соҳилга маёқ ўрнатган ҳам эди.

Юнонлар қаҳрамон Паламедни иззат қилишар ва унинг маслаҳатларига бажону дил қулоқ осишарди. Шу боисдан Одиссейнинг унга гайирлиги келарди. Бундан ташқари, Одиссей урушга бормаслик учун ўзини жинни қилиб кўрсатиб, найранг ишлатганида, айнан шу Паламед унинг найрангини фош қилган эдики, буни Одиссей ҳанузгача кўнглига тутиб юрарди. Мана шу сабаблар билан Одиссейнинг Паламедга бўлган гаразини янаям оширди. Одиссей кўп вақтгача қандай қилиб Паламедни нобудқилиш тўғрисида ўйлаб юрди. Ниҳоят, Паламеднинг, урушни тарк этиб, уй-уйимизга кетайлик, деб юнонларга берган маслаҳати Одиссейнинг эсига тушиб, маккорона бир режа ўйлаб топди. У кечаси Паламеднинг чодирига бир қоп олтин яшириб қўйди ва “Паламеднинг Трояни қамал қилишдан воз кечишга ундаётгани бежиз эмас, у Приамга сотилган, шунинг учун бизга бундай маслаҳат берапти”, деб ҳаммага ўз фикрини уқдира бошлади.

Юнонлар орасида Паламеддан норози бўлганлар ҳам оз эмас эди. Чунки, агар юнонлар Паламеднинг маслаҳатига киришса, Трояни забт этишганида қўлга киритишадиган улкан ўлжалардан қуруқ қолган бўлардилар. Мана шу норози одамларнинг ҳаммаси Одиссейнинг игвосига лаққа ишонадилар. Кўпчилик юнонлар Паламеднинг хоинлигига ишона бошлаганини кўрган Одиссей унинг Приамга чинданам сотилганлигига ҳаммани ишонтириш учун ўзи Приам тилидан қилиб Паламед номига мактуб ёзади. Бу мактубда юнонларни ўз ватанларига қайтиб кетишга унатаётгани эвазига Приам томонидан Паламедга юборилган олтин ҳақида гап борар эди. Одиссей бу мактубни фригиялик бир асирга тутқазиб, уни Приамга элиб беришни буюради. Лекин у асир юнонлар қароргоҳидан чиқиши билан Одиссейнинг одамлари унга ташланиб ўлдирадилар ва ёнидан чиққан мактубни олиб, дарҳол Агамемноннинг қошига равона бўладилар. Бу хабардан огоҳ бўлган Агамемнон зудлик билан барча саркардаларни ўз чодирига чақиради. Ҳамма гапдан гофил Паламед ҳам бу ерга чақиртирилади. Одиссей шу ерда, кўпчилик олдида Паламедни хоинликда айблайди. Паламед хоинлик қилишни хаёлига ҳам келтирмагани ҳақида қанча гапирмасин, ҳеч ким унинг гапларига қўлоқ солмайди. Одиссей Паламеднинг хоинлигини исботлаш учун унинг чодирда тинтув ўтказишни таклиф қилади. Агамемноннинг фармони билан Паламеднинг чодирига юборилган одамлар у ердан, дарҳақиқат, бир қоп олтин топиб оладилар. Энди Паламеднинг сотқин эканлигига ҳеч кимда заррача шубҳа қолмаган эди. Паламед устидан суд бошланади; уни ўлимга ҳукм қиладилар. Шўрликни тошбўрон қилиб ўлдиришга қарор қиладилар. Бегуноҳ Паламедни занжирбанд этиб денгиз соҳилига олиб борадилар. Бечора Паламед юнонларга юзланиб: "Менда гуноҳ йўқ, ўлдирманглар мени, бундай шармандаларча қатлга йўл қўйманглар", деб қанча илтижо қилмасин, ҳеч ким унинг ноласига парво қилмайди.

Мана, мудҳиш қатл бошланди. Бироқ қотиллар Паламеднинг огзидан на бир инграган, на бир ёлборган садо эшитдилар. Фақат жон бериш олдидан у оҳиста пичирлаб:

– О, ҳақиқат, шўринг қурсин, сен мендан олдин нобуд бўлган экансан! – дея олди, холос.

Юнон қаҳрамонлари орасида энг олижаноб, энг до-нишманд зот бўлган Паламед шундай деб оламдан кўз юмганди.

Кейинчалик юнонлар бу адолатсиз қотилликлари учун ҳали жуда қаттиқ изтироб чекадилар. Паламеднинг отаси — Эвбея шоҳи Навплий улардан интиқом олади.

Агамемнон Паламедни наинки ўлимга ҳукм қилади, унинг руҳини ҳам мангу саргардон қилади. У Паламед-нинг жасадини дафн этишларига рухсат бермайди. Юнонлар жасадни ваҳший ҳайвонлар ва қузғунларга ем бўлсин, деб денгиз бўйида очиқ қолдиришади. Лекин қудратли паҳлавон Теламонзода Аякс бундай таҳқирга йўл қўймайди. У Паламед жасади устида барча расм-русумларни бажариб, уни дафн қилади. Аякс Паламеднинг хоинлик қилганига ишонмас эди.

АХИЛЛА БИЛАН АГАМЕМНОН ЎРТАСИДАГИ ИЗО

(Ҳомернинг “Илиада” достони бўйича баён қилинади)

Буюк муҳорабанинг ўнинчи йили бошланган эди. Бу йил бошида чўнгмерган тангри Аполлоннинг коҳини Хрис юнонлар қароргоҳига келади. У юнонларга, алаҳусус, уларнинг саркардаларига ёлвориб, катта тўлов эвазига қизи Хрисеидани қайтариб беришларини илтимос қилади. Шунда бутун лашкар коҳиннинг улкан тўловини қабул қилиб, қизи Хрисеидани унга қайтариб беришга рози бўлади. Лекин шоҳ Агамемнон бу таклифдан дарга-заб бўлиб, Хрисга шундай дағдаға қилади:

– Тезроқ жўнаб қол бу ердан, ҳей чол, иккинчи сени бу бандаргоҳда кўрмай. Йўқса, адабингни бериб қўяман, тангри Аполлоннинг коҳини эканлигингга ҳам қараб ўтирмайман. Мен сенга Хрисеидани қайтариб бермайман. Қизинг энди умрбод асира бўлиб яшайди. Агар уйингга эсон-омон қайтиш ниятинг бўлса, жаҳлим чиқмасдан жўнаб қол бу ердан!

Хрис кўрқиб кетиб, юнонлар қароргоҳини тарк этади. У ғамгин бош эгиб денгиз бўйига боради. Бу ерда у қўлларини кукка чўзганча, Латонанинг бузург ўғли Аполлонга шундай сўзлар билан илтижо қилади:

– О, кумушкамон тангри! Садоқатли коҳинингнинг каломларига қулоқ сол! Камонингдан ўқ ёғдириб, мени таҳқирлаган, ғамга солган юнонлардан интиқом ол!

Аполлон ўз коҳини Хриснинг зорини эшитади. У елкасига камони билан садогини илиб, Олимпдан жадал югуриб туша бошлайди. У тушаётганида садогидаги олтин ўқлар мудҳиш шарақлайди. Аполлон ғазабга тўлиб, юнонлар қароргоҳи томон чопади. Унинг чеҳраси гўё зим-зиё тунга ўхшарди. Шу пайт унинг қўлидаги камон чилласи даҳшатли даранглайди. Биринчи отилган ўқдан кейин юнонлар қароргоҳидаги лашкар бошига ўқлар дўлдай ёғила бошлайди. Даҳшатли ўлат барчага бирдан қирон келтиради. Ҳамма ерда дафн гулханлари ёниб, ўлганларнинг жасаdlари ёндирилади.

Мудҳиш ўлат тўққиз кун давом этади. Унинг кунга ўтганда Ахилл, сарматбуда Ҳеранинг маслаҳати билан юнонларни кенгашга йигади. Ҳамма йигилади. Ахиллес ўрнидан туриб, қандай қилсак худоларнинг кўнглини юмшатишимиз мумкин бўларкин, деган маслаҳатни ўртага ташлайди ва Агамемнонга юзланиб бундай дейди:

– О, Атрейзода, юртимизга қайтиб кетишимизга тўғри келяпти. Кўряпсанки, уруш ва ўлат лашкаримизни тутдай тўқяпти. Лекин жўнашимиздан олдин биронта кошифкаронат фол очиб, қай рафторимиз билан биз кумушкамон Аполлоннинг ғазабига дучор бўлганимизни сўзлаб берса бўларди.

Шундан кейин донишманд башоратчи Калхас ўрнидан туради (у олдин ҳам юнонларга кўп маротаба худоларнинг иродасини баён қилган эди).

– Чўнгмерган Аполлоннинг не боисдан ғазабга минганини мен айтиб беришим мумкин, – дейди фолбин Калхас. – Аммо шартим бор: Ахиллес, мени соҳибқирон Агамемноннинг қаҳридан муҳофаза қилишинг лозим.

Ахиллес Аполлон ҳаққи, Калхасни ҳимоя қилишга сўз беради.

Шунда Калхас ўз башоратини баён қилади:

– Латонанинг бузург ўғли Аполлон шоҳ Агамемноннинг қилмишидан газабланмоқда. Зеро, шоҳ унинг коҳини Хрисни қаттиқ ҳақорат қилиб, қароргоҳдан ҳайдаб юборди, коҳиннинг ўз қизи учун тавсия қилган қимматбаҳо тўловини ҳам қабул қилмади. Энди биз тангрининг шафқатига мушарраф бўлишимиз учун қорақўз Хрисеидани отасига қайтариб беришимиз ва Аполлон йўлига юзта танани қурбонлик қилишимиз керак.

Бу гаплардан Агамемноннинг фигони чиқиб кетади, лекин Хрисеидани отасига қайтармаса бўлмаслигини тушуниб, ниҳоят бунга рози бўлади. Аммо бу қиз эвазига у саркардалардан бошқа музд талаб этади. Ахиллес унга гаразгўй муздпараст деб таъна қилади. Шунда Агамемнон ўзининг олий ҳукмдорлигини пеш қилиб, Хрис қизи ўрнига Ахиллеснинг ёки Аякснинг, ё булмаса, Одиссейнинг муздини тортиб оламан, дея дағдага қилади.

– Э, ҳаёсиз маккор, мунча таъмагирсан? – деб бақиради унга Ахиллес. – Тақсимот пайтида бизларга теккан улушни тортиб олмоқчимисан? Ахир ҳеч қайсимиз ҳеч қачон сенчалик улкан улуш олмаганмиз-ку. Нима, биз бу ерга ўз нафимизни кўзлаб, жанг қилгани келибмизми? Менelay билан сенга кўмаклашгани келганмиз бу жанггоҳга. Энди бўлса, улкан жасоратлар кўрсатиб топган ўлжамнинг бир қисмини тортиб олмоқчисан. Бундан кўра, ўз ватаним Фтияга қайтиб кетганим афзал. Зеро, мен сенинг бу зайлда ўлжа ва бойликлар орттиришингни асло хоҳламайман.

– Майли, жўнаб қол уша Фтиянга! – деб бақиради Агамемнон Ахиллесга. – Барча саркардалар ичида мен учун энг манфури сенсан! Ёлғиз сен доим ғаламислик қиласан. Вале мен сенинг қаҳрингдан қўрқмайман. Гапимни иккала қулоғинг билан яхшилаб эшитиб ол! Баски, тангри Аполлон ихтиёр қилган экан, Хрисеидани отасига қайтариб бераман. Лекин бунинг эвазига сенинг

Брисеидангни тортиб оламан. Токи ҳамма мен билан баҳслашишдан, менга тенг келишдан қўрқиб турсин!

Агамемноннинг пўписасини эшитган Ахиллес дарга-заб бўлиб кетади. У бош қўмондонга ҳамла қилиш мақсадида ҳатто шамширини гилофидан сутура бошлайди ҳам. Шу чоқ кимдир унинг сочини оҳиста силайди. Ахилл сесканиб ўтирилади ва чўчиб кетиб, ўзини орқага ташлайди. Унинг қаршисида чақмоқдор худонинг қизи Афина-Паллада (Ахиллесдан ўзга ҳеч бир кимсанинг кўзига кўринмай) турар эди. Бу маъбудани Зевснинг завжаси Ҳера юборган эди. Зеро, Ахилл ҳам, Агамемнон ҳам бул сармаъбуда учун бирдай азиз бўлиб, Ҳера на у, на бу қаҳрамоннинг ҳалок бўлишини истарди. Ахиллес шундай ҳаяжонли сўзлар билан маъбуда Афинага юзланади:

– О, чақмоқдор Зевс қизи, нечун юксак Олимпдан бу ерга тушдинг? Наҳотки Агамемноннинг қутураётганини ўз кўзинг билан кўриб шаҳодат билдирмоқчи бўлсанг? О, унинг бу мутакаббирлиги ҳадемай бошига етади!

– Йўқ, қудратли Ахилл, – деб жавоб қилади шаҳло кўз Паллада, – мен бу ерга сени ҳовурингдан туширмоқ учун келдим. Шамширингни яланғочлашдан ўзингни тий, лекин, тилингга эрк бериб, Агамемнонни хоҳлаганингча бўралаб сўкавер. Каломимга ишон: ҳадемай худди мана шу ерда, бугунги ранж эвазига бениҳоя кўп музд армуғон этгайлар сенга. Сен жаҳлингдан туш ва боқий худолар иродасига итоат эт.

Ахиллес худолар амрига итоат этиб, шамширини гилофига солиб қўяди, шунда Афина яна Олимпга парвоз этади.

Ахилл эса, газабга миниб Агамемнонни, сен халқ офатисан, қуёнюрак шаробхўр, кўппак, деб ҳақорат қила бошлайди. У қўлидаги салтанат таёқчасини ерга отиб юбориб, Агамемнонга шундай дейди:

– Онт ичиб айтаманки, ҳали бир кун келиб, бу муҳорабада сен мендан мадад сўрагайсан. Аммо ўшанда минг ялиниб ёлборсанг ҳам сенга кўмаклашмасмен.

Пилос оролининг донишманд шоҳи қария Нестор дов-лашганларни яраштиришга уринади. Лекин Агамемнон Несторнинг насиҳатига қулоқ солмайди, Ахиллес ҳам ярашишни хоҳламайди. Пелейнинг бузург ўғлони Ахилл садоқатли дўсти Патрокл ҳамда мирмидонлик довжурак лашкари билан ўз чодирлари томон йўл олади. Унинг кўксида газаб ва нафрат туйғуси тугён урарди.

Бу пайт Агамемнон денгизга кема тушириб, унга тангри Аполлон учун аталган қурбонликларни ортишни ва дилбар қиз Хрисеидани ҳам кемага чиқариб, уни Фивага, ўз падари Хрисга олиб бориб топширишни амр этади. Елдек учқур кема қув Одиссей бошчилигида Фивага жўнайди. Қароргоҳда қолган юнонлар эса, шоҳ Агамемноннинг фармони билан тангри Аполлоннинг шафқатига мушарраф бўлиш учун унинг ҳақ-қиға мўл-кўл қурбонликлар қила бошлайдилар. Агамемнон жўнатган кема поёнсиз денгизда қушдек учиб борарди. Ниҳоят, у Фива бандаргоҳига сузиб киради-ю соҳилда тўхтаб, лангар ташлайди. Юнонлар елканларни туширадилар. Одиссей ўз сипоҳларига бош бўлиб кемадан тушади, соҳибжамол Хрисеидани отаси қошига етаклаб бориб, қарияга шундай илиқ сўзлар билан такаллум қилади:

— О, Аполлоннинг коҳини! Мен Агамемноннинг фармони билан сенга қизинг Хрисеидани олиб келдим. Ундан ташқари, биз бу ерга ўзимиз билан яна юз нафар буқа ҳам олиб келдикки, уларни бузург тангри Аполлон ҳаққиға қурбонлик қилмоқчимиз, шояд бул амалларимиз ила Аполлоннинг кўнглида раҳм-шафқат уйғотсак-да, у аҳли юнонни мудҳиш ўлат офатидан халос этса.

Жигаргўшасининг омон-эсон қайтиб келганидан қария Хриснинг кўнгли тоғдек кўтарилади ва қизини оталик меҳри билан бағрига босади. Юнонлар шу заҳоти худо йўлиға қурбонлик қилишға киришадилар. Хрис эса тангри Аполлонга сизиниб, шундай тавалло қилади:

— О, кумушкамон тангри! Гапларимга қулоқ ос! Юнонлар бошига ёғдираётган фалокатларингга барҳам бер, уларни маҳвкор ўлатдан халос эт!

Тангри Аполлон ўз қоҳинининг илтижосини эшитиб, юнонлар қароргоҳида ҳукм сурган ўлатга барҳам беради. Хрис Аполлон йўлига қурбонлик қилгандан сўнг, Фивада сердабдаба зиёфат уюштирилади. Бу ерда юнонлар мириқиб вақтичоғлик қиладилар. Ёш йигитлар зиёфатда ўтирганларнинг қадаҳларига лиммо-лим қилиб май сунадилар. Аполлон шарафига айтилган улугвор қасида баралла янграйди. Бу зиёфат то кун ботгунга қадар давом этади. Эртаси куни тонг отганида, ухлаб ҳордиқ чиқарган Одиссей ва унинг сипоҳлари яна сафарга чиқиб, ўз қароргоҳлари томон сузадилар. Тангри Аполлон уларга боди мурод бахш этади. Кема тўлқинлар тўшини кесиб, мисоли чағалайдек учади ва тез орада юнонлар қароргоҳига етиб келади. Бу ерда йигитлар кемани соҳилга чиқариб, тиргакларга урнатадилар ва ҳар ким ўз чодир томон йўл олади.

Одиссей Фивага жўнаган чоғида Агамемнон Ахиллга айтган пўписасини амалга оширади. У жарчилари — Талфибий билан Эврибатга Ахиллеснинг чодирига бориб, унинг музди — Брисеидани олиб келишни буюради. Элчилар Ахиллеснинг қароргоҳига оёқлари тортмайгина борадилар. Элчилар Ахиллнинг ўз чодир олдида теран ғамга ботиб ўтирганини кўрадилар. Улар қудратли қаҳрамоннинг истиқболига борадилар-у, лекин хижолат бўлганларидан унга бир оғиз ҳам сўз айта олмайдилар. Шунда Пелейзоданинг ўзи гап бошлайди:

— Салом жарчилар! Биламан, сизларда айб йўқ, ҳаммасига ёлғиз Агамемнон айбдор. Сизлар Брисеидани олиб кетгани келгансиз. Дўстим Патрокл, буларга Брисеидани бериб юбор. Лекин шу йигитлар шоҳид бўлсинларки, юнонларни фалокатдан қутқариш учун мен керак бўладиган кун келади ҳали. Зотан, ақлдан озган Агамемнон юнонларни ҳалокатдан қутқаришга қодир эмас!

Ахил аччиқ-аччиқ кўз ёш тўкиб ёр-дўстлари даврасини тарк этади ва ҳувиллаган соҳил томон йўл олади. Соҳилда у қўлларини денгиз томон чўзиб, баралла овоз билан маъбуда Фетидага бўзлаб илтижо қила бошлайди:

– О, онажон, баски мени фоний банда этиб туққан экансан, нечун Зевс мени шону шавкатимдан ҳам маҳрум қилмоқда? Шоҳ Агамемнон жангларда кўрсатган жасоратларим эвазига тўхфа этилган муздимни тортиб олиб, мени қаттиқ таҳқирлади. Эшитяпсанми каломимни, онажон?

Маъбуда Фетида ўгли Ахилеснинг ноласини эшитади. У тангри Нерейнинг денгиз қаъридаги муҳташам қасрини тарк этиб, зудлик билан мисоли бевази булут парчасидек кўпикли тўлқин сатҳига қалқиб чиқади. Фетида соҳилга қадам қўяди ва суюкли ўғлони ёнига ўтириб, уни қучади.

– Нечун бўзлаб йиғламоқдасан, ўғлим? – деб сўрайди у. – Дардингни сўзла менга.

Ахил онасига, Агамемнон мени бутун эл олдида бадном қилди, деб айтади.

– Жон онажон, – деб ёлборади у маъбудага, – сен тезроқ Олимпга учиб, сарпадар Зевсга илтижо қил: у Агамемнонни жазога тортсин. Зевс Троя қўшинига мадад берсин-у трояликлар юнонларни то бандаргоҳгача қувиб борсинлар. Шундагина Агамемнон мендек диловар жангчини таҳқирлаб аҳмоқлик қилганини тушунгай. Аминманки, она Зевс илтимосингни ерда қолдирмагай. Гўдаклик чоғимда ўзинг менга сўзлаб берган эдинг: бир замонлар олимпик тангрилар Зевсни тахтдан ағдармоқчи бўлиб, уни кишанбанд қилишган экан. Шунда сен юз қўлли Бриарейни чақириб келиб, Зевсга улкан ёрдам кўрсатган экансан. Тангрилар бу баҳайбат хилқатнинг вазоҳатини кўриб Зевсга қарши қўл кўтаришга журъат эта олмаган эканлар. Сен, она, бузург тангри чақмоқдор Зевсга шуларни эслат, шунда у илтимосингни эътиборсиз қолдирмагай.

– О, суюкли ўғлоним! – дейди Фетида аччиқ-аччиқ кўзёш тўкаркан. – Пешонанг шунчалар шўр экан, сени нега ҳам тўғдим? Ҳа, умринг қисқа сенинг, паймонанг тўлай деб қолган. Алаҳхусус, ҳозир сен барчадан фоний-роқ ва бадбахтроқсан! Яхши, мен мунаввар Олимпга парвоз қиламан, у ерда Зевсга ёлвориб мадад сўрайман. Сен эса, унгача ўз чодирингда утириб тур, асло жангда қатнашма. Ҳозир Зевс Олимпда йўқ: у занжилар юрти — Эфиопияга меҳмон бўлиб кетган. У қайтиб келганида, истиқболига чиқиб, оёғига бош уриб ёлвораман, шояд тавалломга қулоқ осса!

Фетида шундай деб маҳзун ўғлини соҳилда қолдириб, денгиз қаърига шўнгийди. Ахиллес ўзининг довжурак қўшини — мирмидонлар қароргоҳи томон йўл олади. Шу кундан бошлаб Ахиллес саркардалар анжуманига ҳам, жангга ҳам қатнашмай қўяди.

Орадан ўн бир кун ўтиб, ўн иккинчи кун тонг палласида маъбуда Фетида денгиз қаъридан чиқиб, мўйсафид туман билан бирга Олимпга кўтарилади. Бу ерда Зевсининг пойига йиқилиб, унинг тиззаларини сўл қўли билан қучади, ўнг қўлини чўзиб, олампаҳоҳнинг соқолига теккизади.

– О, падари бузрукворимиз! – дейди Фетида. – Менга мадад бер, ўғлим учун интиқом олай! Агар бир вақтлар сенга озми-кўпми яхшилик қилганимни эътироф этсанг, илтимосимни ерда қолдирма. То юнонлар ўғлим Ахиллес қошига ёрдам сўраб келишмагунча, то уни бузург қаҳрамон сифатида иззат-ҳурмат қилишмагунча, сен трояликларга зафар ато этавер.

Булутқувар Зевс узоқ вақт сукутга толиб утиради. Лекин Фетида унга қайта-қайта илтижо қилаверганидан кейин чақмоқдор тангри чуқур хўрсиниб қўйиб, шундай дейди:

– Билиб қўй, Фетида! Бу илтимосинг билан сен завжам Ҳеранинг газабини қўзғаяпсан, энди у жаврайвериб қулоқ-миямни ейди. Шундоқ ҳам у доим, жангда нуқул трояликларга ён босяпсан, деб менга таъна қилгани-

қилган. Бироқ, шунга қарамай, илтимосингни бажо айлағум. Мана, кўр, ваъдамнинг устидан чиқаман, деб ишора қиламан.

Зевс шундай деб қошларини мудҳишона чимиради, унинг бошидаги сочлари тиккаяди-ю бутун Олимп ларзага келади. Фетиданинг кўнгли таскин топади. У дарҳол юксак Олимпдан парвоз этиб, денгиз қърига шўнғийди.

Зевс эса, тангрилар зиёфатга йигилган кўшк томон йўл олади. У кўшкка кириши билан барча тангрилар уринларидан турадилар. Биронта ҳам тангри ё маъбуда сарпадарни утириб қарши олишга журъат эта олмайди. Тангрилар ва бандалар султони ўз олтин тахтига бориб утиргач, унга сармаъбуда Ҳера такаллум қилади. Чунки у маъбуда Фетиданинг эри ҳузурига келганини кўрган эди.

– О, маккор эр, – дейди Ҳера Зевсга, – боя қайси боқий илоҳа билан махфий кенгаш қурдинг? Сен ҳамиша ўз ният ва режаларингни мендан сир тутасан.

– Ҳера, – дейди Зевс завжасига, – менинг ҳамма уйю ниятларимни билишни ҳеч қачон хаёл қила кўрма. Билишинг лозим бўлган нарсаларни, шундоқ ҳам, барча боқийлардан олдин сен биласан. Илло, менинг барча сиру асрорларимни билишга уринма ҳам, суриштириб овора бўлма ҳам.

– О, булутқувар, – дейди унга Ҳера, – ўзинг биласан-ку, мен ҳеч қачон сенинг сирингни билишга уринмаганман. Сен ҳамиша барча масалани менсиз ҳал қиласан. Лекин бутун Фетида сени ўгли Ахилл учун юнонлардан ўч олишга кўндирмадимикин деб қўрқаман. Биламан, сен Фетиданинг илтимосини бажариб, талайгина юнонларни қийратишга сўз бергансан.

Зевс Ҳерага ўқрайиб қарайди, хотинининг ҳамма нарсани кузатиши, суриштиришидан газабланади.

– Агар сени жазолашимни хоҳдамасанг, – дейди у Ҳерага дағдаға қилиб, – каломларимга итоат этиб, жим утир.

Ҳера Зевснинг қаҳридан қўрқиб кетади ва ўз олтин тахтида жимгина ўтиради. Бу можародан ўзга тангрилар ҳам чўчиб қолган эдилар. Шунда чўлоқ тангри Ҳефест ўрнидан туради, у фоний бандалар туфайли можаро талашган падари билан волидасига танбеҳ беради.

– Эсингдами, она, – дейди Ҳефест, – бир вақтлар чақмоқдор отам сендан ғазабланганида, ёнингни олган эдим, шунда унинг қаҳри қайнаб, мени Олимпдан ерга улоқтирган эди.

Мана, Ҳефест қўлидаги қадаҳни оби ҳаёт билан тўлдириб, уни Ҳерага узатади. Ҳера жилва ила қадаҳни қўлига олади. Шундан сўнг Ҳефест қадаҳларга жомдаги оби ҳаёт шарбатидан тўлдириб, уларни бир чеккадан тангри ва маъбудаларга сўна бошлайди. Аҳли само зиёфатгоҳда пилдираб юрган бу ланг Ҳефестдан қаҳ-қаҳ уриб кулади. Яна тангрилар базмгоҳда то кеч кириб кун ботгунгача Аполлоннинг олтин кифараси ва соҳибжамол музаларнинг нафис куйлари жўрлигида хўп мириқиб маишат қиладилар. Базм тугагач, барча тангрилар ўз кўшкларига тарқаладилар ва бутун Олимп саодатли уйқуга гарқ булади.

АХЕЙ ЛАШКАРИНИНГ МАШҲАМСИ. ТЕРСИТ

(Ҳомернинг “Илиада” достони бўйича баён қилинади)

Юнонлар қароргоҳи ҳам, буюк Троя ҳам теран ғафлат огушида. Бироқ чақмоқдор Зевс ҳануз бедор, у таҳқирланган Ахиллес учун қандай қилиб ўч олишни ўйлайди. Ниҳоят, у Агамемнон ҳузурига қалбаки туш юборишга қарор қилади. У ғафлат тангрисини чақириб, шундай сўзлар билан уни Агамемноннинг чодирига жўнатади:

– О, боқийлару фонийларни чалгитувчи сохта туш, сен дарҳол учқур қанотларингни қоқиб, Агамемнон тепасига бор. Унга хабар қилгилки, юнон лашкарини жангга бошласин. Яна айтки, бу сафарги жангда у буюк

Трояни забт этгай, зеро Ҳера барча тангриларни Трояга кўмаклашмасликка кўндирди. Троя шаҳри ҳалокат ёқасида турипти, деб айт унга.

Ғафлат тангриси заминга шамолдек “гув” этиб учиб тушади ва Агамемнон учун жуда эъзозли бўлган зот Нестор қиёфасига кириб, унинг боши узра туради-да, чақмоқдор тангри айтган ҳамма гапларни унинг қулогига қуяди. Агамемнон уйғониб кетади, аммо ғафлат тангрисининг гаплари ҳануз қулоги остида янграйверади. Микена шоҳи тўшакдан туриб, шошапиша серҳашам либосларини кияди, олтиндан ясалган салтанат асосини қўлига олади ва сувдан чиқарилиб, бир текис тизилиб турган юнон кемалари томон равона бўлади. Бу пайт мунаввар тонг ёриша бошлаган эди. Агамемнон жарчиларни ёнига чақиради, уларга жар солиб бутун лашкарни халқ кенгашига чақиришни буюради. Микенанинг қудратли шоҳи бу пайт барча саркардаларни қария Несторнинг кемаси пойига чақиртириб, уларга хобида чақмоқдор Зевс юборган туш тангрисидан неларни эшитганини сўзлаб беради.

Бу хабарни эшитган саркардалар жангга ҳозирлик кўра бошлайдилар. Лекин Агамемнон, бутун қушинини Троя бўсағасига бошлаб боришдан олдин уни бир синаб кўрмоқчи, яъни лашкарига ватанга қайтиб кетишни таклиф қилмоқчи бўлади. Саркардалар маслаҳатлашиб утирган чоғда, сон-саноқсиз жангчилар худди тоғлардаги ғорлардан гала-гала бўлиб учиб чиқувчи боларилар сингари лашкаргоҳга тўп-тўп бўлиб кела бошлайдилар. Жарчилар бу оломон орасида елиб-югуриб, уларни зўр-базўр тинчитадилар. Ниҳоят, бутун эл жойлашиб утиради. Майдонга жимлик чўкади. Шунда биринчи бўлиб Агамемнон ўрнидан туради ва салтанат ҳассасига суянганча халққа мурожаат қилади. У муҳорабанинг машаққатлари ҳақида, юнонларнинг Троя бўсағасида шунча вақтдан бери олиб борган жанглари бесамар бўлгани ҳақида сўзлайди.

— Назаримда, — дейди у, — метин деворли Трояни забт эта олмай, ватанимизга қуруқ қайтсак керак. Чамаси, худоларнинг ўзи ҳам юнонларни бу ердан қайтиб кетишини ихтиёр қилаётганга ўхшайдилар.

Лашкар Агамемноннинг нутқини тинглаб бўлади. Шунда бутун халқ Нот ва Эар шамолларидан денгизда вужудга келадиган ўркач-ўркач тўлқинлар сингари бирдан оёққа қалқади. Ҳамма майдонни бошига кўтариб ҳайқирганча кемалар томон отилади. Бу югуриб бораётган сипоҳлар оёғи остида замин ларзага келади, паға-паға чанг-тўзон кўтарилади. Бутун қароргоҳни бақир-чақирлар босиб кетади. Ҳамма бирдай кемаларни сувга туширишга шошилади, бутун халқ ватанга қайтиш иштиёқида ёнади.

Лашкарнинг ҳайқириғи Олимпгача кўтарилади. Шунда Ҳера, бунақада юнонлар Трояни қамал қилишдан айниб қолишлари мумкин-ку, деб хавотирланиб, уларни чекиниш ниятидан қайтариш мақсадида юнонлар қароргоҳига Афина-Палладани юборади. Афина мисоли қуюндек учиб бориб, Одиссей рўпарасида намоён бўлади ва унга шундай такаллум қилади:

— О, Лазртнинг жувонмард ўғлони, наҳотки ҳаммангиз юртингизга қочишга жазм қилган бўлсангиз? Наҳотки, Приамни ва бутун Троя аҳлини хушнуд этиб, соҳибжамол Еленани уларга ташлаб кетмоқчи бўлсангиз? Яхшиси, сен тезроқ бориб лашкарга гап уқдир: Трояни тарк этмасин!

Маъбуданинг янгроқ овозини эшитган Одиссей дарҳол елкасидаги ридони ерга отиб, бандаргоҳ томон югуриб кетади. У йўлда Агамемнонга дуч келиб, ундан ҳукмдорлик ҳассасини сўраб олади ва дуч келган одамга — хоҳ у саркарда бўлсин, хоҳ оддий жангчи, кемаларни сувга туширмасликни уқдиради, у барчани яна қароргоҳга, умумхалқ йигинига даъват эта бошлайди. Кўпроқ шовқин солиб, тезроқ Троя соҳилини тарк этмоқчи бўлганларни эса, Одиссей қўлидаги асо билан уради. Мана, бутун эл яна майдон сари йўл олади. Оломон серқоя соҳилга

худди момақалдироқдек гумбурлаб уриладиган мангу беором денгиз тўлқинлари каби шовқин солиб келарди. Ниҳоят, яна ҳамма жой-жойига утириб, жим бўлиб қолади. Фақат оддий аскар Терсит ҳамон тинмай бақирарди. Бу Терсит ҳамиша шоҳлару саркардаларни ёмонлагани-ёмонлаган эди. У, айниқса, Одиссей билан буюк қаҳрамон Ахиллесни ўлғудай ёмон кўрарди. Энди бўлса, бутун майдонни бошига кўтариб айюҳаннос солганча Агамемнонни бадном қилаётган эди.

— Агамемноннинг чодарида бизлар жангу жадалда қўлга киритган ўлжалар қалашиб ётибди, асиралари ҳам беҳисоб. Токайгача асирга тушган бадавлат трояликлар учун тўланадиган талай-талай тўловларни у ўзига олади? Ахир ўша трояликларни биз — оддий аскарлар асирга олганмиз-ку. Етар, биродарлар, тезроқ юртимизга қайтайлигу Троя бўсағасида Агамемноннинг ёлғиз ўзини қолдирайлик. Ана шундагина Атрейзоданинг кўзи очилади, шундагина, биз сипоҳларнинг унга қанчалик садоқат билан мадад берганимизни тушунади.

Терсит Агамемнонга шундай маломат ёғдирарди. Кейин у Ахиллесни ҳам иродасиз, деб таҳқирлай бошлади. Терситнинг шангилашини Одиссей эшитади ва унга яқин келиб дағдаға қилади:

— Ҳукмдорларни бадном қилишдан тилингни тий, аҳмоқ. Ватанга қайтиш ҳақида оғиз ҳам оча кўрма! Биз бошлаган бу ишнинг нима билан тугашини ҳеч ким билмайди. Иккала қулоғингга яхшилаб қуйиб ол, бадбахт, айтган сўзимнинг устидан чиқмай қўймайман! Эшит, тентак, агар яна шоҳ Агамемнонни ёмонлаб шангилик қилгудек бўлсанг, ўша заҳоти сени шир яланғоч қилиб ечинтирмасам ва дўппослаганча халқ мажлисидан қувиб, то бандаргоҳгача қон йиғлатиб қувиб бормасам, майли, калламни танамдан жудо қилсинлар, майли, мени Телемахнинг отаси деб атамасинлар.

Одиссей шундай дағдаға қиларкан, қулочкашлаб туриб, қўлидаги ҳукмдорлик ҳассаси билан Терситнинг гарданига туширади. Калтакнинг зарбидан Терситнинг кўзидан тирқираб ёш чиқиб кетади. Елкаси моматалоқ

бўлиб қонталашади. Ўзи қўрққанидан даг-даг қалтираб, икки букчайганча, кўз ёшларини кафти билан арта бошлайди. Оломон Терситнинг бу аҳволини кўриб хандон ташлаб кулади ва шундай дейди:

– Одиссей жанггоҳда ҳам, маъракада ҳам кўп шавкатли жасоратлар кўрсатган. Аммо унинг бутунги қилмиши ғоят беқийёсдир. У бақироқ ҳангининг бошлаб адабини берди! Бундан буён у бадбахт, Зевс арзандалари бўлган шоҳларни ёмонлашга журъат эта олмайди.

Шундан кейин Одиссей халққа мурожаат қилиб, катта нутқ сўзлайди. Афина-Паллада эса бу пайт чопар қиёфасига кириб, қаҳрамоннинг ёнида туради. Одиссей юнонларга Трояни қамал қилишни давом эттириш лозимлигини уқдиради.

– Агар, – дейди у, – Трояни забт этмай уйларингизга қайтсангизлар, наинки Агамемнонни бадном қиласизлар, ўзларингиз ҳам эл олдида шармандаи шармисор бўласизлар. Наҳотки нимжон гўдаклар ё тул хотинлар сингари қўрқоқлик қилиб жанггоҳдан қочсангизлар, наҳотки коҳин Калхаснинг сабр қилиш кераклиги ҳақидаги башоратини унутган бўлсангизлар? Наҳотки Авлидада Зевс намоён қилган ишора ёдингиздан кўтарилган бўлса? Ахир юнонларга Трояни қўлга киритиш фақат қамалнинг ўнинчи йили насиб этади, деб айтилган эдику.

Одиссей бу нутқи билан барчанинг қалбида жасоратга иштиёқ уйғотади. Аҳли юнон Одиссейнинг оташин нутқини баралла ҳайқириб маъқуллайди, бутун атроф бу ҳайқириқни янгроқ акс-садо билан такрорлайди. Ниҳоят, мана, қария Нестор ўрнидан туради. Шунда бутун жамоа яна сукутга толади. Нестор ҳам кетмасликни ва трояликлар билан жанг қилишни маслаҳат беради. У жанг пайтида қўшинларни қабилалар ва насабларга қараб сафлашни маслаҳат беради. Шундай қилинса, жанг пайтида қабила қабилага, насаб насабга мадад бериши мумкинлигини айтади. Ана унда қайси қабиланинг саркардаси ёки сарбози қўрқоғу қайсиси диловар

эканлиги, не сабабдан — худоларнинг хоҳиши биланми, ё саркардаларнинг ношудлиги туфайлими — ҳануз Троянинг забт эта олинмагани ҳаммага ойдин бўлади-қолади, дейди. Агамемнон Несторнинг бу таклифини қабул қилади. У бутун лашкарга тушлик қилишни, сўнгра ҳаёт-мамот жангига ҳозирлик кўришни амр этади.

— Бу қақшатқич жангда, — дейди у, — бир лаҳза ҳам дам берилмайди, жангдан ўзини четга олганларнинг эса, шўри қуриydi: улар маҳв этилиб, жасадлари итлар билан қузгунларга ташланади.

Бутун лашкар олий саркарданинг гапини маъқуллаб, шундай қаттиқ ҳайқирадики, бу ҳайқирик денгиздаги тўфондан тоғ-тоғ кўтарилган тўлқинларнинг шовуллашига ўхшаб кетади. Ҳамма чодир-чодирига шошилади. Қароргоҳнинг ҳамма ерида гулханлар ёнади. Юнонлар жанг олдида қорин тўйдиришга киришадилар. Ҳар битта жангчи худо йўлига қурбонлик қилиб, қонли жанг пайтида жонини омон сақлашни тангриларидан илтижо қилади. Агамемнон бўлса, Зевс ҳаққига қурбонлик қилади. У қурбонгоҳ меҳроб атрофига машҳур қаҳрамонларни йиғиб, шуларнинг кўзи олдида семиз бир буқани қурбонликка сўйдиради ва Зевснинг номини тилга олиб шундай илтижо қилади:

— О, сарпадар тангрим, менга зафар ато эт, метин деворли Троя шаҳрини ва шоҳ Приамнинг ҳасрини забт этишимда мададкор бўл. Ўтиниб сўрайман сендан, шу бутун то мунаввар қуёш гойиб бўлгунга қадар Ҳекторни ер билан яксон қилишимга имкон бер.

Бироқ чақмоқдор Зевс Агамемноннинг илтимосини инобатга олмайди, зеро у бугун Микена шоҳи — Агамемноннинг бошига бисёр мушкулликлар солишни кўзлаб қўйган эди. Қурбонликка қора мол сўйилиб, худойи ош тановул қилиниб бўлгач, қария Нестор жами саркардаларга лашкарларни дарҳол жанггоҳ сари бошлашни амр этади.

Қўмондонлар ўз қўшинлари олдига шошилардилар. Жангчилар баралла овоз билан аскарларни сафланишга

чақирадилар. Ҳар бир саркарда ўз қўшинини жанговар тартибда сафлаб, Троя девори тагига бошлайди. Лашкарларнинг қадам ташлашидан ва от туёқларининг дўпиридан замин янграйди. Бутун Аскамандр водийсини қўшин босиб кетади. Ҳамма трояликлар билан жанг қилиш иштиёқида ёнади. Афина-Паллада қўшин орасида тинмай зир югуради. У жангчилар қалбига букилмас мардлик уфуриб, уларни жангга руҳлантиради. Ҳар бир қўшин олдида унинг қўмондони жангаробада борарди. Даҳшатли вазоҳати билан чақмоқдор Зевсни эслатувчи шоҳ Агамемнон барча қўмондонлар ичида ажралиб турарди. Лашкарлар бир текисда, саф-басаф бўлишиб, Троя томон кетиб борардилар.

МЕНЕЛАЙ БИЛАН ПАРИС ЯҚИНЛАШАДИ (Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Тангрилар даракчиси Ирида Олимпдан парвоз қилиб заминга тушади ва Приамзода Полит қиёфасига кириб, юнонларнинг туман-туман қўшини Троя бўсағасига мўр-малаҳдек бостириб келаётгани ҳақида трояликларни огоҳ қилади. Ирида Трояга учиб тушганида бутун шаҳар аҳли халқ кенгашига йигилган эди. Ҳектор бу хабарни эшитган заҳоти кенгашни тарқатиб юборади.

Троя аҳолиси ва уларнинг муттафиқлари жадал қуролланишиб, жанговар сафга тизила бошлайдилар. Мана, шаҳар қопқаси очилиб, ундан Троянинг ҳамда Троя муттафиқларининг қўшинлари бирин-кетин кенг майдонга чиқа бошлайдилар. Трояликлар кузда ва баҳорда осмондан учиб ўтувчи турналар галаси сингари баралла уввос солиб борардилар. Аммо юнонлар теран сукут сақлаган ҳолда жанггоҳга яқинлашиб келардилар. Лашкар пойидан кўтарилган чанг-тўзон бутун майдонни буркаб олган.

Мана, икки тараф қўшинлари бир-бирларига рўпара келадилар, лекин ҳали жанг бошлаганларича йўқ. Шу пайт Троя қўшини орасидан қоплон териси ёпинган

Парис уртага чиқади. У елкасига камон билан ўқ тўла садоқ осиб олган, ёнбошида — ўткир шамшир, қўлида иккита найза бор эди. Парис ахейларни яккама-якка жангга даъват этади. Шунда Менелай Парисни кўриб қолади-ю дарҳол жангаробасидан сакраб тушиб, у ҳам уртага отилиб чиқади. Менелай худди ўзи учун катта ўлжа топган шердек қувониб, Парис томон пешвоз бораверади.

Лекин Париснинг кўзи Менелайга тушади-ю, юраги орқага тортиб кетади ва ўлимдан қўрқиб, ёр-биродарлари орасига ўзини уради. Ҳектор инисининг бу қилмишини кўриб, унга маломат қила бошлайди.

— Сен қўрқоқнинг фақат кўринишинг довжурак экан, — дейди Ҳектор Парисга, — бутун авлодимизга иснод келтириб яшаганингдан кўра, ёруғ жаҳонга келмаганинг минг бор афзал эди. Эшитяпсанми, юнонлар масхара қилиб устингдан кулишяпти? Сенинг довжураклигинг фақат Менелайнинг хотинини ўтирлашгагина етдики, бу қилмишинг билан бутун Троянинг бошига бало орттирдинг! Менелайдан қўрқдинг-а! О, агарда Троя аҳли сал журъатлироқ бўлганида борми, юрт бошига шундай бадбахтликларни солганинг учун сени аллақачон тошбўрон қилган бўларди.

— Ҳектор, мени койишга ҳақлисан, — дейди Парис, — лекин ранжима. Мен Менелай билан яккама-якка жанг қиламан. Фақат сен трояликларга амр эт, жангни бошламай турсинлар. Биз Менелай билан иккала қўшин олдида соҳибжамол Елена учун жанг қиламиз. Голиб чиққан, майли, Еленани ўз уйига олиб кетсин.

Ҳектор инисининг бу жавобини эшитиб, трояликлар сафи олдига чиқади ва жангни тўхтатиб туришни буюради. Қўшин олдига чиққан Ҳекторни кўрган юнонлар уни ўққа тугишга шайланадилар. Баъзилар ҳалитдан унга тош ота бошлайдилар, лекин Агамемнон уларни тўхтатиб, шундай дейди:

— Тўхтанг, аҳли юнон, тўхтанг ахей мардлари! Обдор дубулғали Ҳектор бизга бир калом айтмоқчига ўхшайди!

Ҳамма жим булади, шунда Ҳектор ўз иниси Париснинг Елена ҳақидаги баҳсини яккама-якка жангда ҳал этиш ниятида эканлигини овоза қилади.

Менелай унга шундай жавоб қилади:

— Менинг ҳам гапларимга қулоқ сол! Биз аллақачон бу қонли нифоққа барҳам беришимиз керак эди. Майли, Парис билан жанг қилайлик, қайси биримизнинг пешонамизга ўлим ёзилган бўлса, уша ҳалок бўлсин. Сизлар эса, ажримдан сўнг узаро сулҳ тузинглар. Лекин даставвал худоларга атаб қурбонлик қилайлик. Бу ерга қария Приамни чақиринглар: зеро унинг ўғиллари маккор ва бебурд, шу боис, бизнинг яккама-якка жангимиз олдидан икки тараф ўртасида тузилган сулҳ аҳдини бекаму кўст бажаришга шоҳ Приамнинг ўзи қасам ичган.

Бундай таклифдан барча бирдай қувониб кетади. Шу заҳоти Ҳектор Приамни чақириб келгани Трояга чопар юборади.

Бу орада маъбуда Ирида Приамнинг соҳибжамол қизи Лаодика қиёфасига кириб, Еленанинг оромгоҳида намоён булади ва уни Аскей қопқаси устидаги минорага таклиф этади: троялик мўйсафидлар Парис билан Менелайнинг яккама-якка жангини кўргани Приам бошчилигида шу минорага йигилган эдилар. Соҳибжамол Елена энг хушбичим либосини кийиб, икки жорияси кузатувида Ириданинг орқасидан эргашади. У кетатуриб ўзининг биринчи эрини, жонажон ватани Спартани ўйларкан, кўзлари гилт-гилт ёшга тўлади. Мана, троялик қариялар яқинлашиб келаётган Еленани кўришади. У шу қадар ҳуснда беқиёс эдики, чоллар унга маҳлиё бўлиб қоладилар ва бир-бирларига шундай каломлар айтадилар:

— Йўқ, бундай соҳибжамол аёлни деб шунча йилдан бери қонли жанг қилаётган юнонларни ҳам, трояликларни ҳам айбга йўйиб бўлмайди, асло. Орий ростки, бу жувонни гўзалликда боқий маъбудаларга қиёс қилса булади. Лекин шундай бўлса ҳам, унинг ўз юрти — Юнонистонга кетгани маъқул, шундагина машъум

ўлим хавфи ўзимизнинг ҳам, фарзандларимизнинг ҳам бошидан соқит бўлгай.

Бу пайт Приам келини Еленани ёнига чақириб олиб, минорадан кўриниб турган жанггоҳдаги юнон қаҳрамонлари ҳақида сўраб-суриштира бошлайди. Елена унга иқтидорли Агамемнонни, қув Одиссейни, Теламонзода Аяксни, Крит шоҳи Идоменийларни танитади. Приам бу диловар ва жанговар қиёфали қаҳрамонларни кўриб ҳайратга келади. Шу маҳал бу ерга, Приам ҳузурига Ҳектор юборган чопарлар етиб келишади. Приам дарҳол ўрнидан туриб, жангаробага отларни қушишни амр этади. Сўнг Аскей қопқасидан чиқиб, ўз қушини олдига шамолдек учади.

Жанггоҳда Агамемнон билан Одиссей қария Приамни пешвоз келиб қарши оладилар. Бу пайт олимпик худолар йўлига қурбонлик қилиб бўлинган эди. Саркардалар, ичган қасамимизга содиқ қоламиз, деб онт ичадилар. Шунда шоҳ Приам Троя ва юнон лашкарига мурожаат қилади:

– О, Троянинг ва юнонларнинг диловар эрлари! Ҳозир мен муаззам Трояга жўнаб кетаман. Зеро, ўғлим Париснинг қудратли шоҳ Менелай билан яккама-якка жангини кузатишга йўқ менда мажол. Бу жангга кимнинг ажали етиши ёлғиз Зевсгагина аёндир.

Приам жанггоҳдан жўнаб кетади. Ҳектор билан Одиссей яккама-якка жанг учун жой ҳозирлашади. Кейин дубулғага қуръа ташлаб, уни силкитишади: қуръа кимга чиқса, ўша биринчи бўлиб найза отиши керак эди. Қуръа Парисга чиқади.

Парис билан Менелай қуролланишиб, қўлларидаги залвар найзаларини ўйнатганча майдон ўртасига чиқишади. Уларнинг нигоҳлари мудҳишона чақнар, кўзларида адоватли нафрат алангаси лов-лов ёнар, икки рақиб бир-бирига худди еб юборгудек ўқрайиб қарар эди. Мана, Парис қулочкашлаб туриб Менелайга найза отади. Найза паррон этиб бориб Атрейзоданинг маҳобатли қалқонига тегади, лекин уни теша олмайди.

Найзанинг тиги мис билан қопланган қалқон сиртига тегиб қайрилиб кетади. Шундан кейин Менелай баралла овоз билан Зевсга тавалло қилади:

– О, бузург тангри, Парисдан уч олишим учун менга мадад бер, токи бундан буён ҳеч бир кимса эзгу меҳмондўстлик одатига кўрнамаклик билан жавоб қайтаришга журъат эта олмасин!

Шундан кейин шоҳ Менелай қулочкашлаб туриб найзасини Париснинг қалқонига санчади. Найза қалқонни ҳам, Париснинг эгнидаги совутни ҳам тешиб утиб, либосини ҳам йиртиб юборади. Парис эпчиллик қилиб зарбага чап бера олгани учунгина жон сақлаб қолади. Шунда Менелай шамширини суғуриб олиб, уни Париснинг дубулғасига уради, лекин шамшир бу мудҳиш зарбдан тўрт бўлакка бўлиниб кетади. Шамширидан айрилиб қолган Менелай шитоб билан Парисга ташланади ва дубулғасидан чангаллаб олиб, уни юнон қўшини томон судрай бошлайди. У Парисни юнонлар сафланиб турган ерга судраб борган бўларди, аммо шу чоқ маъбуда Афродита ўз суюкли бандасига ёрдамга етиб келади. Менелай ерда чўзилиб ётган Парисни эндигина найза билан маҳв этмоқчи бўлганида, Афродита Парисни қора булутга буркаб, дарҳол Трояга олиб кетади. Менелай Парисни роса қидиради. У Троя қўшини орасида мисоли ўз ўлжасини ахтараётган ваҳший ҳайвондек изғийди, лекин уринишлари зое кетади: Приамзоданинг қаерга яширинганини ҳеч ким билмасди, ҳолбуки, барча трояликлар Парисни ўлгудек ёмон кўришарди. Ахийри шоҳ Агамемнон баралла ҳайқириб дейди:

– Каломимга қулоқ солинг, аҳли Троя ва аҳли юнон! Ҳозир Менелайнинг зафар қозонганига ҳаммангиз шоҳид бўлдингиз. Бинобарин, энди бизга Еленани ҳам, Парис Менелайнинг уйидан ўгирлаб келган барча молу давлатни ҳам қайтарсинлар, қолаверса, шартлашганимиздек, бизга хирож ҳам тўлашлари керак.

Бироқ Агамемноннинг бу талаби жавобсиз қолди. Зеро, уруш тутайдиган пайт ҳали етиб келмаган эди.

ПАНДАР ҚАСАМГА ХИЁНАТ ҚИЛАДИ. ЖАНГ

(Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Менелай билан Парис яккама-якка жангга жазм қилишган пайтда, боқий тангрилар Зевснинг шоҳсупасида базм қурардилар. Навниҳол маъбуда Ҳеба қадаҳларга обиҳаёт суниб худоларга улашарди. Худолар сарбаланд Олимпда ишрат қилиб утириб, Трояни кузатар эдилар. Шу пайт Зевс Ҳеранинг жигига тегмоқчи бўлиб, мен энди трояликлар билан юнонлар ўртасида бораётган қонли нифоққа барҳам бермоқчиман, чунки яккама-якка жангда Менелай голиб чиқди, дейди. Лекин маъбуда Ҳера Зевсдан Троя қўшини ичига муҳориб маъбуда Афинани юборишни илтимос қилади: у трояликлардан бирон қаҳрамонни ичган қасамига хиёнат қилишга ундаши лозим эди. Чақмоқдор Зевс бу таклифга рози бўлади. Шунда маъбуда Афина порлоқ юлдуз қиёфасига кириб, дарҳол Олимпдан Троя сари учadi ва тўтри Троя лашкари ичига бориб тушади. Буни кўриб трояликлар ҳайратга келадилар: бу худолар кўрсатган қандай нишона бўлди экан, деб бошлари қотади. Яна мудҳиш қирғинбарот жанг бошланармикин ёхуд Зевс бу нишона билан икки ўртада сулҳ тузишга даъват этмоқчимикин? Бу пайт Афина бир жангчи қиёфасига кириб, машҳур ёйандоз мерган Пандар олдига боради ва уни камонидан ажалкаш ўқ отиб, Менелайни маҳв этишга кўндиради. Пандар қўлига камони билан битта ўткир ўқ олиб, Аполлондан мадад сўрайди. Таранг тортилган чилла даранглаб кетади, ўқ паррон этади, Менелай бу ўқдан ҳалок бўлиши аниқ эди, аммо Афина ўз вақтида ўқ йўналишини хиёл ўзгартириб юборади. Натижада, ўқ Менелай баданининг қўшқават совут билан тўсилган ерига бориб қадалади. Шунда ҳам ўқ совутни тешиб ўтиб, унинг баданини жароҳатлайди. Гарчи жароҳат огир бўлмаса ҳам, Менелай жуда кўп қон йўқотади. Агамемнон жигарининг яраланганини кўриб, ваҳимага тушади. Лекин Менелай унга тасалли

беради. Агамемнон дарҳол табиб Махаонни чақириб келишни буюради. Махаон жароҳатни кўздан кечириб, унга малҳам босади. Агамемнон билан ўзга қаҳрамонлар ярадор Менелай тепасида парвона бўлиб туришганида, у ёқда трояликлар ҳужумга ўтадилар. Шунда Агамемнон ўз қўшини сари остилади ва сарбозларни жангга руҳлантира бошлайди.

Қўшинлараро фақат саркардаларнинггина овозлари янграйди, лашкар теран сукутда жанггоҳга кириб боради. Аммо трояликлар ҳамма ёқни бошларига кўтариб бақириб-чақириб келардилар. Юнон лашкарига Афина-Паллада пешволик қилади, трояликларга эса — бадқаҳр уруш худоси Арес сардор эди. Жанггоҳда қиличбозлик жанги бошланиб кетади. Бу жангда ғолибларнинг ҳайқириклари ўлаётганларнинг оҳу ноалари билан омухта бўлиб кетади.

Юнонларнинг шиддатли ҳужумидан трояликлар чекина бошлайдилар, буни кўриб юнонлар янада кескинроқ ҳужумга ўтадилар. Троянинг пушти паноҳи тангри Аполлоннинг қаҳри қайнаб кетади.

— Троялик мардлар, олга! Билингларки, юнонларнинг кўкси тошдан, баданлари метиндан эмас. Қаранглар, бугун бузург Ахилл жанггоҳда йўқ — у ҳамон газабидан тушмай ўз чодирда ўтирипти.

Ёйандоз тангри бу наъраси билан трояликларни жангга руҳлантириб юборади. Жанг янада шиддатлироқ тус олади. Жуда-жуда кўп қаҳрамонлар ҳалок бўлади. Бу томонда Афина-Паллада юнон лашкарини руҳлантирарди. Бу жангда у Тидейзода шоҳ Диомедга бемисл қувват ато этади. Сал вақт ўтмай, трояликлар ларзага келади.

Шу пайт машҳур ёйандоз Пандарнинг кўзи Диомедга тушади ва камонининг чилласини тортиб туриб, унга ўқ узади. Ўқ Диомеднинг елкасига ботади, унинг совути қип-қизил қонга бўялади. Пандар қийқириб юборади. У Диомеднинг огир яраланганини айтиб, трояликларга баралла овоз билан далда бера бошлайди. Диомед эса, Афина-Палладага тавалло қилиб, мени жароҳатлаган

одамни маҳв этишимга имкон бер, дея ёлборади. Афина-Паллада Диомеднинг қаршисида намоён бўлади. У қаҳрамонга беназир қудрат ва бемисл жасорат ато этади. Кейин маъбуда Диомедга дадил жангга киришни, лекин боқий тангриларга ҳужум қилишдан ўзини тийишни амр этади. Диомед боқийлардан фақат маъбуда Афродитага найза билан ҳамла қилиши мумкин эди. Диомед жангга отилади, энди у енгил жароҳатланиш оқибатида бир кучига ўн куч қўшилган даргазаб шерни эслатарди.

Диомеднинг қаҳру газаб билан жанг қилаётганини кўриб қолган қаҳрамон Эней дарҳол трояликлар сафини оралаб Пандарни қидиришга тушади. Эней Пандарни топади ва уни Диомедга ҳужум қилишга ундайди. Пандар рози бўлиб, Энейнинг жангаробасига чиқади. Улар икковлон от чоптириб Диомед устига бостириб борадилар.

Диомеднинг содиқ дўсти Сфенал Троянинг машҳур қаҳрамонларидан Эней билан Пандарнинг жангаробада елиб келаётганини кўриб, Диомедга улар билан жанг қилмасликни маслаҳат беради. Лекин қудратли қаҳрамон бу маслаҳатни нафрат билан рад этади. Энейнинг жангаробаси Диомед томон елдек учиб келарди. Жангароба яқинлашганда, Пандар қулочкашлаб туриб найза отади. Найза Диомеднинг қалқонини тешиб утиб, эгнидаги совутига қадалади, илло совут найза тигини ўзидан ўтказмай, қаҳрамон жонини сақлаб қолади. Шунда Диомед найза отади. Найза Пандарга бориб тегади ва у жангаробадан йиқилиб, тил тортмай ўлади. Эней дарҳол ерга сакраб тушади. У ўзини қалқон панасига олиб, улкан найзасини ўйнатганча Пандарнинг жасадини қўриқламоқчи бўлади. Лекин Диомед ердан харсангтош олиб (бу тошни икки киши зўрга ердан уза олиши мумкин эди), уни бир қўллаб Энейга отади, харсанг Энейнинг тосига бориб тегади. Эней бу зарбадан чўккалаб қолади. Агар волидаси маъбуда Афродита шу заҳоти ёрдамга етиб келмаганида, унинг нобуд бўлиши муқаррар эди. Афродита Энейни ўз либоси билан пана қилиб жангтоҳдан олиб чиқиб кетмоқчи бўлади.

Лекин Диомед энди маъбудага ҳамла қилади ва зилдек огир найзаси билан Афродитанинг нозик қўлини жароҳатлайди. Маъбуда қаттиқ чинқириб юбориб, бағрига босган ярадор ўгли Энейни тушириб юборади. Аммо тангри Аполлон шу заҳоти Энейни қора булутга ўраб олади. Диомед эса маъбуда Афродитага дағдага қилади:

– Кўзимдан йўқол, о, Зевс қизи! Даф бул тезроқ жангтоҳдан! Ё заифаларни йўлдан оғдириш билан шугулланганинг камлик қияптими сенга?

Муҳаббат маъбудаси майдони ҳарбни тарк этади, Диомед эса яна Энейга ҳамла қила бошлайди. У Энейга уч марта устма-уст ҳужум қилади, лекин Аполлон уч сафар ҳам унинг ҳужумини даф этади. Диомед Энейга тўртинчи марта ҳужум қилганида, Аполлон қаттиқ ҳайқириб, уни койиб беради:

– О, Тидейзода, эсингни йиг! Чекин дарҳол ва боқийларга ҳамла қилишдан ўзингни тий! Зеро, ҳеч қачон фоний бандалар куч-қудратда боқийларга тенглаша олмагайлар.

Диомед тангри Аполлоннинг овозини эшитиб қўрқиб кетади ва орқага чекинади. Аполлон эса, Энейни кўтариб, Троядаги ўз маъбадига олиб кетади. У ерда маъбудалардан Лета билан Артемида Энейни даволай бошлайдилар, айти пайтда Аполлон жанг майдонида Энейга қуйиб қуйгандек ўхшаб кетувчи сохта бир рўё яратади, энди мана шу рўё атрофида шиддатли жанг давом этади.

Энди Диомед яралаган маъбуда Афродитадан эшитинг: у жанг майдонини тарк этиб, Арес ҳузурига боради ва оҳу нола чекиб, уруш худосидан жангаробасини бериб туришини илтимос қилади. Кейин шу жангаробада бир зумда мунаввар Олимпга етиб олади. Бу ерда Афина билан Ҳера Афродитанинг аҳволидан кулишаркан, чақмоқдор Зевсга шундай дейдилар:

– Маъбуда Афродита яна биронта Ахей қизини троялик арзанда йигитларидан биронтаси билан қочишга кўндирмаганмикин мабодо? Эҳтимол, у уша ахей қизини

эркалаб силаётганида қўлини унинг тўгногичи билан тилиб қонатгандир?

Зевс жилмайиб қўйиб, Афродитани ўз ёнига чақиради ва шундай дейди:

– Эрка қизим, сенинг вазифанг жангу жадал эмас. Сен муҳаббат ва никоҳ ишлари билан машғул бўл. Ҳарб ишини шиддатли тангри Арес билан муҳориб маъбуда Афинага қўйиб қўй.

Жанг майдонида эса ҳамон Аполлон яратган Энейнинг рўёси атрофида жанг авжга минарди. Тангри Аполлон Аресга юзланиб, Диомеднинг танобини тортиб қўйишни илтимос қилади. Жанг яна ҳам шиддатлироқ тус олиши лозим эди. Бу аснода бутунлай тузалиб, отдай бўлиб кетган Эней ҳам яна жанггоҳга қайтади. Трояликлар уни соппа-соғ ҳолда кўриб, қувониб кетадилар. Пароканда бўлиб кетган трояликлар яна бир текисда саф тортишиб, юнонлар устига бостириб бораверадилар. Яна жанг қайнагандан қайнайди. Жангчилар бирин-кетин маҳв бўлиб ерга қуларканлар, ажалнинг қора пардаси уларнинг кўзини юмади. Троя лашкарининг энг олдинги сафида Ҳектор жанг қиларди. Унга Арес билан даҳшатли маъбуда Энйюо мадад бериб турарди. Мард Диомед жанг худоси Аресни кўриб орқага чекинади ва чекина туриб, юнон лашкарига шундай деб ҳайқиради:

– О, ёронлар, Ҳекторнинг бутун ўта диловарлик билан жанг қилишига ажабланмасак ҳам бўлади! Ахир Ареснинг ўзи унга паноҳ бўлиб, у билан ёнма-ён олишмоқда-ку! Биродарлар, чекининглар, тангрилар ила олишишдан ўзингизни тийинглар.

Трояликлар юнонларни тобора соҳил томон сиқиб бораверадилар. Бу жангда Ҳераклнинг навқирон ўғли Тлеполе Зевсзода Сарпедон томонидан отилган найзадан ҳалок бўлади. Айни чоғда Тлеполе ҳам уни сонидан жароҳатлайди. Сарпедоннинг ёр-дўстлари уни жанг майдонидан зўр қийинчилик билан олиб чиқиб кетадилар, ҳатто баданига санчилган найзани тортиб олишга ҳам имконлари бўлмайди. Шу пайт Сарпедон

ётган ердан Ҳектор утиб қолади. Ярадор йигит Ҳектордан, юнонларни янчиб ташла, деб илтимос қилади. Ҳектор яна жангга отилади, у найзаси билан анча-мунча азамат юнонларни ер тишлатади. Троя қўшини юнонларни яна ҳам шиддатлироқ қува бошлайдилар.

Бу ҳолни кўрган Ҳера ёнига маъбуда Афинани чақириб олади ва Ареснинг газабини тийиш мақсадида икковлари биргаликда жангга отланишади. Маъбудалар Ҳеранинг ёрдамида муҳташам жангаробага тулпорларни қўшадилар. Афина эгнига совут, бошига залвар дубулгасини кийиб, қўлида найза билан маъбуда Ҳеранинг жангаробасига чиқади. Ҳера отларни шамолдек елдириб кетади. Улар юксак Олимпдан парвоз этишаётганда, кўзлари Зевсга тушади, Зевс сарбаланд чўққида хомуш ўтирарди. Ҳера тулпорлар жilовини тортиб тўхтатади ва Зевсга шундай такаллум қилади:

— О, бузург Зевс, Ареснинг бадкорлик ила не-не қаҳрамонларни нобуд қилаётганини кўриб наҳот қаҳринг қайнамаётган бўлса? Кўряпман, бу ҳол Аполлон билан Афродитага хуш ёқмоқда. Башарти тангри Ареснинг танобини тортиб қуйсам, мендан ранжимайсанми?

Қалқонбардор Зевс унга шундай жавоб қилади:

— Борақол! Лекин Арес билан олишишни муҳориб маъбуда Афина-Палладага қуйиб бер. Боқий тангрилар орасида ҳеч ким Аресни шу Афиначалик изза қилиб, қийноққа сола олмагай.

Шундан сўнг маъбуда Ҳера яна отларни учириб кетади. Маъбудалар тезда Симонс ва Аскамандр дарёлари туташган ерга келиб етадилар, аробадан тушиб отларни чиқарадилар-да, уларни қора булутга ўраб, кўздан пана қиладилар. Кейин Ҳера жарчи Стенторнинг қиёфасига кириб, баралла наъра тортади ва юнонларни Троя лашкари билан мардонавор жанг қилишга ундайди. Бу пайт Афина-Паллада Диомеднинг тепасига боради. Паҳлавон бу пайт ярасидан оқаётган қонни артарди. Паллада, “ўзингни жангдан олиб қочибсан-да, трояликлар билан олишишга юрагинг бетламаяптими? Падаринг — шавкат-

ли муҳориб Тидей ҳеч қачон бундай кўрқоқлик қилмаган бўларди", деб қаҳрамонга маломат қила бошлайди. Диомед маъбудага бундай жавоб қилади:

— Йўқ, о, чақмоқдор Зевснинг шаҳло кўзли қизи, мен Троя мардлари билан жанг қилишдан қочмайман. Мен фақат сенинг ўғитингга амал қилмоқдаман: сен менга боқий тангрилар билан олишишдан ўзингни тий, деб маслаҳат бериб эдинг.

Шунда Афина ҳам Диомедга бир калом дейди:

— О, арзандам Тидейзода, энди сен Аресдан ҳам, ўзга тангрилардан ҳам ҳайиқма. Ўзим сенга мададкор бўлгум. Дарҳол Аресга қарши жангга кир. Яқингинада у бевурд юнонларни қўллашга сўз берган эди, энди бўлса лафздан қайтиб, трояликларга кўмаклашмоқда.

Шундай деб Афина-Паллада Диомеднинг жангаробасига чиқади. Аробанинг булутдан ясалган ўқи маъбуданинг залваридан гижираб кетади. Афина Аресга кўринмаслик учун бошига Аид дубулғасини кияди ва отларни тўғри шу уруш худоси томон йўналтиради, худди шу пайт Арес ўзи маҳв этган қаҳрамон Перифантнинг силоҳ-совутларини ечиб олаётган эди. У бирдан жангаробада елдек учиб келаётган Диомедни кўради-ю дарҳол унга найза отади. Лекин Тидейзоданинг ёнида турган маъбуда Афина найзани четга буриб юборади ва у Диомедни ёнлаб ўтиб кетади. Шу чоғ маъбуда Диомеднинг қудратини ўн ҳисса оширади, оқибат бу мард Аресни ўз найзаси билан жароҳатлаб, найзани яна суғуриб олади. Арес оғриқнинг зўридан баралла додлаб юборади. Унинг фарёдини эшитган одам, ўн мингта жангчи бараварига наъра тортди деб ўйлаши мумкин эди. Бу мудҳиш фарёддан трояликлар ҳам, юнонлар ҳам қаттиқ ваҳимага тушадилар. Қаҳҳор Арес қора булутга ўраниб, шитоб билан Олимпга парвоз қилади. У ерда Зевс ёнига бориб ўтириб, сарпадарга Афина-Паллада устидан шикоят қилади: Диомед уни Афинанинг ёрдамида жароҳатлаганини айтади. Зевс

огасига ўқрайиб қарайди. У қонли жангларга уч бўлган Аресни ёмон кўрар эди. Арес дарҳол шикоят қилишдан тўхтаydi. Зевс илоҳий табиб Паонни чақиртиради. У келиб бир лаҳзада Ареснинг ярасини даволайди. Ҳеба эса Аресни ювиб-тараб, эгнига ажиб либос кийдиради. Маъбуда Ҳера билан маъбуда Афина ҳам бу пайт мунаввар Олимпга қайтган эдилар.

Троя остонасида эса ҳануз шиддатли жанг борарди. Яна юнонлар трояликларни тирқирата бошлайдилар. Буткул мағлубиятга учраш пайти яқин қолганини кўрган соҳибкаромат Ҳелен обдор дубулгали Ҳектор билан Энейга юзланиб, улардан трояликларни жангга руҳлантиришни ва маъбуда Афинанинг шафқатига мушарраф бўлиш учун тезроқ Трояга боришни ва ул маъбуданинг маъбадига қимматли эҳсонлар олиб боришни илтижо қилади. Ҳектор инисининг маслаҳатига қулоқ осади. У яна Троя лашкарини жангга руҳлантиради, натижада трояликлар юнонлар ҳужумини қайтарадилар.

ҲЕКТОР ТРОЯДА. У АНДРОМАХА БИЛАН ЎҚДОЛАШАДИ

(Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Бу пайт Ҳектор Аскей қопқаси орқали Трояга кириб боради. Шу заҳоти уни аёллару болалар ўраб олишиб, жанггоҳдаги эрлари, оталари ҳақида сўрай бошлайдилар. Ҳектор уларга, олимпик тангриларга сизининглар, деб тасалли беради, холос. У падари Приам қасри сари шошилади. Қасрда онаси Ҳекубага дуч келади. Онаизор, толиққансан, қувват бўлади, деб ўглига май олиб келмоқчи бўлади, лекин Ҳектор майдан бош товлайди. У онасига юзланиб дейди:

— О, онажон, сиз дарҳол Троя аёлларини тўпланг ва ҳаммангиз биргаликда Афина-Паллада ҳаққига назр қилиш учун, қасрдаги турфа гуллар билан безатилган ажиб чойшабни тезроқ маъбуданинг маъбадига олиб боринглар, кейин маъбуда йўлига яна кўплаб қурбонликлар, хайру

эҳсонлар багишлангларки, шояд ул маъбуда бадқаҳр Диомедни шаштидан қайтарса.

Ҳекуба шу заҳотиёқ ўглининг илтимосини бажаришга киришади. Ҳектор эса энди иниси Парис ҳузурига жадал йўл олади.

Парис уйида яроқ-аслаҳаларини кўздан кечириб, бамайлихотир ўтирарди. Елена эса жорияларига иш тақсимлаш билан овора эди. Ҳектор, бутун Троя аҳли ҳалокат ёқасида турган бир пайтда сен уйда қўл қовуштириб ўтирибсан-а, уятсиз, деб Парисни қойийди. Парис оғасига, мен жангга шайланаётгандим, деб жавоб қилади. Елена қайнағаси Ҳекторга ширинсуханлик билан юзланиб, жангу жадалдан ҳориб чиққансиз, ўтириб бир оз дам олинг, дейди. Ўз эри Парисга эса, бегамсан, деб маломат қилади. Шунингдек, Елена, Троя бошига тушган бу кулфатларнинг бари мен туфайли бўлмоқда, деб ҳасрат қилади. Ҳектор Париснинг уйида дам олишдан воз кечади: у ўз завжаси билан ўгилчасини кўришга шошиларди. Бундан кейин хотини ва боласи билан дийдор кўришиш яна насиб қилармикин, йўқми, жангтоҳдан тирик қайтармикин, ё тангрилар унинг пешонасига жангда ҳалок бўлишни ёзганми — Ҳектор билмас эди.

Ҳектор ўз қасри томон йўл олади, лекин жорияларнинг айтишича, унинг хотини Троя қўшинининг юнонлардан чекинаётганини эшитиб, ўгилчасини олипти-ю шаҳар деворига чиқипти. Ҳозир ўша ерда юм-юм йиглаб турганмиш.

Ҳектор бу гапни эшитиб, қасрдан ўқдай отилиб чиқади ва Аскей қопқаси томон жадал юриб кетади. У қопқага етай деб қолганида завжаси Андромакхани учратади. Андромакханинг орқасидан Ҳекторнинг ўгилчаси Астионаксни кўтариб олган энага келарди. Бу гўдак гўзалликда мисоли чўлпон юлдузидек эди. Андромакханининг қўлидан ушлаб, кўзида гилт-гилт ёш билан шундай дейди:

— О, маҳбубим! Бу диловарлигинг бошингга бало бўлмасайди, деб қўрқаман! Сен на менга, на ўглингга ачинасан. Кўнглим сезмоқда, ҳализамон ғаним сени

махв этади, ушанда мен тул қоламан. Сенсиз тул бўлиб яшаганимдан, Ҳектор, ўлганим минг карра афзал. Ахир бу ёруғ жаҳонда менинг сендан бошқа ҳеч кимим йўқ-ку. Мен учун сен ҳам ота, ҳам она, ҳам эрсан. О, мен билан ўғлингга раҳминг келсин! Бас қил, жангга киришни!

Дубулгаси обдор Ҳектор хотинига шундай деб жавоб қилади:

– Жангга қатнашмай, шаҳар ичида биқиниб ўтириш мен учун улкан иснод-ку. Йўқ, падаримнинг шаънига доғ туширмаслик учун мен қўшинимдан олдинда жанг қилмогим лозим. Ҳа, мен аниқ биламан, бир кун эмас бир кун муқаддас Троя вайрон бўлади. Лекин кўнглимни гаш қилаётган нарса бу эмас, мени сенинг қисматинг ташвишга солмоқда: сени биронта юнон сарбози асира этиб ўз юртига олиб кетгай ва мусофир юртда ёв хотинига чўри бўлиб кашта тиккайсан, сув ташиб оёгини ювгайсан. Ушанда қон йиглаб юрганингни кўрганлар: "Бу ожиза қудрат ва жасоратда бутун Трояда қиёси бўлмаган мард Ҳекторнинг хотини эди", дейдилар. Бу гапларни эшитиб, баттар гамга ботасан. Йўқ, сенинг асира бўлганингни кўриб, ҳазин йиғингни эшитганимдан кўра, одинроқ ҳалок бўлганим яхши.

Ҳектор шундай деб, ўтилчасини қўлига олиб бағрига босмоқчи бўлади, лекин гўдак Астианакс чинқириб, энагасига ёпишиб олади: бола отасининг дубулгасида елпиниб турган от ёлидан қўрқиб кетган эди. Гудакнинг бу рафторидан Андромаха билан Ҳектор майин жилмайиб қўядилар. Шунда Ҳектор дубулгасини бошидан ечиб ерга қўяди ва Астианаксни қўлига олиб ўпади. У ўтилчасини боши узра баланд кўтарганча, чақмоқдор Зевсга ва барча боқий тангриларга тавалло қилади:

– О, Зевс, сиз ҳам, эй боқий тангрилар! Илтижо қилман сизлардан, шундай қилингларки, менинг ўғлим ҳам ўзим сингари бутун эл аро машҳур бўлсин. У иқтидор соҳиби бўлиб, Трояда заковат ила шоҳлик қилсин. Вақти келиб, у жангу жадалдан қайтаётган чоғида одамлар, бу йигит отасидан ҳам ўтиб кетди, дейишсин. Ўғлим ҳамини ганимларини маҳв этсин ва мудом онасининг кўнглини хушнуд этсин.

Ҳектор худоларга шундай тавалло қилади. Кейин у Астианаксни хотинига тутқазади. Андромаха кўзида ёш, лабида жилва билан ўтилчасини бағрига босади. Ҳекторнинг кўнгли ийиб, Андромахани меҳр ила қучаркан, унга шундай тақаллум қилади:

— Кўп андуҳ чекаверма, дилбарим. Ҳеч ким, хоҳ у мард, хоҳ кўрқоқ бўлсин, ўз тақдири таъқибидан қочиб қутула олмайди. Сен энди уйга борақол, жоним. Қашга тикиш, ип йигириш билан ўзингни овути, жорияларингнинг ишини кузати. Биз эркаклар эса, ҳарб ишлари билан машғул бўлмоғимиз керак, алаҳхусус — мен.

Ҳектор бошига дубулғасини кийиб, Аскей қопқаси томон йўл олади. Чашми гирён Андромаха эса уйига қайтар экан, тобора узоқлашиб кетаётган Ҳекторга дам-бадам ўгирилиб қарайди. У юм-юм йиглаганча уйига келади, жориялар ўз соҳибаларининг кўзи ёш қилаётганини кўриб, унга жўр бўлиб ув тортиб йиглай бошлайдилар: Ҳекторнинг жангтоҳдан бешикаст омон қайтишига уларнинг кўзи етмас эди.

Ҳектор Аскей қопқасига борганида Парис унга етиб олади. У ҳам ярақлаган совут кийиб, жанг майдонига ошиқарди.

ЖАНГ ДАРВОЗ ЭТАДИ. ҲЕКТОР БИЛАН ПАРИСНИНГ АККАМА-АККА ОЛИШУВИ

(Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Ҳектор билан Парис Аскей дарвозасидан бирга чиқишади. Трояликлар ака-ука қаҳрамонларни кўриб қувониб, кўнгиллари тоғдек кўтарилади ва яна жанг қилишга иштиёқлари ортади, яна қиргинбарот жанг авжга минади. Ҳектор, Парис ва Главклар жуда кўп қаҳрамонларни маҳв этадилар. Юнонлар чекина бошлайди. Маъбуда Афина бу ҳолни кўриб, дарҳол муқаддас Троя сари парвоз этади. Олимпдан учиб тушаётган бу маъбудани жанг майдонининг сарҳадидаги асрий азим эман дарахти остида турган Аполлон қарши олади. У

маъбудадан, мабодо юнонларга мадад бергани шошил-маяпсанми, деб сўрайди ва Афинанинг жавобини эшитгач, “кел, икковимиз биргаликда бу қонли жангга бугунчалик барҳам берайлик”, деб таклиф қилади. Афина рози бўлади. Сунг Аполлон билан Афина урушга чек қўйиш учун Ҳекторнинг дилига юнонларнинг энг шавкатли қаҳрамонларидан бирини яккама-якка жангга даъват этишни уфурадилар. Тангри Аполлон билан маъбуда шул қарорга келишгани ҳамоно, уларнинг бул нияти Приамнинг соҳибкаромат ўғли Ҳеленга аён бўлади. У оғаси Ҳекторга яқин бориб, унга юнон қаҳрамонларидан биронтасини яккама-якка жангга чақиришни маслаҳат беради.

– Мен, – дейди у оғасига, – само аҳли — илоҳларнинг сен тўғрингда шундай қарорга келишганини эшитдим. Сен қўрқма, Ҳектор, ушбу олишувда ҳалок бўлиш битилмаган қисматингга.

Ҳектор бу гапни эшитиб, дарҳол трояликларни жанг қилишдан тўхтатади. Агамемнон ҳам худди шундай иш кўради. Беомон жангга толиққан сарбозлар ерга ўтирадилар. Афина-Паллада билан Аполлон мисоли йиртқич қарчигаёлардек парвоз қилишиб, асрий эман шохига бориб инарканлар, довлашганларнинг лашкарларини кузата бошлайдилар. Ҳектор янгроқ овоз билан юнон қаҳрамонларидан бирини ўзи билан яккама-якка жанг қилишга даъват этади.

– Онт ичиб айтаманки, – дейди у, – агар рақибимни маҳв этсам, унинг жасадини хўрламайман, силоҳ-совутини ҳам ечиб олмайман, шунингдек, агар рақибим голиб чиқса, унинг ҳам шундай қасам ичишини истардим.

Юнонлар Ҳекторнинг таклифини эшитиб, узоқ вақт лол қолишади, ҳеч ким у билан беллашишга журъат эта олмайди. Бу ҳолни кўрган Менелай ҳамюртларидан қаттиқ газабланади, унинг ўзи Ҳектор билан олишмоқчи бўлади, аммо Агамемнон бунга йўл қўймайди: у укасининг ҳалок бўлишидан қўрқар эди. Чунки Ҳектор билан олишишга ҳатто Ахиллеснинг ҳам юраги дов бермаганини биларди.

Қария Нестор ўрнидан туриб, юнонларга дашном бера бошлайди. Шунда бирйўла тўққизта қаҳрамон ўртага отилиб чиқади. Булар: шоҳ Агамемнон, Диомед, иккала Аякс, Идомений, Мерион, Эврипил, Фоант ва Одиссейлар эди. Несторнинг маслаҳати билан қуръа ташлашга қарор қиладилар. Қуръа Теламонзода Аяксга чиқади.

Аякс беҳад қувониб кетади ва совутларини кийиб даврага шошилади. Бу маҳобатли, салобатли ва даҳшатли паҳлавон худди уруш худоси Арес сингари шаҳдам-шаҳдам юриб, сиртига мис қопланган, минорадек улкан қалқон билан ўзини тўсиб, бир қўлида зилдек огир найзасини ўйнатиб борарди. Аякснинг бу вазоҳатидан трояликлар даҳшатга тушадилар. Ҳатто Ҳекторнинг ҳам юраги қўрқувдан увушади. Икки рақиб бир-бирига таҳдид солиб тикилади. Биринчи бўлиб Ҳектор найза улоқтиради. Лекин найза Аякснинг қалқонини теша олмайди. Навбат Аяксга келади, унинг найзаси Ҳекторнинг қалқонини тешиб ўтади, эгнидаги совутини ҳам ёриб, либосини чок қилади. Ҳектор вақтида чап бера олгани учунгина жон сақлаб қолади. Бу икки қаҳрамон найзаларини тортиб олиб, яна тўқнашадилар. Ҳектор яна Теламонзоданинг қалқонига найза уради, бироқ найзанинг тиғи қайрилиб кетади. Аякс эса, яна бир бор ганимнинг қалқонини тешиб, унинг бўйнини енгил яра-лайди. Шунда ҳам Ҳектор жангни тўхтатмайди, у ердан каттакон бир харсангтошни кўтариб, уни Аякснинг қалқонига отади. Маҳобатли қалқон сиртидаги мис қатлами даранглаб кетади. Энди Аякс ҳам ердан Ҳектор-ниқидан каттароқ харсангни кўтариб, кучининг борича уни рақибининг қалқонига отади — харсанг қалқонни тешиб ўтиб, Ҳекторнинг оёғини жароҳатлайди. Ҳектор ерга йиқилади, лекин тангри Аполлон уни дарҳол кўтариб қўяди. Энди қаҳрамонлар қилич ялангочлайдилар. Яхшиямки, жарчилар етиб келиб, рақиблар орасига асо узатадилар ва жангни тўхтатадилар. Йўқса улар бир-бирларини қийма-қийма қилиб ташлашлари муқаррар эди.

– Жангни тўхтатинглар, мардлар! – дейди жарчилар.
– Бизлар шоҳид бўлдик: икковингиз ҳам жасоратда беназир экансиз. Тангри Зевс икковингизни ҳам бирдай эъозлашига имон келтирдик. Бироқ тун яқинлашмоқда, ҳамма энди ҳордиқ чиқармоғи лозим.

– Қулоқ сол, – дейди Аякс трояликлар жарчисига юзланиб, – сен айтган шу каломни Ҳекторнинг оғзидан эшитсам мақбул бўлур эди: зеро, яккама-якка жангга у даъват этди. Агар у хоҳиш билдирса, мен тайёрман жангни тугатишга.

Ҳектор шу заҳоти Аяксга жавоб қилади:

– О, Теламонзода, худолар сенга алп қомат ҳам, бемисл қудрат ҳам, ўткир заковат ҳам ато этганлар. Сен — юнон қаҳрамонлари ичида энг шавкатлисисан. Бугунчалик олишувга чек қўйайлик. Кейин сен билан жангтоҳда яна тўқнашишимиз мумкин. Лекин ҳозир иккаламиз эсдаликка тўхфа алмашайлик. Токи, ҳам Троя, ҳам юнон жангчилари, бу икки мард қалбларида адоват билан ўзаро бешафқат жанг қилишган бўлса ҳам, ута қадрдон дўстлардек ажралишган эди, деб юришсин.

Ҳектор шундай деб кумуш нақшли шамширини Аяксга узатади. Аякс эса Ҳекторга қирмизи ранг бебаҳо камарини армугон этади. Икки қаҳрамоннинг яккама-якка олишуви шундай тутайди. Шоҳ Агамемнон шу оқшом Аякс шарафига зиёфат бериб, унга барча шоҳу саркардаларни чақиради.

Зиёфат охирлаганида қария Нестор юнон саркардаларига, жангни бир кунга тўхтатишни ва ҳалок бўлган жангчиларни дафн этиш ҳамда қароргоҳ билан бандаргоҳни ёвдан ихота қилиш учун ҳар ер-ҳар ерда минораси бўлган юксак девор тиклашни маслаҳат беради. Саркардалар Несторнинг маслаҳатини маъқуллайдилар. Сўнг тонг отгунча ҳордиқ чиқаргани чодир-чодирларига тарқаладилар.

Бу ёқда троялик саркардалар ҳам кенгашга йигилган эдилар. Бу кенгашда Антенор соҳибжамол Еленани ва

у билан бирга утирлаб келинган хазинани юнонларга қайтариб беришни маслаҳат қилади. Лекин Парис Еленани қайтаришни хоҳламайди: у фақат Менелайнинг хазинасини қайтаришга ва у хазинага илова қилиб, ўз ёнидан яна анча-мунча бебаҳо бойликлар армугон қилишга рози бўлади. Шоҳ Приам эрталаб тонг отиши билан юнонлар қароргоҳига жарчи юборишни таклиф қилади: бу жарчи Париснинг хоҳишини баён қилиши лозим эди. Агарда, юнонлар таклифга рози бўлишмаса, унда то тангрилар у ё бу тараф лашкарига зафар бахш этмагунларича урушни давом эттираверамиз, дейди Приам. Приамнинг таклифига ҳамма қўшилади. Тонг отиши билан жарчи Идеини юнонлар қароргоҳига юборадилар. Аммо юнонлар Париснинг таклифини қабул қилмайдилар, фақат ҳалок бўлган жангчиларни дафн этиш учун бир кунгагина жангни тўхтатишга розилик билдирадилар.

Трояликлар ҳам, юнонлар ҳам қуёш чиқмасданоқ нобуд бўлган жангчиларни дафн этишга киришадилар. Кейин юнонлар бир кун ичида ўз қароргоҳлари атрофини ҳар ер-ҳар ерида миноралари бўлган баланд девор билан ўраб, деворнинг сиртқи томонида теран зовур қазийдилар. Ҳаттоки олимплик худолар ҳам юнонларнинг бунчалик шижоат билан ишлашини кўриб, лол қоладилар. Фақат тангри Посейдон девор кўтариш олдидан худолар йўлига қурбонлик қилмаган юнонлардан қаттиқ газабланади.

Мана, юнонлар ишни битириб, ўзлари учун шомлик ҳозирлашга тутунадилар. Худди шу пайт Лемнос оролидан кемаларда май олиб келишади. Юнонлар шодланиб, зумда ҳамма майни сотиб оладилар. Шундан кейин қароргоҳда улкан базм бошланади. Лекин биронта ҳам юнон Зевс йўлига май паймо қилмай туриб, бир қултум ҳам шароб ичишга журъат эта олмайди. Ахийри бутун юнон қароргоҳи маст уйқуга кетади.

ТРОЯЛИКЛАР ЗАФАР ҚОЗОНДИЛАР

(Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Эрта тонг палласида шафақ маъбудаси Эос зар кокилини самога ёйиши билан чақмоқдор Зевс Олимпда барча тангриларни кенгашга йигади ва уларга шундай деб юзланади:

— Каломимга қулоқ беринг, боқий худолар! Ҳеч бирингиз бугун Олимпни тарк этиб, юнонларга ёхуд трояликларга кўмаклашгани заминга тушмасин. Кимда ким амримга итоат этмаса, уни Тартарнинг энг теран тубига улоқтиргумки, ул зимистон гўшага бориб тушган тангри ё маъбуда менинг жамики худолардан қанчалик қудратлироқ эканимга имон келтиргай.

Зевснинг бу даҳшатли нутқидан барча тангрилар ваҳимага тушиб, лол қоладилар. Шунда маъбуда Афина сукутни бузиб, гапириш учун оғиз очади:

— О, бузург чақмоқдор, биламиз, қудратингнинг ниҳояси йўқ, аммо бизнинг юнонларга раҳмимиз келяптида. Наҳотки бутунлай қирилиб кетиш битилган бўлса уларнинг қисматига?

— Қизим, — деб жавоб қилади Зевс, — мен юнонларнинг барини маҳв этмоқчи эмасман.

Зевс шундай деб олтин ёлли отларни жангаробага қўшади, илкига қамчи олиб жангаробага чиқади. У отларни шамолдек учиради, отлар само билан замин оралигида елиб бориб, юксак Ида тоғининг сар чўққисида тўхтайди. Зевс шу ерда чўққи бошига ўтириб, юнонларнинг ва Троя фуқаросининг жангга қандай ҳозирлик кўраётганини кузатади.

Мана, иккала тараф қўшинлари жанггоҳда бир-бирлари билан тўқнашадилар. Яна даҳшатли жанг бошланади. Вақт қиёмга борганида, Зевс қўлига олтин тарозуни олиб, унда юнонлар билан трояликлар қуръасини тортиб кўради. Трояликлар қуръаси осмони фалакка кўтарилиб, зафардан дарак беради ва лекин юнонлар қуръаси

қушилган палла то рўйи замингача тушиб боради — бу кўпчилик юнонларнинг куни битганини билдирарди. Ида чўққисида бузург Зевснинг момақалди роғи мудҳишона гумбурлайди, у юнон қўшини устига чарақлаган чақмоқ отади. Лашкар даҳшатга тушади ва бу болокаш чақмоқдан қароргоҳ девори панасига яшириниш учун қоча бошлайди. Жанггоҳда ёлғиз қария Нестор қолади. Унинг отларидан бири Парис отган ўқдан яраланиб, жон аччигида орқа оёқларига турган ва ёнбошидаги отларнинг югуришига ҳалал бераётган эди. Несторнинг мушкул аҳволга тушиб қолганини кўрган Ҳектор жангаробасида шу томонга шамолдек олиб келаверади. Қария Нестор шу ерда ҳалок бўлиши муқаррар эди, аммо шукурки, Диомед Ҳектордан олдинроқ унга ёрдамга етиб келади. Тидейзода қарияни ўз жангаробасига чиқариб олиб, отларни шу томонга келаётган Ҳектор сари елдиради. Улар бир-бирларига яқинлашганларида Диомед Ҳекторга найза отади, лекин нишонга теккиза олмайди — Ҳекторнинг отлари ҳуркиб, шартта четга бурилган эдилар. Диомеднинг жанггоҳда жавлон уриб жанг қилаётганини кўрган юнонлар орқага қочишдан тўхтаб, яна жангга кирган булардилар ҳам, лекин шу пайт Зевс Диомед отларининг оёғи остига яшин улоқтиради. Бу яшин даҳшатли аланга бўлиб ёнади ва отлар ҳуркиб кетиб, жангаробани орқага олиб қочадилар. Нестор Диомедга жанггоҳни тарк этишни маслаҳат беради, бутун Зевс сенга зафар ато этмоқчи эмас, деб тушунтиради. Ҳектор жанг майдонидан қочаётган Диомедни масҳара қилиб кулади. Диомед жанггоҳга қайтишга уч маротаба жазм қилади, бироқ ҳар гал Зевс даҳшат солиб момақалди роғ гумбурлатаверади. Ҳектор Зевс аён қилаётган бу аломатларнинг маъносига тушунади: чақмоқдор тангри трояликларга зафар бахш этаётган эди. Шунда Ҳектор ўз лашкарини жангга руҳлантириб, юнонларни таъқиб қилишда давом этишни, уларнинг қароргоҳига ёриб кириб, кемаларига ўт қўйишни буюради.

Энди жанг юнонлар қароргоҳини ўраб олган девор тагида авжга минади. Маъбуда Ҳера Агамемноннинг

кўнглига юнон лашкарини руҳлантириш лозимлигини солади. Шунда Агамемнон Одиссейнинг кемасига чиқиб, қўшинига мурожаат қилади ва қароргоҳни мардларча ҳимоя қилишга даъват этади. Шунингдек, у Зевсга ҳам сизиниб, ундан мадад сўрайди ва юнон лашкарининг трояликлар томонидан маҳв этилишига йўл қўйма, деб тавалло қилади. Бу нутқдан юнонлар руҳланиб кетадилар ва трояликлар ҳамласини даф қиладилар. Бу жангда шоҳ Диомед ҳаммадан кўпроқ жасорат кўрсатади. У Троянинг анча-мунча қаҳрамонларини ер тишлатади. Ўзга юнонлар ҳам мардона жанг қиладилар.

Зевс трояликлар қалбига яна жасорат туйғусини уфурди. Энди улар ҳужумга ўтиб, юнонларни то кемалари тизилиб турган бандаргоҳгача сиқиб борадилар. Ҳектор даҳшат солиб сафлар орасини ёриб, паққос олға интиларди. Ҳеранинг юнонларга раҳми келади, у Афинадан, дарҳол заминга тушиб юнонларга кўмаклашишни илтимос қилади. Шу пайт Ида тоғининг чўққисида ўтирган Зевс Ҳера билан Афинанинг жангаробада замин сари от чоптириб тушиб кетаётганини кўриб қолади. Унинг қаҳри қайнаб, маъбудалар орқасидан Иридани юборади. "Дарҳол маъбудаларни қайтар, – деб буюради Зевс, – йўқса уларни қазабимга олгум". Икки маъбуда сарпадар Зевснинг қаҳридан қўрқиб, ғамгин кайфиятда Олимпга қайтадилар. Бу ерда Ҳера Зевснинг дагдагасига жавобан, биз юнонларга ачинган эдик, деб жавоб қилади. Зевс эса завжасига шундай жавоб қилади:

– Шуни билки, то Агамемнон Ахиллесни таҳқирлагани учун унга беҳисоб совға-саломлар юбормагунча ва у билан ярашиб олмагунча, трояликлар юнонлар устидан зафар қозонаверадилар.

Заминни тун пардаси буркайди. Қонли уруш тўхтаydi. Лекин Троя қўшини муқаддас Трояга қайтмай, шу жанг майдонида тунаб қолишга қарор қилади. Ҳектор келгуси куни юнонлар устидан тамомила ғалаба қозониб, уларни Троядадан буткул қувиб юбориш ниятида эди. Майдони ҳарбнинг ҳамма ёғида трояликларнинг гулханлари ёнади.

АГАМЕМНОН АХИЛЛЕС БИЛАН ЯРАШМОҚЧИ

(Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Трояликларнинг қули баланд келганидан теран гамга ботган Агамемнон жарчиларга барча ҳукмдору саркардаларни кенгашга чақириб келишни буюради. Ҳамма тўплангач, Агамемнон гап бошлаб, вазиятнинг мушкуллигини ва Троядани тарк этиб, тезроқ Юнонистонга қочишдан ўзга чора қолмаганини баён қилади. Зевсга ҳам шу хуш ёқса керак, дейди у. Лекин Диомеднинг қаҳри қайнаб кетиб, Агамемнонга эътироз билдирар экан, то Трояни забт этмагунимизча биз саркардалар урушни давом эттираверамиз, дейди. Қария Нестор ҳам кетмасликни маслаҳат беради. У Агамемнонга катта зиёфат уюштиришни ва шу зиёфат чоғида мавжуд вазият ҳақида фикрлашиб олишни таклиф этади.

Зиёфат пайтида Нестор Агамемнонга Ахиллес билан ярашишни маслаҳат қилади. Агамемнон унинг маслаҳатини инобатга олади.

– Агар Ахиллес мен билан ярашишга рози бўлсам, – дейди у ҳаммага эшиттириб, – уни жуда кўп бебаҳо муздар билан тақдирлайман. Брисеидани узига қайтариб бераман. Троя устидан галаба қозониб, ватанимизга қайтганимиздан кейин эса, уни қизларимдан бирига куёв қиламан ва қизимнинг сепи сифатида унга еттита фаровон, обод шаҳарни армугон этаман.

Агамемноннинг бу қарори барча ҳукмдору қўмондонларга маъқул тушади ва шу маърақада, Теломонзода Аякс, Одиссей ва Фениксларни Ахиллес билан музокара олиб боргани юборишга келишадилар. Чунки Ахиллес ҳаммадан ҳам кўра шу қаҳрамонларни ўзига яқин кўриб юрарди. Нестор бу элчиларга жўнаш олдидан анча-мунча ўғитлар қилади.

Элчилар Ахиллес ўз чодирда лира чалиб, қаҳрамонлар ҳақида қўшиқ куйлаб ўтирганинг устидан чиқадилар. Ахиллеснинг ёнида унинг жонажон дўсти Патрокл ўтирарди. Ахиллес элчиларни очиқ чеҳра билан қарши олади ва уларни яхшилаб меҳмон қилади. Элчилар мириқиб овқатланишгач, Одиссей гап бошлаб, Пелейзода Ахиллесни Агамемнон билан ярашишга кўндирмоқчи бўлади. Одиссей трояликларнинг юнон лашкарини бандаргоҳгача сиқиб бориб, қолганини айтади. Кейин у ярашиш нишонаси сифатида, Агамемнон томонидан Ахиллесга туҳфа этилажак беҳисоб бойликлар, совгаларни бирма-бир санаб чиқади. Бироқ Ахиллес Микена шоҳи Агамемнон билан ярашишдан бош товлайди: у Агамемноннинг таққирларини ҳеч унута олмас эди. Ахилл ўз сўзида қаттиқ туриб олади, у ҳатто, ўз Фтиямга жўнаб кетаман, деб ҳам дўқ қилади. Лекин юнонларнинг аччиқ қисматидан қаттиқ ташвишга тушган Феникс яна Ахиллесни Агамемнон билан ярашишга ундай бошлайди. Аммо Ахиллес Фениксга жавобан ҳеч нима демайди. Ниҳоят, Аякс ҳам ўз гапини ўтказишга уриниб кўради, лекин Ахиллес бояги-боягидек ўз сўздан қайтмайди, ахийри бўлмагач, Ахиллес шундай дейди:

— Трояликлар юнон кемаларига ўт қўйиб, менинг кемам ва чодиримгача етиб боришган тақдирдагина, Ҳекторга қарши уруш бошлайман.

Қаҳрамонлар сукутга толганча жўнаб кетадилар, Феникс Ахиллеснинг чодирда қолади. Аякс билан Одиссей Агамемнон қароргоҳига қайтиб, у ерга тўп-ланган саркардаларга Ахиллеснинг жавобини баён қиладилар. Саркардалар бу хабарни эшитиб, анчагача лол қоладилар. Ниҳоят, Диомед шундай таклиф кири-тади:

— Бизлар ҳозир овқат еб, май ичиб қорин тўйгизайлик-да, ётиб ухлайлик. Зеро, эртага янги куч билан яна жангга киришимиз лозим бўлади.

ЮНОНЛАР ҚАРОРГОҲИ

АҚИЛИДА ЖАНГ

(Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Тонгги шафақ шарқ осмонини ўз шуъласи билан мунаввар қила бошлаган ҳамона Зевс маъбуда Эридани юнонлар қароргоҳига юборади. Маъбуда Одиссейнинг кемасига чиқиб олиб, гоят мудҳиш овоз билан баралла наъра тортади ва барча сарбозлар қалбига тинмай жанг қилиш иштиёқини уфуради. Шунингдек, серҳашам совут кийган Агамемнон ҳам қўлида маҳобатли найзасини ўйнатганча қаҳрамонларни жангга даъват этади. Юнонлар пиёда ҳолда шижоат билан жангга кирадилар. Трояликлар ҳам улар билан мардона олишадилар, уларнинг бош саркардаси Ҳектор эса жанггоҳда ақл бовар қилмайдиган жасоратлар кўрсатади. Иккала тараф сарбозлари жанг майдонида худди қутурган бўрилардек зир югурардилар. Тангрилар ва маъбудалар эса Зевснинг фақат трояликларга мадад бераётганидан ранжишиб, Олимпга, ўз кўшқларига чиқиб кетадилар. Бу аснода Зевс муҳорабани ҳузур қилиб кузатарди. Бугунги жангда ҳаммадан ҳам кўра Агамемнон пуршиддат эди. У залвар найзаси билан анча-мунча қаҳрамонларни ер тишлатади. Ўрмонга ўт кетганида, дарахтлар олов бўронида ёниб бир-бир қулаганидек, Атрейзода ҳам Троя қаҳрамонларини пайдар-пай қийрата бошлайди. Эгасиз қолган жангаробаларни отлар гўмбурлатиб ҳар томонга олиб қочадилар, уларнинг Агамемнон томонидан маҳв этилган эгалари жанггоҳнинг ҳар ерида чўзилиб ўлиб ётарди. Ниҳоят, трояликлар ларзага келадилар ва жанггоҳдан қоча бошлайдилар. Улар Аскей қопқаси олдида етгандагина тўхтайдилар.

Чақмоқдор Зевс трояликларнинг жанггоҳдан қочаётганини кўриб, маъбуда Иридани Ҳектор ҳузурига юборади. "Сен Ҳекторга бориб айт, — дейди Зевс, — у Агамемноннинг яраланишини кутсин, кейин мен Ҳекторга бемисл қувват ато этгум ва у юнонларни то бандаргоҳгача қувиб боргай".

Ирида Зевс амрини дарҳол бажаради. Ҳектор жангаробадан сакраб тушиб, қўшинини жангга руҳлантиради. Бу аснода, Агамемнон Троя қаҳрамонларини биттама-битта қийратишда давом этарди. Шу маҳал Антенорнинг тунгич ўғли Коонт найза отиб Агамемноннинг қўлини яралайди, аммо Микена шоҳи Агамемнон бўш келмайди: у шамширини суғуриб, Коонтнинг калласини узиб ташлайди, жасад ерга қулайди. Лекин энди Агамемнон ортиқ жанг қила олмас эди: у жароҳатининг қаттиқ луқиллаб оғриши оқибатида жанг майдонини тарк этади.

Агамемноннинг жангаробага чиқиб жунаб кетганини курган Ҳектор баралла ҳайқириб, сарбозларнинг руҳини кутаради ва ўзи ҳам жанггоҳга қуюндек отилиб киради. Бу гал ҳам у жуда кўп қаҳрамонларни ер тишлатади. Юнон лашкари яна ҳалокат ёқасига бориб қолади. Лекин шу пайт Одиссей Диомедни ёрдамга чақиради ва бу икки қаҳрамон биргалашиб, трояликлар ҳамласини қайтара бошлайдилар. Аммо Парис камонидан ўқ отиб, Диомедни жароҳатлайди ва суюнганидан қийқириб юборади. Диомед эса Одиссейнинг қалқони панасида туриб, баданига кирган ёй ўқини тортиб олади, лекин бошқа жанг қилишга ҳоли қолмай, майдонни тарк этади.

Бу маҳал трояликлар Одиссейни қуршовга оладилар. Одиссей ҳужум қилаётган ганимларни найзаси билан даф қила бошлайди. Бу ерда Одиссей Троя қаҳрамонларидан анча-мунчасини ер тишлатади. У шоҳ Сокнинг иниси Харопни маҳв этади. Шунда Сок иниси учун ўч олишга киришиб, найзасини Одиссейнинг қалқонига санчади, найза қалқонни тешиб утиб, Одиссейнинг биқинини жароҳатлайди. Аммо Одиссей ярадор бўлишига қарамай, Сокни жон ҳовучлаб қочишга мажбур қилади ва орқасидан найза отиб, уни ўлдиради. Сўнг у баданидан ёй ўқини тортиб олади, шунда ярасидан қон тизиллаб отила бошлайди. Аякс дарҳол ёрдамга етиб келиб, баҳайбат қалқони билан Одиссейни пана қилади. Менелай эса, Одиссейни жанг қайнаган ердан бир амаллаб олиб кетиб, жангаробага чиқаради. Энди Одиссей ҳам жанггоҳни тарк этган эди.

Бу ёқда жанг ҳамон шиддат билан давом этарди. Лекин трояликлар дастлабки ҳамлада зовурдан ҳам ута олмайдилар, юнонларнинг деворини ҳам забт эта олмайдилар. Ҳектор зовурдан жангаробада ҳатлаб ўтмоқчи бўлади, лекин отлари зовур лабига чопиб келганда, бирдан ҳуркиб, четга буриладилар. Шунда қаҳрамон Полидамантнинг маслаҳати билан трояликлар бешта катта-катта дастага бўлинади-да, ҳар даста ўз саркардаси бошчилигида ҳужумга ўтади. Энди Троя саркардалари ҳам жангаробаларини зовур лабида қолдириб, пиёда жанг қила бошлайдилар.

Чақмоқдор Зевс даҳшатли бўрон кўтаради. Юнонларнинг кемалари томон чанг-тўзон қуюндек ёпирилади. Кучли бўрон турган бўлишига қарамай, юнонлар ихота деворини мардларча ҳимоя қиладилар. Трояликлар девор бошидаги данданаларни бузишар, ёғоч устунларни қимирлатиб, уларга ўрнатилган манораларни қулатмоқчи бўлишарди. Лекин юнонлар девор бошидан тош ва ўқ ёғдириб, найза отиб ёвни қарши оладилар. Шу маҳал Ҳектор икки азамат йигит пишанг билан зўрга жойидан қўзғата олиши мумкин бўлган каттакон харсангни кўтариб девор дарвозасига уради. Бу зарбага дарвоза ҳам, унинг орқасига тиралган бақувват танба ҳам дош беролмай булак-булак бўлиб кетади. Ҳектор шу ланг очилган дарвоза орқали юнонлар қароргоҳи томон отилади. Унинг орқасидан Троя лашкари ҳам бостириб киради. Девор шундай ҳамла билан забт этилган эди. Энди юнонлар, ноилож, ўз кемалари томон қоча бошлайдилар.

КЕМАЛАР ЯҚИНИДА ЖАНГ

(Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Энди жанг шундоққина кемалар пойида давом этарди. Зевс муҳорабани кузатмай қўяди, чунки у биронта ҳам тангри ёки маъбуда юнонларга кўмаклашишга журъат эта олмаслигига қатъий ишонар эди. Жанггоҳдаги уруш-

ни кузатиш учун Фракия тогига чиққан тангри Посейдон Зевснинг бепарволигини кўриб, шоша-пиша уз қасрига тушади, унинг одим отишидан тоғлар ларзага келади. Посейдон қасрига етиб келиб, отларини жангаробага қўшади-да, уларни денгиз тўлқинлари узра учириб, Трояга равона бўлади. Отлар туёқларини тўлқинларга теккизмай, мисоли қуюндек учдилар. Тангри Посейдон бир зумда Трояга етиб боради. У денгиз бўйидаги ҳайҳотдай бир гор ичига жангароба билан отларини олиб киради, отларнинг оёғини тилла занжирлар билан тушовлаб, шу ерда қолдиради. Сўнг ўзи Калхас қиёфасига кириб, иккала Аякснинг кўзи олдида намоён бўлади-да, уларни жанг қилишга руҳлантиради. У ҳукмдорлик асосини паҳлавонларга теккизиб, уларнинг вужудига беназир қувва уфуради. Шу ондаёқ Аякслар Калхас қиёфасида намоён бўлган бул хилқат худо эканлигини тушунадилар ва яна ҳам жасорат ва матонат билан жангга отиладилар. Посейдон юнон қўшинларини оралаб, уларнинг бари-ни мардона жанг қилишга рағбатлантиради. Юнон сарбозлари икки Аякс атрофига жипслашиб, мисли девордек саф тартадиларки, қалқонга қалқон, дубулгага дубулга туташиб кетади: улар найзаларини ўқталганча трояликларни кутадилар. Бу томонда эса трояликларга бош бўлиб Ҳектор ҳужумга ўтади.

Тог чўққисидаги қоядан узилган тош парчаси пастга думалаб тушаётганида йўлида учраган ҳамма нарсани пайҳон ва вайрон қилганидек, қалқон ва найза билан қуролланган Ҳектор ҳам юнонлар сафи устига шундай шиддат билан бостириб келарди. У метин девордек зич турган саф қаршисида тўхтайдди ва сарбозларни юнонлар сафини ёриб ўтишга даъват этади. Қиргинбарот жанг бошланиб кетади.

Ҳектор кемалар ҳимоясида бўлган икки Аякста қарши жанг қилади. Аякслар теграсида жуда кўп сарбозлар жанг қиларди. Лекрида қўшини эса саф орқасида туриб, ҳужумга ўтган ёв устига камону палахмонлардан ўқ ёғдираддилар. Трояликлар ларзага келиб, чекинишга

ҳам тайёр эдилар, бироқ шу пайт қаҳрамон Полидамант Ҳекторга шундай маслаҳат беради:

— Сен энг диловар мардларни йигиб, улардан юнон кемаларига ҳужумни давом эттирайликми, ё орқага чекинайликми, деб сўра.

Ҳектор қаҳрамонларни кенгашга туплаш учун жанггоҳда зир югуради, лекин кўпчиликни топа олмайди — баъзилари юнон кемалари пойида маҳв бўлиб ётишар, бошқалари жароҳат азобига дош бера олмай, жанггоҳни тарк этган эдилар. Ёлғиз Парис ҳамон юнонлар ҳамласини қайтариш билан банд эди. Ҳектор инисига таъна қила бошлайди, бироқ у ноҳақ таъна қилаётганди: Парис диловарона жанг қилар эди. Кўп қаҳрамонларнинг ярадор, ундан ҳам кўпрогининг ҳалок бўлгани Париснинг айби эмас эди. Парис акасига, трояликларни жангга бошла, деб даъват қилади. Трояликлар худди бўрондек ҳужумга ўтадилар, аммо сарбозлар бундан эсанкирамайдилар. Теламонзода Аякс Ҳекторни кўриб қолиб, уни юнон қўшини сафига яқинроқ келишга ундайди. Шу пайт Аякснинг боши узра бургут чарх уриб ўча бошлайди, юнонлар Зевснинг бу аломатини кўриб, қувониб кетадилар. Лекин Ҳектор қўмондонлик қилаётган трояликлар даҳшатона ҳайқирибганча юнонларга тапланадилар. Юнонлар ҳам ёвга шундай ҳайқириқ билан жавоб қиладиларки, икки томон лашкарининг наъраси арши аълогача эшитилади.

Агамемнон ҳатто кемаларни сувга тушириш ҳақида буйруқ бергани оғиз жуфтлайди. Бироқ Одиссей уни бундай қилишдан тўхтатади. Чунки кемаларни сувга туширган сарбозлар жанг қилишдан кўра, кўпроқ қочишни ҳаёл қилишлари мумкин, дея хавотирланади.

Шу маҳал маъбуда Ҳера юнонларнинг мағлубиятга учраётганини кўриб, ҳийла билан уларга ёрдам қилишни кўзлайди. У Зевсни ухлатиб қўймоқчи ва шу фурсатдан фойдаланиб, юнонларга зафар ато этмоқчи бўлади.

Маъбуда Ҳера Олимпдан парвоз қилиб, зумда Лемнос оролига етади ва у ердан гафлат тангриси Ҳипносни топади. Ҳера, чақмоқдор Зевсни ухлат, деб Ҳипноста роса

ялинади, лекин Ҳипнос ҳеч рози бўлмайди, чунки у Зевс газабига дучор бўлишдан қўрқарди. Ахийри Ҳера уни гапга кўндиради. У Ҳипнос билан бирга Ида тоғининг чўққисига учиб келади. Бу ерда Ҳипнос Зевсга сездирмай хушовоз сайроқи қуш қиёфасида азим туп қорақарағай шохлари орасига яшириниб олади ва бузург тангрини уйқу оғушига олади. Кейин Ҳипнос Ида тоғидан тўғри зилзилакор Посейдон ҳузурига учиб бориб, унга Зевснинг маст уйқуга кетганини хабар қилади.

Посейдон бу хабардан қувониб кетиб, юнонларни яна жангга рағбатлантиради. Агамемнон, Диомед ва Одиссейлар яраланганликларига ҳам парво қилмай, юнон қўшинини яна сафга тизадилар. Қўшин Посейдоннинг бошчилигида трояликлар устига юра бошлайди. Денгизда тўфон кўтарилганда долғалар юнонларнинг кемалари ва чодирларигача етиб кела бошларди. Энди юнонлар ҳам шу долғалар сингари трояликлар устига бостириб борарди. Яна қақшатқич жанг бошланади. Ҳектор Аяксга қарата найза отади, лекин найза уни яраламайди. Аякс эса каттакон харсангни кўтариб, Ҳекторнинг кўксига отади. Ҳектор бу зарбдан ерга қулайди: қулидан найзаси тушиб кетади, улкан қалқони уни босиб, ерпарчин қилади. Шунда юнонлар Ҳекторга ташланишади, лекин троялик қаҳрамонлар Приамзодани ҳимоя қилишиб, жангтоҳдан олиб чиқиб кетадилар. Улар ҳушидан кетган Ҳекторни Ксанф дарёси бўйига ётқизиб, юзига сув пуркайдилар. Ҳектор бир чуқур тин олиб, кўзини очади ва бошини кўтаради, шунда унинг оғзидан қон варақлаб оқа бошлайди. У яна чалқанча ётиб, яна ҳушидан кетади. Жангтоҳда эса юнонлар ҳамжиҳатлик билан трояликларга ҳамла қилардилар. Уруш янада кескинроқ тус олади. Трояликлар орқага қочадилар, фақат юнонлар қароргоҳини ўраган деворнинг ташқарисига ўтишгандан кейингина югуришдан тўхтайдилар.

Бу пайт Ида тоғининг чўққисига рафлат уйқусида ётган Зевс уйғонади. У трояликларнинг чекинаётганини ва юнонларнинг Посейдон бошчилигида Троя қўшинини

таъқиб қилиб бораётганини кўриб, дарғазаб бўлади. У Ҳерани қийин бошлайди.

– Посейдонни юнонларга мадад беришга ундаганинг учун, – деб дағдаға қилади у завжасига, – сени олтин занжир билан кишанбанд этиб, осмон билан замин оралигига муаллақ осиб қўяман!

Лекин Ҳера, Посейдонни юнонларга кўмаклашишга ундаган мен эмасман, деб қасам ичиб, Зевсни ўз гапига ишонтиради.

Кейин у Олимпга ўтади ва тангри Аполлон билан худолар даракчиси Иридани ёнига чорлаб, сизларни Зевс ўз қошига, Ида чўққисига чақиртирмоқда, дейди.

Аполлон билан Ирида Ида чўққисига, Зевс ҳузурига борадилар. Зевс Иридага Посейдон ҳузурига учишни амр этади. Куз очиб юмгунча вақт ўтмай, Ирида Посейдон қаршисида намоён бўлади. Лекин Посейдон иниси – Зевснинг амрига итоат этишни истамайди. "Зевс билан икковимизнинг ҳукмдорлик қуввамиз баробар, у менга эмас, ўзининг ўғил-қизларига амр этсин", – дейди аччиқланган Посейдон. Лекин, барибир, ахийри бузург Зевснинг буйруғига итоат этиб, жанг майдонидан чиқиб кетаркан, дейди:

– Агар Зевс бундан буён ҳам Трояни аяшда давом этадиган бўлса, бу адоватнинг интиҳоси бўлмагай ҳеч вақт, – деб таҳдид қилади.

Энди Зевс Аполлонга юзланади:

– Сен, Аполлон, менинг қалқонимни илкинга ол ва уни силкитиб, юнонларни таҳликага сол. Кейин ярадор Ҳекторнинг қудратини тикла.

Аполлон мисоли қарчигайдек шўнғиб, Ҳектор қошига тушганида у энди аста ўзига кела бошлаган эди.

– Ўрнингдан тур, Ҳектор, – дейди унга Аполлон, – мен тангри Аполлонман. Зевс мени сенга кўмаклашгани юборди. Қўшининг олдига бориб, уни юнонларга қарши ҳужумга даъват эт, трояликлар сафи олдида ўзим боргай-мен.

Аполлон Ҳекторнинг вужудига бемисл қувва уфурди. Шунда у ўрнидан туриб, шахдам-шахдам юрганча трояликлар даврасига боради. Трояликлар ўз саркардаларини соппа-соғ ҳолда кўриб, қувониб кетдилар. Юнонлар эса Ҳекторни душман сафида кўриб, ҳайрон бўладилар. Троя қўшини чекинишга барҳам бериб, яна ўзини тутиб олади ва юнонлар томонга бостириб бораверади. Жанг тобора даҳшатлироқ тус олади, дарё-дарё қон тўкилади. Юнонлар Троя лашкарининг ҳужумини мардона туриб даф қиладилар. Лекин шу пайт бирдан Аполлон Зевс қалқонини силкита бошлайди, шундагина юнонлар сесканиб, юраклари орқага тортиб, кўрқиб чекина бошладилар. Трояликлар уларни қувишга тушадилар. Юнонлар фақат ўз кемалари тагига етгандагина югуришдан тўхтайдилар. Бу ерда улар, бизларни паноҳингизга олинг, деб худоларга тавалло қиладилар.

Зевс юнонлар ноласини эшитди ва арши аълодан туриб момақалдироқ гумбурлатади. Трояликлар бу момақалдироқ садосини ўзлари учун эзгулик нишонаси деб қабул қиладилар ва мисоли бўрон пайтида денгизда кемалардан ҳам баландга кўтарилувчи мудҳиш долғалар сингари, юнонлар устига ташланадилар. Энди жанг шундоққина кемалар пойида давом этади. Бу жангда Аякс мардона олишади.

Жанг тобора шиддатлироқ тус олади. Юнонлар ўз қалқонларидан вужудга келган мис девор билан кемаларни ихота қиладилар. Улар қанчалик зўр жасорат кўрсатиб ўзларини ҳимоя қилсалар, трояликлар янада кучлироқ ҳужум қиладилар. Бу пуршиддат муҳорабани четдан кузатган одам, жанг қилавериш силласи қуриган лашкарлар эмас, эндигина жанггоҳга кириб келган кучқуввати зиёда қўшинлар олишмоқда, деб ўйлаши мумкин эди. Ҳектор гўё учиб бораётган қўшларни қийратувчи бургут янглиг юнонларни беаёв мавҳ этарди. Мана, у бир қўли билан Протесилай кемасининг қуйруғидан ушлаганча, кемага ўт қўйиш учун менга машъала беринглар, деб баралла ҳайқиради трояликларга. Бундай даҳшатли ҳужумга ҳагтоки қодир Аякс ҳам бардош бера олмайди, у

найзасини дамо-дам ишга солиб, душман ҳамласини зўр қийинчилик билан қайтаради. Қалқоннинг огирлигидан Аякснинг чап қўли увишиб қолади. У чекина бошлайди. Шунда олдинга отилиб чиққан Ҳектор Аякс найзасининг тигини шамшири билан чопиб узиб ташлайди. Бу маҳал трояликлар Протесилайнинг кемасига ўт қўйиб юборадилар, кема аланга олиб ёна бошлайди. Энди бутун юнон лашкарини ҳалокатга маҳкум деб ҳисобласа ҳам бўлар эди. Аммо айни шу пайт бирдан мутлақо кутилмаган томондан юнонларга мадад кучи етиб келади.

ПАТРОКЛНИНГ ЖАСОРАТЛАРИ ВА ҲАҚИ

(Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Троя қўшини юнонлар қароргоҳига ёриб кирган пайтда, Патрокл аччиқ-аччиқ кўзёш тўкканча Ахиллеснинг чодирига отилиб киради.

– О, Патрокл, – дея савол беради унга Ахиллес, – нечун сен онасининг этагидан тутиб, “кўтар” деб ёлборган жажжи қизалоқдек йиғламоқдасан? Наҳотки Фтиядан хунук хабар келган бўлса? Ёхуд юнонларнинг ўз кемалари яқинида ҳалок бўлаётганига ачиниб йиғлаяпсанми? Нечун бу қадар андуҳдасен, дардингни мендан яширма.

– О, Пелейзода! – деб жавоб қилади унга Патрокл, – Юнонлар бошига ғоят огир мусибат тушди! Энг диловар йигитлар яраланганлар. Наҳотки, энди ҳам юнонларга ёрдам қўлини чўзмасанг? Агар ўзинг ёрдам қилишни истамасанг, ижозат бер, мен сенинг мирмидонлик лашкаринга бош бўлиб жангга кирай. Шояд трояликлар мени сен деб уйлаб, жангни тўхтатишса. Унда биз янги куч билан ғанимларни кемалар пойидан улоқтириб ташлардик.

Патрокл Ахиллесга шундай сўзлар билан илтижо қиларди. Ҳолбуки, гофил банда бу билан ўзига ўлим тилаётганини билмасди.

Юнонларнинг танг аҳволга тушиб қолганидан Ахиллес ҳам воқиф эди. У юнонларнинг буткул қирилиб кетишини

хоҳдамасди. Шунга кўра, у Патроклга ўзининг силоҳ ва совутини беришга рози бўлиб, унинг трояликларга қарши жанг қилишига ижозат беради; “Лекин, – деб шарт қўяди у, – фақат менинг кемаларим хавф остида қолган тақдирдагина жангга кирасан”. Шундай ҳолдагина Патрокл трояликларга зарба бериши ва кемани ёнгин хавфидан асраб қолиши лозим эди. Айни чоғда, Ахиллес мирмидонларни Троя қалъаси тагига бошлаб боришни қатъиян ман қилади, зеро у эъзозли дўсти Патроклнинг ҳалок бўлишидан хавотирда эди.

Шу чоқ Ахиллес ўз кемаларидан бирига Ҳектор томонидан ўт қўйилганини кўриб қолади.

– Тезроқ бўл, Патрокл! – деб бақиради у ғазабга минганча. – Кемалар орасида аланга кўтарилганини кўрмоқдаман. Тезроқ қуроолан! Унгача ўзим мирмидонларни жангга сафлаб тураман!

Патрокл бир зумда Ахиллеснинг совутларини кийиб, силоҳларини қўлига олади, фақат унинг найзасинигина қолдиради. Зеро, ул найза шу қадар залварли эдики, Ахиллесдан ўзга ҳеч бир зот уни кўтариб жангга киришга қодир эмас эди. Ахиллеснинг аравакаши Автомедонт унинг жангаробасига отларни қўшади. Бу аснода Ахилл ўз мирмидонларини сафга тизади. У сарбозларни жангу жадалга руҳлантирар экан, шундай мардона жанг қилингларики, шоҳ Агамемнон жасоратингизни кўриб, мендек шавкатли қаҳрамонни ноҳақ таҳқирлаганини тушунсин, дейди. Мирмидонлар жангтоҳга қуюндек отилиб кирадилар. Шунда трояликлар Ахиллес совутини кийган Патроклни кўриб, “Ие, Ахиллес Агамемнонга бўлган адоватини унутиб юнонларга ёрдамга келибди-ю”, деб ўйлайдилар. Энди Троя лашкарининг юрагига гулгула тушиб, улар қочишни ўйлай бошлайдилар. Бу аснода Патрокл ўзини жангнинг энг қайнаган ерига уриб, Протесилай кемаси пойида урушаётган трояликларни найзаси билан қийрата бошлайди. Шунда ваҳимага тушган трояликлар орқага чекинадилар.

Лекин улар қароргоҳни ташлаб чиқиб кетмайдилар, фақат кемалардан узоқлашадилар. Бироқ барибир, қа-

роргоҳда узоқ қола олмайдилар. Юнон қаҳрамонлари улар устига мисоли ваҳший бўрилар галасидек ташланадилар. Ниҳоят, Ҳектор ҳам чекинишга мажбур бўлади. Жангаробага қушилган отлари қушдек учиб, уни зовур оша кенг далага олиб чиқадилар.

Патрокл юнонларни қочаётган ганим орқасидан қувишга даъват этганча, отларини зовур томон ҳайдайди. У олазарак бўлиб Ҳекторни қидиради, лекин Ҳектор аллақачон ўз жангаробасида қочиб қолган эди. Кенг далада чошиб бораётган Троя лашкари пойидан кўтарилган чанг ҳамма ёқни буркаб олган эди.

Патрокл трояликларни шаҳар бўсагаси томон тирқиратиб борарди. У ўз ажали сари елдек учиб бораётган эди. У йўл-йўлакай анча-мунча қаҳрамонларни ер тишлатади. Агарда бу пайт тангри Аполлон Зевснинг амри билан Троянинг юксак минорасига келиб инмаганида борми, Патрокл шу кетишда Трояни ҳам забт этган бўларди. У шаҳар девори бошига уч марта кўтарилади, аммо ҳар сафар Аполлон унинг ҳамласини қайтаради. У тўртинчи марта деворга ҳамла қилганида, Аполлон таҳдидона ҳайқириб шундай дейди:

— О, диловар Патрокл, чекин! Азим Трояни вайрон қилиш сенга эмас, Ахиллеснинг қисматига битилган!

Бу каломни эшитиб, Патрокл орқага чекинади, зеро у бандаларни олтин ўқлари билан маҳв этувчи чўнг мерган тангри Аполлоннинг қаҳрини келтиришга журъат эта олмайди.

Ҳектор Аскей қопқасига етгандагина отларни тўхтади, у Патроклга қарши ҳужум қилсаммикан ёки бутун лашкарга Троя қалъасига кириб жон сақлашни буюрсаммикин, деб тараддудда турар эди. Шу пайт унинг қаршисида Аполлон ўз тоғаси, яъни Ҳекубанинг акаси қиёфасида намоён бўлади ва унга очиқ майдонда Патроклга ҳамла қилишни маслаҳат беради. Ҳектор маслаҳатга қулоқ солиб, аравакашига отларни жангтоҳ томон йўналтиришни амр этади. Патрокл жангаробада келаётган Ҳекторни кўриб, дарҳол ерга сакраб тушади ва ўнг қўлига харсанг тош олиб, чап қўлида найзасини

уйнатганча, ганимининг яқин келишини кута бошлайди. Ҳекторнинг жангаробаси яқинлашганида Патрокл тош отиб аравакашнинг бошини мажақлайди.

Ҳектор жангаробадан сакраб тушади ва аравакашнинг жасадини ҳимоя қила туриб, Патрокл билан олиша бошлайди. Қиргинбарот жанг бошланади. Юнонлар билан трояликлар ўрмонзор водийда бир-бирига тўқнаш келган шарқ ва жануб шамоллари — Эвр билан Нот сингари (бундай пайтда дарахтлар шувиллаб эгилар, шохлари билан бир-бирларини савалар, иддизпиддизи билан қўпорилиб ағдарилаётган эманлар, қарагайлар, қорақарагайларнинг қасир-қусури чор атрофни босиб кетарди) шиддат билан олишардилар. Трояликлар билан юнонлар узоқ вақт жанг қиладилар. Мана, қуёш ҳам магрибга оға бошлайди. Патрокл трояликларга уч карра ҳамла қилади ва ҳар ҳамласида найзаси билан тўққизтадан трояликни маҳв этади, у тўртинчи марта ҳужумга ташланганида бошдан оёқ зулматга бурканган Аполлон унга қарши чиқади. У Патроклнинг орқасидан келиб, унинг гардани ва елкасига мушт уради. Патроклнинг кўзи тинади. Тангри Аполлон Патроклнинг бошидан дубулгасини юлиб олади (бир вақтлар бу дубулга бузург Пелейнинг бошини безаган эди), дубулга ерда думалаб кетади. Шу пайт Патроклнинг қўлидаги найза ҳам “қарс” этиб синиб, залвар қалқони ерга гумбурлаб тушади. Шунда Патрокл жон сақлаш мақсадида юнонлар сафи томон тисарила бошлайди. Лекин Ҳектор унинг ночор аҳволга тушганини кўриб қолади ва найза отиб уни маҳв этади. Приамзода севинчдан қийқириб юборади — у азим шаҳар Трояни вайронага айлантирмоқчи бўлган қаҳрамонни, Ахиллеснинг жонажон дўстини ўлдирган эди. Патрокл ерга қулайди ва жони узилиш олдидан Ҳекторга шундай дейди:

— Энди сен, Ҳектор, галаба қозондим, деб керилишинг мумкин. Ҳолбуки, бу зафарга сен Зевс билан Аполлоннинг ёрдамида эришдинг. Мени сен эмас, худолар мағлуб этди. Худолар учун бу қийин эмас. Лекин

агар сенга ухшаганларнинг йигирматаси бир йўла менга ҳамла қилганида ҳам, ҳаммасини бир ўзим найзам билан маҳв этган бўлардим. Энди менинг гапларимни ёдингда сақла: сенинг ҳам кунинг битай деб қолган, ажалинг ёнгинангда турипти. Машҳум тақдир сенинг пешонангга Ахиллеснинг зарбасидан ҳалок бўлишни ёзган.

Шу гапдан сўнг Патроклнинг жони узилади. Унинг руҳи зимистон Аид салтанатига аста учиб кетаркан, навқирон ва қудратли вужудни тарк этганидан зор-зор йиғлаб нола қилади.

Ҳектор эса жони узилган жасадга қараб ҳайқиради:

— Нечун менга ўлимни башорат қиялпсан, Патрокл? Ким билсин, балки Ахиллес оддинроқ менинг найзамдан маҳв бўлиб дунёдан кўз юмар?

Кейин у Патроклнинг баданидан ўз найзасини тортиб олиб, Ахиллеснинг отларини қўлга киритиш мақсадида Автомедонтга ташланади.

ПАТРОКЛНИНГ ЖАСАДИ УЧУЧ ЖАНГ

(Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Шоҳ Менелай тупроққа қорилиб ётган Патроклни кўриб, бу қаҳрамоннинг жасадини трояликлар таҳқиридан ҳимоя қилгани тепасига югуриб боради. Ахир Патрокл шу Менелайни деб келган эди-ку бу жанггоҳга. Менелай қалқони билан ўзини пана қилиб, залвар найзасини силкитиб, Патрокл теграсида мисоли пурдаҳшат шердек юрарди.

Патроклнинг икки кураги орасини жароҳатлаган троялик Эвфорб Менелайдан ўз инисининг хунини олиш ниятида унга яқин боради: Спарта шоҳи Менелай жангда унинг укасини ўлдирган эди.

Мана, Эвфорб Менелайнинг қалқонига найза отади, аммо найза қалқонни теша олмайди. Менелай эса, қаттиқ зарб билан Эвфорбга найза санчади, шу заҳоти

навқирон йигит ерга қулаб жон беради. Менелай дарҳол унинг бебаҳо совутларини ечиб ола бошлайди, лекин шу чоғ Ҳектор Менелай тепасига бостириб келади. Менелай Патроклнинг жасадини қолдириб, орқага чекинади. Бу қилмиши учун у юнонлардан дашном ейишини билса ҳам, ёлғиз ўзи трояликлар қуршовида қолишдан қўрққан эди. Менелай Аяксни ёрдамга чақиради. Аякс етиб келганида Ҳектор Патрокл жасадини қўлга киритиб, унинг силоҳ-совутларини ечиб олишга улгурган эди. Энди Ҳектор Аяксдан қўрқиб орқага чекинади. Приамзоданинг чекинганини кўрган Главк, юнон қаҳрамонларидан қўрқдинг-а, юраксиз, деб Ҳекторга маломат қилади ва шундай таъналар билан уни яна жангга киришга ундайди. Ҳектор Патроклнинг совутларини Трояга олиб кетаётган навкарларини ёнита чақириб олади, у совутларни ўзи кияди. Чақмоқдор Зевс Ҳекторнинг Ахиллес қуроллари тақаётганини кўриб, шу гапларни кўнглидан ўтказади:

— Аё бадбахт, ажалинг яқинлигини сезмаяпсан. Сен жанггоҳларнинг энг диловар қаҳрамони совутини киймоқдасан. Ваҳоланки, завжанг Андромаха Ахиллеснинг бу совутларини ҳеч қачон сендан қабул қилиб олмагай. Мана шунинг эвазига бугун мен сенга зафар ато этгум.

Зевс шундай деб ўйларкан, бу ниятининг рўёбга чиқишига кафолат сифатида қошларини мудҳишона чимирди.

Ҳекторнинг қалби диловарлик ва шижоат руҳи билан йўғрилади. У ўз қўшини томон жадал юриб бориб, барча қаҳрамонларни руҳлантиради. Бу аснода Менелай баралла наъра тортиб, юнонларни Патроклнинг жасадини муҳофаза қилишга даъват этади. Қаҳрамон юнонлар қалқонларидан зич девор ҳосил қилиб, Патрокл жасади атрофини ўрайдилар. Трояликлар уларга ҳамла қиладилар. Ва лекин паҳлавон Теламонзода Аякс трояликлар ҳамласини даф қилиб, Патроклнинг жасадини қутқариб қолади.

Яна шиддатли қирг'ин бошланиб кетади — трояликлар ларзага келадилар. Бироқ тангри Аполлон Энейни жангга

руҳлантиради. Эней лашкарни чекинишдан тўхтатиб қолади. Жанг худди маҳвкор ёнгиндек аланга олади.

Аякс Менелайга жасадни кўтариб, қароргоҳга олиб боришни маслаҳат беради. Ўзи эса, трояликларнинг ҳамласини қайтарганча, Менелайни пана қилиб, унинг орқасидан боражагини айтади. Патрокл жасадини кўтариб олишганини кўрган трояликлар шу заҳоти қаҳрамонларга мисли қутурган итлардек ташланадилар. Лекин Аякс трояликлар томонга ўгирилиши билан, улар қўрқувдан ранглари қув ўчиб, таққа тўхтаб қоладилар. Жанг шаҳарлар кулини кўкка совурувчи гораткор ёнгин каби тобора кучлироқ аланга оларди. Патроклнинг жасадини кўтариб олган Менелай оҳиста юриб борар эди. Эней билан Ҳектор бошчилигида бостириб келаётган трояликлар ҳужумини Аякс зўр-базўр қайтарарди.

Бу маҳал Ахиллес ўз чодири олдида, нега Патрокл ҳанузгача жангдан қайтмаяпти, деб хавотирланиб ўтирарди. Шу пайт бирдан унинг қошига Нестерзода Антилох юм-юм йиглаб келади. У Ахиллестга Патроклнинг ҳалок бўлганини хабар қилади. Ахиллес бу шум хабарни эшитиб, ғайритавсиф андуҳга ботади. У ўчоқдан ҳовучлаб кул олиб бошидан сочади, кўкрагини ерга бериб ётиб, аламга чидай олмай, сочларини юла бошлайди. Навқирон Антилох ҳам унга қўшилишиб йиглайди. У, Ахиллес тагин ўз жонига қасд қилиб қўямасин, деб қаҳрамоннинг қўлларида маҳкам ушлайди. Ахиллес ҳўнграб-ҳўнграб йиглайди. Ўглининг бу фигоинини маъбуда Фетида эшитади. Эшитиб, у ҳам нола чекиб йиглай бошлайди.

Мана, Фетида зум ўтмай ўз эгачи-сингиллари билан Ахиллеснинг қаршисида намоён бўлади. У арзанда ўглининг бошидан қучганча юм-юм йиглаб сўрайди:

– Нечун фарёд солиб йигламоқдасен? Дардингни яширмай, онаизорингга баён эт. Ахир Зевсдан қилган илтижоинг вожиб бўлди, юнон қўшинини трояликлар то бандаргоҳгача қувиб борди-ку! Юнонлар энди сендан

фақат бир нарсани — уларга мадад беришингни кутмоқ-далар.

— Мен бундан воқифман, о, онажон, — деб жавоб қилади Ахиллес. — Лекин қандай хурсанд бўлай — Патроклдан жудо бўлиб қолдим-ку! Мен уни барча қаҳрамонлардан ҳам кўпроқ ардоқлардим, жонимдан ҳам ортиқ эъзозлар эдим. Ҳектор шу жонажон дўстимни маҳв этиб, отам Пелейга тангрилар армуғон этган совутларни ечиб олипти. Агар мен ўз найзам билан Ҳекторни маҳв эта олмасам, агар уни ўлдириб, Патроклнинг хунини олмасам, бу ёруғ дунёда иснодга қолиб бош кўтариб юрганимдан ўлганим афзал.

— Агар Ҳектор ўлса, унинг кетидан ўзинг ҳам нобуд бўласан-ку, ахир! — дейди Фетида.

— Баски дўстимни ўлимдан асраб қола олмаган эканман, бу кунимдан ўлганим яхши! Бугундан эътиборан мен Агамемнонга бўлган адоватимни унутаман, фақат Ҳекторни ер тишлатиш мақсадида яна жангга кираман. Мен ўлимдан қўрқмайман! Ҳеч бир кимса ўлимдан қочиб қутула олмаган. Мен тақдири азалда битилган ерда жон қазо қилишга тайёрман, аммо ундан олдин улкан шону шуҳратга сазовор бўлмоғим шарт. Йўқ, онажон, йўлимни тўсма!

Ахиллес волидасига шундай жавоб қилади. Маъбуда Фетида углига юзланиб дейди:

— Фақат битта илтимосим бор, ўтлим: мен тангри Ҳефест ҳузурига бориб, сен учун янги силоҳ-совутлар ясатиб келмагунимча жангга кирмай тур.

Ахиллес юнонлар қароргоҳида маҳв бўлган Патроклнинг кўксига қўлларини қўйганча, унга аза тутиб утиради.

Кейин у ёру дўстларини чақириб, Патроклнинг қонга беланган жасадини ювишни ва бутун баданига муаттар мойлар суришни амр этади. Сўнг Патроклнинг жасадини муҳташам безатилган маофага ётқизиб, устига ҳарир мато, мато устидан ғоят гўзал, гулдор чойшаб ёпадилар. Мирмидонлар кечаси билан Патроклга аза тутиб йиглаб чиқадилар.

ФЕТИДА ҲЕФЕСТ ХУЗУРИДА.

АХИЛЛЕСНИНГ ҚУРОЛАРИ

(Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Маъбуда Фетида дарҳол мунаввар Олимпга парвоз этиб, тўғри тангри Ҳефестнинг қасрига равона бўлади. Борса, Ҳефест ўз темирчилик устахонасида қора терга чўмиб, бир йўла йигирмата сепоя ясаётган эди. Сепоялар тайёр бўлган, улар олтин галтакларга ўрнатилган эдиларки, тангрилар даврасига ўзлари гилдираб бориб, яна ўзлари қайтиб келишлари мумкин эди. Энди бу сепояларга бежирим тутқичлар ўрнатишгина қолган эди. Фетида оҳиста юриб устахонага кирганида тангри Ҳефест шу тутқичларни қоқиш учун михлар тайёрлаётганди. Фетидани Ҳефестнинг соҳибжамол завжаси Харита қарши олади. У Фетиданинг қўлидан лутфан ушлаб, шундай такаллум қилади:

– Хуш келибсан қасримизга, о Фетида, камнамосан кўпдан бери. Не зарурат бошлаб келди сени бу ерга?

Ҳефест ҳам Фетиданинг қўлини ушлаб унга савол беради:

– О, маъбуда, тилагингни айт! Мен сенинг ҳар қандай илтимосингни ҳам бажаришга розиман — қўлимдан келса, бас.

Шунда Фетида дув-дув кўзёш тўкиб, ўгли Ахиллеснинг силоҳ-совутларидан айрилгани, жонажон дўсти Патроклнинг Ҳектор томонидан ўлдирилгани, Ахиллеснинг энди дўстига аза тутиб, кўксини захга бериб ётгани ва қотилдан интиқом олиш иштиёқида ёнаётгани ҳақида бирма-бир сўзлайди.

– Афсуски, – дейди маъбуда, – ўғлим жангга кира олмаяпти, зеро унинг силоҳ-совутлари йўқ. Шунинг учун, Ҳефест, Ахиллесга қурол-яроқ ясаб берармикансан, деб қошинга келган эдим.

Ҳефест Фетиданинг гапларини эшитиб, дарҳол унинг ўғлига қурол ясаб беришга рози бўлади.

— Ахиллес учун, — дейди у маъбудага, — гузалликда шундай ғаройиб қурол ва совутлар ясаб берайки, кўрганлар ҳайратда қолсин.

Ҳефест Ахиллесга даставвал қалқон ясайди. У қалқонни ғоят антиқа тасвирлар билан безайди. Қалқонни ясаб бўлгач, Ахиллеснинг гавдасига мос зирҳ, ундан кейин мисоли алангадек товланувчи, чўққисига олтин тож қадалган зилдек оғир дубулга ва юмшоқ қалайдан пойзирҳ ҳам тайёрлайди.

Ҳефест буларнинг барини Фетидага олиб бориб тутқазади. Шунда маъбуда бу силоҳ-совутларни ўглига тезроқ етказмоқ учун Олимпдан заминга худди лочиндек парвоз қилади.

АХИЛЛЕС АГАМЕМНОН БИЛАН ЯРАШИШ

(Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Фетида олиб келган силоҳ-совутларини ўглига кўрса-тиб, унга таскин беришга уринади.

Ахиллес денгиз соҳили ёқалаб бораркан, ҳаммани халқ йиғинига чақиради. Бутун юнон лашкари Агамемноннинг чодирини олдидаги майдонга тўпланади. Бу ерга Одиссей билан Диомед ҳам оқсоқланиб етиб келишади. Оғир жароҳатдан азобланиб ётган Агамемнон ҳам чодиридан чиқади. Барча халқ тўпланиб, майдонга жимлик чўккач, Ахиллес Агамемнонга ярашишни таклиф қилади. У ҳаммани тезроқ трояликлар билан жанг қилишга шоширади. Юнонлар Ахиллес билан Агамемнон уртасидаги адоват барҳам топганини эшитиб суюниб кетадилар. Шунда Агамемнон ўрнидан туради; у айбини бўйнига олади, адоват маъбудаси мени йўлдан оздирган эди, деб эътироф этади. У, ярашсам бераман, деб ваъда қилган армугонларини ҳозирнинг ўзида Ахиллесга олиб келиб топширишни буюради. Лекин Ахиллесга ҳеч қандай тўхфа, армугон керак эмас эди. У фақат жангни, Ҳектордан қасос олишни ўйлар, шу боис барчани жанггоҳга даъват этарди. Бироқ Одиссей ҳозирча жангни бошлашни пайсалга солиб туришга Ахиллесни кун-

диради. У Агамемнон чодирдан Ахиллестга аталган совгаларни олиб чиқади. Қаҳрамонлар эса, унинг олдига асираларни ва Брис қизини етаклаб келишади.

Кейин ҳамма чодир-чодиригатарқалади. Мирмидонлар эса Агамемноннинг совгаларини кутаришиб, ўз кемалари томон равона бўлишади. Ахиллес ҳам улар билан бирга кетади.

АХИЛЛА ТРОЯЛИКЛАРГА ҚАРШИ ЖАНГГА КИРАДИ

(Ҳомернинг “Илиада” достони бўйича баён қилинади)

Юнон қўшинининг дасталари бирин-кетин қароргоҳдан чиқа бошлайдилар. Улар сонсиз-саноқсиз эди. Дубулгалар, найзалару қалқонлар қуёш шуъласида товланади. Қўшин оёғи остида денгиз соҳили ларзага келади. Пелей ўғли Ахилл ҳам қуроллана бошлайди. У Ҳефест ясаган совутларни кияди, шамшир тасмасини елкасига осади, тўлин ойдек порлаб турувчи қалқонини, яна сандиқда ётган маҳобатли найзасини ҳам қўлига олади (бу найза билан фақат Ахиллнинг ўзи жанг қила олиши мумкин эди), кейин бошига мисоли юлдуздек порловчи дубулгани кияди-да, чодирдан чиқади. Унинг кўзларидан ўт чақнар, юраги эса ҳануз теран андуҳдан изтироб чекарди. Ахиллеснинг отларини жангаробага қўшадилар. Шунда у жангаробага чиқиб, отларни жанггоҳ сари елдиради. Бу аснода юнонлар жанг майдонида саф тортиб, Троя яқинидаги тепаликни эгаллаган трояликларга қарши ҳужумга ўтган эдилар.

Олимпда эса чақмоқдор Зевс маъбуда Фетидага барча тангри ва маъбудаларни илоҳий кенгашга чақиришни амр этади. Ҳамма тангрилар, ҳаттоки дарё ва irmoқларнинг маъбудаларию чашмаларнинг санамлари ва маъбудаларигача Зевс қўшқига йигиладилар.

— Энди мен, — дейди чақмоқдор тангри мажлисга тупланганларга юзланиб, — заминда бораётган муҳорабага аралашмайман, фақат Олимп чўққисида ўтириб уни кузатажакман. Аммо сизлар ўз майлингизга қараб,

юнонлар ёхуд трояликлар тарафида жанг қилишингиз мумкин.

Бу илоҳий каломдан сўнг барча тангри ва маъбудалар дарҳол заминга учиб тушдилар. Маъбудалардан Ҳера билан Афина-Паллада, тангрилардан Посейдон, Ҳермес ва Ҳефестлар юнон тарафига ўтадилар, маъбудалар: Афродита, Артемида ва Латона, тангрилар: Арес билан Аполлон ҳамда дарё маъбуди Ксанф трояликларнинг ёнини ола бошлайдилар.

Олимплик тангрилар қўшинларга яқинлашиши билан маъбуда Эрида икки ўртада низо қўзғайди. Афина-Паллада юнон лашкари узра учиб ўтаркан, даҳшатли наъра тортади. Бу наърага жавобан қарши ёқдан Ареснинг бўрон увиллашини эслатувчи ҳайқириги янграйди. Икки қарама-қарши тараф тўқнашади. Зевс момақалди роғи гумбуллаб осмон-фалакни титратади. Тангри Посейдон бутун рўйи заминни ларзага келтиради. Юксак тоғлар этагидан то чўққисигача тебрана бошлайди, муаззам Трояда зилзила туради, юнон кемалари зирилайди. Марҳумлар руҳи салтанатининг ҳукмдори Аид даҳшатга келади. У, агар ер ёрилса, зулмат салтанатининг ёруғ жаҳонга намоён бўлишидан қўрқиб, ўтирган тахтидан сапчиб туриб кетади. Зеро, наинки фоний бандалар, ҳатто боқий тангрилар ҳам бу мудҳиш салтанатни кўрганда баданлари жимирлаб кетишини Аид яхши биларди. Жанг бошланади. Ахиллес паққос Ҳектор билан тўқнашиш иштиёқида ёнар эди.

У қаҳру газаб билан жангга отилади, кўзлари олазарак бўлиб Ҳекторни қидираркан, йўл-йўлакай жуда кўп қаҳрамонларни маҳв этади. Гап шундаки, тангри Аполлон Ҳекторнинг Ахиллга ҳамла қилишига йўл қўймаётган, унга ўз қўшинининг орқасида жанг қилишни амр этган эди. Бу пайт Ахилл найза отиб, Полидорни ер тишлатади. У Троя шоҳи Приамнинг тирик қолган ўтиллари ичида энг кичиги эди. Ҳектор ўз укасининг ҳалок бўлганини кўриб, Аполлоннинг ўғитини унутади ва Ахилл жанг қилаётган ерга отилади. Ахилл Ҳекторни кўради-ю пуртахдид кўзлари қувончдан чақнаб кетади.

– Э, мана бу ёқда экан-ку юрагимни теран андуҳ билан заҳарлаган қотил! – дейди Ахилл. – Қани, яқинроқ кел, сени тезроқ Аид салтанатига равона қилдирай.

Аммо Ҳектор Ахиллга бундай жавоб қилади:

– Қай биримиз равона бўлишимиз ҳали маълум эмас. Гарчи мен сенчалик қудратли бўлмасам ҳам, Ахилл, бугун ким маҳв бўлиши ёлғиз худоларгагина аёндир. Шунки билки, менинг ҳам найзам ўтқирдир.

Ҳектор шундай деб туриб найза отади. Лекин Афина-Паллада ўз нафаси кучи билан найзани қайтаради ва у Ахиллнинг оёғи остига келиб тушади. Энди Ахилл Ҳекторга ташланади, аммо шу чоғ Аполлон ёрдамга етиб келиб, Ҳекторни зулмат пардасига ўрайди. Ахилл Ҳекторга кетма-кет уч қарра ҳамла қилади, лекин ҳар гал унинг найзаси қора булутга санчилади. У тўртинчи марта ҳамла қилар экан, шундай деб даҳшатли наъра тортади:

– Сен, кўппак, яна ўлимга чап бердинг! Бу гал ҳам сени Аполлон қутқариб қолди. Лекин, агар тангрилар ичида менинг ҳам пушти паноҳим борлиги рост бўлса, ҳадемай сени албатта маҳв этгум.

Шундан сўнг Ахилл газабланганча, жанггоҳдаги бошқа троялик қаҳрамонларга ҳужум қилиб, найзаси билан уларнинг кўпини ер тишлатади. Троя сарбозларидан кўпчилиги паноҳ излаб ўзларини Аскамандр дарёсига отадилар. Бунинг натижасида дарёда кучли тўлқин кўтарилади. Баъзилар дарёдан сузиб ўтиб, жон сақламоқчи бўладилар, бошқа бировлар ўзларини тикка кесиб тушган баланд қиргоқ панасига оладилар. Ахилл шамширини ялангочлаб, ўзини Аскамандрга ташлайди ва қочаётган трояликларни пайдар-пай қира бошлайди. Шунда дарё маъбуди Ксанф дарё қаъридан туриб баралла ҳайқиради:

– О, Ахилл! Сен трояликларни менинг сувимдан ҳайдаб чиқар, уларни сувда эмас, очиқ далада қийрат! Уларнинг сувимга оққан жасадлари тўгон бўлиб денгизга бориб қуюлишимга имкон бермаётир. Трояликларни менинг ўзанимда ўлдиришдан ўзингни тий!

– О, Ксанф! – деб жавоб қилади Ахилл дарё тангрисига.
– То трояликларни Трояга қувиб кириб, Ҳектор билан жанг қилмагунимча, уларни пашшадай қиравераман!

Шундан кейин Ксанф наъра тортиб тангри Аполлонга юзланади:

– О, чўнгмерган тангри! Сен чақмоқдор Зевс амрини бажаряпсан. Ахир у сенга, тоғу тошлару дала-даштлар зулмат пардасига бурканмагунча трояликларни муҳофаза қил, деб буюрмаганмиди?

Аскамандр дарёси қаттиқ тўлқинланади ва даҳшатона шовулаганча, ўлганларнинг жасадаларини қиргоққа чиқариб таплай бошлайди, тирикларни эса, дарё тангриси соҳилдаги горга яширади. Сувга сакраган Ахиллнинг чор атрофида тўлқинлар кўпириб, уни домига тортмоқчи бўладилар. Ахилл дарёдан отилиб чиқиб кенг дала томон югуради. Аскамандрнинг даҳшатли доғаси уни сувга чўктирмоқчи бўлиб, орқасидан қувиб боради. Лойқаланган пўртана мисоли тоғдек кўтарилади. У Ахиллни ҳар томондан чор девордек қуршаб ола бошлайди. Маъбуда Ҳера Пелейзодага ўлим таҳлика солаётганини кўриб қўрқиб кетади ва дарҳол ўгли — тангри Ҳефестни Ахиллга ёрдам бергани юборади. Шу заҳоти далада улкан аланга кўтарилади. Ахилл маҳв этган трояликларнинг жасадалари ловулаб ёна бошлайди. Сув босган дала зумда қурийди-қолади. Шунингдек, Ҳефест дарёга ҳам ўт қўйиб юборади.

Оловнинг ҳароратидан сув биқирлаб қайнайди. Дарё оқишдан тўхтайдди. Тангри Ксанф, ўглингни ҳовуридан тушир, деб Ҳерага илтижо қилади ва энди ҳеч қачон трояликларга ёрдам бермайман, деб қаттиқ қасам ичади. Ҳера тангри Ҳефестни Олимпга қайтаради, олов ўчади.

Энди худолар уртасида кучли нифоқ бошланади. Улар шиддат билан жангга кирадилар. Замин уларнинг пойи остида инграйди. Тангриларнинг бир-бири билан жанг қилаётганини кўрган Зевс кулиб юборади. Уруш худоси Арес маъбуда Афина-Палладага ташланади: Диомед уни шу маъбуданинг ёрдами билан жароҳатлаган эди, энди

Арес Афинадан қасд олиш иштиёқида ёнарди. Мана, у маъбуданинг эгидасига (қалқонига) найза отади, аммо найза эгидани тешиб ута олмайди. Афина каттакон харсанг олиб Аресга отади. Харсанг тангрининг бўйнига бориб тегади. Ареснинг совутлари бу зарбадан жаранглаб кетади, боши чанг-тузонга бурканади. Муҳаббат маъбудаси Афродита Аресга ёрдамга келади ва уни жанггоҳдан олиб чиқиб кетмоқчи бўлади. Лекин Афина найза отиб бу маъбуданинг кўксини жароҳатлайди, Афродита ерга қулайди. Денгиз худоси Посейдон Аполлонни яккама-якка жангга даъват этади. Лекин чўнгмерган худо у билан олишишдан бош товлайди. Зеро, у зилзилакор Посейдонга қарши қўл кўтаришдан ҳайиқади. Маъбуда Артемида жангдан юз ўтирган оғаси Аполлонга маломат қила бошлайди. Бу маломатни эшитиб қолган сармаъбуда Ҳера Артемиданинг билагидан маҳкам ушлаб, камонини тортиб олади ва шу камон билан навниҳол маъбудани савалайди. Артемиданинг садоғидаги ўқлар сочилиб кетади ва у юм-юм йиғлаганча жанггоҳдан қочади. Маъбуда Латона қизининг ерда ётган камонини кўтаради, ўқларини териб олади-да унинг орқасидан кетади. Бу аснода Артимидида Олимпга парвоз қилади ва аччиқ-аччиқ йиглаб, Ҳера мени таҳқирлади, деб Зевсга нола қилади. Қолган тангри ва маъбудалар ҳам, баъзилари зафар қучганидан мағрур бўлиб, баъзилар алам ва ғазаб билан Олимпга қайтадилар. Аполлон эса, дарҳол Трояга парвоз қилади: тагин юнонлар, тақдири азалга зид ўлароқ, Троя деворини бузиб шаҳарни вайрон қилишмасайди, деб қўрқарди у.

Балаңд минорада турган кекса шоҳ Приам майдонда Ахиллни кўриб қолади. У трояликларни тирқиратиб қувиб келарди. Шоҳ:

– Қопқани очинглар, токи трояликлар шаҳарга кириб ўзларини панага олсинлар! – деб амр этади.

Жанг-жадалда ҳориб толган сарбозлар шаҳар деворига чиқиб олиб, чанқоқларини қондирадилар, терларини артадилар. Жанг майдонида ёлғиз Ҳектор қолади. У Аскей қопқаси бўсағасида гуё беаёв қисмат даъвати сеҳрлаб қўйгандек тош қотиб турарди.

АХИЛЛА ҲЕКТОР БИЛАН ЯҚИНЛАШАДЫ-ЯҚИН ЖАНГ ҚИЛАДИ

(Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Ахилл Троя қалъаси томон худди куз осмонида порлаб турувчи Сириус юлдузидек чақнаб югуриб келарди. Фоний бандалар бу юлдузни пажми завол деб юритардилар, зеро у одамларга бадбахтлик олиб келарди. Троя томон яқинлашиб келаётган Ахиллни кўриб, қўрқиб кетган мўйсафид Приам, тезроқ шаҳарга кир, ўғлим, деб Ҳекторга илтижо қилади.

Кекса малика Ҳекуба ҳам ўқсиб йиглаб, ўглига шундай тавалло қилади:

— Нуридийдам, тезроқ қўргонга кир! Ёдингдами, мургаклигингда сени эркалаб, оқ сут бериб аллалаганларим? Наҳотки энди менинг кўз олдимда сени, қўзичоғим, маҳв этсалар-у бошинг узра аза тутиб кўзёш қилиш онаизорингга ҳам, завжанг Андромахага ҳам насиб этмаса, наҳотки сенинг жисминг мирмидонлар қароргоҳидаги қутурган итларга ем бўлса?

Бироқ Ҳектор Ахиллни шу ерда қарши олишга қатъий аҳд қилади. У кўксида қалқон билан деворга суяниб ганимини кутади. Энди у Ахилл билан жанг қилишдан бош товлай олмасди.

Мана, Ахилл яқин келиб қолди. Шунда Ҳекторнинг вужудини қўрқув қамрайди ва Пелейнинг пурважоҳат ўғлидан қочиб, Троя қалъасини гир айлана бошлайди. Ахилл уни мисоли қуюндек қува кетади. Бу икки қаҳрамон Аскамандр чашмаси ёнидан тўртинчи марта чопиб ўтишганида, чақмоқдор Зевс олтин тарозунинг икки палласига иккита ажал қуръасини ташлайди. Қуръаларнинг бири Ахиллники, иккинчиси — Ҳекторга тегишли эди. Мана, Ҳекторнинг қуръаси қўйилган палла пасайиб, Аиднинг зимистон салтанатигача тушиб боради. Буни кўрган тангри Аполлон Ҳекторни хафа қилишдан ўзини четга олади, Ахилл ёнига эса, бу пайт маъбуда Афина-Паллада яқинлашади. У диловар йигитга югуришдан тўхташни амр этади ва бу сафар Ҳектор

устидан зафар қозонажагини башорат қилади. Маъбуда Ахиллга шундай ваъда қилиб, ўзи Ҳекторнинг иниси Деифобнинг қиёфасига киради-да Ҳекторга юзланиб, уни Пелейзода билан олишишга кўндиради ва ўзим сенга ёрдам бераман, деб ваъда қилади. Ҳектор югуришдан тўхтайдди. Қаҳрамонлар юзма-юз тўқнашишади. Биринчи бўлиб Ҳектор рақибига юзланади:

– О, Пелейзода, бас, энди сендан ўзимни олиб қочмайман! Майли, жанг қилайлик, кўрамиз, сен ўлдирармикинсан мени, ё мен зафар қучармиканман. Лекин, кел, жанг олдидан худоларни шохидликка даъват этайлик! Онт ичиб айтаманки, агар чақмоқдор тангри менга зафар ато этса, сенинг жасадингни хўрламайман. Сен ҳам шу шартга амал қил.

Лекин Ахилл унга жавобан шундай дағдаға қилади:

– Йўқ, о, манфур ганим! Пеш қилма менга шартингни! Яхшиси, бутун куч-қудратингни йиг, ҳарб ишида эришган жамики маҳоратингни ишга сол. Зеро, жон сақлашга ҳеч бир имконинг қолмади! Бугун мен дўстим Патриоклнинг ҳамда сен маҳв этган ўзга ёру биродарларимнинг хунини олгум сендан.

Метинбилак Ахилл шундай деб туриб, Ҳекторга найза отади. Ҳектор энгашиб ажалкаш найзага чап беради. Энди Ҳектор найзасини Ахилл қалқонининг қоқ ўртасига уради. Лекин найза тангри Ҳефест ясаб берган қалқонга худди енгил таёқчадек урилиб, бир четга учиб кетади. Ҳекторда бошқа найза йўқ эди. Шунда у эсанкираб қолади ва баралла овоз билан Деифобни ёрдамга чақиради. Аммо Деифоб гойиб бўлган эди. Шундагина у ўзининг Афина-Паллада томонидан алданганини ва энди ўлиши муқаррар эканлигини англайди. У шамширини гилофидан сугуриб, Ахиллга ташланади. Ахилл ҳам Ҳекторга ҳамла қилади ва бақувват қўлидаги найза билан унинг ҳалқумини жароҳатлайди. Ҳектор ўлим талвасасида ерга гурсиллаб қулайди. Энди музаффар Ахиллга зўр-базўр бир неча сўз айтишгагина мажоли қолган эди унинг:

– Утинаман сендан, Ахилл, жасадимни мирмидон кўппакларига ташлаб хўрлама, уни отам билан волидамга қайтариб бер-у эвазига улардан оғзингга сиққанча товон талаб қил.

– Йўқ! – деб жавоб қилади унга Ахилл. – Сен, ман-фур кўппак, бекорга ёлборяпсан! Ҳаттоки энг бебаҳо туҳфалар олиб келиб, олдимда тоғ-тоғ қилиб уйиб ташлашганда ҳам, ҳеч ким сенинг жасадингни хомталаш қилаётган итларни қувиб юбормагай! Бинобарин, падаринг Приамга ҳам, волиданг Ҳекубага ҳам жасадинг устида аза тутиб кўзёш қилиш насиб этмагай!

Жони узилаётган Ҳектор Ахиллга шундай дейди:

– Илтижомга қулоқ осмаслигингни билардим! Зеро, сен кўксингда юрак деб олиб юрган нарса юрак эмас, бир парча тошдир. Лекин худолар газабидан кўрқ! Ул газабга дучор бўлишинг аниқ! Ҳали Аскей қопқаси бўсагасида иним Парис сени тангри Аполлоннинг мадади билан маҳв этажак.

Ҳектор ўлади. Унинг руҳи марҳумнинг талх қисматидан зор-зор нола чекиб, сим-сиё Аид салтанатига учиб кетади.

Ахилл барча юнонларни ёнига чақиради. Улар ерда узала тушиб ётган Ҳекторнинг маҳобатли бўйи бастива кўркам жамолига ҳайрат билан боқадилар. Кейин уларнинг ҳар бири Ҳектор жасадига бир-бир найза санчиб оладилар. Энди Ҳекторга ҳамла қилиш осон эди.

Ахиллнинг кўнглига ножоиз бир фикр келади. У мурданинг тўпигидан товонига ўтган пай оралигини тешиб, бу тешиқдан чайир тасма ўтказадиде, тасманинг иккинчи учини жангаробага боғлайди. У Ҳектордан ечиб олган совутларни баланд кўтарганча, жангаробага сакраб чиқади ва отларни кенг майдондан чоптириб кетади. Майдон узра чанг-тўзон кўтарилади. Ҳекторнинг кўркам боши ўйдим-чўнқир ерларга урилиб судралиб бораркан, чангга ботиб унниқиб кетади.

Троя девори бошида Ҳекуба дилбандининг жасадини Ахилл хор қилаётганини кўриб, бу аламга чидай олмай кумушдек оппоқ сочларини юлади, бошидан ўртугини отиб ташлаб, кўксига мушт уриб фарёд чекади. Приам ҳам аччиқ-аччиқ кўзёш тўқади. Бутун трояликлар шоҳга жүр бўлиб уввос солиб йиғлайдилар. Шу чоғ трояликларнинг аянчли фарёдини Андронаха эшитади. У тикиб ўтирган каптасини ташлаб, қалъа девори томон отилади. Девор

бошига чиқиб, ўз шавҳари жасадининг Ахилл жангаробаси ортидан тупроққа қорилиб судралиб бораётганини кўради. Ҳекторнинг бахтиқаро завжаси бу машъум манзарани кўради-ю ҳушидан кетиб жориялари қўлига йиқилади. Унинг бошидан маъбуда Афродита армуғон қилган бебаҳо уртути сирғалиб тушиб кетади. Ҳушига келгач эса фарёд солиб йиглай бошлайди. Андромаханинг қалбини теран андуҳ чок қилаётган эди. Унинг атрофига тўпланган Троя аёллари ҳам унга жўр бўлиб нола қилишади. Троянинг буюк муҳофизи ҳалок бўлган эди.

ПАТРОКЛИНИНГ ДАФН ҚИЛИШ

(Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Юнонлар ўз кемалари олдига қайтадилар. Шунда Ахилл мирмидонларга Патроклнинг руҳини шод қилиш учун жангаробаларда марҳумнинг атрофидан уч карра айланиб ўтишни амр этади.

Ахилл Ҳекторнинг жасадини судраб келиб, ўлик Патрокл ётқизилган маофа тагига улоқтиради ва устига ҳеч нима ёлмай, шундай қолдиради. Сўнг Пелейзода ўз фуқароси — мирмидонларга катта зиёфат беради.

Ўзга юнон қаҳрамонлари ҳам тановул қилгани ўтирадилар, кейин эса, ҳамма ўз чодир-чодирига тарқалади. Ёлғиз Ахилл серталотум денгиз бўйида кўксини ерга бериб маҳзун оҳ уриб ётаверади. Ниҳоят, уни ҳам уйқу элитади.

Агамемнон эрта тонгда туриб, юнонларни Ида тоғининг ёнбағридан дафн гулхани учун ўтин кесиб келишга юборади. Юнонлар гулхан учун олиб келган ўтинларни денгиз соҳилида тоғ қилиб уядилар. Сўнг мирмидонлар Патроклнинг жасадини тантанали вазиятда шу уйилган шохлар устига маофада олиб чиқиб ётқизадилар. Улар Патрокл шарафига қанчадан-қанча қўйлар, қора молларни қурбонликка сўядилар ва уларнинг ёғи билан марҳумнинг бутун баданини мойлайдилар. Яна марҳумнинг теварак-атрофига асал ва мой тўлдирилган хумларни териб қўядилар. Бундан ташқари, Патрокл шарафига яна тўртта от билан иккита итни ўлдирадилар. Ахилл асир тушган ун икки нафар троялик йигитни ўз қўли билан ўлдиради.

Уларнинг жасадаларини ҳам гулхан учун уйилган шохлар устига ташлайдилар. Ҳекторнинг жасади эса шундоққина гулхан ёнида тупроққа қорилиб ётарди.

Дафн маросими учун ҳамма нарса шай бўлагач, Ахилл гулханни ёқади. Гулхан алангаси осмон-фалакка кўтарилиб, тун бўйи гуриллаб ёнади. Ахилл эса, қўшқадаҳдан гулханга май паймо қилиб, муттасил Патроклнинг руҳини чақириб туради.

Эрталабга бориб, бу улкан гулхан аста сўна бошлайди. Ҳолдан тойган Ахилл шу сўнаётган гулхан яқинида ерга ётиб ухлаб қолади. У юнон саркардаларининг гўнғир-гўнғир овозидан уйғониб кетади. Ахиллнинг илтимоси билан саркардалар май сепиб, гулханни ўчирадилар. Патроклнинг суяқларини териб, олтин хокдонга соладилар. Кейин оғочлардан чор девор тиклайдилар ва шу девор ичига хокдонни қўйиб, устига баланд қилиб тупроқ уядилар.

Дафн маросими ниҳоясида Ахилл марҳумнинг шарафига дабдабали уйинлар ўтказади. Уйинга қатнашган барча сарбозлар бебаҳо тўхфалар билан тақдирланади.

Уйинлар тугайди. Ҳамма ўз чодир-чодирига тарқайди ва салдан кейин бутун қароргоҳ маст уйқута гарқ бўлади. Фақат Ахиллгина бедор эди. Бул ғамзада паҳлавон дўстини қўмсаб ҳануз кўзёш қиларди. У соҳил ёқалаб узоқ вақт тентираб юради. Ниҳоят, қирмизиранг тонг отади, шу заҳоти у отларни жангаробага қўшиб, бадбахт Приамзоданинг жасадини ерга судраганча Патроклнинг қабри атрофини уч марта айланиб чиқади. Шундан кейингина у кўнгли таскин топиб, Ҳекторнинг жасадини тупроққа юзтубан отиб, ўз чодир сари равона бўлади.

ПРИАМ АХИЛЛНИНГ ЧОДИРИДА.

ҲЕКТОРНИ ДАФН ҚИЛИШ

(Ҳомернинг "Илиада" достони бўйича баён қилинади)

Ахиллнинг Ҳектор жасадини таҳқирлаётганини Олимпдаги тангрилар ҳам кўрадилар. Тангри Аполлон Ахиллдан қаттиқ газабланади. Кўпчилик тангрилар,

Ҳермес Ҳекторнинг жасадини ўтирласин, деган қарорга келадилар. Аммо маъбудалардан Ҳера ва Афина-Паллада, шунингдек, тангри Посейдон ҳам бунга рози бўлмайдилар. Ун бир кундирки, Ҳектор Ахиллнинг чодирини олдида бекафан тупроққа қорилиб ётарди. Шунда Аполлон тангриларга:

— Бу нима қилганингиз? Кун-уззикун Ҳекторнинг жасадини хўрлаётган, раҳм-шафқат, ор-номус нималигини унутиб қўйган Ахиллга мурувват кўрсатмоқдасиз-а! — деб маломат қилади.

Оқибатда Аполлон билан Ҳера жанжаллашиб қолади. Чақмоқдор Зевс жанжални босади. У Фетидани Ахилл ҳузурига юборишга қарор қилади. Фетида бориб, ўғлим, сен Ҳектор жасадини улкан ва бой товон эвазига падари Приамга топшираркансан — бу Зевснинг амри, деб Ахиллга тушунтириши лозим эди. Зеро тангри Зевс барча трояликлар ичида ҳаммадан ҳам шу бузург Ҳекторни кўпроқ эъзозлар эди.

Хаёлдек учқур Ирида кўз очиб юмгунча фурсат ўтмай, Фетида қошида намоён бўлади. Фетида Зевс амрига итоат этиб, ерга инади ва ўғлининг чодирига киради. У маҳзун Ахиллнинг ёнига ўтириб, меҳрибонлик билан сочларини силайди.

— Ўғлим, — дейди маъбуда, — Зевс ҳам, ўзга тангрилар ҳам сендан ранжимоқдалар, улар сенга беназир музд эвазига, Ҳекторнинг жасадини Приамга қайтариб беришни буюрдилар.

Қудратли Ахилл тангрилар амрига итоат этади. Бу аснода чақмоқдор Зевс тангрилар муждачиси Иридани Приам ҳузурига юборади. Шўрпешона қария ҳалок бўлган ўғлига аза тутиб, ҳўнг-ҳўнг йиғлаганча кўксини ерга бериб ётарди. Ирида чолнинг тепасига боради ва Зевс номи билан унга юнонлар қароргоҳига, Ахиллес ҳузурига улкан музд билан боришни амр этади. Ирида шоҳ Приамга, сени тангри Ҳермеснинг ўзи юнонлар қароргоҳига кузатиб боргай, деб ваъда қилади.

Приам муждакаш маъбуданинг сўзларини эшитиб ўрнидан туради, қасрга кириб, отларни жангаробага

қушишни ва совғалар учун яна бир аравани ҳозирлашни буюради. Сунг у кушкка кириб, ёнига завжаси Ҳекубани чақиртиради ва юнонлар қароргоҳига бормоқчи эканини айтади. Ҳекуба қўрқиб кетади ва эрига ёлбориб, зинҳор бора кўрма, борсанг, Ахилл сени ҳам ўлдиради, дейди. Лекин Приам завжасига тасалли бериб: "Мен Ахиллнинг ҳузурига олимпик тангриларнинг хоҳиши билан кетмоқдаман", дейди. У аравага беназир ва бебаҳо тўхфалар ортиб йўлга отланади ва жангаробага чиқиб отларга қамчи босади. Жангаробанинг олдида хачирлар қўшилиб, совғалар ортилган арава борарди. Ҳамма Приамни худди ўлимга кузатаётгандек орқасидан фарёд солиб йиғлаб қолади.

Приам кенг далага чиққанида, чақмоқдор Зевс унинг олдида тангри Ҳермесни юборади. Приам дарё бўйида тўхтаб, от ва хачирларни сўғораётган пайтда Ҳермес унинг қаршисида гоят ўктам йигит қиёфасида намоён бўлади. Приам уни кўриб, бу йигит мени ўлдириб молларимни торож қилгани келган-ов, деб ўйлаб қўрқиб кетади. Бироқ йигит қиёфасидаги Ҳермес ўзини Ахиллнинг навқари деб танитиб, Приамни қароргоҳга бехатар кузатиб қўймоқчи эканлигини айтади. Приам Ахиллнинг чодирини олдида етиб борганида эса Ҳермес қарияга ўзининг кимлигини ошкор қилади ва чодирга дадил кириб бораверишни буюради. Приам ҳеч кимга кўринмай чодирга киради ва Ахилл қаршисида тиз чўкиб, унга илтижо қилади:

— О, бузург Ахиллес! Ўз падари бузрукворингни кўз олдингга келтир: у ҳам мен сингари кексайиб қолган. Балки ҳозир унинг шахрини ҳам ёвлар қуршаб олгандиру, яқинида бечорага ёрдам қўлини чўзувчи биронта халоскор йўқдир. Вале мен падарингдан ҳам бадбахт-роқман; деярли барча ўғлонларимдан жудо бўлдим. Сен менинг энг буюк, энг азамат ўғлоним — Ҳекторни ҳам маҳв қилдинг. Мен шу ўғлимни деб кемангиз пойига келдим. Шўрпешона чолга раҳминг келсин! Беназир муздимни қабул қил. Нечоғлик бахтиқаро эканлигимни кўряпсан: фарзандларим қотилининг қўлини ўпишга мажбурман.

Шу гаплардан кейин Ахилл ҳам ўз падарини қўмсаб, аччиқ-аччиқ кўзёш қилади. Приам эса Ахиллнинг оёгига йиқилиб, ўз Ҳектори дардида тинмай йиғларди. Ниҳоят, Ахилл ўрнидан туради, у Приамни ҳам оёққа тургазиб, шундай дейди:

– О, бахтиқаро чол! Сен ҳаётингда кўп азобу уқубатларни бошингдан кечирибсан! Вале ўғилларингнинг қотили ҳузурига, яна бир ўзинг қандай юрак ютиб келдинг? Хуп, тинчлан, йигини бас қил. Қани, ўтир.

– Йўқ, Ахилл, – дейди унга Приам, – сен тўхфаларни қабул қилиб ол-у, ижозат бер, дилбандимнинг дийдорига кўзларим тўйсин.

Ахилл Приамга ўқрайиб қараб, шундай дейди:

– Аччигимни келтирма, чол! Ҳекторнинг жасадини қайтариб беришим лозимлигини ўзим ҳам биламан. Зевснинг иродаси шу. Жим бўл! Йўқса газабим қайнаб, илтижо қилувчига шафқат қил, деган Зевснинг ўтитини унутиб қўйишим мумкин.

Ахилл шундай деб чодирдан чиқиб кетади. Унинг фармони бўйича жориялар Ҳектор жасадини ювадилар, унга қимматбаҳо либос кийдирадилар. Сўнгра Ахиллнинг ўзи жасадни кўтариб, шинам безатилган маофага ётқизади. Ёр-дўстлари эса бу маофани мурда билан бирга кўтариб, аравага олиб чиқиб қўядилар. Ахилл шу ишларни бажариб бўлиб, чодирга қайтади ва қарияга, ҳамма нарса сафарга тахт, деб айтади. Сўнг дастурхон тузаб, чолни тановул қилишга даъват этади. Бул сернеъмат шомлик пайтида Приам худди тангрилардек кўркем ва салобатли Ахиллга маҳлиё бўлиб тикилади. Ахилл ҳам бу нуроний мўйсафиддан кўзини уза олмай унинг доно каломларини жон қулоғи билан тинглайди.

Овқатдан сўнг Приам, ўғли Ҳектор ҳалок бўлганидан буён ҳали ҳеч мижжа қоқмаганини айтиб, Ахиллдан бир оз мизғиб, куч йигиб олишга ижозат сўрайди. Приам тўшакка ётганида Ахилл ундан, Ҳекторни дафн қилиш учун неча кун керак бўлишини сўрайди. Приам дафн маросими учун **ун** кун муҳлат сўрайди. Ахилл шу **ун** кун мобайнида ўзи ҳам уруш қилмасликка, юнонларни ҳам

жангга киришдан тўхтатиб туришга сўз беради. Ахил қарияга далда бермоқ учун, унинг қўлини лутф ила сиқади ва у билан хайрлашади.

Тонг чогида Приам Трояга яқин келиб қолган эди. Уни биринчи бўлиб Кассандра кўради, у акасига аза тутиб, шундай оҳ урадики, унинг бу ноласи бутун трояликларни ларзага келтиради. Халқ Троя қопқаси олдида тўпланади. Ҳекуба билан Андромаха ҳаммадан олдинга ўтишиб, дод солиб йиғлаганча сочларини юлишади. Оломон ҳам уларга жўр бўлиб юм-юм йиғлайди ва Ҳекторнинг жасади ётган аравага яқинроқ боришга интилади. Лекин халқ Приамнинг каломига қулоқ осиб, маофа қўйилган араванинг Трояга кириши учун йўл очади.

Андромаха фарёд чекиб йиғлайди — у ўзининг яккаю ёлғиз ҳимоячиси — эрига аза тутарди. Энди у Троянинг вайронага айланишини, юнонлар троялик барча хотин-халажни асира этиб, ўз юртларига олиб кетишларини биларди. Ҳекуба ҳам нуридийдасига аза тутиб, бўзлаб йиғлайди.

Елена оҳ уриб нола чекади. У ҳеч қачон Ҳекторнинг оғзидан таъна, ҳақорат эшитмаганди. Бильакс, у ҳамиша хушмуомалалик билан Еленанинг ёнини оларди. Шу Ҳекторнинг ҳомийлиги туфайли, Еленани саройда ҳеч ким хафа қилмасди. Мана энди у бутун Трояда биттаю битта бўлган ҳабибидан жудо бўлди. Эвоҳ, бу ерда уни Ҳектордан ўзга ҳамма ёмон кўради.

Приам дафн гулхани учун ўтин тайёрлашни буюради. Троя аҳли тўққиз кун мобайнида муттасил Ида тогидан ўтин ташийди. Ўнинчи кунга ўтганда Ҳекторнинг жасадини тоғдек уйилган оғочлар устига олиб чиқиб қўядилар ва гулханни ёқиб юборадилар. Гулхан ёниб бўлгач, марҳумнинг хокини йиғиб, олтин хокдонга соладилар, хокдонни лаҳадга қўйиб, уни тош тахталар билан ёпадилар, сўнг тошлар устига тупроқ тортадилар. Қабр устига тоғдек баланд қилиб тупроқ уяётган чоғларида соқчилар, тагин юнон лашкари тасодифан бостириб келмасин, деб ҳушёр турадилар. Дафн маросими тугагач, Приам бутун элга маърака оши беради.

АМАЗОН АЁЛЛАР БИЛАН ЖАНГ.

ПЕНФЕСИЛИЯ

(Овидийнинг "Қаҳрамон аёллар" ва Вергилийнинг "Энеида" дostonлари бўйича баён қилинади)

Ҳекторнинг ўлиmidан сўнг Троянинг бошига огир кунлар тушади. Шаҳар аҳли ўзининг энг қудратли ҳимоячисидан жудо бўлган эди. Трояда Ахилл билан яккама-якка жангда беллашишга юраги дов берадиган азамат йўқ эди энди. Бу азим шаҳарнинг куни битиб қолгандек туюларди ҳаммага. Худди шу пайт кутилмаганда трояликларга мадад кучи етиб келади.

Ўз маликалари Пенфесилия бошчилигида довюрак суворалар — амазон аёллар олис ўрмондан учқур отларда Трояга ёрдамга келадилар. Пенфесилия кунларнинг бирида шикор пайтида беҳосдан ўз синглисини ўлдириб қўйган эди. Бул қотиллик маъбуда Артемидани қаттиқ газаблантиради. Шу боис Пенфесилия юнонлар билан жанг қилиб, гуноҳини ювмоқчи бўлади. У трояликларга мадад бериш билан уларнинг пуштипаноҳи Артемиданинг шафқатига мушарраф бўлмоқчи эди. Ареснинг иқтидорли қизи Пенфесилия, Юнонистоннинг барча шавкатли қаҳрамонларини Троя бўсагасидан қувиб маҳв этгум, барча кемаларига ўт қўйиб юборгум, деб керилади. Трояликлар амазон аёлларни зўр шоду хуррамлик билан қарши оладилар. Шоҳ Приам Пенфесилияни ўз қизидай кутиб олади, унинг шарафига улкан зиёфат беради.

Эртаси куни обдор совутлар кийиб, ажиб силоҳлар таққан амазон аёллар Троя қўшинига бош бўлиб юнонларга қарши жанг бошлайдилар. Энди мудҳиш қонли муҳораба авжга минади. Пенфесилия ўз суворалари — амазон аёллар билан юнонлар сафини мисли даҳшатли қуюндек ёриб кириб, ул қаҳрамонларни пайдар-пай маҳв эта бошлайди. Юнонлар ларзага келиб, орқага чекинадилар. Пенфесилия уларни то баҳрий кемалар турган бандаргоҳгача сиқиб боради. Амазон аёлларнинг

зафар қозониши аниқ бўлиб қолган шу дамда, бирдан Ахилл билан Теламонзода Аякс юнон қушинига ёрдамга етиб келишади. Улар бу жангда иштирок этмаётган эдилар, чунки икковлари ҳам қадрдон дўстлари Патроклнинг қабри ёнида кўкракларини ерга бериб, оҳ чекиб юм-юм йиглаб ётардилар. Бу икки қаҳрамон яқинлашиб келаятган жанг овозини эшитиб, жадал қуролланадилар ва мисоли иккита йиртқич шердек жанггоҳ сари отиладилар. Шунда, амазон аёллар ҳам, трояликлар ҳам бу икки паҳлавоннинг зарбасига дош бера олмайдилар. Бирдан Пенфесилиянинг кўзи иқтидорли Ахиллга тушади ва унга қарши мардона қамал қилади. У Ахиллга найза отади, аммо найза Ахиллнинг қалқонига бориб урилиб, чил-чил синади. Ахиллеснинг газаби қайнаб, ағёр аёлга ҳамла қилади ва унинг кўксини яралайди. Пенфесилия бор кучини йигиб, шамширини яланғочламоқчи бўлади, лекин Ахилл найза отиб, ҳам Пенфесилияни, ҳам у минган отни бир йўла маҳв қилади. Пенфесилия ўзи минган от билан бирга ерга қулайди. Ахилл унинг бошидан дубулғасини ечиб олади. Бир қарашдаёқ у жанг худоси Ареснинг қизини танийди ва унинг гайритавсиф ҳусну жамолини кўриб лол бўлиб қолади. Ҳалок бўлган Пенфесилияни гўзалликда маъбуда Артемидага қиёс қилса бўларди. Ахилл ўз қўли билан маҳв этган бу соҳибжамол қиз тепасида теран андуҳга ботиб турганида бу ерга Терсит келади. У Ахиллнинг жигига тегиб, марҳума Пенфесилияга қайгураётгани устидан кулади ва жасад тепасига келиб, унинг кўзига найза санчади. Бу бадкорликдан қаттиқ даргазаб бўлган Ахилл қулочкашлаб туриб Терситнинг юзига тарсаки уради ва шу бир зарба билан уни ўлдириб қўяди.

Шундан кейин, Ахилл Пенфесилиянинг жасадини оҳиста кўтариб, жангтоҳдан олиб чиқади. Юнонлар Пенфесилиянинг, шунингдек, ҳалок бўлган яна ўн иккита амазон аёлнинг жасадини қурол аслаҳалари, совутлари билан бирга трояликларга топширадилар, трояликлар дабдабали мотам маросими уюштириб, марҳумаларнинг жасадларини гулханда куйдирадилар.

Ахилл эса Лесбос оролига йўл олади. Ўша ерда у тангри Аполлон билан маъбуда Артемидага ҳамда уларнинг онаси Латонага бисёр қурбонликлар бахшида қилиб, Терситнинг қонини тўкиб, ботган гуноҳидан фориг қилишларини илтижо қилади.

ЭПИКИЛАР ЁИЛИ ЖАНГ.

МЕМНОН

(Ҳомернинг "Одиссея", Гесиоднинг "Теогония" ва Вергилийнинг "Энеида" дostonлари бўйича баён қилинади)

Пенфесилиянинг ўлиmidан кейин юнонлар ҳужумини даф қилиш трояликлар учун яна мушкуллашади. Лекин кутилмаганда уларга яна мадад кучлари етиб келади. Бутун замин теграсини ураб олган мўйсафид ва бепоён, серталотум Океан соҳилидан Мемнон Трояга тонг маъбудаси Эос билан Тофоннинг ўгли ва Приамнинг қариндоши эди. Фоний бандалар орасида биронта ҳам зот гўзалликда унга тенг кела олмас эди. У тангри Ҳефест ясаб берган олтин совутларида Троя лашкари орасида мисоли чўлпон юдузидек порлаб турарди.

Мемнон Ахилл учун муносиб рақиб эди. Яна Троя девори тагида қақшатқич жанг авжга минади. Троя қўшини олдида Мемнон, юнон лашкари олдида Ахилл жанг қиларди. Лекин у Мемнон билан тўқнашишдан ўзини олиб қочаётган эди. Чунки у, агар Мемнонни маҳв этса, ўзи ҳам тезда Аполлоннинг қаттол ўқидан ҳалок бўлажагини яхши биларди. Мана, Мемнон кекса Несторга ҳамла қилади.

Нестор отларини орқага буриб, Мемнон ҳужумидан қочиб қутулмоқчи бўлади. Аммо бу пайт Парис ўз камони чилласини таранг тортиб ўқ узади ва Несторнинг отларидан бирини яралайди. Ўзининг ҳалокат ёқасида турганини ҳис қилган Нестор ўгли Антилохни ёрдамга чақиради. Садоқатли ўтил ўз отасига ёрдамга отилади. У отасининг Мемнон қўлида ўлишига йўл қўйгандан кўра, ҳалок бўлишни афзал кўради ва улкан бир харсангни кутариб Мемнонга отади.

Лекин Мемноннинг бошидаги тангри Ҳефест ясаб берган дубулга унинг жонига оро киради. Мемнон Антилохнинг кўксига найза санчади ва қалби чок бўлган ўғил тил тортмай ўлади — у ўз жонини фидо қилиб, азиз падарини ўлимдан сақлаб қолганди. Ўғлининг ҳалок бўлганини кўрган Нестор аччиқ-аччиқ кўзёш тўқади. Мемнон эса, бу пайт Антилохнинг совутларини ечиб олишга уринади. Бу ҳолни кўрган Нестор ўғлининг жасадини муҳофаза қилишга отилади. Юнонлар билан занжилар Антилохнинг жасади устида жон олиб, жон бериб олишадилар. Нестор иқтидорли Ахиллни ёрдамга чақиради. Ахилл Антилохнинг ҳалок бўлганини эшитиб даҳшатга келади. Чунки у Антилохни жонидан ортиқ яхши кўрар эди. Унинг Патроклдан кейинги эъзозли дўсти — Антилох эди. Ахилл Мемноннинг ўлиmidан кейин сал вақт ўтар-ўтмас, ўзи ҳам ҳалок бўлиши муқаррарлигини унутиб қўйиб, жангга отилади. Яқинлашиб келаётган Ахиллни кўрган Мемнон унга қарата улкан харсангтош отади, лекин тош Ахиллнинг қалқонига урилиб, анча нарига учиб тушади. Ахилл эса, найза билан Мемноннинг елкасини жароҳатлайди. Мемнон яраланганига парво қилмай, ўзи ҳам Ахиллнинг қўлини яралайди. Шундан сўнг бу икки паҳлавон қиличларини яланғочлаб бир-бирларига ҳамла қиладилар. Икковлари ҳам куч-қудратда тенг, икковлари ҳам маъбудазода, икковларининг устида ҳам Ҳефест ясаган совут-силоҳлар ярақларди. Қаҳрамонлар кўксиларини қалқонлар билан тўсиб олишарди. Бу яккама-якка жангни юксак Олимпдаги худолар кузатиб ўтирардилар. Бу икки қаҳрамоннинг оналари маъбуда Эос билан маъбуда Фетида, ҳар бири Зевсга илтижо қилиб, ўз ўғлонини паноҳида асрашни тавалло қиларди. Шунда Зевс қўлига олтин тарозуни олиб, унинг паллаларига икки қаҳрамоннинг қисматини қўйиб тортади. Мемнон қисмати солинган палла пастга тортиб кетади — у Ахиллнинг қўлидан ажал топмоғи лозим эди. Маъбуда Эос юм-юм йиғлай бошлайди: у эрка ўғлонидан жудо бўлаётган эди. Мана, ниҳоят Ахилл ўзининг залвар найзасини Мемноннинг кўкрагига ботиради. Мемнон ёруғ жаҳондан кўз юмади. Мотамсаро маъбуда Эос

андухга ботиб, қора булутларга бурканади. Шунда у жанг майдонига ўз ўтиллари — шамол худоларини юборади. Улар Мемноннинг жасадини ҳавога кўтариб, олис Эсеп дарёсининг соҳилига олиб кетадилар. Бу ерда навниҳол санамлар марҳумга аза тутадилар ва қабри устига дахма тиклайдилар.

Занжиларни эса худолар қушларга айлантирадилар. Шундан буён улар ҳар йили Эсеп соҳилига, Мемноннинг қабрига учиб боришиб, ўз подшоларига аза тутарканлар.

Юнонлар навқирон Антилохни иззат-икром билан дафн қилиб, унинг хокини кулдонга солибдилар ва кейинчалик Ахилл билан Патроклнинг хоклари қўйилган қабрга қўйибдилар.

АХИЛЛЕСНИНГ ЎЛИМИ

Ахиллес трояликлардан қаттиқ газабланади, Патрокл билан Антилохнинг ўлими учун улардан даҳшатли ўч олмоқчи бўлади. У мисоли қутурган шердай жанг қилиб, Троя мардларини пайдар-пай маҳв эта бошлайди. Ниҳоят, трояликлар шоша-пиша орқага чекинадилар ва Троя қопқаси ичига яширинадилар.

Газабнок Ахилл трояликларни таъқиб қилиб, то Аскей дарвозаси бўсағасигача қувиб боради.

Агар тангри Аполлон трояликларнинг жонига оро кирмаганида борми, Ахилл муқаддас Трояга бостириб кириб, уни кунпаякун қилиши турган гап эди. Тангри мудҳишона наъра қилиб Ахиллнинг йўлини тўсади. Лекин паҳлавон унга итоат этмайди. Унинг ўзи чўнгмерган тангридан газабда эди, чунки Аполлон Ҳекторни бир неча марта Ахиллнинг ҳамласидан қутқариб қолган эди. Ахилл ҳатто тангри Аполлоннинг ўзини ҳам найзаси билан жароҳатламоқчи бўлиб, дағдаға қилади. Бундан қаттиқ газабланган Аполлон бир замонлар Пелей билан Фетиданинг никоҳтўйида, уларнинг бўлғуси фарзандлари — Ахиллни ўз паноҳида асрашга сўз берганини ҳам унутиб қўяди. У қора булутга бурканиб, ҳеч бир жонзотга

кўринмаган ҳолда, Парис отган камон ўқини Ахиллга йўналтиради ва ўқ буюк қаҳрамоннинг ягона заиф ери — товонига бориб тегади (Ахилл чақалоқлик пайтида онаси маъбуда Фетида, ўғлини боқий қилиш мақсадида, оёғидан ушлаб туриб, Аид салтанатидаги Стикс дарёсига ҳам шўнғитиб олган эди. Бунинг оқибатида Ахиллнинг бутун вужуди метин янглиғ пишиб, ўқ ўтмайдиган бўлган эди-ю фақат товонига сув тегмай қолган эди. ("Ахиллес товони" ("Ахиллесовая пята"), яъни "қалтис ер" деган ибора шундан олинган). Ахилл ажали етганини сезади. У камон ўқини товонидан сугуриб олади-ю ерга гурсиллаб қулайди. У тангри Аполлонга аччиқ маломат қилади. Чунки ҳар бир фоний банда тангриларнинг кумагисиз уни ўддира олмаслигини у яхши биларди. Ахилл яна уриниб бор кучини ййгади, худди шу ўлим талвасасидаги шердек мудҳиш қиёфада ўрнидан туради ва анча-мунча трояликларни маҳв этади. Аммо шу пайт унинг жисми совий бошлайди. Жон узилар пайти яқин қолган эди. У гандираклаб кетиб, найзасига таяниб қолади. Шунда бор кучини ййгиб трояликларга таҳдидона ҳайқиради:

— Бадбахтлар, ҳаммангиз нобуд бўлгайсиз! Зеро, мен ўлганимдан кейин ҳам сизлардан ўч олишимни қўймайман!

Бу ҳайқирикдан кўрқиб кетган трояликлар қоча бошлайдилар. Лекин Ахиллнинг ҳам тобора мажоли қурий бошлайди. У тамомила кучдан қолиб, ерга қулайди. Шунда унинг олтин совутлари жаранглаб кетади, ер ларзага келади. Ахилл ўлади. Лекин унинг ўлик жасадига ҳам яқинлашишга трояликларнинг юраги дов бермайди. Бора-бора улар юрак ютиб, бу энг бузург қаҳрамон жасади тепасига яқинлашадилар ва жасад теграсида қирғинбарот жанг бошланиб кетади. Бу жангда ҳам юнонлар, ҳам трояликлар томонидан энг қудратли муҳориблар қатнашадилар. Ахилл теварагида маҳв бўлган ўликлар тоғ-тоғ уйилиб кетади, у эса энди жанг суронини эшитмай жим ётар эди. Бу жангнинг ниҳояси йўқдек туюларди. Бирдан Зевс момақалди роғи гумбурлаб, бўрон кўтарилади ва трояликлар ҳужумга чек қўяди. Зеро, Зевс Ахиллнинг жасадини трояликлар

қулига ўтишини хоҳламаган эди. Мана, қудратли Теламонзода Аякс Ахиллнинг жасадини баланд кўтариб, кемалар томон олиб кетади. Одиссей эса трояликлар ҳамласидан уни муҳофаза қилиб боради.

Аякс Ахилл жасадини бандаргоҳга олиб келади. Юнонлар уни ювиб-тарайдилар, баданига мой сурадилар ва гоятда дабдаба билан безатилган маофага ётқизадилар. Бутун аҳли юнон маофа теграсига тўпланиб, ўзларининг энг буюк қаҳрамонларига аза тутарканлар, фарёд солиб йиглайдилар, аччиқ аламдан сочларини юладилар. Шунда юнонларнинг ноласини Фетида денгиз қаърида туриб эшитади. У ўз опа-сингиллари — Нерей қизлари билан бирга денгиз тубидан сузиб чиқади. Ёлғиз ва суюкли ўғлининг ҳалок бўлганини эшитган она шундай аянчли оҳ урадики, жами юнонлар бу фигондан ларзага келадилар. Фетида, унинг эгачи-сингиллари ва барча юнонлар Ахиллга ўн етти кун аза тутадилар. Юксак Олимпдан музалар учиб тушадилар. Улар марҳум шарафига мотам мадҳиясини ижро этадилар. Қаҳрамонга Олимпдаги тангрилар ҳам аза тутадилар. Ўн саккиз кун деғанда улкан дафн гулхани ёқиلىб, унда Ахиллнинг жасади куйдирилади. Бу энг улкан қаҳрамон шарафига юнонлар жуда бисёр қурбонликлар қиладилар, сердабдаба совутларини кийиб, дафн маросимида иштирок этадилар. Гулхан ёниб кул бўлгандан кейин Ахиллнинг хокини йигиб, бир вақтлар тангри Дионис Фетидага туҳфа қилган олтин қўрага соладилар. Патроклнинг хоки ҳам шу қўрага солинган эди. Натижада, Ахилл, Патрокл ва Антилох учовлари битта қабрга дафн этилган қаҳрамонларнинг беназир шавкатидан далолат бериб, узоқ денгизда сузиб юрган кемаларга кўриниб турарди.

Дафн маросимидан кейин марҳум шарафига турли ўйинлар, мусобақалар уюштирилади. Мусобақа голибларига туҳфа қилиш учун Фетида денгиз тубидан энг бебаҳо совринлар олиб чиқади. Бу соврин ва мукофотлар шу қадар серзийнат, серҳашам эдики, агар буюк Ахилл тирик бўлганида, уни ҳам албатта ҳайратга келтирган бўларди.

ТЕЛАМОНОДА АЯКСНИНГ

УЛИМИ

(Софоклнинг "Қамчибардор Аякс" фожиаси бўйича
баён қилинади)

Ахилл ўлгач, унинг тангри Ҳефест томонидан ясалган олтин совутларини Фетида, ўғлининг жасадини муҳофаза қилишда кўпроқ жонбозлик кўрсатган паҳлавонга бериш ҳақида амр этади.

Бинобарин, у совутларни ё Аякс, ё Одиссей олиши керак эди. Оқибат, бу икки паҳлавон совутларни талашиб баҳс қила бошлайдилар. Зеро, бу мукофотга икковлари ҳам лойиқ эдилар. Лекин мунозара ҳадеганда ажрим бўлавермагач, асир тушган трояликларни ҳакамлик қилишга ундайдилар. Маъбуда Афина-Паллада бу ерда ҳам ўз арзандаси Одиссейни қўлайди. Агамемнон билан Менелай шу маъбуда кўмагида Аякснинг қуръасини алмаштириб қўядилар, бунинг устига, ҳакамлик қилган трояликларнинг овозларини нотўғри ҳисоблайдилар, натижада совутлар Одиссейга тегеди. Қудратли Аякс қаттиқ хафа бўлиб, ўз чодирига кириб кетади, у Атрей ўғилларидан ва Одиссейдан ўч олишга аҳд қилади.

Кечаси, бутун қароргоҳ маст уйқуда ётганида, у Агамемнон билан Менелайни ўлдирмоқ ниятида шамшир ялангочлаб чодирдан чиқади. Лекин маъбуда Афина-Паллада унинг миясига телбалик дардини уфуради. Афина кўпдан бери Аяксдан даргазаб эди. Чунки у ўз қудратига ишониб, худолар мададидан юз ўтирган эди. Телба Аякс қоронғида буқалар подасига ташланади ва уларни юнонлар деб ўйлаб, аямай қийрата бошлайди. Омон қолган буқаларни эса, у асирлар деб фараз қилиб, ўз қароргоҳига қайтиб киради. Бу ерда телба Аякс уларни қаттиқ қийноққа солиб ўлдира бошлайди. Чунки улар Аякснинг кўзига Атрейзодалар бўлиб кўринади. Ниҳоят, аста-секин Аякснинг эси жойига кела бошлайди, шунда у чодирининг ўлдирилган буқаларга тўлиб кетганини кўриб даҳшатга тушади. У навкарларидан, не ҳол юз

берди, деб сўрайди. Нима иш қилиб қўйганини билгач, бу буюк қаҳрамон қаттиқ руҳий изтиробга тушади ва қилган гувоҳини ўз қони билан ювишга аҳд қилади. Аякс ўгли Эврисакни иниси Тевкрнинг ва ўзи билан Саламиндан келган сарбозларнинг ихтиёрига қолдириб, бир вақтлар Ҳектор совға қилган шамширини олади-да, денгиз соҳили томон йўлга тушади. Аяксдан, йўл бўлсин, деб сўрашганда, у “худоларга сигиниб, раҳм-шафқат сўрамоқчиман, шамширимни эса, тангри Аид билан Тун маъбудасига бахшида қилмоқчиман”, дейди.

Аякснинг тунги қилмиши бутун қароргоҳга овоза бўлади. Ҳамма ёқда у ўлдирган буқалар, қўйлар ҳамда подачиларнинг жасаdlари ётарди. Одиссей қон изларини текшириб кўриб, ҳаммаси Аякснинг иши эканлигини аниқлайди. Буни эшитиб, Агамемнон билан Менелай қаттиқ газабланадилар ва Аяксдан ўч олмоқчи бўладилар.

Бу пайт Аякснинг ўтай укаси Тевкрдан келган одам Аякснинг ёр-биродарларига шундай дейди:

– Буюк қаҳрамон Теламонзодадан кўз-қулоқ бўлиб туринглар, бугун у ҳалокатга учраши мумкин. Илло бутунги кун беҳатар ўтса, кейин Аяксга ҳеч нима таҳдид солмайди.

Орадан сал вақт ўтар-ўтмас, қароргоҳга Тевкрнинг ўзи ҳам етиб келади. У оғасининг денгиз бўйига кетганини эшитиб, уни қидириб кетади. Тевкр, акам бирон фалокатга учрамадимикин, деб хавотирда эди. Дарҳақиқат, у денгиз бўйида Аякснинг ўлиб ётганини кўради: у ўзини шамшир тигига отиб ўлдирган эди. Юнонлар ичида Ахиллесдан сўнг энг қудратли паҳлавон ҳисобланган Аякс шундай ҳалок бўлган эди.

Менелай билан Агамемнон Аяксни дафн қилишларига ижозат бермайдилар. Бу — Тевкр билан Атрейзодалар ўртасида ошкора ихтилоф келиб чиқишига сабаб бўлиши мумкин эди. Агар Одиссей аралашмаганида, юнонлар қароргоҳида ўзаро қиргин бошланиб кетиши мумкин эди. Одиссей, жанг майдонида ўз жасорати билан юнонларга кўп мадад берган буюк қаҳрамон — Аяксни дафн этиш

учун унинг иниси Тевкрга рухсат бериш керак, деб Агамемнонни гапга кўндиради. Натижада, Ахилнинг қабри ёнида яна бир улкан қабр пайдо бўлади. Бу қабрга иқтидорли Теламонзода Аякснинг хоки қўйилган эди.

ФИЛОКТЕТ. ТРОЯНИНГ СЎНГГИ КУНЛАРИ

*(Софоклнинг "Филоктет" фожиаси бўйича
баён қилинади)*

Юнонлар Ахил ва Аякснинг ўлиmidан кейин ҳам Трояни жидду жаҳд билан қамал қилишда давом этадилар, лекин қанча ҳаракат қилмасинлар, шаҳарни забт эта олмайдилар. Кунларнинг бирида пистирмада ётган Одиссей кошифкаромат Приамзода Ҳеленнинг қандай қилиб Трояни забт этиш мумкинлиги ҳақида айтган башоратини эшитиб қолади ва айёрлик билан уни асирга олади. Натижада у, Ҳераклнинг заҳарли камон ўқлари билан қуролланган Филоктет ҳамда Ахилнинг навжувон ўгли Неоптолем юнон қўшинлари сафига келиб қўшилмагунча Трояни забт этиб бўлмаслигини билиб олади. Шу заҳоти Одиссей уша икки қаҳрамонни олиб келиш учун узоқ сафарга жўнайди.

У биринчи навбатда Аскирос оролига, шоҳ Ликомед ҳузурига боради. Бу ерда у Ахилнинг навқирон ўгли Неоптолем билан учрашиб, уни Троя қамалида қатнашишга осонгина кўндиради. Чунки уктама йигит Неоптолем ҳам ўз падари сингари буюк жасоратлар кўрсатиш иштиёқида ёнар эди. Натижада, гарчи Неоптолемнинг онаси Деидамия юм-юм йиғлаб жангга борма, деб ўглига ёлворса ҳам, у вақтни пайсалга солмай, Одиссей билан сафарга жўнаб кетади.

Аммо Филоктетни қўлга тушириб, гапга унатиш анча мушкул бўлади. Маълумки, бундан ўн йил бурун юнонлар Трояга кетишаётганида, илон чақиб оғир яранган Филоктетни Лемнос яқинидаги кимсасиз Хриса оролига ёлғиз ташлаб кетган эдилар. Мана, ўн йилдирки, у шу оролдаги бир горда азоб-уқубатда кун кечирарди.

Бу горнинг бири шарқ томонга, иккинчиси ғарб томонга чиқадиган иккита туйнути бўлиб, горни шу туйнуклар орқали қишда қуёш иситар, ёзда шамол салқин қиларди. Филоктетнинг яраси ҳамон битмаган ва муттасил изтиробга соларди. У мудом очлик-муҳтожликда яшар, камонидан ёввойи каптарларни отиб, бир амаллаб тирикчилик қиларди. У оёғидаги яранинг огриғидан зўр-базўр қадам қўйиб сувга борар, тошни тошга ишқаб жуда қийинчилик билан ўт чиқарарди. Хуллас, Филоктет бу Хриса оролида жуда огир изтироб чекиб, муҳтожликда ўн йил яшади. Аҳён-аҳёнда қандайдир кема Хриса соҳилида тўхтаб лангар ташлар, лекин Филоктетни Юнонистонга олиб кетишга биронта ҳам денгизчи рози бўлмасди. Уни бундай азоб-уқубатга Атрейзодалар билан Одиссей мубтало қилган эди. Шу боис Филоктет улардан қаттиқ нафратланарди. Қани энди уларга рўпара келса-ю, камонидан ўқ отиб, ҳаммасини битта-битта гумдон қилса!

Одиссей ҳам, агар Филоктетга дуч келса соғ қолмаслигини яхши биларди. Шунинг учун у Филоктетни ҳийла билан қўлга киритмоқчи бўлади. У Ахиллзода Неоптолемга бундай йўл-йўриқ кўрсатади:

– Сен ҳозир бориб оролдан Филоктетни топасан-да, унга, юнон саркардалари мени ҳақорат қилишди, шунинг учун Трояни тарк этиб уйимга кетяпман, дейсан. Агар Филоктет, мени ҳам ўзинг билан Юнонистонга олиб кет, деб илтимос қилса, дарҳол рози бўл. Фақат шу йўл билан биз Филоктетни ҳам, унинг камони-ю ўқларини ҳам қўлга киритиб, ўзини бир амаллаб кемага олиб чиқиб оламиз. Шундагина уни Троя бўсағасига олиб бориш мумкин бўлади.

Гарчи Неоптолем ёлгончилик билан иш кўришни хоҳламаса ҳам, Одиссей, Филоктетни кемага олиб чиқишнинг бирдан-бир йўли шу, деб йигитчани гапга кўндиради. Неоптолем рози бўлади.

Мана, кема Хриса оролига етиб келади. Неоптолем бир неча сарбоз билан соҳилга тушиб, гор томон йўл олади. Лекин горда Филоктет йўқ эди. Орадан сал вақт ўтар-ўтмас, унинг шу гор томон келаётганини кўрадилар.

У оёғидаги яранинг азобига чидай олмай, баралла нола чекиб келарди. Филоктет келган одамларни кўриб қувониб кетади. Рупарасида турган йигит Ахиллзода Неоптолем эканлигини билгандан кейин-ку, кўнгли тоғдек кўтарилиб кетади. Неоптолем бу жафокаш муҳорибга Одиссей уйлаб чиқарган воқеани сўзлаб беради, сўнг Ахилл, Патрокл ва Аяксларнинг ҳалок бўлганини айтади. Филоктет ўзи учун энг азиз бўлган ёронларининг дунёдан кўз юмганини эшитиб, қаттиқ гамга ботади. Сўнг у Неоптолем билан Юнонистонга жўнашга рози бўлади. У ҳатто Ахиллнинг навқирон ўглига ўзининг камони билан ўқларини ишониб топшираркан, мени Одиссейнинг найрангларида ўзинг ҳифз қил, деб Неоптолемга ёлворади ва бўлақол, тезроқ Юнонистонга жўнайлик, деб Неоптолемни шошира бошлайди.

Шу чоғ, кутилмаганда бир сарбоз келиб, қаҳрамон Феникс Тесейзодаларни бошлаб келаётганини, улар Филоктетни зўрлаб Трояга кетмоқчи эканини хабар қилади. Бу хабарни эшитган Филоктет нечоғли қаттиқ азоб чекаётган бўлишига қарамай, соҳил томон шошилади. Филоктетнинг изтиробда эканини кўрган Неоптолем уни алдашга ортиқ журъат эта олмай, бор ҳақиқатни бу жафокашга сўзлаб беради. Неоптолем камон билан ўқларни Филоктетга қайтариб бермоқчи ҳам бўлади, лекин шу пайт пистирмадан отилиб чиққан Одиссей бунга йўл қўймайди. Манфур Одиссей ва Атрейзодалар қўлида муте қул бўлишни хоҳламаган Филоктет югуриб бориб қоя бошидан ўзини денгизга отмоқчи бўлади. Лекин Одиссей хизматкорларига, Филоктетни тутиб, мажбуран кемага олиб чиқишни буюради. Филоктетнинг бутунлай руҳи тушиб кетади. Неоптолем бу шўрпешананинг изтироб чекишига бардош қила олмай, камони билан ўқларини ўзига қайтариб беради. Одиссей тузган режа барбод бўлган эди. У жонини ҳовучлаганча қочиб қолади, чунки Ҳераклнинг ўқларидан яраланган одамнинг қандай даҳшатона азобда ўлишини яхши биларди.

Неоптолем Филоктетни ўзи билан Троядага боришга ва Трояни забт этишга юнонларга кўмаклашишга яна

бир бор даъват этиб кўради. Бироқ Филоктет бундай таклифдан қатъиян бош тортади.

– Мени бу кимсасиз оролда қолдириб, не-не азобларга гирифтор қилган Агамемнон, Менелай ва Одиссейларнинг бадкорликларини асло унута олмайман, – дейди Филоктет.

"Наҳотки кўзлаган мақсадга эриша олмай, Хриса оролини тарк этсак, – деб ўйлайди Неоптолем, – наҳотки отам тенги келадиган одамга яна бир марта ёлгон гапиришга мажбур бўлсам?"

Шу пайт тўсатдан Филоктетнинг қаршисида Ҳераклнинг мунаввар руҳи намоён бўлади. Руҳ Филоктетга Троя томон йўл олишни амр этади.

– У ерда қаҳрамонлар қаҳрамони жароҳатингни даволагай, – дейди Ҳераклнинг руҳи, – ва сен Трояни забт этишда қаҳрамонлик кўрсатиб, улкан шон-шарафга муяссар бўлгайсен.

Филоктет дўстининг каломига қулоқ осиб, ўз ихтиёри билан Одиссейнинг кемасига чиқади ва Трояда томон сузиб кетади, у ерда ҳали гайритаъриф жасоратлар кўрсатиши керак эди.

Троя бўсағасига етиб келган Неоптолем қатор мардаликлар кўрсатади. Куч-қудратда ва диловарликда Ахилзодага тенг келадиган паҳлавон топилмайди. Бу ердаги жангларда жуда кўп троялик азаматлар Неоптолем зарбидан ер тишлайдилар. Ҳаттоки у Ҳераклавлодидан бўлган троялик энг иқтидорли қаҳрамон Телефзода Эврипилни ҳам яккама-якка жангда маҳв этади. Эврипилнинг онаси уни Трояга, шоҳ Приамга мадад бергани юборган эди, чунки бу аёл бебаҳо армугон — Зевснинг ўктам йигит Ганимедга бағишлаб ўстирган олтин узум навдасига учган эди. Гузалликда тангримонанд Эврипил Мемнондан кейин Троянинг энг қудратли ҳимоячиси эди. Онасининг тамагирлиги унинг бошига етади.

Филоктет эса Трояга етиб келган дастлабки кунлардаёқ бу қонли муҳорабанинг сабабчиси бўлмиш Парисни

камон ўқи билан яралайди. Ҳераклдан мерос қолган бу заҳарли ўқдан бедаво жароҳат вужудга келадики, энди Парис шу жароҳатнинг бетаскин азобларига чидолмай ўлиши муқаррар эди. Ўқнинг заҳри Париснинг баданига тобора чуқурроқ сингий бошлайди. Парис Трояни тарк этиб, бир вақтлар ўзи беташвиш пода боқиб юрган ўрмонга бош олиб кетади ва ўша ерда не-не азоб-уқубатда дунёдан кўз юмади. Унинг жасадини подачилар топишади. Улар аччиқ-аччиқ йиглаб, собиқ ошналарига аза тутадилар. Кейин улар шох-шаббаларни тоғ қилиб уйиб, устига Париснинг жасадини қўядилар-да, гулханни ёқиб юборадилар. Гулхан ёниб бўлгач, марҳумнинг хокини йигиб, қўрага соладилар ва қўрани қабрга қўядилар.

Трояликлар учун ўз шаҳарларини ҳимоя қилиш кун сайин оғирлашиб боради. Шунга қарамай, юнонлар Трояни куч билан забт этишга ожизлик қиладилар. Шунда Одиссей яна бир найранг ишлатишга жазм қилади. У ўз юзини қамчи билан савалаб, ўзини бадбашара қилади, эгнига жулдур кийим кийиб, бир ялангоёқ гадо қиёфасида Троя шаҳрига киради: шу йўл билан у трояликларнинг ниятларини билиб олмоқчи бўлади. Трояликлар кўча-кўйда тиланчилик қилиб юрган бахти қаро гадони кўришади, аммо уни танишмайди. Фақат битта Еленагина таниб қолади Одиссейни. У қаҳрамонни ўз кўшига чақириб олиб, уни ювиб тарайди ва кимлигини трояликлардан сир тутишга сўз беради. Одиссей трояликларнинг барча хуфия режаларини билиб олгач, орқага қайтади. Йўл-йўлакай у троялик соқчиларнинг анча-мунчасини гумдон қилиб, эсон-омон қароргоҳга қайтиб боради. Кейин у ёнига Диомедни олиб, икковлари яна Трояга хуфиёна кириб боришади. Энди улар Афина-Палладанинг муқаддас даргоҳида турган шул маъбуданинг самодан тушган ёғоч санами — палладийни ўғирлайдилар. Юнонлар бу санамни қўлга киритишлари албатта шарт эди, зеро санам Трояда экан, шаҳарни забт этмоқ асло мумкин эмас эди. Мард паҳлавонлар ўз жонларини хавф остига қўйиб, санамни

ўғирлайдилар, шаҳардан қайтиб чиқишаётганда жуда куп трояликларни қийқиратишиб, эсон-омон қароргоҳга қайтадилар.

ТРОЯНИНГ ЭЎСТ ЭТИЛИШИ

(Асosan Вергилийнинг "Энеида" достони
бўйича баён қилинади)

Лекин шундан кейин ҳам юнонлар шаҳарни қўлга кирита олмайдилар. Натижада Одиссей саркардаларга найранг ишлатишни маслаҳат беради.

— Келинглар, жуда маҳобатли бир ёғоч от ясайлик-да, унинг ичига энг қудратли паҳлавонлармизни жойлаштирайлик. Қолган бутун қўшин, бу аснода кемаларга чиқиб Трояда соҳилини тарк этсин ва Тенедас оролининг панасига бориб турсин. Трояликлар отни шаҳарга олиб киришади. Ана унда, қаҳрамонлар тунда от ичидан чиқишади-да, Троядага пинҳона қайтиб келган лашкаримизга шаҳар дарвозасини очиб беришади. Трояни қўлга киритишнинг бирдан-бир йўли шу, — деб ишонтира бошлайди Одиссей.

Кошифкаромат Калхас ҳам юнонларни найранг ишлатишга даъват эта бошлайди. Чунки сарпадар Зевс унинг ҳам кўнглига шу фикрни солган эди. Ниҳоят, юнонлар Одиссейнинг таклифини қабул қиладилар. Машҳур мусаввир Эпей ўз шогирди билан биргаликда ҳамда маъбуда Афина-Палладанинг мадади билан ниҳоятда улкан бир ёғоч ясайди. Бу от ичига Неоптолем, Филоктет, Менелай, Диомед, кичик Аякс, Мерион, Одиссей ва яна бир нечта паҳлавон кириб жойлашади. Хуллас, отнинг бутун ҳавол ери қуроли лашкарлар билан тўлади. Эпей отнинг қорнидаги лашкар кирган туйнукни шундай моҳирлик билан зичлаб беркитадики, от ичида одамлар борлигига энди ҳеч ким шубҳа қилмайди. Шундан сўнг, юнонлар ўз қароргоҳларидаги барча иншоотларга ўт қўйишиб, кемаларига чиқадилад-да, очиқ денгиз томон сузиб кетадилар.

Бу аснода трояликлар қамалдаги шаҳарнинг юксак деворига чиқиб, юнонлар қароргоҳида юз бераётган гайриоддий ҳаракатларнинг шоҳиди бўладилар. Улар юнонлар қароргоҳини кузатишаркан, анча вақтгача у ерда нималар бўлаётганига тушуна олмайдилар. Кейин бирдан, юнонлар қароргоҳининг ҳар ер-ҳар еридан қуюқ тутун кўтарилаётганини кўриб, беҳад суюниб кетадилар. Шундагина улар юнонларнинг Троадани тарк этиб жўнаб кетишаётганини тушунадилар. Трояликлар шоду хуррам бўлишиб, шаҳардан чиқадиладар ва ганим, қароргоҳига йўл оладилар. Дарҳақиқат, қароргоҳ ташлаб кетилган, барча иншоотлар ёниб кул бўлаётган эди. Трояликлар яқингинада Диомед, Ахилл, Агамемнон, Менелай ва бошқа қаҳрамонларнинг ҳашаматли чодирлари тикилган майдонни зўр қизиқиш билан кўздан кечиришар экан. Хайрият, энди қамал бутунлай тутади, машғум урушнинг барча офатларига барҳам берилди, деб ишонгандилар.

Лекин шундай орзу-ниятлар билан қароргоҳни айланиб юрган трояликлар бирдан ҳангу манг бўлишиб, таққа тўхташади: улар ёғоч отни кўриб қолган эдилар. Шунда от атрофини ўраб олиб, бу ҳайратомуз иншоот ҳақида можаро талаша бошлайдилар. Бировлар, бу улкан отни денгизга улоқтирмоқ керак, деб маслаҳат берса, бошқалар — уни шаҳарга олиб кириб акрополга қўйиб қўйиш керак, дерди. Баҳс қизигандан қизийди. Шу пайт оломон орасида тангри Аполлоннинг коҳини Лаокоон пайдо бўлади. У ўз ҳамшаҳарларига қизгин нутқ сўзлаб, бу ёғоч отни тезроқ йўқ қилиб ташлашга ундайди. Чунки бу от — Одиссей ўйлаб чиқарган яна бир найранг эканлигига Лаокооннинг ишончи комил эди. У юнонларнинг Троадани буткул тарк этиб кетишганига асло ишонмасди. Лаокоон, бу отга ишонманглар, деб фуқароларга илтижо қилади. У юнонларнинг найрангидан кўрқарди. У каттакон найза олиб отга қарата отади. Бу зарбадан от ларзага келади, унинг ичидаги қурол-яроғлар бўғиқ гүмбурлайди. Бироқ бу пайт тангрилар трояликларнинг эсини оғдириб қўйган эдилар, шу боис халқ ёғоч отни шаҳарга олиб киришга қарор қилади. Бу тақдири азал эди.

Трояликлар от атрофида ҳангомалашиб туришган чоғда, подачилар бу ерга қўллари боғлиқ бир асирни ҳайдаб келадилар. Бу юнон аскарлари Синон бўлиб, ўз ихтиёри билан таслим бўлган эди. У юм-юм йиғлаб, аччиқ қисматидан зорланади. Синоннинг кўз ёшлари Приамнинг ҳам, барча трояликларнинг ҳам раҳмини келтиради. Ҳамма ундан: "Кимсан, нечун қўшин билан кетмадинг?" деб сўрайди. Шунда Синон трояликларни лақиллатиш мақсадида, мутлақо ёлгон гапларни баён қила бошлайдики, бу гапларни унга Одиссей ургатган эди. Унинг ҳикоя қилишича, гўё худолар юнонларнинг ўз ватанларига эсон-омон етиб олиши учун улардан бир одамни қурбон қилишни сўрашганмиш. Бу хабарни бутун лашкарга овоза қилган коҳин Калхас узоқ вақт оралаб юриб, ниҳоят Синонни кўрсатганмиш-у юнонлар дарҳол унинг қўлларини боғлаб, қурбонгоҳга етаклаб боришганмиш. Лекин Синон бир амаллаб арқонни узиб, қурбонгоҳдан қочган ва қамишзор ичига яширинганмиш. У юнонларнинг ўз ватанига сузиб кетишини пойлаб, узоқ вақт шу ерда беркиниб ётганмиш. Кейин қамишзордан чиқиб, ўз ихтиёри билан троялик чўпонларга таслим бўлганмиш. Троя аҳли айёр Синоннинг гапига ишонади. Приам асирни озод қилишни буюради ва ундан юнонлар не мақсадда бу ёғоч отни қолдириб кетдилар, деб сўрайди. Синон айнан шу саволни кутаётган эди. У рост гапирётганига худоларни шоҳид қилиб, шундай дейди:

– Юнонлар Троя акрополидан палладийни ўтирлаб, маъбуда Афина-Палладанинг қаттиқ газабини келтирган эдилар. Бу отни улар маъбуданинг кўнглини юмшатиш мақсадида қолдирдилар. Агар отни шаҳарга олиб кирсангиз, у Троянинг энг қудратли ҳимоячиси бўлмай.

Трояликлар Синоннинг гапига ишонадилар.

Бу аснода Афина-Паллада йўллаган бир мўъжиза Синон айтган гапларнинг тўғри эканлигига трояликларни янада кўпроқ ишонтиради. Денгиз сатҳида иккита баҳайбат илон пайдо бўлади ва буралиб-буралиб соҳил томон сузиб кела бошлайди. Илонларнинг бошларидаги қип-қизил тожлари узоқдан чўғдек бўлиб кўринар, кўзларидан ўт чақнади. Илонлар Лаокоон денгиз худоси

Посейдонга атаб қурбонлик қилаётган ерда сувдан чиқадилар. Буни курган трояликлар даҳшатга келиб чор ёққа қоча бошлайдилар. Шунда икки илон Лаокооннинг икки ўғлига ҳамла қилиб, даҳшатли таналари билан уларни ўраб оладилар. Лаокоон ўгилларига ёрдамга отилади, лекин илонлар уни ҳам чирмаб оладилар ва ота билан икки ўғилнинг баданига заҳарли тишларини ботириб, азоблай бошлайдилар. Бечора Лаокоон ўзи ва ўғилларини илонлар домидан қутқаришга жон-жаҳди билан уринади, аммо заҳар тобора унинг баданларига купроқ сингиб, оёқ-ўғларини чангак қила бошлайди. У ўғилларининг даҳшатли ўлим топганини ўз кўзи билан кўриб, жон талвасасида мудҳишона фарёд қилади ва ўзи ҳам дунёдан куз юмади. У худолар хоҳишига зид ўлароқ ватанини қутқармоқчи бўлган эди, шу густоҳлиги унинг бошига етади. Илонлар эса, ўз мудҳиш ишларини бажариб бўлиб, Афина-Паллада ҳайкалидаги қалқон панасига ўрмалаб кириб, кўздан ғойиб бўладилар.

Лаокооннинг ҳалокатидан кейин трояликлар ёғоч отни шаҳарга олиб кириш ҳам фарз, ҳам қарз эканлигига янада қатъийроқ ишонадилар. Шундан кейин, маҳобатли от дарвозага сигмаганлиги сабабли шаҳар деворининг бир қисмини бузиб, шодиёна қийқириқлар, мусиқа ва шўх куйлар садоси остида зур-базур отни арқонлар билан тортиб шаҳарга олиб кирадилар. Отни девор оралигидаги ёриқдан тортиб олиб ўтишаётганда, у бир эмас, тўрт марта девор раҳига урилиб тўхтаб қолади. Ҳар тўхтаганида, силкинишдан от ичидаги юнонларнинг қуроллари даҳшатли гумбурлайди, лекин бу садоларни трояликлар эшитмайди. Ниҳоят, трояликлар отни судраб бориб акрополга ўрнатадилар. Шунда Приамнинг соҳибкаромат қизи Кассандра ёғоч отни акрополда кўриб даҳшатга келади. Бу от Трояни хароб қилади, деб башорат қилади у. Аммо трояликлар унинг башорати устидан куладилар — маълумки, халқ ҳеч қачон унинг башоратига ишонмасди.

От ичидаги юнонлар “тиқ” этган товушга қулоқларини динг қилиб, теран сукутда ўтирардилар. Улар зулфисумбул Еленанинг овозини эшитадилар: Елена бу қаҳ-

рамонларнинг хотинлари овозига тақлид қилиб, уларни ном-баном чақирарди. Одиссей, "мен бу ёқдаман!", деб чинқирмоқчи бўлган қаҳрамонлардан бирининг оғзини зўрга ёпишга улгуради. От ичидаги юнонлар қулогига Троя аҳлининг қамалдан озод бўлганлари шарафига утказётган шодиёна базмлари садоси эшитилади. Ниҳоят, зулмат тун бошланади. Бутун шаҳар маст уйқуга кетади. Ҳамма ёқ сув қуйгандек жим бўлиб қолади. Шунда ёғоч от тагига келган Синон, энди хатар йўқ, бемалол тушаверинглар, деб овоз беради.

Бу орада Синон Троя дарвозаси олдида катта гулхан ёқиб, Тенедос ороли орқасига бориб турган юнон кемаларига жадаллик билан шаҳарга бостириб келиш ҳақида дарак бериб улгурган эди. Юнонлар от ичидан аста-секин, товуш чиқармай тушадилар. Биринчи бўлиб Одиссей билан Эней тушади. Бу қаҳрамонлар Троянинг гафлатга чўмган сокин кўчаларидан ҳар томонга изғиб кетадилар. Мана, уйлар аланга олиб ёна бошлайди, айна шу пайт пистирмада кутиб турган юнон дасталари, ёғоч отни олиб кириш учун бузилган девор ёригидан шаҳарга бостириб кирадилар. Даҳшатли жанг бошланади. Трояликлар қўлларига тушган нарсалар билан ўзларини ҳимоя қила бошлайдилар. Улар юнон қўшини бошига ёниб турган косовлар, хонтахталар, идиш-товоқларни отадилар, ҳалигина зиёфат учун гўшт терилиб, кабоб қилинган сихларни қурол қилиб олиша бошлайдилар. Улар жон-жаҳд билан ўзларини ҳимоя қиладилар. Лекин юнонлар ҳеч кимни аямайдилар. Улар ваҳшиёна газаб билан бостириб келаверардилар. Неоптолем қаср дарвозасини болта билан бузиб, ичкарига биринчи бўлиб отилиб киради. Приам қасрини хотин-халаж ва гўдакларнинг дод-фарёди босиб кетади. Шоҳнинг қизлари ва келинлари тангрилар учун тикланган меҳроблар олдида тўпланишган эди: улар шу муқаддас жойдан паноҳ излаган эдилар. Приам совут кийиб, бу жигаргўшаларини ҳимоя қилишга ёки шу жангда ҳалок бўлишга жазм қилади. Лекин Ҳекуба кексайиб қолган эрига ёлбориб, меҳробдан паноҳ излашни илтижо қилади. Неоптолем Политга найза санчади, у отаси оёғи тагига йиқилиб

дунёдан кўз юмади. Шунда Приам Неоптолемга найза отади, лекин унинг найзаси Ахиллзодага гўё бир чўпдек бориб тегади. Оқибат, даргазаб Неоптолем Приамнинг оппоқ сочларидан чангаллаб, унинг кўксига шамширини ботиради. Приам жуда кўп йиллар давомида муаззам Троя салтанатини бошқариб келган ўз қасрида шу йўсин ҳалок бўлади. Унинг ўғилларидан биронтаси ҳам омон қолмайди. Ҳаттоки набираси, Ҳекторнинг ўғли гўдак Астианакс ҳам қатл этилади: уни бахтиқаро онаси Андромаханинг бағридан юлиб олиб, Троянинг юксак девори устидан улоқтирадилар.

Саройга кириб келган Менелай маст уйқуда ётган Деифобни ўлдирди (Парис ўлгандан кейин Еленани шу хотин қилиб олган эди). У жаҳл устида собиқ завжаси соҳибжамол Еленани ҳам ўлдирмоқчи бўлади, аммо Агамемнон унинг қўлидан ушлаб қолади. Айни чоғда маъбуда Афродита ҳам унинг ёнини олади. Менелай Еленани зўр тантана билан ўз кемаси сари етаклаб кетади.

Приамнинг қизи соҳибкаромат Кассандра Афина-Палладанинг маъбадидан паноҳ излайди. У Афина ҳайкали пойига тиз чўкиб, уни қучоқлаб олади. Лекин бу ерга кириб келган Ойлейзода Аякс қўполлик билан Кассандранинг қўлидан силтаб тортади, оқибат муқаддас ҳайкал қулаб, чил-чил синади. Бу ҳол трояликларнинг қазабини қўзғайди, маъбуданинг ҳам қаҳрини келтирадики, Афина шаккоклик қилган Аяксдан қаттиқ интиқом олади.

Троя қаҳрамонларидан фақат Энейгина қутулиб қолади. У кекса отаси Анхисни опичлаб, гўдак ўғли Асканийни кутарганча шаҳардан хуфиёна бош олиб чиқиб кетади (Энейнинг шундан кейинги ҳаёти ва саргузаштлари антик давр Рим шоири Вергилийнинг "Энеида" достонига баён қилинган). Юнонлар яна троялик Антененорга ҳам шафқат қиладилар. Чунки у доим сумбулсоч Еленани ва Парис ўтирлаб келган Менелайнинг мол-давлатини юнонларга қайтариб бериш керак, деб трояликларга маслаҳат беради.

Троя яна узоқ вақт ёнади. Шаҳар узра бурқсиб кутарилган тутун осмон-фалакка етади. Троя ёнғини узоқ-узоқларга кўринади. Теварак-атрофда яшовчи халқлар

қора устун бўлиб кўтарилган қуюқ тутунни ва кечалари мисоли шафақдек кўзга ташланувчи ёнгинни кўриб, кўп йиллар давомида Осиёда энг қудратли давлат ҳисобланган муаззам Троянинг таслим бўлганини тушунадилар.

ЮНОНЛАРНИНГ ВАТОНЛАРИГА

ҚАЙТИШИ

(Асосан Эврипитнинг "Андромаха" ва "Ҳакуба"
фожиалари бўйича баён қилинади)

Юнонлар бениҳоя улкан ўлжаларни қўлга киритадилар. Улар тоғ-тоғ олтину кумушлар, қанчадан-қанча нодир буюмлар, сон-саноксиз соҳибжамол асираларни кемаларига чиқариб, юртларига олиб кетадилар.

Мана, юнон кемалари Ҳеллеспонт нариги соҳилга етиб, лангар ташлайдилар. Шунда юнонларнинг кўзи олдида бузург Ахиллеснинг руҳи намоён бўлади. Бу руҳ Ахилл арвоҳини хотирлаш учун, бир вақтлар унга унаштирилган Приамнинг соҳибжамол қизи Поликсенани қурбонликка сўйишларини талаб қилади. Агамемнон Поликсенадан ажралишни хоҳламайди. Кассандра ҳам, синглимга шафқат қил, деб Атрейзодага ёлборади. Бироқ Одиссей Ахиллнинг Троя қамали пайтида юнонларга кўрсатган улкан хизматларини тилга олиб, Поликсенани шу қаҳрамон йўлига қурбонлик қилиш лозим, деб таъкидлайди. Қолаверса, Поликсенанинг ўзи ҳам қурбонлик пичоғига ўзини рўпара қилиш истагида эди. У фақат шу йўл билан мусофир юртларда асиралик азобини тортишдан қутулиши мумкинлигини биларди. Шунинг учун ҳам Поликсена қурбонгоҳ сари хотиржам йўл олади. У ерда Неоптолем қўлида қурбон пичоғи билан қизни кутиб турар эди. Ва лекин Поликсена уни ўлимга йўлламоқчи бўлган йигитни ўзидан четлатади. Зеро, Аид салтанатига эрксиз қул сифатида рихлат этишни истамайди. У ўзи қурбонгоҳга қадам қўйиб, ўзи кўксини пичоқ билан чок қилади, шунда Ахилл шарафига тикланган қурбонгоҳ қизининг қайноқ қонидан қирмизи ранга бўялади.

Ушбу қурбонлик таомилидан сўнг юнонлар ватанлари сари узоқ сафарга чиқадилар. Бу сафар пайтида улар кўп огир уқубату мусибатларни бошларидан кечиради. Кўпгина қаҳрамонлар она юрт жамолига ета олмай, йўлда нобуд бўлади.

Афина-Паллада Троянинг харобазорга айланганини кўрганидаёқ газабга миниб, ака-ука Менелай билан Агамемнон ўртасида низо уйғотган эди. Менелай дарҳол Юнонистонга жўнаб кетишни хоҳлаган, Агамемнон эса то бисёр қурбонлар, хайр-эҳсонлар билан маъбуда Афинанинг кўнглига раҳм-шафқат солмагунимизча барча юнонлар Троадада қолмоғи лозим, деб талаб қилган эди. Ҳолбуки, маъбуданинг кўнглини асло юмшатиб бўлмаслигидан Агамемнон гофил эди. Юнон кемаларидан бир қисми чеккаларига тушган бой ўлжаларни олиб Троадани тарк этадилар. Нестор, Диомед, Неоптолем, Идомей ва Филоктетлар ҳам йўлга равона бўладилар. Бир оздан сўнг Менелай ҳам сафарга чиқиб, Лесбос оролида Нестор билан Диомедга етиб олади.

Сўнг Лесбосга тўпланган барча юнонлар Эфбея ороли сари сузадилар. Бу оролда тангри Ҳефестга аталган муқаддас жой бўлиб, юнонлар шу ерда тангри Посейдон йўлига қурбонлик қилиб, яна сузишда давом этадилар. Орадан тўрт кун ўтгач, Диомед Аргосга, Нестор — Пилосга етиб олишади, шунингдек, Идомей, Филоктет ва Неоптолемларнинг ҳам сафари хайрли бўлади. Улар ҳам ўз ватанларига эсон-омон етиб оладилар.

Лекин Менелай бу сафар пайтида кўп бахтсизликларга дучор бўлади. Унинг кемалари Лакониянинг жануби-ғарбидаги энг хатарли Малая бурнини айланиб ўтаётганида, Зевс бу ерга даҳшатли бўрон йўлайди. Бу бўрон Менелай кемаларидан бир гуруҳини Крит ороли томон учуриб кетиб, у ердаги қояларга уриб, тилка-пора қилади. У кемалардаги юнонлар қаттиқ машаққатлар чекиб, зўрга жон сақлаб қоладилар. Қолган кемалар (шунингдек, Менелай тушган кема ҳам) жуда узоқ вақт денгизда ҳар томонга сузиб юриб, охири Миср соҳилига келиб тўхтайди. Менелай бегона халқлар, элатлар орасида етти

йил сарсон бўлиб юради. Бу дарбадарлиги пайтида у кўп совға-саломлар йигади, беҳисоб бойликлар ортттиради. Ниҳоят, у Мисрдан қайтаётганида, Фарос оролида тўхтайди. Менелай боди мурод эсишини кутиб, бу оролда йигирма кун қолиб кетади. Орол кимсасиз бир хилватгоҳ эди, ғамланган овқат ва сув тугай бошлайди. Ҳадемай ҳамманинг очликдан ўлиши муқаррар эди. Шунда Менелай билан унинг ҳамроҳларини денгиз тангриси Протейнинг қизи маъбуда Идофея қутқариб қолади. У Менелай қошига келиб, қандай қилиб падари Протейни қўлга киритишни ва ундан худолар иродасини ошкор қилишни талаб этишни ўргатади. Менелай эрта тонгда ёнига энг бақувват ва довюррак ҳамроҳларидан уч нафарини олиб, денгиз бўйига боради. У ерда юнонларни Идофея кутиб олади: маъбуда ўзи олиб келган тўртта тюлень терисини Менелай билан унинг ҳамроҳлари устига ёпади, терининг бадбўй ҳиди димоғларига кириб қийнамасин учун Идофея қаҳрамонларнинг бурунларига муаттар амброзия суради. Шундан кейин Менелай ва унинг ҳамроҳлари соҳилда қимир этмай ётадилар. Ниҳоят, денгиздан Протей бир пода тюленларни ҳайдаб чиқади. У тюленларни санаб бўлиб, қумлоқ соҳилга ётади ва бамайлихотир пинакка кетади. Шунда Менелай ўз ҳамроҳлари билан Протей устига ташланади. Икки ўртада кескин кураш бошланади. Протей дам-бадам шерга, илонга, қоплонга, тўнгизга, ҳатто сувга, дарахтга айлана бошлайди, лекин Менелай ва ҳамроҳлари уни қўлларидан асло қўйиб юбормайдилар. Ниҳоят, қария мот бўлиб, ўз қиёфасига қайтади ва Менелайга юзланиб, не истайсан мендан, деб сўрайди.

– Айт-чи, қария, – дейди Менелай, – қайси бир тангри мендан ғазабланганки, шу топгача бизга боди мурод йўлламаётир?

– Сен, – дейди Протей Менелайга, – ҳозир Мисрга қайт, у ерда худолар йўлига Ҳекатомба эҳсон қил. Шундагина тангрилар сенга шафқат қилиб, ватанингга эсон-омон етиб олишингга имкон бергайлар.

Соҳибкаронат Протей яна Менелайнинг ҳамда унинг завжаси Еленанинг қисматини сўзлаб беради. Бундан ташқари, у Менелайга Троя бўсағасидан қайтаётган ҳар бир юноннинг сафар чоғида ва сафар ниҳоясида бошидан нелар кечиришини ҳам башорат қилади.

Менелай Протейнинг амрини бажаради. У Мисрга қайтиб, худолар йўлига қурбонликлар қилади, шундан кейин худолар унинг кемаларига боди мурод йўллайдилар ва ўз қадрдон юрти Спартага эсон-омон етиб олади. Бу ерда эр-хотин яна кўп йиллар саодатли ҳаёт кечириб, мурод-мақсадларига етадилар. Менелай билан унинг соҳибжамол завжаси Елена вафот этишгандан кейин уларни худолар масъудлар оролига олиб ўтадилар ва у ерда Менелай билан Елена гам-ташвишдан фориғ бўлиб, мангу фарогатда яшар эканлар.

Шоҳ Агамемнон ҳам ватанига қайтаётган чоғда кўп хатарли синовларни бошидан кечиради. Дастлаб, у ҳамроҳлари билан Эвбея оролига бешикаст етиб олади. Лекин бу ерда, Герей бурни яқинида бирдан даҳшатли тўфон кутарилади. Бу тўфонни юнонлардан қаҳрланган маъбуда Афина йўллаган эди. Маъбуда, айниқса, Оилейзода Аяксдан дарғазаб эди. Бу тўфон пайтида кўп кемалар қояларга урилиб тилка-пора бўлади. Шулар қатори Аякснинг кемаси ҳам ҳалок бўлади. Агар денгиз худоси бузург зилзилакор Посейдон раҳм қилмаганида, Аякснинг ўзи ҳам денгизга гарқ бўлган бўларди. Посейдоннинг амри билан тўлқинлар уни Герей қоясига чиқариб қўядилар. Аякс ҳалокатдан қутулиб қолади. Лекин шу оннинг ўзидаёқ такаббурлиги бошига етади. У телбаона гурур билан тангрилар мададисиз, ҳаттоки уларнинг хоҳишига зид ўлароқ, ўзим ўлимдан қутилдим, деб ҳайқиради. Шунда тангри Посейдон унинг густаҳона каломини эшитилади ва қаттиқ қаҳри қайнаб, уч шохли асосини шаккок Аякс ўтирган қояга зарб билан уради. Қоя икки бўлакка айрилади ва бир бўлаги Аякс билан бирга денгиз қаърига гарқ бўлади. Ҳозиргина денгиз офатидан Посейдон қутқариб қолган Аякс яна шу денгиз

қаърида ҳалок бўлган эди. Агамемноннинг кемалари эса, денгиз туфонидан бир амаллаб қутилиб қоладилар ва ниҳоят, она ватан соҳилига эсон-омон етиб оладилар. Бироқ шоҳ Агамемноннинг олтинга бой Микенара қайтиши хайрли бўлмайди. Бу ерда уни улим кутаётган эди: Агамемноннинг бевафо хотини Клитемнестра уни ўлдиришга шайланарди. ("Агамемнон ва унинг ўғли Орест" бобига қаранг).

ОДИССЕЙНИНГ САРГУЗАШЛАРИ

ОДИССЕЙ САНАМ КАЛИПСО
ОРОЛИДА

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Троядан қайтаётган Одиссей жуда кўп оғир фалокатлар, машғум хавф-хатарларга учрайди. Бу сафар пайтида унинг жамики ҳамроҳлари нобуд бўлади, ёвуз тақдир уларнинг биронтасига ҳам шафқат қилмайди. Одиссей узоқ вақт давом этган дарбадарликдан сўнг, Огигия оролига, санам Калипсо ҳузурига бориб қолади. Одиссей бу қудратли афсунгар аёл ихтиёрида етти йил муттасил азоб чекади. Мана, асоратнинг саккизинчи йили бошланади. Қаҳрамонимиз ўз ватани Итакани, хотини ва ўғлини интизорлик билан кўмсайди, аммо Калипсо ҳануз уни қўйиб юбормас эди. Ниҳоят, олимпик тангрилар Одиссейга шафқат қиладилар. Худолар анжуманида Зевс, ўз қизи Афина-Палладанинг илтимосини инобатга олиб, Одиссейни (гарчи тангри Посейдон ўз фарзанди циклоп (якка кўз) Полифемни кўр қилиб қўйган бу қаҳрамонни барча денгизларда тинмай таъқиб қилаётган бўлса ҳам ватанига қайтаришга қарор қилади.

ИТАКАДА КУЁВЛАР ОДИССЕЙНИНГ ЙУҚЛИГИДА УНИНГ
МОЛ-ДУЎСНИ ТАЛАБ ГУСТОХЛИК ҚИЛАДИЛАР
(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Худолар Одиссейни ватанига қайтариш ҳақида қарор қилишган заҳоти муҳориб маъбуда Афина юксак Олимпдан заминга, Итака оролига тушади ва тафийлар шоҳи Мент қиёфасига кириб, Одиссейнинг хонадони сари йўл олади. Маъбуда бу хонадонда Одиссейнинг хотини Пенелопага совчи бўлиб келган бир талай бебош куёвларнинг адабсизлик қилаётганини кўради. Куёвлар меҳмонхонада ястаниб ётишиб қимор ўйнашар, зиёфат берилишини кутишарди. Афинага биринчи бўлиб Одиссейзода Телемахнинг кўзи тушади. Телемах бу сохта Ментни камоли илтифот билан қарши олади. У меҳмонни уйга бошлаб кириб, уни алоҳида хонтахта ёнига ўтқазади. Зиёфат бошланади. Куёвлар еб-ичиб қоринлари тўйгач, хонанда Фемийни чақирадилар ва унга, қўшиқ айтиб кўнглимизни хушнуд эт, деб буюрадилар. Бу аснода Телемах куёвларга эшиттирмай, уларнинг бебошликларидан Ментга зорланади. У меҳмондан кимсиз, деб сўрайди. Афина-Паллада ўзини Мент деб танитади ва Одиссей билан таниш эканлигини айтиб, сен отангга жудаям ўхшар экансан, дейди. Шундан сўнг у Телемахдан, уйингизда қандай байрам нишонланмоқда, нечун бу йигитлар бунчалик беадаблик қилурлар, деб сўрайди.

— Буларнинг ҳаммаси онам Пенелопага уйланиш ниятида келган куёвлар, — деб жавоб қилади Афинага Телемах. — Улар, ичимиздан биримизни танла, деб талаб қўйишган онамга. Бу суллоҳлар худонинг берган куни уйимизга келиб, уни бошларига кўтариб тўполон қилишмоқда, отам Одиссейнинг мол-давлатини совуришмоқда. Мана, Троя муҳорабасининг тугаганига ҳам саккиз йил бўляпти, аммо отамдан ҳануз дарак йўқ. Агар отам Одиссей қайтиб келганида борми, бошимизга тушган бу шум савдолардан онам билан мени халос этган бўлур эди.

Афина Телемахнинг ноласини эшитиб, унга шундай маслаҳат беради:

– Сен Пилосга, қария Несторнинг қошига, кейин Спартага, шоҳ Менелайнинг ҳузурига бор. Отанг Одиссей ҳақида ўшалардан сўраб-суриштир.

Афина шундай маслаҳат беради ва қушга айланиб, зумда кўздан гойиб бўлади. Бу ҳолни кўрган Телемах ўзининг маъбуда билан суҳбатлашганини фаҳмлайди.

Шу пайт Пенелопа ўз кўшидан меҳмонхонага тушиб келади. У юнон қаҳрамонларининг Троя бўсагасидан қайтиши ҳақида куйлаётган Фемийнинг қўшигини эшитган эди. “Бу ҳазин қўшигинингни бас қил”, деб хонандадан илтимос қилади Пенелопа. Лекин Телемах онасига юзланиб:

– Ўзингга номуносиб ишга аралашма, она, – дейди. – Падарим Одиссейнинг уйида мен соҳибман, фақат мен фармон беришим мумкин.

Пенелопа ўглининг гапига қулоқ солади ва итоаткорлик билан кўшига қайтади, сўнг ёлғиз қолгач, Одиссейни эслаб, аччиқ-аччиқ кўзёш тўқади. Ниҳоят, Пенелопани маъбуда Афина бахш этган тотли уйқу элитади.

Куёвлар эса, Пенелопа чиқиб кетганидан кейин, унга қайси бирлари уйланишлари ҳақида можаро талаша бошлайдилар. Лекин Телемах куёвларга қарата шундай дейди:

– Мен бутун халқни йигиб, бу бадкорлигингизни сўзлаб берайки, ул анжуман сизларнинг бебошликларингизга, уйимизни талон-тарож қилишингизга барҳам берсин. Эҳтиёт бўлинглар, ҳали бу қилмишларингиз учун худоларнинг газабига учрагайсиз!

Бироқ Телемахнинг бу дўқ-пўписасига куёвлар парво ҳам қилмайди. Улар бутун уйни бошларига кўтариб бақиривади, вақтичоглик қиливади. Фақат вақт ярим кечадан оққандагина уй-уйларига тарқаливади.

Телемах энагаси (Одиссейнинг садоқатли жорияси) кампир Эвриклея кузатувида ўз хобхонаси сари йўл олади. У тўшагига ётади, аммо ҳеч кўзига уйқу келмайди — бутун тун Афина берган маслаҳат ҳақида уйлаб чиқади.

Эртаси куни тонг палласида Телемах жарчиларга жар солиб, бутун аҳолини халқ кенгашига йиғишни амр этади. Халқ зум утмай кенгашга йиғилади. Телемах ҳам бу йиғинга келади. Шунда бутун анжуман йигитнинг ўқтамлиги, хушсувратлигига маҳлиё бўлиб қолади. Ҳаттоки Итака мўйсафидлари ҳам ўзларини четга олиб, Телемахга йўл очадилар, у бориб отасининг ўрнига ўтиради. Сўнг халққа мурожаат қилиб, уйимизга бостириб кириб, бутун бойлигимизни тарож қилаётган авбош куёвлар дастидан онам билан мени халос этинглар, деб ёлворади.

Телемах сўзлаб бўлиб, жойига ўтиради ва бошини ҳам қилганча юм-юм йиғлайди. Бутун жамоа теран сукутга толади. Шунда Пенелопага уйланмоқчи бўлганлардан Антиной деган йигит Телемахга қўрс-қўрс гапира бошлайди:

– Сен бекорга биздан ўпкалаяпсан. Ҳамма айб онанг Пенелопада. У ҳеч биримизга турмушга чиқмаслик учун айёрлик йўлига ўтди. У бизга, қайнатам Лаэртнинг маофасига ёпиш учун ҳашамдор чойшаб тўқияпман, тўқиб бўлганимдан кейин орангиздан биттангизга турмушга чиқаман, деб ваъда берган эди. Тўтри, Пенелопа ҳар куни чойшаб тўқиш билан машгул бўляпти. Аммо тунда ўша тўқиган чойшабини чуватиб яна ипга айлантирмоқда.

Хуллас, гап шу: то Пенелопа ўзига эр танламагунча, куёвлар Одиссейнинг уйидан кетмайдилар.

Телемах қўлларини кўкка чўзиб, Зевсга тавалло қилар экан, бу беҳаё куёвларнинг таҳқирларию ёвузликларига ўзинг шоҳид бўл, дейди. Чақмоқдор Зевс Телемахнинг ноласини эшитиб, дарҳол белги намоён қилади: мажлисга тўпланган халқ боши узра, осмон-фалакка икки бургут кўтарилиб, ўзаро олиша бошлайди, улар бир-бирларининг кўкси ва бўйнини қора қонга бўяйдилар-да, сўнг кўздан гойиб бўладилар. Қушлар билан фол очувчи қоҳин Ҳалиферс бутун элга овоза қилиб, шундай дейди:

– Халойиқ, Зевс намоён қилган аломатнинг маъноси бу турур: ҳадемай Одиссей соғ-омон қайтгай ва куёв-

ларнинг шўрини қуритгай. У Итакага нотаниш қиёфада кириб келгай, хонадонини горат ва тарож қилаётганларни бешафқат жазолагай.

Аммо такаббур куёвлар, бизлар ҳеч кимдан: Телемахдан ҳам, кароматли қушлардан ҳам, Одиссейдан ҳам қурқмаймиз, деб кериладилар.

Телемах куёвлар билан ортиқ ади-бади айтишиб утирмайди. У халққа мурожаат қилиб, шундай дейди:

– Менга бир учқур кема беринглар, у кемада Пилос оролига, мўйсафид Нестор ҳузурига бормоқчиман, шояд отам ҳақида бирон хушхабар эшитсам.

Бироқ Телемахнинг бу сўзини отасининг қадрдон дўсти Ментордан ўзга ҳеч ким қўлаб-қувватламайди.

Телемах чуқур қайғуга ботиб, денгиз соҳили томон йўл олади ва ўша ерда Афинага сигиниб илтижо қилади. Шунда матбуда Ментор қиёфасига кириб, йигитнинг истиқболида намоён бўлади. У Телемахга шундай маслаҳат беради:

– Сен куёвларни ўз ҳолига қўй, ул гофил бандалар ўзларига гур қазийётганларидан беҳабарлар. Асло гам чекма, Телемах. Ўзим сенга кема топиб, ўзим сени Пилос оролига кузатиб боргум. Ҳозир сен уйингга бориб, узок сафар жабдуқларини тайёрла.

Телемах Пилосга жўнаб кетаётгани ҳақида фақат Эвриклеяга шипшийди ва йўқлигимни билдирмай, онамнинг ҳолидан хабар олиб тур, деб илтимос қилади. Садоқатли оқсоч, Итакани тарк этма, бўтам, деб Телемахга ёлборади — у Одиссейзоданинг бу огир сафар пайтида ҳалок бўлишидан хавотирда эди. Лекин Телемах ўз аҳдидан қайтмайди. Бу аснода Афина куёвлар ишрат қилаётган меҳмонхонага кўринмай кириб, ҳаммаларини қаттиқ ухлатиб қўяди. Кейин Телемахни саройдан олиб чиқиб, кема олдига бошлаб боради. Телемахнинг ёр-биродарлари Эвриклея сафарга тайёрлаб қўйган озиқларни бир зумда ташиб келиб, кемага ортадилар. Шунда Афина боди мурод уфуради ва кема очиқ денгиз сари қушдек учади.

ТЕЛЕМАХ НЕСТОРНИНГ, СЎНГ МЕНЕЛАЙНИНГ ХУЗУРИГА БОРАДИ

(Ҳомернинг "Одиссея" достони буйича баён қилинади)

Маъбуда Афина Телемахга хайрли сафар бахшида этади. Сафарнинг эртаси куни эрталабоқ кема Пилосга етиб боради. Бу пайт бутун Пилос аҳли денгизлар худоси Посейдон шарафига қурбонлик қилиш маросимига тўп-ланган эди. Халқ қурбонгоҳ тепасида бир талай буқаларни бўғизлаб, сернеъмат зиёфат ҳозирлигини кўраётган эди. Хизматкорлар овқат ташиш билан машғул эдилар. Шу пайт Нестор ўз хузурига пешвоз келаётган хорижлик одамларни кўради. Уларнинг олдида Ментор қиёфасида маъбуда Афина-Паллада келарди. Пилоснинг қартайиб қолган шоҳи меҳмонларни очиқ чехра билан қарши олади. Шоҳнинг кичик ўгли Писистрат уларни зиёфатга таклиф этади. У Афинага май тўлдирилган қадаҳ тутқазиб, ундан тангри Посейдон шарафига май паймо қилишни сўрайди. Ёш Писистратнинг рафтори — қадаҳни даставвал маъбу-дага тутгани Афинага мақбул бўлади.

Зиёфат тугагач, Нестор мусофирларга юзланиб, қардан бўласизлар, деб сўрайди. "Мен Одиссейнинг ўгли бўламан, — деб жавоб қилади Телемах. — Пилосга отамдан бирон дарак топармиканман, деб келувдим". Қария Нестор қаршисида турган йигитнинг Одиссейзода эканлигини эшитиб, беҳад қувониб кетади. Чунки ақлу заковат бобида у Одиссейни барча қаҳрамонлардан афзал билар ва эъзозларди. Нестор Троядан қайтиш чо-гида юнонлар бошидан кечган азоб-уқубатлар ҳақида Телемахга сўзлаб беради. Аммо Одиссей тўғрисида ҳеч нима айта олмайди.

— Менинг маслаҳатим, — дейди донишманд қария, — сен, Телемах, тезроқ уйингга қайт, лекин ундан олдин шоҳ Менелай билан учраш, зеро у ўз ватанига ҳаммадан кейин қайтиб келди. Шояд у отанг ҳақида бирон янги гап айтса. Қолаверса, имоним комилки, худолар, алаҳусус, маъбуда Афина сенга бу борада мададкор булгайлар.

Кеч кириб, қоронгитушади. Телемах ўз кемасига бориб ётмоқчи бўлади, лекин Нестор уни қўйиб юбормайди. У Одиссей ўглининг саройда тунаб қолишини ихтиёр қилган эди.

Эртаси куни эрталаб Нестор шохлари зарҳалланган бир таначани маъбуда Афина йўлига қурбонлик қилади. Мана шу қурбонлик ва худойи ошдан сўнг шох ўтиллари жангаробага отларни қўшадилар. Бу жангаробага Телемах билан Писистрат чиқишади ва улар Менелай ҳузурига равона бўлишади.

Отлар қуюндек еладилар. Оқшом пайтида йигитлар қаҳрамон Диоклнинг юрти Ферага етиб борадилар. Диокл уларни эъозлаб, тунаш учун бошпана беради, эрталаб эса тонг гира-шира ёриша бошлаши билан йигитлар яна сафарга чиқадиладар ва ўша куни кечга томон Спартага етиб оладилар.

Телемах билан Писистрат Спартада катта тантана устидан чиқадиладар: Менелай қизини Ахиллеснинг ўгли Неоптолемга узатаётган экан (Менелай Троя муҳорабаси пайтидаёқ Неоптолемга, сени куёв қиламан, деб ваъда бериб қўйган эди). Менелай бугун қўшалоқ тўй қилаётган эди: у айни пайтда ўгли Мегалентни ҳам уйлантираётганди. Телемах билан Писистрат шох саройига етиб келишганда базм авжида эди. Менелай дарҳол отларни жангаробадан чиқаришни ва меҳмонларни зиёфатга таклиф этишни буюради. Бошидан кўп оғир мусибатларни кечирган Менелай салтанатига келган ҳар қандай мусофирни аздаҳидил эъозлаб меҳмон қилар эди. Хизматкор шох амрини бажаргани югуриб кетади. Мана, навкарлар отларни жангаробадан чиқариб, мусофирларни саройга бошлаб кирадилар. Телемах билан Писистрат гоят муҳташам ҳаммомда ювиниб, оҳорли либос кийишгач, тўйхонага қадам ранжида қиладилар.

Тўй гоятда сердабдаба эди. Менелай қасрининг кўркамлиги ва тўй маросимининг пуршукўҳлигидан ҳайратга келган Телемах Писистратнинг қулогига пичирлаб шундай дейди:

– Бунақа баркамол ҳашаматни мен ҳеч ерда кўрмаганман. Уйлайманки, фақат тангри Зевснинг арши аълодаги кўшки бундан зийнатлироқ бўлиши мумкиндир.

Менелай Телемахнинг бу сўзларини эшитиб қолади ва табассум ила шундай такаллум қилади:

– Саройим зийнати қанчалик беназир эрса, бу зеб-зийнатлар, бойликларни қўлга киритиш йўлида чеккан заҳматларим шунчалик огир, бошимдан кечирган хавф-хатарлар шунчалик пурдаҳшатдир. Вале мен чеккан заҳмату мусибатлар нақадар огир бўлмасин, Одиссейнинг қисматиға тушган машъум савдолар олдида мисоли дарёдан томчидир.

Телемах отаси ҳақида бу гапларни эшитиб, йиглаб юборади. Шу пайт бу ерга Менелайнинг завжаси сумбулсоч гулбадан Елена кириб келади. У меҳмонларга бир нигоҳ ташлайди-ю улардан бирининг Одиссейга худди қуйиб қўйгандай ўхшашлигини кўриб, ҳайратда қолади. Бу ҳақда у эри Менелайга айтади. Еленанинг гапини эшитган Писистрат, дарҳақиқат, қаршингизда турган бу йигит Одиссейзода Телемахдир, дейди. Менелайнинг севинчдан кўнгли тоғдек кўтарилади: ахир унинг ёнида жонажон дўстининг ўгли ўтирган эди-да. У Одиссейнинг Троя бўсағасида кўрсатган жасоратлари ва барча юнонлар кечирган машъум мусибатлар ҳақида ҳикоя қилади. Елена ҳам Одиссейнинг Трояга қандай кириб боргани ҳақида сўзлаб беради. Отаси ҳақида айтилган бу хотиралардан таъсирланиб кетган Телемахнинг кўзларида яна гилт-гилт ёш пайдо бўлади. Бу аснода тўй тантанаси ҳам оёқлаб қолган эди. Шу боис, Спарта шоҳи Телемах билан бўладиган суҳбатини эртанги кунга қолдиради.

Менелай эртаси куни барвақт туриб, Телемахдан не мақсадда Спартага келганини сўрайди. Телемах, отамнинг дарагини билгани келувдим, деб жавоб қилади. Менелай Одиссейнинг ўлиги шуларни баён қилади:

– Бир вақтлар денгиз тангриси Протей менга Троя бўсағасидан ўз ватанларига қайта бошлаган юнон қаҳ-

рамонлари қисмати ҳақида сўзлаб берган эди. Ўшанда Протей айтган башоратга қараганда, Одиссей санам Калипсо оролида бандиликда яшаётган бўлиши керак. Отанг тўғрисида, Телемах, бор-йўқ билганим шу.

Кейин Спарта шоҳи Телемахга, биз билан қол, энг азиз меҳмоним бўлгайсан, деб уни саройда олиб қолмоқчи бўлади. Лекин Телемах, мени йўлимдан тўхтатманг, рухсат этинг, тезроқ уйимга қайтай, деб Менелайдан илтимос қилади.

КУЁВЛАР ТЕЛЕМАХГА ҚАРШИ ФИТНА УЎШТИРАДИЛАР

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Куёвлар Телемахнинг Итакани тарк этиб, Пилос ва Спартага жўнаб кетганини пайқаб қоладилар. Улар Телемахни мадад сўрагани кетган, деб ўйлаб қўрқиб кетадилар. Антиной бир кемани сафарга тайёрлаб, денгизга сузиб чиқишни ва Телемахнинг қайтишини кутишни, сўнгра дабдурустан ҳужум қилиб, уни ўлдиришни маслаҳат беради.

Пенелопа куёвларнинг шум ниятларидан хабар топади. У руҳан қаттиқ изтироб чека бошлайди. Чунки Телемахнинг жўнаб кетганидан у ҳам гофил қолган эди-да. Пенелопа қайнатаси қария Лаэрт ҳузурига одам юбориб, набираси Телемахнинг хавф остида эканлигидан уни огоҳ қилмоқчи бўлади. Аммо жория Эвриклея соҳибасини бу ниятидан қайтаради. У маликага маъбуда Афинага сизиниб, ундан мадад сўрашни маслаҳат беради. Пенелопа жориянинг сўзига киради ва маъбуда йўлига қурбонлик қилиб, унга сизинади. Шундан сўнг сержозиба чорпоясига ётиб уйқуга кетади. Маъбуда Афина Пенелопанинг таваллосини инобатга олади. У маст уйқуда ётган малика ҳузурига унинг опаси Ифтиманинг арвоҳини юборади. Арвоҳ Пенелопага, ўглинг Телемах ўлмайди, деб айтади.

ОДИССЕЙ САНАМ КАЛИПСОНИНГ ОРОЛИНИ ТАРҚ ЭТАДИ

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Кенгашга йиғилган худолар, Афина Телемахни ўз ватанига бешикаст етказиши ва кўёвларнинг ҳамласини бартараф этиши керак, деб қарор қиладилар. Ҳермес эса, Оигигия оролига учиб бориб, санам Калипсога Одиссейни озод қилиш тўғрисида худолар амрини етказмоғи лозим эди. Чақмоқдор Зевс шу заҳотиёқ Ҳермесни Калипсо ҳузурига жўнатади.

Хаёлдек учқур Ҳермес оёқларига қанотли кафшларини боглайди, қўлига ҳукмронлик асосини олади-да, Олимпдан парвоз этади. Оигигия бағоят гўзал орол эди. Унда чинорлар, тераклар, қарағайлар, арчалару сарвлар барқ уриб ўсардилар. Майсазорларни барраўтлар гиламдай буркаган. Ўтлоқда очилган бинафша ва нилуфарлар атрофга муаттар ифор таратарди. Бутун орол тўртта булоқдан сув ичарди. Бу оролда салқин бир гор бўлиб, санам Калипсо шу горда яшарди. Горнинг ҳамма ёғини ток навалари ўраб олган ва улардан гарқ пишган узум бошлари шигил осилиб турарди. Ҳермес горга кириб борганида Калипс тилла моки билан ажиб гуллар солинган уртук тўқиётган эди. Одиссей горда йўқ эди. У денгиз бўйига бориб, бир қоя устида денгизнинг узоқ-узоқ уфқига маҳзун тикилиб ўтирарди. У ватани Итакани қўмсаб, дув-дув кўзёш тўкарди. Унинг ҳамма кунлари мана шундай андуҳли ва танҳоликда ўтарди.

Калипсо горга кириб келаётган Ҳермесни кўриб, "дик" этиб ўрнидан туради ва тангри истиқболи сари юради. У Ҳермесга жой кўрсатиб, уни амброзий ва оби ҳаёт билан меҳмон қилади. Ҳермес худолар таомини тановул қилиб қорни тўйгач, санамга тангри Зевснинг амрини баён этади. Калипсо Одиссейдан айрилишини эшитиб, қаттиқ ғамга ботади. У Одиссейни оролда абадулабад олиб қолмоқчи ва унга боқийлик бахш этмоқчи эди. Лекин начора, Зевс амрига зид иш кўра олмайди-ку.

Ҳермес оролдан учиб кетгач, Калипсо денгиз бўйига — ғамга ботиб ўтирган Одиссей қошига боради ва унга шундай дейди:

— Одиссей, бўлди, қайгуни тарк эт энди. Ватанингга кетишга ижозат бераман. Бор, қўлингга болта ол-да, дарахт кесиб, ўзингга пишиқ бир сол яса. Сен шу солда денгиз сафарига чиққайсан, мен эса сенга боди мурод йўллағум. Агар худолар хоҳласа, эсон-омон ватанингга етиб олурсан.

— О, маъбуда, — дейди Одиссей Калипсога, — сен мени ватанимга қайтармоқчи эмассан, балки биронта шум ниятни кўзлаган бўлишинг керак. Ахир омонатгина бир солда қандай қилиб серталотум денгиздан сузиб утаман? Ҳаттоки энг мустаҳкам учқур кемалар ҳам купинча бу денгизда беҳатар суза олмайдилар. Йўқ, маъбуда, мени маҳв этиш ниятинг йўқлигини айтиб, бу ҳақда худоларнинг бузилмас қасамини ичсангина, солда сузишга рози бўламан.

— Сени, Одиссей, фоний бандалар ичида энг доно ва энг соҳибтадбир одам деб тўтри айтар эканлар! — дейди Калипсо. — Майли, эшит: Стикс суви ҳаққи қасам ичаманки, ўлишингни асло истамайман

Калипсо Одиссей билан бирга горга қайтади. Тановул пайтида маъбуда Одиссейни оролда қолишга ундай бошлайди. У Одиссейни боқий бандага айлантиришга сўз беради. Лекин Одиссейнинг ватанга қайтиш истаги шу қадар кучли эдики, Калипсонинг ҳар қандай беназир ваъдалари ҳам Одиссейни Итакани унутишга мажбур эта олмасди.

Эртаси куни эрталабдан бошлаб Одиссей сол ясанга киришади. У тўрт кун тинмай меҳнат қилади, дарахт кесади, тўсинларни йўниб текислайди, уларни бир-бирига боғлайди, сўнг сол устига тахта ётқизади. Ниҳоят, сол тайёр бўлади. Одиссей унга мачта ўрнатиб, мачтага елкан осади. Калипсо Одиссей билан видолашаркан, унинг йўлига егулик овқат беради. Одиссей елканни ёйди, шунда боди мурод эсиб, солни очиқ денгиз сари ҳайдайди.

Одиссей самовий мавжудотлар — Плеяда буржи — сурайёларга ҳамда Етти Оғайни юлдузларига қараб, ўн саккиз кун муттасил она юрти томон сузади. Худди шу пайт занжилар мамлакатидан қайтаётган денгизлар султони тангри Посейдон Одиссейнинг солини кўриб

қолади ва қаттиқ ғазабланади. У ўзининг уч шохли асосини денгизга санчади. Денгизда даҳшатли бўрон кўтарилади. Бутун осмонни қора булут буркаб олади, ҳаммаёқ худди тун пайтидагидек зим-зиё бўлади. Чор ёқдан елиб келган шамоллар денгизни тўлқинлантира бошлайди. Одиссей шу қадар қаттиқ қўрқиб кетадики, ҳатто Троя бўсағасида шон-шавкат билан ҳалок бўлганларга ҳавас қила бошлайди. Мана, солга улкан бир тўлқин ҳамла қилиб, Одиссейни денгизнинг домига улоқтиради. Одиссей денгиз қаъридан зўрга сузиб чиқади. Эгнидаги Калипсо ҳадя қилган кийим сувда сузишга халал бера бошлайди. Шундай бўлса ҳам у бир амаллаб сузиб солга етиб олади, унинг четидан маҳкам ушлаб, устига чиқади. Пуршиддат шамоллар солни ҳар томонга итқитардилар.

Одиссей мана шундай хавф остида қолган пайтда уни денгиз маъбудаси Левкотейя кўриб қолади. Маъбуда денгиз тубидан чуррак қуш қиёфасида отилиб чиқиб, Одиссейнинг солига қўнади ва ўз қиёфасига киради. Сўнг у Одиссейга юзланиб, сен эгнингдаги либосингни ечиб, ўзингни сувга от ва соҳилга сузиб етиб ол, деб буюради. Маъбуда унга ўз ўртугини бераркан, сени шу ўртук ўлимдан асраб қолгай, дейди. Левкотейя шундай дейди-ю яна чуррак қуш қиёфасига кириб, учиб кетади. Ва лекин солни тарк этишга Одиссейнинг юраги дов бермайди. Шу пайт тангри Посейдон мисоли тоғдек улкан тўлқинни уйғотиб, уни Одиссейнинг соли устига ағдаради. Одиссей тилка-пора бўлган солнинг бир ходасини зўрга ушлаб қолиб, унга миниб олади. У шоша-пиша эгнидаги либосини ечади, Левкотейянинг ўртугига уранади-да ўзини сувга отиб, қуруқлик қайдасан, деб сузиб кетади. Бунни кўрган Посейдон шундай дейди:

– Шу олган шувоганг етар! Энди бундан бўёгига, то биронта одам қутқариб олмагунча серталотум денгизда сузиб юравер. Энди хурсанд бўлсанг керак мендан!

Посейдон шундай деб ҳайқариб, тулпорларини ўзининг сувости қасри томон учириб кетади. Шунда Одиссейга маъбуда Афина ёрдамга келади. У барча шамолларга эсишни тақиқлайди ва қутурган денгизни тинчита бошлайди.

Одиссей икки кеча-кундуз жўшқин денгизда сузиб юради. Ниҳоят, маҳобатли тўлқин уни ўз ўрқачига кўтарган чоғда, сал нарироқда қуруқликни кўриб қувониб кетади. Лекин у соҳилга яқинлашганида пўртаналарнинг қаттиқ шовуллашини эшитидади. Қудратли долғалар соҳилдаги қоялар ва сувости харсангларига қаттиқ куч билан уриларди. Бу ерда Одиссейнинг ҳалок бўлиши муқаррар эди, тўлқин уни қояларга олиб бориб уриб парчинлаб ташлаши мумкин эди. Лекин бу сафар ҳам унга Афина-Паллада мададкор бўлади. Одиссей бир қоятошни қучоқлаб олади, шунда орқага қайтган тўлқин уни ҳам ўзи билан оқизиб, очиқ денгизга олиб чиқиб қўяди. Энди Одиссей соҳил ёқалаб сузаркан, қуруқликка чиқиш учун қулай жой ахтара бошлайди. Ниҳоят, у бир дарёнинг денгизга қуйилиш ерига етади ва дарё тангрисига илтимос қилиб, ундан мадад сўрайди. Дарё тангриси Одиссейнинг зорига қулоқ солиб, оқимини таққа тўхтатади, бу билан қаҳрамоннинг қирғоққа чиқиб олишига имкон яратади. Мана, Одиссей қирғоққа чиқади, лекин узоқ вақт денгизда сузиб тамомила силласи қуриганидан ҳушини йўқотиб, ерга йиқилади. У зўр-базўр ҳушига келиб кўзини очади. Устидаги Левкотеянинг ўртугини ечиб, орқасига қарамасдан, уни сувга отади. Ўртук пилдираб оқиб бориб, яна эгасининг қўлига тегади. Одиссей эса соҳилдан анча нарироқда буталари бир-бирига чирмашиб кетган икки туп зайтун дарахтини кўради. Бу дарахтлар тагида хазон кўрпадек қалин бўлиб тўкилиб ётарди. Одиссей тунги аёздан сақланиш учун шу хазонга кўмилиб ётади, маъбуда Афина эса унга гафлат уйқусини уфуради.

ОДИССЕЙ ВА НАВСИКАЯ

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Одиссей хазонга кўмилиб маст уйқуда ётганида, маъбуда Афина феаклар шаҳрига йўл олади ва у ерда баҳрий Димант қизининг қиёфасига кириб, ширин уйқуда ётган шоҳ қизи Навсикая тепасига боради.

– Уялмайсанми, Навсикая, – деб маломат қила бошлай-ди у. – Ҳадемай келин бўласан-у кийим-кечаклар билан ишинг йуқ. Кир-чирлар тоғ бўлиб уюлиб ётипти. Тезроқ урнингдан тур, ёнингга жорияларингни олгин-да, улар билан денгиз бўйига кир ювгани бор.

Навсикая тонг палласида уйғониб кетади. Кўрган тушини эслаб, ҳайрон бўлади. У шу заҳоти ота-онаси олдига йўл олади. Онаси Арета аллақачон турган ва жориялар даврасида қирмизи ранг ип йигириш билан машғул эди. Қиз отаси шоҳ Алкинойга остонада тўқнаш келади. У Феакия оқсоқоллари анжуманига кетаётган эди. Навсикая отасига шундай такаллум қилади:

– Отажон, айтинг, хачирларни аравага қўшишсин. Кир ювгани дарё бўйига бормоқчиман. Уйимизда кир кийимлар жудаям кўпайиб кетипти. Ахир сиз ҳам оқсоқоллар кенгашига чиннидай тоза кийим кийиб боришингиз керак-ку. Ундан кейин иниларим — шаҳзодалар ҳам Феакия қизлари билан ўйин-кулги қилгани тоза кийимда боришни хоҳлашяпти. Бу хонадонда мендан бошқа ҳеч ким кийим-бош ташвишини қилмайди.

Навсикая шундай деркан, келин бўлишни орзу қилаётгани ҳақида чурқ этиб ҳам оғиз очмайди. Шоҳ Алкиной қизининг дил розини тушунади ва жилмайиб қўяди. Сўнг қулларга хачирларни аравага қўшишни амр этади. Навсикая ҳам шоша-пиша йўлга отланади.

Навсикая билан унинг жориялари шод-хуррам бўлишиб денгиз соҳилига йўл олишади. Улар соҳилдаги сув ҳавзаларида кирларни ювиб, чайишади ва қуригани кумлоқ соҳилга ёйишади. Навниҳол қизлар ишни тугатишгач, дарёда чўмилишиб, баданларига муаттар мойлар суришади. Кейин овқатланиб олишиб, сув бўйида копток ўйнаб шўхлик қила бошлашади. Айни шу чоғ маъбуда Афина Одиссейни уйғотиш иложини топади. Навсикая коптокни дугоналарига отади, аммо Афина қизларнинг кўзига кўринмаган ҳолда, коптокни қудратли қўли билан уриб, денгизга учириб юборади. Қизлар овозлари борича чинқириб юборишади. Бу чинқирикдан Одиссей уйғониб кетади. Одиссей ўзи ётган хилватгоҳдан чиқишини ҳам,

чиқмаслигини ҳам билмай уйланиб қолади. Ниҳоят, у уятини навадалар билан беркитиб ташқарига чиқади. Ҳамма ёгига сувутлари, балчиқ ёпишган Одиссейнинг қиёфаси даҳшатли эди. Қизлар қурқиб ҳар томонга қочиб кетишади. Фақат Навсикаягина ўрнидан жилмайди: маъбуда Афина унинг юрагига далда берган эди. Аммо Одиссей бу дилбар қизга яқин боришга журъат эта олмай, узоқдан туриб ундан ёрдам сўраб, шундай илтижо қилади:

– О, соҳибжамол қиз, пойингга тавалло қилиб бош ураман. Сени гўзалликда маъбуда Артемидага қиёс қилса бўлади. Мабодо маъбуда эмасмисан? Агар фоний банда эрсанг, шундай қизи бўлган отанг билан онанг дунёда энг саодатли кишилардир! Менга раҳм қил, о ҳуснда беназир қиз! Мен йигирма кун муттасил серталотум денгизда сузиб, кўп изтироб чекдим. Худолар хайрингни берсин, баданимни ёпиш учун биронта увада либосни аяма мендан! Шу яхшилигинг учун боқий тангрилар ҳамма ниятларингни рўёбга чиқарсинлар! Сени севганинг билан қовуштириб, саодатли ҳаёт ато этсинлар!

– О, мусофир, – дейди Навсикая Одиссейга юзланиб, – гапларингга қараганда, жайдари одамга ўхшамайсан, худолар сенга ақлу заковат ато этишипти. Вале Зевс бахт ва бадбахтликни акобирларга ҳам, авомга ҳам бирдай раво кўради. Шу боис сен Зевснинг уқубатларига собитлик ила бардош бер. Сенга шаҳарга борадиган йўлни кўрсатаман. Мен феаклар султони шоҳ Алкинойнинг қизи бўламан.

Шундан сўнг Навсикая жорияларини чақириб, Одиссейга тоза кийим беришни ва унинг қорнини тўйдиришни буюради. Афина эса Одиссейни шундай дилбар йигитга айлантирадики, денгиз буйига бориб утирган Одиссейни кўрган Навсикая, бу хилқат Олимпдан учиб тушган худо бўлмасин тагин, деб гумонсирай бошлайди.

Шаҳарга қайтиш учун ҳамма нарса шай эди. Навсикая Одиссейга, менинг орқамдан юр, деб таклиф қилади.

– Маслаҳатимга қулоқ бер, – дейди у Одиссейга, – саройга кириб борганингда, даставвал менинг онам —

малика Аретанинг оёғига йиқилиб ундан ёрдам сўра. Зеро, бутун халқ онамни донишмандлиги учун худди маъбудадек эъзозлайди.

Навсикая шундай деб хачирларни шаҳар томон ҳайдайди. Жориялар билан Одиссей унинг орқасидан эргашадилар.

ОД ИССЕЙ ШОҲ АЛКИНОЙ ХУЗУРИДА

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Саройга қайтган Навсикаяни инилари пешвоз чиқиб кутиб оладилар. Улар хачирларни аравадан чиқаришади, ювилган кир тўла саватни кўтариб, саройга олиб кирадилар. Навсикая эса ўз кўшки томон йўл олади. У ерда қизнинг энагаси — оқсоч Эвримедуза хуштаъм кечлик ҳозирлаб уни кутиб ўтирарди.

Одиссей шаҳар дарвозаси олдида бир оз кутиб туриб, сўнг ичкарига киради. Қопқа бўсағасида унинг қаршисида феак қизи қиёфасига кирган Афина намоён бўлади. Одиссей ундан шоҳ Алкинойнинг қасрини кўрсатишни илтимос қилади, Афина уни қасргача кузатиб қўйишга рози бўлади. Одиссей теран сукутда маъбудага эргашиб бораркан, бу шаҳарнинг бағоят муҳташамлиги, кемалар қатор тизилиб турган бандаргоҳи, шаҳарнинг хушманзара кенг майдони ва метин деворларига маҳлиё бўлади. Мана, улар Алкиной қасрига етиб келадилар.

Шаҳарнинг жамоли Одиссейни маҳлиё қилган бўлса, энди Алкиной қасрининг беназир бойликлари уни лол қолдиради. Бутун қаср обдор мисдан қурилган, деворларнинг бошлари бежирим темир панжаралар билан безатилган эди. Қасрга кирадиган эшик соф олтиндан қуйилган, унинг кесакилари кумушдан, остонаси эса мисдан эди. Эшикнинг икки ёнида тангри Ҳефест шахсан ўз қўли билан ясаган, бири олтин, бири кумуш — иккита жонли боқий ит турарди. Одиссей қасрга киради. У ерда устига қимматбаҳо ёпқичлар тўшалган шоҳона безакли

курсиларни кўради. Мармар тагликларга қўлларига машғалалар ушлаган йигитчаларнинг олтиндан қуйилган ҳайкаллари ўрнатилган. Алкинойнинг қасри гоёат ажиб эди. Лекин қаср ёнида жойлашган бог ундан ҳам гаройиброқ эди. Бу богда турфа хил мевалар қишин-ёзин муттасил пайдар-пай пишиб турарди. Одиссей бул ажойиботларни узоқ вақт томоша қилади ва ниҳоят, базмгоҳ хонага қадам ранжида қилади. Бу ерда шоҳ Алкиной, малика Арета ва Феакиянинг энг таниқли акобирлари утирардилар. Улар тангри Ҳермес ҳаққига муаттар май паймо қилаётган эдилар. Одиссей Аретанинг истиқболига келиб, унинг пойига бош уради ва баралла овоз билан: "мен бахтиқаро мусофирдан ёрдамнингни дариг тутма, о маликам", деб илтижо қилади. Сўнг, таомил бўйича, паноҳ излаб келган арзғуй сифатида ўчоқ ёнига бориб утиради. Шунда Феак оқсоқолларидан энг кексасининг маслаҳати билан, Алкиной Одиссейнинг қўлидан етаклаб келиб, ўз ёнига ўтқазади. Сарой хизматкорлари Одиссейнинг олдига турли неъматлар ва май қўйишади. Шунда зиёфатга йигилганларнинг бари жаҳонгашта мусофирлар пушти паноҳи чақмоқдор Зевс шарафига май паймо қиладилар. Одиссей санам Калипсо оролидан жўнаганидан бери не-не фалокатларни бошидан кечиргани ва шоҳ қизи Навсикаянинг денгиз бўйида унга қандай ёрдам кўрсатгани ҳақида Алкинойга сўзлаб беради. Алкиной Одиссейнинг ҳикоясини зўр эътибор билан тинглайди.

– О, олимпик мунаввар тангрилар! – дейди у. – Агар қизимга мана шу мусофир йигитга монанд қайлиқ ато этганингизда эди, унга беназир мол-дунёни сеп қилиб берган бўлур эдим. Аммо сени, эй мусофир йигит, хоҳишингга зид ўлароқ, оролимизда зўрлаб ушлаб турмоқчи эмасман. Биз сени ўз ватанингга элтиб қўюрмиз. Денгиз сафари нечоғлиқ узоқ ва хатарли бўлмасин, у феакларни чўчита олмайди!

Малика Арета Одиссей учун тўшак тўшашни амр этади. Одиссей тўшакка ётгани ҳамона гафлат уйқусига гарқ бўлади. Бутун сарой ҳам пинакка кетади.

Эртаси куні эрталаб Алкиной бутун шаҳар аҳолисини кенгашга чақиришни буюради: шу кенгашда у Одиссейни ўз юртига олиб бориб қўйиш масаласини ҳал қилмоқчи эди. Маъбуда Афинанинг ўзи жарчи қиёфасида бутун шаҳарни айланиб, фуқароларни майдонга тўпланишга даъват этади. Алкиной майдонга Одиссейни ҳам бошлаб келади ва уни ўз ёнига ўтқазади. Феаклар бу қаҳрамон йигитга ҳайрат билан боқадилар. Афина унга бемисл хусн ва комил салобат бахш этган эди. Шоҳ Алкиной жамоага юзланиб, шундай дейди:

– Халойиқ, каломимга кулоқ солинг! Шаҳримизга ўзга юртли мусофир ташриф буюрди. У биздан ватанига элиб қўйишимизни илтимос қилмоқда. Бизлар ҳеч қачон ҳеч бир ажнабийнинг илтимосини ерда қолдирмаган эдик. Келинлар, сафарга кема тайёрлайлик-да, меҳмонимизни ўз юртига элиб қўяйлик. Мана шу денгиз сафарига жўнашни хоҳлаганларни зиёфатга таклиф қиламан. Шунингдек, шаҳримизнинг барча оқсоқолларини ҳам. Саройимдаги базмтоҳда биз меҳмонимиз шарафига гайритавсиф зиёфат берурмиз. Бул зиёфатга хонанда Демодок ҳам таклиф қилинсинким, у ўзининг ажиб қўшиқлари билан меҳмонлар кўнглини хушнуд этсин.

Зиёфатга кўзи кўр хонанда Демодокни етаклаб келадилар. Мана, меҳмонлар ноз-неъматлар тўла хонтахталар атрофига утирадилар, шодиёна базм бошланади. Қоринлар тўйиб, кайфлари чоғ бўлади. Шунда Демодок кифарасини қўлга олиб, торларини чертади ва икки бузург қаҳрамон — Одиссей билан Ахиллеснинг бир тантанали зиёфат пайтида қандай мувоҳаса қилишгани ҳақида куйлай бошлайди. Бу қўшиқни эшитиб ўтирган Одиссейнинг хўрлиги келади, нохуш хотиралар эсига тушади ва аччиқ кўзёшлари дув-дув оқа бошлайди. У йиғлаётганини феакларга сездирмаслик учун қирмизи ридоси билан бошини буркаб олади. Демодокнинг қўшиғи тугайди. Одиссей кўз ёшларини артади ва қўлига олтин қадаҳ кўтариб, боқий тангрилар ҳаққига май паймо қилади. Демодок яна бошқа қўшиқ бошлайди. Бу қўшиқ юнон қаҳрамонларининг Троя бўсағасида кўрсатган жа-

соратлари ҳақида эди. Қўшиқни эшитиб, Одиссей яна йиглай бошлайди. Ҳеч ким унинг кўзёшларига аҳамият бермайди, фақатгина шоҳ Алкиной уйланиб қолади ва бу кўзёшлар сабабини тушунади. Зиёфат ниҳоясида Алкиной меҳмонларни шаҳар майдонида уюштирилган ўйинлар, мусобақаларда қатнашишга таклиф этади.

Мусобақалар тугагач, Алкиной яна Демодокка унинг кифарасини келтиришларини буюради. Энди Демодок олтин торларни чертиб, шўх қўшиқ куйлай бошлайди. Навқирон йигитлар бу қўшиқ оҳангига гир-гир айланиб, энгил-енгил рақс туша бошлайдилар. Одиссей ёшларнинг рақсини завқ билан томоша қиларкан, уларнинг ҳар бир назокатли ҳаракатига қойил қолади. Йигитлар рақси тугагач, шоҳ Алкиной шаҳарнинг барча улугларига Одиссейга биттадан зарварақ либос ва бир таландан олтин туҳфа этишни буюради.

Кеч кириб, қуёш бота бошлайди, ҳамма яна шоҳ Алкинойнинг саройи сари йўл олади. Одиссей эса, ўз хобхонасига кириб, одамлардан олган ҳадя, тортиқларни Арета юборган ғоят бежирим тўқима қутига солади ва унинг атрофини арқон билан ўраб, бир вақтлар афсунгар Кирка ўргатганидек, арқон учини аломат йўсинда тутади. Кейин эгнига ғоят ҳашаматли либос кийиб, базмгоҳга чиқади. Бу ерда Одиссей Навсикаяни учратади. Шоҳ қизи маҳзун оҳангда унга шундай такаллум қилади:

– О, ўктам мусофир! Ҳадемай ўз ватанингга қайтиб борасан, у ерда мени ёдлаб тур. Ахир сени ҳалокатдан асраб қолишда менинг ҳам ҳиссам бор-ку!

– О, соҳибжамол Невсикая! – деб жавоб қилди унга Одиссей. – Агар чақмоқдор Зевснинг карами билан ўз юртимга эсон-омон етиб олиш менга насиб этса, худонинг берган куни сен халоскоримга худди маъбудага сизингандек сизингум.

Одиссей шундай деб Алкинойнинг ёнига бориб ўтиради, яна шодиёна базм бошланади. Шунда Одиссей Демодокдан, Троя бўсағасида юнонлар ясаган ёғоч от ҳақида куйлаб беришни илтимос қилади. Демодок қўшиқни бошлайди, яна Одиссей аччиқ-аччиқ кўзёш тўқади. Шунда Алкиной хонанданинг қўшигини бўлиб, Одиссейга юзланади:

– О, мусофир, нечун сен ҳар гал юнон қаҳрамонларининг Троя жангидаги жасоратлари ҳақида қўшиқ тинглаганингда кўзеш қилурсан? Айт менга, кимсан ўзинг, кимнинг фарзандисан? Онт ичиб айтаманки, ким бўлсанг ҳам, феаклар сени албатта ватанингга элиб қўюрлар. Тугри, бир вақтлар бобомдан эшитган эдим: денгизлар худоси Посейдон, денгизда адашган мусофирларни менинг хоҳишимга зид ўлароқ қутқариб, юртига олиб бориб қўйган феакларни қаттиқ жазога мустаҳиқ этгум, бир кун эмас, бир кун кемаларини улкан қояга айлантиргум, шаҳарлари атрофини сарбаланд тоғ билан ўраб қўйгум, деб дағдаға қилган экан. Лекин шунга қарамай, мен ўз лафзимдан қайтмайман: барибир, сени она юртинга эсон-омон етказурмиз. Ҳозир эса, о мусофир йигит, кимлигингни билмоқчиман. Ўтинаман, бошингдан кечирган барча саргузаштларни, гаму кулфатларни бизга бир бошдан сўзлаб бер.

– О, шоҳ Алкиной, – деб жавоб қилади Одиссей, – сен менинг қандай офату фалокатларни бошдан кечирганимни билмоқчисан, яна кимлигимни, қаерлик эканимни, ота-онамнинг кимлигини ҳам билишни ихтиёр қилмоқдасан. Майли, ундай бўлса, эшит: исмиим Одиссей, отамнинг исми Лаэрт, Итака оролининг шоҳиман. Санам Калипсо оролини тарк этганимдан кейин не мусибатларни бошимдан кечирганим ҳақида эшитдинг. Энди сенга Троядан жўнаганимдан сўнг бошимдан кечирган жамики саргузаштларни ҳикоя қилиб берурман.

Шундан сўнг Одиссей ўз саргузаштлари қиссасини ҳикоя қилишга киришади.

ОДИССЕЙ ЎЗ КЎРГАН-КЕЧИРГАНЛАРИНИ ҲИКОЯ ҚИЛАДИ

(Ҳомернинг “Одиссея” достони бўйича баён қилинади)

Киконлар ва Лотофаглар. – Бизлар Троядан чиқиб, боди мурод кўмагида поёни йўқ уммонда бамайлихотир сузиб кетдик. Ниҳоят киконлар юртига етиб бордик. Биз

бу халқнинг Исмар деган шаҳрини забт этдик, шаҳарнинг бутун аҳолисини қириб ташладик, аёлларини асирга олиб, шаҳарни вайрон қилдик. Мен ҳамроҳларимга, тезроқ бу ердан кетайлик, ватанимизга етайлик, деб қайта-қайта гап уқдирмоқчи бўлдим, аммо улар гапимга қулоқ солмадилар. Бу орада, таъқибимиздан қочиб қутулиб қолган исмарликлар теварак-атрофдаги киконларни ёрдамга чақириб келиб, бизга ҳужум қилишди. Улар мўр-малаҳдек куп, ўрмондаги япроқлардек беҳисоб эди. Биз киконлар билан кемаларимиз яқинида узоқ жанг қилдик, бироқ улардан енгилдик ва жанггоҳдан қочиб жон сақлашга мажбур бўлдик. Бу жангда мен ҳар қайси кемадан олтитадан жасур эшкакчимни йўқотдим. Биз очиқ денгизга сузиб чиқишдан олдин уч марталаб ҳайқириб, ўша йўқолган ўртоқларимизни чақирдик, лекин ҳеч бир садо эшитмадик. Шундан кейингина, ҳалок бўлган дўстларимизга аза тутиб ва айни чоғда, ўзимиз ҳалокатдан қутулиб қолганимизга шукур қилиб, кенг денгизга сузиб чикдик. Лекин шу заҳотиёқ чақмоқдор Зевс бизга шимол шамоли тангри Борейни рўпара қилди. Борей денгизда улкан тўфон кўтарди. Осмонда зим-зиё булутлар суза бошлади. Ҳамма ёқни зулмат чулғади. Жўшқин Борей кетма-кет уч марта елканларимизни йиртиб учуриб кетди. Ниҳоят, биз зўр қийинчиликлар билан эшкак эшиб, бир амаллаб хилватгоҳ бир оролга етиб олдик. Ўша ерда икки кечаю икки кундуз бўроннинг тинишини кутиб ётдик. Учинчи кунга ўтганда яна мачталарни ўрнатиб, елканларни ёйиб, йўлимизга равона бўлдик. Бироқ бўрон пайтида йўлдан адашдик ва ун кунгача сарсонликда сузиб юриб, ниҳоят бир оролга етиб олдик. Кейин билсак, бу лотофаглар ороли экан. Биз денгиз бўйида гулхан ёқиб, овқат пишира бошладик. Ман, бу оролда кимлар яшагини билиб келиш учун ҳамроҳларимдан уч кишини орол ичкарисига юбордим. Ҳамроҳларимизни лотофаглар очиқ чехра билан кутиб олишипти ва тотли нилуфар билан меҳмон қилишипти. Йигитларим нилуфардан татиб кўришгани ҳамоно ўз ватанларини буткул унутишипти ва Итакага қайтишдан

тамоман бош товлашипти. Аммо биз уларни зўрлаб кемага судраб келдик, яна қочиб кетишмасин, деб эш-какнинг ёнидаги курсиларга боғлаб қўйдик. Кейин мен ҳамроҳларимга зудлик билан кемага чиқишни ва эшкак эшиб бўлса ҳам, бу ердан тезроқ бош олиб кетишни буюрдим. Зеро, мен бошқа дўстларимнинг ҳам ширин нилуфардан татиб кўриб, ватанларини унутиб қўйишларидан хавотирда эдим.

ОДИССЕЙ ЦИКЛОПЛАР ОРОЛИДА. ПОЛИФЕМ

(Ҳомернинг “Одиссея” достони бўйича баён қилинади)

Биз ҳамроҳларим билан денгизда узоқ вақт сузиб юриб, ниҳоят, худоларни ҳам, қонунларни ҳам тан олмайдиган бадқаҳр циклоплар юртига бориб қолдик. Бу махлуқлар деҳқончилик билан шуғулланишмас экан. Лекин шунга қарамай, уларнинг экинзорлари ўз-ўзидан мўл-кўл ҳосил беравераркан. Биз соҳилга дарров яқинлаша қолмадик. Зероки, қулогимизга циклопларнинг ҳайқириги, қўй-қўзиларнинг маърагани эшитилди. Эртаси куни эрталаб, мен ўз кемамда циклоплар оролига сузиб боришга ва у юртда қандай халқ истиқомат қилишини билишга жазм қилдим. Биз торгина бўғоздан жадал сузиб ўтиб, соҳилга етдик ва лангар ташладик. Шундоққина қирғоққа яқин жойда биз ҳамма ёгини дафна дарахtlари чирмаб олган горни кўрдик, гор олдидаги кенггина саҳн катта-катта харсанг тошлар билан девор сифатида ўралган эди. Мен энг ишончли дўстларимдан ўн икки нафарини ёнимга олдим, яна бир меш май ҳам олиб, циклопнинг гори томон жўнадик. Кейинчалик билсак, бу горда яшовчи циклоп ниҳоятда бадқаҳр экан, у бошқа ҳамюртларидан четда, ёлғиз ўзи подасини боқиб кун кечирар экан. У ҳамма циклоплар сингари одамзодга сира ўхшамас эди. У девдек баҳайбат бўлиб, ғайритаъриф қудратга эга эди. Биз циклопнинг горига кирганимизда, у горда йўқ эди. У ерда сават-сават пишлоқлар турар, челаклар, хурмачаларда қатиқ ивитиб қўйилганди. Горда, алоҳида тўсиқ ичида қўзичоқ ва улоқчалар маърашарди. Ҳамроҳларим, энг

семиз қўзичоқ ва улоқчалардан елкамизга ўнгарайлик, пишлоқлардан олайдик-да, тезроқ кемамизга қочиб қолайлик, деб мени гапга унатмоқчи бўлдилар. Лекин мен, минг афсуски, уларнинг маслаҳатига кирмадим. Циклопни ўз кўзим билан кўришни истардим. Ниҳоят, циклоп келди. У орқалаб келган каттакон бир бог ўтин-ни гор олдидаги саҳнга ташлади. Бизлар циклопнинг вазоҳатини кўриб, қўрққанимиздан горнинг энг қоронғи бурчагига биқиниб олдик.

Циклоп подасини горга ҳайдаб кирди, гор огзини каттакон бир қоятош билан тусди-да, қўй, эчкиларни соғишга киришди. Соғиб бўлиб, ўзига овқат пишириш учун ўчоққа олов ёқди. Шу пайт у бизни кўриб қолди ва момақалдиरोқдек гумбурловчи дағал овоз билан сўради:

– Кимсанлар? Қаёқдан келиб қолдинглар?

– Бизлар юнонлармиз, – деб жавоб қилдим мен циклопга. – Троядан келяпмиз. Денгиз тўфони туфайли бу ерга келиб қолдик. Илтимос қиламиз, бизни меҳмон билиб, очик чеҳра билан қабул қил уйингда. Ўзинг биласан, мусофирларни ранжитган, уларни меҳмоннавозлик билан кутиб олмаганларни Зевс газабига олгай.

– Чамаси, сен бу ерга осмондан тушганга ўхшайсан, мусофир, – деб тишларини гижирлатганча дағдаға қилди циклоп. – Мени ўша худоларингдан қўрқади, деб ўйласанг янглишасан! Ўша Зевсга қолган ишим йўқ менинг! Тарикча ҳам қўрқмайман унинг газабидан! Сенларни аяб ҳам ўтирмайман! Кўнглим хоҳлаган ишни қилавераман! Қани айт-чи, қаерда турипти кемаларинг?

Мен циклопнинг нима учун кемаларимни суришти-раётганини тушундим ва шундай деб жавоб қилдим:

– Бўрон кемамизни соҳилдаги қояга олиб келиб уриб тилка-пора қилди, фақат мен-у манави дўстларим зўрга жон сақлаб қолдик.

Циклоп бошқа ҳеч нима демади. У маҳобатли қўллари билан икки ҳамроҳимни чангаллаб олиб, уларни ерга уриб ўлдирди. Кейин қозонга солиб пишириб еди. Бу мудҳиш манзара бизни гайритаъриф даҳшатга солди,

биз Зевсга сизиниб, ундан мадад сўрай бошладик. Циклоп эса бу ваҳшатли тановулдан сўнг, баҳузур узала тушиб ётиб ухлаб қолди. Мен уни ўлдирмоқчи бўлиб шамширимни яланғочладим ҳам, лекин гор огзини тўсиб турган маҳобатли қоя тошга кўзим тушиб, бу йўл билан қутула олмаслигимизни тушундим. Тонг отди. Циклоп дўстларимдан яна иккитасини тутиб олиб, уларни пишириб еди-да, қўй ва эчкиларни гордан ҳайдаб чиқариб, гор огзини яна қоя тош билан тўсиб қўйди. Мен бу ердан қандай қутулиб чиқиб кетиш ҳақида узоқ вақт бош қотириб ўтирдим. Ниҳоят иложини топдим. Горда, кўриниши мачтани эслатувчи каттакон бир хода ётган эди. Эҳтимол, циклоп бу ходадан ўзига гурзи ясамоқчи бўлгандир. Мен бу ходанинг учини шамширим билан чопиб ўткирлаштирдим-да, оловга тутиб куйдирдим, кейин яшириб қўйдим. Кечқурун циклоп подасини ҳайдаб келди. У яна икки ҳамроҳимни тутиб ўлдирди. У жирканч таомини еб бўлиб ухлагани ётмоқчи бўлди. Лекин мен унга яқин бориб, бир жом май таклиф қилдим. Циклоп майни ичиб, менга шундай деди:

– Ўшанингдан яна қуй, ундан кейин менга ўз исмингни айт, сен учун совга ҳозирламоқчиман.

Мен циклопга яна бир жом май тутдим, у яна сўради. Унга учинчи жомни узатарканман, шундай дедим:

– Сен менинг исминни билмоқчимидинг? Айтаман: менинг исмим Ҳечким.

– Ундай бўлса, эшит, Ҳечким, мен сени энг кейин ейман. Бу менинг сенга совгам бўлади, – циклоп шундай деб қаҳ-қаҳ уриб кулди. Кейин учинчи жомни ҳам сипқориб кайфи ошиб қолди ва ерга ётиб пинакка кетди.

Мен дўстларимга имо қилдим, биз ходани кўтариб, унинг ўткирлаштирилган учини оловда қиздирдик-да, циклопнинг кўзига ботириб уни кўр қилдик. У оғриқнинг аламидан баралла бўкириб юборди, тутаб турган ходани кўзидан сугуриб олиб, бошқа циклопларни ёрдамга чақира бошлади. Циклоплар гор огзига югуриб келишиб:

– Сенга нима бўлди, Полифем? – деб сўрашди. – Нега уйқумизни буздинг? Ким хафа қилди сени?

— Ҳеч ким! — деб жон аччигида бақирди Полифем. — У мени куч билан эмас, айёрлик билан маҳв этмоқда!

— Ким? — сўрашди яна циклоплар.

— Ҳеч ким, — деб жавоб қилди Полифем.

Циклопларнинг жаҳли чиқиб, Полифемга шундай деб бақиришди:

— Агар ҳеч ким хафа қилмаган бўлса, нега бунча айюҳаннос соласан? Бордию тобинг қочиб қолган бўлса, бу энди Зевснинг хоҳишидирки, уни ҳеч бир жонзот ўзгартира олмайди.

Циклоплар шундай деб гор-горларига қайтиб кетишди.

Тонг отди. Полифем гор оғзидаги қоя тошни инграб-синграб четга сурди ва қўй, эчкиларини битта-битта пайпаслаб кўриб ўтлагани чиқара бошлади. Шунда мен учтадан қўчқорни ёнма-ён боғлаб, ўртадаги қўчқорнинг қорни остига биттадан дўстимни боғладим. Ўзим эса Полифемнинг арзандаси бўлмиш маҳобатли қўчқорнинг қалин юнгидан чангаллаб, унинг қорнига осилиб олдим. Ўртоқларим боғланган қўчқорлар Полифемнинг ёнидан ўтиб кетишди. Энг охирида мен қорнига осилиб олган қўчқор гордан чиқа бошлади. Полифем қўчқорни тўхтатиб, эркалай бошлади ва унга ўзининг фалокатга учраганини айтиб, Ҳечким деган аблаҳдан зорлана бошлади. Ахийри бу қўчқорни ҳам ўтказиб юборди. Бизлар шу тарзда муқаррар ўлимдан қутулиб қолдик. Ташқарига чиққанимиз ҳамона Полифемнинг қўй, эчкиларини кемамиз турган ерга ҳайдаб кетдик. У ерда бизни дўстларимиз кутаётган эди. Ҳамроҳларимнинг нобуд бўлган дўстларимизга аза тутишларига ҳам имкон бермай, Полифемнинг сурувларини шоша-пиша кемага ордик-да, дарҳол соҳилдан узоқроққа сузиб кетдик. Биз одам овози эшитиладиган масофага сузиб борганимизда баралла ҳайқириб, шундай дедим:

— Кулоқ сол, циклоп! Бераҳмлигинг бошингга етди — Зевснинг газабига учрадинг. Энди сен ҳеч қачон жаҳонгашта гарибу бенаволарни ўлдириб ея олмайсан.

Циклоп овозимни эшитди. У газабга миниб, тоғдан бир қояни кўчириб олиб, денгизга отди. Қоя кема тумшутини

мажақлаб юборишига сал қолди. Мен узун таёқни қояга тираб, кемани ундан четлатдим. Биз яна сузиб кетдик. Сал нарироққа сузиб боргач, яна Полифемга қичқириб дедим:

– Билиб қўй, Полифем, кўзингни кўр қилган одам Итака шоҳи Одиссей бўлади!

Ваҳший циклоп ғазабланиб фарёд қилди ва овозининг борича бўкирди:

– О, соҳибкаромат авлиёнинг башорати тўғри чиқди! Мен Одиссей деганлари девқомат бир паҳлавон бўлса керак, деб юрардим. Ҳолбуки, Одиссей сен экансан, чувалчанг!

Шундан кейин Полифем ўз падари тангри Посейдонга тавалло қилиб, кўзини кўр қилганим учун ундан мени жазога мустаҳиқ этишни илтижо қила бошлади. У аввалгисидан ҳам каттароқ қояни кўтариб денгизга отди. Қоя кема қуйрути яқинига келиб тушди. Ундан ҳосил бўлган кучли тўлқин кемамни денгизнинг анча узоқ ерига учириб кетди. Бизлар шундай жон сақлаб қолгандик. Биз қолган кемаларимни кутиб турган оролга эсон-омон етиб олдик. У ерда худолар шарафига бисёр қурбонликлар қилдик. Эртаси куни эса ҳалок бўлган ўртоқларимизга қаттиқ қайғуриб, поёнсиз денгиз бўйлаб яна йўлимизга равона бўлдик.

ОДИССЕЙ ЭОЛ ОРОЛИДА

Бир оз вақтдан кейин Эол оролига етиб бордик. Мудом денгизда сузиб юрувчи бу оролнинг гир айланаси метиндек мустаҳкам мис девор билан ўралган, қирғоқларидаги тикка қоялар тўппа-тўғри тўлқинлар ичидан кўтарилган эди. Эол ўз хотини, олти ўғли ва олти қизи билан мана шу оролда саодатли, осойишта ҳаёт кечирарди. У ҳамиша вақтини ўзининг ҳашаматли қасрида оила аъзолари даврасида роҳатбахш зиёфатда ўтказарди. Эол бизларни ҳам бир ой муттасил меҳмон қилди ва юнон қаҳрамонларининг Троя бўсағасида кўрсатган жасоратлари ҳақидаги ҳикояларимни мароқланиб эшитиб ўтирди.

Ниҳоят, мен ундан, ижозат бер, энди ўз ватанимизга борайлик, деб илтимос қила бошладим. Эол рози бўлди. Видолашув олдидан у менга оғзи кумуш чилвир билан боғланган каттагина меш берди. Бу меш Эолнинг измидаги шамоллар билан тўлдирилган эди. Фақатгина Зефир шамоли озодликда қолдирилганди. Бу шамолга менинг кемаларимни она юртим Итака сари ҳайдаб бориш вазифаси юкланганди. Эол то ватанимга етиб олмагунимча мешнинг оғзини очмаслигимни букюрди. Бироқ ватанимга қайтишни Зевс менга раво кўрмади. Сафаримизнинг ўнинчи куни уфқда Итака кўринган чоғда, худолар мени гафлат огушига олдилар. Шунда ҳамроҳларим, Эол мешга олтин тўлдириб берган бўлса керакки, Одиссей уни очдирмаяпти, деб гумонсирашган. Уларнинг синчковлиги қўзиб, мана шу тахмин билан мешнинг оғзини ечишган. Натижада мешга қамалган шамоллар ташқарига отилиб чиқиб, денгизда даҳшатли бурон кўтаришди.

Бу бурон кемаларимизни яна Эолнинг оролига ҳайдаб келдилар. Мен ҳамроҳларимдан бирини ёнимга олиб, Эолнинг саройига бордим ва ватанимизга қайтишга яна бир бор ёрдам бер, деб илтижо қила бошладим. Лекин Эол мени ўз саройидан қувиб чиқараркан, худоларнинг газабига учраб, уларнинг таъқибда бўлган бандаларга ҳеч ҳам ёрдам бермам, деб айтди.

ОДИССЕЙ АСТРИГОНЛАР ОРОЛИДА

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича
баён қилинади)

Яна денгизда суза бошладик. Олти кундан кейин қандайдир бир оролга етиб бордик. Сокин бир кўрфазга сузиб кирдик. Ун битта кемам соҳилга бориб тўхтади, ҳамроҳларим кемаларни қумлоқ соҳилга тортиб чиқариб қўйишди. Мен ўз кемамни кўрфаз оғзида қолдирдим. Кейин юксак бир қоя бошига кўтарилиб, атрофни кўздан кечирдим. Ҳеч ерда на ўтлаб юрган моллар, на ишлов берилган экинлар кўринди. Фақат жуда олисда баъзи ерлардан тутун кўтариларди. Мен дўстларимдан уч кишини

танлаб, оролда кимлар яшапни билиб келгани юбордим. Улар жунаб кетишди. Дусларим улкан бир шаҳар яқинидаги қудуқ бошида баҳайбат гавдали бир қизни учратишипти. Бу қиз ҳамроҳларимни шаҳарга, ўз отаси Антифатнинг саройига бошлаб борибди. Антифат лестригонлар шоҳи экан. Саройда дусларим гавдаси мисли тоғдек баланд бир аёлни куришипти. Бу — Антифатнинг хотини экан. Малика оқсоқоллар анжуманида ўтирган эрини чақириб келгани одам юборибди. Антифат кела солиб дусларимдан бирини ўлдирибди. Қолган икки одамим қоча бошлабди. Шунда шоҳ Антифат наъра тортиб, лестригонларни чақирибди. Лестригонлар тоғдан қоя тошларни синдириб олиб, кемаларимизга ота бошладилар. Кемаларнинг қасирқусур этиб синаётгани, ҳалок бўлаётган ҳамроҳларимнинг оҳу фарёди ҳамма ёқни босиб кетди. Дестригонлар ун битта кемадаги барча ҳамроҳларимни ўлдирди ва уларнинг жасадини узун ёғоч қозиқларга худди сихга тортгандек қилиб шаҳарга олиб кетишди. Мен ўз кемамда зўрға қочиб қутилиб қолдим. Энди ўн иккита кемадан фақат биттагина меники қолган эди.

ОДИССЕЙ АФСУНГАР ҚИРҚИНИНГ ОРОЛДА
(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича
баён қилинади)

Биз нобуд бўлган ўртоқларимизга аза тутиб, аччиқ-аччиқ кўзёш тўкканча, бепоён денгизда узоқ вақт суздик. Сузиб-сузиб, ахийри Эя оролига етиб бордик. Бу ерда кўёш худоси Ҳелиоснинг қизи сумбулсоч афсунгар Кирка яшарди. Биз бу ерда сокин кўрфаз бўйида икки кун турдик. Учинчи кунга ўтганда белимга шамширимни тақиб, қўлимга найза олиб, оролнинг ичкарисига равона бўлдим. Йўлда учраган баланд бир қоя бошидан олисдаги ўрмон ортидан тутун кўтарилаётганини кўрдим. Шундан кейин кемамга қайтдим ва ҳамроҳларимдан уч-тўрт кишини оролни кўздан кечириб чиқиш учун юборишга аҳд қилдим. Йўл-йўлакай каттакон бир бугуни найза отиб ўлдирдим-да, уни кемага олиб келдим. Биз бугу гўштидан

овқат пиширдик. Кейин май ичиб, тамадди қилиб олдик ва денгиз тўлқинларининг аллалаши остида пинакка кетдик. Эрталаб ҳамроҳларимни икки гуруҳга бўлдим. Бир гуруҳга ўзим, иккинчисига Эврилох раҳбарлик қилди. Биз орол ичкарасига қайси гуруҳ боришини аниқлаш учун қуръа ташладик. Қуръа ўн икки кишидан иборат бўлган Эврилох гуруҳига чиқди.

Улар йўлга тушишди. Лекин орадан унча кўп вақт ўтгани ҳам йўқ эди, қаттиқ ҳаяжонланган Эврилох халлослаб югуриб келди. Ранги қув ўчган эди.

– Ҳа, нима гап, тинчликми? – деб сўрадим ундан.

– Фалокат, фалокат, – деб бақирди у ваҳимали ҳайқириб. – Бизлар орол ичкарасида Кирканинг қасрига рупара келдик. Қаср олдида қўлга ўргатилган шерлар, бўрилар айланиб юришарди. Улар бизни кўриб олдимизга югуриб келишди ва ўз эгаларига эркалангандек, бизга суйкала бошлади — Кирка уларга сеҳрли дори ичириб, ипақдек мулойим қилиб қўйган экан. Шу пайт саройдан янгроқ қўшиқлар эшитила бошлади. Биз баралла овоз билан Киркани чақирдик. Афсунгар аёл саройдан чиқди, бизларга илтифот кўрсатиб, ичкарига таклиф қилди. Ҳамма ҳамроҳларим ичкарига кирди. Мен дарвоза ёнида қолдим. Кейин билсам, Кирка дўстларимга қадаҳларда сеҳрли гиёҳлар толқони аралаштирилган май суниб, уларни меҳмон қилган. Улар майни ичишган. Шунда Кирка қўлидаги сеҳрли таёқча учини ҳамроҳларимга бир-бир теккизиб, ҳаммаларини чўчқага айлантирган. Лекин ақл-идрокларини олмаган. Мен чўчқага айланиб юм-юм йиғлаётган дўстларимни Кирка оғилхонага ҳайдаб кирганини, уларнинг охурига ем, яъни эман ёнгоғи солганини кўрдим. Кўрдим-у уларни қутқаришга кўзим етмаслигини билиб, югурганимча сенинг олдингга келдим.

Эврилох олиб келган бу шум хабарни эшитиб, шу заҳоти Кирка саройи сари йўл олдим. Ниятим битта — қандай қилиб бўлмасин, дўстларимни Кирка сеҳридан қутқариш эди. Йўлда тўсатдан қаршимда тангри Ҳермес бир дилбар йигит қиёфасида намоён бўлди. У менга ўртоқларимни афсунгар сеҳридан қутқариш

йўлини ўргатди, яна у менга бир муъжизакор гиёҳнинг томирини берди: бу томир Кирка сеҳрини бетаъсир қилар экан. Мен Кирка ҳузурига бордим. Афсунгар аёл мени хушмуомалалик билан қарши олиб, саройга бошлаб кирди ва ғоятда сербезак курсига ўтқазиб, менга сеҳрли май сунди. Мен майни бамайлихотир ичиб юбордим. Шунда у менга сеҳрли таёқчасининг учини теккизиб деди:

– Қани, энди чўчқахонага жўнаб қол, ўша ерда бошқа чўчқалар билан гўнгингга ботиб юравер.

Мен тангри Ҳермес ўргатганидек иш тутдим: қилич ялангочлаб афсунгар аёлга ташландим ва уни ўлдиришга чоғландим. Қўрқиб кетган Кирка қаршимда тиз чўқди.

– О, кимсан? – деди у. – Шу пайтгача ҳали ҳеч ким менинг сеҳрли майим таъсиридан қутула олмаган эди. О, билдим: сен — қув Одиссейсан! Бир вақтлар Ҳермес, сенинг келишингни башорат қилганди-я менга.

Мен қиличимни қинига солиб қўйдим ва Киркага менга ҳеч қандай зиён етказмасликка қасам ичирдим. У худолар қасамини тилга олиб, онт ичди. Кирка саройда қолиб ҳордиқ чиқаришни таклиф этди. Мен рози бўлдим. Дам олиб ўтирган чоғимда, Кирканинг жориялари — дарё ва жилга тангриларининг қизлари шукуҳли зиёфат тадоригини кўра бошладилар. Мен серҳашам либослар кийиб ясандим ва зиёфатгоҳга кириб, анвойи ноз-неъматлар билан тўлдириб ташланган хонтахта ёнига ўтирдим. Ўтирдим-у чуқур ўйга толдим. Кирка кайфиятимнинг бузуқлиги сабабини сўради. Мен унга, то ҳамроҳларимнинг ҳаммасини асл қиёфасига қайтармагунингча туз ҳам татимайман, деб жавоб қилдим.

Кирка шу заҳоти чўчқаларни оғилхонадан олиб чиқиб, уларга сеҳрли малҳам сурди-да, ҳаммаларини яна аввалги ҳолига қайтарди, дўстларим энди аввалгидан ҳам ўктамроқ ва бақувватроқ қиёфага кирган эдилар. Улар мени кўриб, шодланиб кетишди. Бу шодмонликдан ҳатто Кирка ҳам таъсирланиб кетди. Афсунгар аёл мендан, денгиз буйига бориб, у ерда қолган ҳамроҳларингни ҳам саройимга бошлаб кел, деб илтимос қилди. Мен шу

заҳоти Кирканинг илтимосини бажаришга киришдим. Гарчи Эврилох, маккор афсунгарга ишонманглар, деб соҳилдаги дўстларимни йўлдан қайтаришга астойдил уринган бўлса ҳам, мен уларнинг ҳаммасини Кирка саройига бошлаб келдим. Кирка ҳаммамиз учун зўр зиёфат берди.

Бизлар, Кирка саройида бир йил қолиб кетдик. Йил ўтгач, мен, ватанимизга жўнаш учун ижозат бер, деб Киркадан илтимос қила бошладим. Афсунгар аёл илтимосимга рози бўлди.

– Лекин, – деди у, – сен ватанингга қайтишдан олдин зулмат Аид салтанатига тушишинг ва у ерда фивалик соҳибкаромат Тиресийнинг арвоҳини учратиб, ундан ўз қисматинг ҳақида сўраб билиб олишинг лозим.

Шундан кейин Кирка менга арвоҳларнинг ерости салтанатига кирадиган горни қандай топишни айтиб, қурбонлик қилиш таомидини ва ўлганларнинг арвоҳларини қандай чорлашни ўргатди. Мен афсунгар аёлнинг ўғитларини диққат билан эшитдим. Сўнгра ҳаммамиз йўлга отлана бошладик. Биз заминнинг энг нариги сарҳадига, зимистон Аид салтанатига тушадиган гор сари узоқ сафар қилишимиз керак эди.

ОДИССЕЙ АИД САЛТАНАТИГА ТУШАДИ

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича
баён қилинади).

Мен ҳамроҳларимга энди қаёққа боришимизни айтганимда, улар ваҳимага тушдилар, лекин амримга итоат этиб, эшакларни қўлга олдилар. Афсунгар Кирка бахш этган боди мурод кемамизни учириб кетди. Ниҳоят, биз мўйсафид Океан сувига етиб бордик ва киммерийларнинг аянчли ўлкаси соҳилида тўхтадик: бу ўлка аҳлига тангри Ҳелиос ҳеч қачон нур сочмас эди. Шу боис бу мамлакатни ҳамиша аёзли туман буркаган, уни мудом тунги зулматнинг зиё пардаси ўраган эди. Биз кемамизни соҳилга чиқариб қўйдик ва Кирка қурбонлик қилиш учун ҳадя қилган совлиқ билан қора қўчқорни олиб, Коцит ва Прифлегетонт дарёлари Ахеронт дарёсига қўйиладиган қоя тагига равона бўлдик.

У ерга етиб бордик. Мен шамширим билан чуқур ўра қазидим. Ўрага бол, май ва сув паймо қилиб, устидан арпа уни сепдим, сўнг шу ўра лабида қурбонликка аталган қўйларни бўғизладим. Қон ўрага қуйилди. Шу пайт марҳумларнинг руҳлари ўра тепасига гала-гала бўлиб учиб келиб, парвона бўлишди. Ким биринчи бўлиб қурбонлик қонидан ичиши ҳақида чуғурлашиб баҳслаша бошлашди. Мени ҳам, ҳамроҳларимни ҳам даҳшат босди. Биз қурбонликка сўйилган қўйларни ёқиб юбориб, бадқовоқ тангри Аид билан унинг завжаси маъбуда Персефонага сиғина бошладик. Мен марҳумлар руҳини яқинлаштирмаслик учун ўра лабида қилич яланғочлаб турдим. Бу ерга онам Антиклейанинг руҳи ҳам учиб келди. Мен Итакадан Трояга жўнаб кетаётганимда онам тирик эди. Қанчалик огир бўлмасин, онамнинг руҳини ҳам ўра оғзига яқин йўлатмадим. Зеро, қурбонлик қонини биринчи бўлиб соҳибкаромат Тиресий ичмоғи шарт эди. Ахийри Тиресийнинг руҳи ҳам учиб келди. Бу кимсасиз руҳ қон ичиб бўлиб, менга шундай сўзлар билан юзланди:

– Сендан, Одиссей, зилзилакор тангри Посейдон қаттиқ газабланмоқда: сен унинг ўгли циклоп Полифемни кўр қилиб қўйибсан. Вале Посейдоннинг хоҳишига зид ўлароқ, – деб башорат қила бошлади Тиресий, – агарда ҳамроҳларинг Тринакррия оролида ўтлаб юрган Ҳелиосга қарашли буқаларга тегишмаса, сен ватанингга етиб олурсан. Бордию йўлдошларинг ўшал буқаларни сўйишса, унда ҳаммалари ҳалок бўлгай, ёлғиз сен омон қолгайсан ва кўп ўқубатларни бошингдан кечириб, ахийри уйингга етиб олгайсан. Бориб куёвлардан интиқом олурсан. Аммо шундан кейин ҳам тинчимагайсан. Сен елканга эшкак қўйиб жаҳонгашталик қилишинг, то даҳрийлик нималигини билмайдиган, умрида ҳеч қачон кема кўрмаган халқни учратмагунингча кетаверишинг лозим.

– Ахир ундай халқни мен қандай билиб оламан? – деб сўрадим Тиресийнинг руҳидан.

– Бу осон, – деди руҳ. – Сенга рўпара келган одам, нима қилиб елканга белкурак кўтариб юрибсан, деб

савол беради. Шунда сен уша мамлакатда Посейдон ҳақ-қига қурбонлик қилишинг, шундан кейингина уйингга қайтишинг керак бўлади. Уйингга қайтгач, барча худолар шарафига бисёр қурбонликлар қил. Ана шундан кейингина Итакада то умрингнинг охиригача роҳат ва ҳаловатда умр кечиргайсан.

Соҳибқаромат Тиресий мана шу башоратларидан сўнг гойиб бўлди. Мен у ерда яна кўп одамларнинг руҳини учратдим. Онамнинг руҳи қон ичиб бўлиб, ўлмасидан олдин Итакада юз берган воқеаларни сўзлаб берди.

— Аммо, — деб тасалли берди у, — падаринг Лаэрт ҳам, завжанг Пенелопа ҳам, ўғилчанг Телемах ҳам соғсаломатлар.

Мен меҳрибон онажонимни қучмоқчи бўлиб уч марта қўлларимни чўздим, лекин ҳар сафар унинг бевази руҳи ўзини мендан олиб қочди. Аид салтанатида яна кўп қаҳрамонларнинг руҳларини учратдим, лекин уларнинг барини бир-бир санаб чиқишга ожизман. Ундан кейин вақт ҳам алламаҳал бўлиб қолди, энди ҳикоямни шу ерда тўхтатсам-у ҳамма ухлаб ҳордиқ чиқарса...

Лекин зиёфатга ташриф буюрганлар, шунингдек, малика Арета билан шоҳ Алкиной ҳам Одиссейдан ҳикоясини давом эттиришни илтимос қилишди. Одиссей рози бўлди.

Мен Аид салтанатида шоҳ Агамемноннинг ҳам руҳини учратдим. У ватанига қайтган куниёқ хотини Клитемнестра билан Эгиоф томонидан ўлдирилганини аччиқ-аччиқ нола қилиб сўзлаб берди. Мен яна Ахиллес, Патрокл, Антилох ва Теломонзода Аяксларнинг ҳам руҳларини кўрдим. Ахиллес ўликлар салтанатидаги ҳаётидан нола қилиб, марҳумлар руҳи салтанатида подшо бўлгандан, ер юзида гадо бўлиб яшаганим афзал эди, деди. У ерда яна ўликлар қозиси шоҳ Миносни ҳам учратдим. Тантал билан Сизиф чекаётган азобларга шохид бўлдим. Ахийри менинг олдимга қаҳрамонлар қаҳрамони бузург Ҳераклнинг руҳи яқинлашди. Унинг ўзи ҳозир Олимпда, боқий тангрилар анжуманида. Мен яна қадим ўтмишдаги бузург қаҳрамонларнинг руҳларини яқин келишини кутдим, лекин атрофимда йиғилган руҳлар шунақа чуввос

солишиб Аид салтанатини бошларига кўтаришдики, мен кўрқиб кетиб, ўз кемам томон қочиб қолдим.

Биз шоша-пиша кемани мўйсафид Океанга туширдик ва шу заҳоти киммерийлар юртини тарк этдик. Денгизда жадал сузиб, тезда Эя оролига етиб олдик ва лангар ташлаб, хотиржам ётиб ухладик.

ОДИССЕЙ СИРЕНАЛАР ОРОЛИ ЁНИДАН ҲАМДА СИЛАЛА ВА

ХАРИДОЛАР ЁНИДАН СУЗИБ ЎТАДИ

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича
баён қилинади)

Афсунгар Кирка қайтиб келганимиз дарагини эшитиб, соҳилга келди. Унинг орқасидан жориялари оламжаҳон неъматлару меш-меш майлар кўтариб келдилар. Бизлар денгиз бўйида ярим тунгача маишат қилдик. Кейин ҳамроҳларим ухлаб қолишди. Ана шунда Кирка йўлда бизни қандай хавф-хатарлар кутаётгани ҳақида гапирди ва уларга чап бериш йўлини ўргатди.

Тонг отиб, шафақ осмонни мунаввар қила бошлаши билан ўртоқларимни уйғотдим. Биз кемани сувга туширдик, дўстларим бараварига эшкак эша бошладилар, кемамиз очиқ денгиз томон қушдек учди. Боди мурод елканларни шиширди ва хотиржам сузиб кетдик. Сиреналар оролига етай деб қолганимизда мен ҳамроҳларимга шундай сўзлар билан мурожаат қилдим:

– Биродарларим! Ҳозир биз сиреналар ороли ёнидан сузиб ўтамыз. Сизларга маълум бўлсинки, сиреналар орол ёнидан сузиб ўтаётган баҳрийларни мафтункор қўшиқлари билан ўзларига чорлайдилар, сўнг уларни ваҳшиёна ўлдирадилар. Шунга кўра, сиреналар қўшигини эшитиб, ҳалокатга учрамаслигингиз учун қулоқларингизга майин мум чаплаймиз: мени эса мачтага чандиб боғлаб қўйинглар. Зеро, Афсунгар Кирка сиреналар қўшигини тинглашимга ижозат берди. Мабодо сиреналар қўшигига мафтун бўлиб, мени ечинглар, деб илтимос қилгудек бўлсам, яна ҳам маҳкамроқ чандиб боғланглар мени.

Шундай деб айтиб бўлишим билан бирдан шамол таққа тинди-қолди. Дўстларим елканларни туширишиб, эшкак эшишга утирдилар. Бу пайт сиреналар ороли ҳам кўрина бошлаган эди. Мен дарҳол ҳамроҳларимнинг қулоқларига мум чапладим, улар эса мени матчтага шундай сириб боғлашдики, ҳатто бирон бўгинимни қимирлатишга ҳам имкон қолмади. Кемамиз орол ёнидан гизиллаганча сузиб ўта бошлади, оролдан сиреналарнинг мафтункор қўшиқлари эшитилиб турарди.

— О, муаззам Одиссей, биз томон суз, биз томон! — деб куйлашарди сиреналар. — Биз томон бур кемангни, биз томон! Ҳали шу чоққача биронта ҳам баҳрий ҳузурбахш қўшигимизни тингламай сузиб ўтмаган. Ҳар бир ўткинчи бизда манзил қуриб, қўшиқларимизни мириқиб тинглайди. Кўп гаройиб гапларни эшитиб, сўнг йўлига равона бўлади. Бизлар ҳамма нарсадан — юнонларнинг Троя бўсағасида худолар амри билан не кулфатларни бошларидан кечирганларидан ҳам, рўйи заминда нималар содир бўлаётганидан ҳам воқифдирмиз.

Бу қўшиқ мени оҳанрабодек ўзига торта бошлади. Шунда ўртоқларимга, мени ечинглар, деб ишора қилдим. Аммо улар буйруғимни унутмаган эдилар: мени янада маҳкамроқ чандиб боғладилар. Ниҳоят, сиреналар ороли орқада қолиб, кўздан ғойиб бўлди. Шундагина ҳамроҳларим қулоқларини мумдан тозаладилар ва мени матчадан ечиб олдилар.

Бундан буёғига кемамиз тинчгина сузиб бораверди. Шу пайт кутилмаганда узоқдан даҳшатли бир шовқин эшитилди, тутун кўринди. Мен билардим: бу Харибда эди. Ўртоқларим қўрқиб кетишди, қўлларидан эшкак бандлари тушиб кетди, кема тўхтаб қолди. Мен дўстларимнинг ҳар бири олдига бориб, уларга далда бера бошладим.

— Биродарлар! Биз кўп боло-офатларни бошимиздан кечирдик, кўп хатарлардан жон сақлаб қолдик. Бардам бўлинглар, азаматлар, эшкакларни олинглар! Зевс бизга мададкор бўлғай. Кемани мудҳиш шовқин эшитилаётган, тутун бурқсаётган ердан узоқроққа йўналтиринг. Қояни ёнлаб ўтинг!

Мен шундай деб ҳамроҳларимга далда бердим. Улар бор кучларини ишга солиб, эшкак эша бошладилар. Ва лекин Сцилла ҳақида уларга ҳеч нима демадим. Билардимки, Сцилла олти нафар ҳамроҳимни юлиб олиши керак эди, лекин Харибда ҳаммамизни домига тортиб маҳв этиши муқаррар эди. Узим, Кирканинг ўғитини унутиб қўйиб, қўлимга найза олиб, Сцилланинг ҳужумини кута бошладим. Лекин атрофга олазарак бўлиб қанча тикилмай, уни кўрмадим.

Кемамиз торгина бўғоздан гизиллаб сузиб борар эди. Биз Харибданинг денгиз сувини қандай сипқораётганини кўрдик. Унинг баҳайбат коми яқинида тўлқинлар шовулар, ўрадек теран қорнида эса денгиз ўтлари ва балчиқ худди тагига ўт ёқилган қозондагидек варақлаб қайнарди. Харибда сувни қисиб чиқарган чоғда эса унинг атрофида тўлқинлар даҳшатли шовуллаб тугён кўтарар, шўр сув зарралари қоянинг қир учигача сачрарди. Мен Харибда ўпқонига тикиларканман, даҳшатдан рангим қув ўчиб кетди. Худди шу лаҳзада машғум Сцилла узининг олтита бўйинини баравар чўзиб, ҳар бирида уч қатордан тиши бўлган олтита баҳайбат оғзини очиб, бир йўла олтита ҳамроҳимни тишлаб олди. Мен фақат Сцилланинг олтита оғзида олтита дўстимнинг қўл ва оёқлари ликиллаганини кўрдим, уларнинг жон ҳолатда додлаб, мени ёрдамга чақирганларини эшитдим, холос. Сцилла уларни ўз гори оғзида кўз очиб юмгунча еб юборди. Биз жуда кўп машаққатлар билан Харибда ва Сцилла ёнидан сузиб ўтиб кетдик, шундан кейин тангри Ҳелиос ороли — Тринакрия сари равона бўлдик.

ОДИССЕЙ ТРИНАКРИЯ ОРОЛИДА

Одиссей кемаси ҳалокатга учрайди. Бир оздан кейин уфқда тангри Ҳелиоснинг ороли кўринди. Биз у оролга яқинлаб сузиб боравердик. Қулогимга оролда ўтлаб юрган буқалару қўй-қўзиларнинг маърагани энди аниқ эшитила бошлади. Соҳибкаромат Тиресийнинг маслаҳати ва афсунгар Кирканинг ўтити ёдимда эди. Шу боис ҳамроҳларимни бу оролда манзил қурмасликка,

уни ёнаб ўтиб кетишга ундай бошладим. Ниятим — яқинлашиб келаётган энг мудҳиш хатарга чап бериш эди. Аммо ҳамроҳларим, афсуски, сўзимга киришмади. Шунда фалокатга учрашимиз муқаррар эканлигини тушундим. Мана, биз оролга етиб келиб, кемани қир-гоққа чиқариб қўйдик. Мен ҳамроҳларимни, тангри Ҳелиоснинг буқаларини ўлдирмасликка қасам ичирдим. Ўзимизга кечлик овқат пиширдик. Тановул пайтида малъун Сцилла домига тортиб кетган ўртоқларимизни эслаб, йигаб олдик. Кечликдан сўнг ҳаммамиз шу соҳилда уйқуга кетдик.

Кечаси, Зевснинг амри билан даҳшатли бўрон кўтарилди. Шиддатли Борей шамоли жазаваси тутиб укира бошлади, бутун осмонни қора булут буркаб олди, қоронги тун баттар зим-зиё бўлди. Эрталаб кемамизни бўрондан эҳтиёт қилиш учун соҳилдаги улкан бир горга тортиб олиб кирдик. Мен, Ҳелиоснинг подасига тега кўрманглар, деб дўстларимдан яна бир бор илтимос қилдим. Улар илтимосимни бажаришга ваъда бердилар. Бир ойгача шамол тинмай увилаб, сафарга чиқишимизга имкон бермади. Ғамланган овқатларимизни ҳам еб тугатдик. Энди ов қилиб, балиқ тутиб, бир амаллаб кун кечира бошладик. Очлик азоби кун сайин ҳамроҳларимни кўпроқ изтиробга сола бошлади. Бир кун мен бир ўзим орол ичкарасига йўл олдим ва ўша ерда олимпик тангриларга сизиниб, бизга боди мурод йўллашларини илтижо қила бошладим. Шунда худолар мени ухлатиб қўйганларини сезмай қолибман. Маст уйқуда ётганимда ҳамроҳларим Ҳелиос подасидан энг зотдор буқаларни танлаб олиб, сўйишибди. Гўшгнинг бир қисмини худолар йўлига бағишлаб куйдиришипти. Бизда ун ҳам, май ҳам қолмаган эди. Шунинг учун қурбонлик устидан эман баргларини сочишиб, сув паймо қилишипти. Кейин ўзлари учун кабоб пишира бошлашипти. Мен уйғониб кетдим ва кемамиз турган соҳил томон йўл олдим. Димоғимга узоқдан кабоб ҳиди келди-ю шу заҳоти фалокат юз берганини сездим.

— О, олимпик муаззам тангрилар! — дедим ҳайратга келиб. — Нечун мени ғафлат уйқусига солдингиз. Мана,

оқибатда, ҳамроҳларим Ҳелиоснинг буқаларини бўғизлашиб, энг улкан жиноятга қўл уришипти!

Бу фожиадан хабар топган бузург тангри Ҳелиос газабга минибди. У ҳамроҳларим устидан олимпик худоларга шикоят қилибди ва: "Бас, энди мен зулмат Аид салтанатига тушаман-у бундан буён жамолимни тангриларга ҳам, бандаларга ҳам зинҳор-базинҳор кўрсатмайман!" – деб дағдага қила бошлабди. Шунда Зевс қуёш тангрисини юпата бошлабди:

– Мен, – дебди у, – сенга шаккоклик қилганларнинг кемасини тилка-пора қилгум, ўзларини маҳв этгум.

Мен гапимга кирмаган ҳамроҳларимни қаттиқ койидим, лекин энди бу бефойда эди. Худолар бизга даҳшатли бир нишона намоён қилдилар. Сўйилган буқаларнинг терилари худди жони бордек ҳаракат қилар, гўшtlари эса аянчли овоз билан маърай бошлади. Кутурган бўрон олти кунгача бир зум ҳам тинмади. Ниҳоят, еттинчи куни боди мурод эса бошлади. Бизлар шу заҳоти йўлга тушдик. Лекин Тринакрия ороли уфқда эндигина кўзимиздан ғойиб бўлган ҳам эдики, чақмоқдор Зевс бошимиз узра қора булутларини йигди. Шунда кемамиз мачтаси мўрт бир чўпдек синиб, кема саҳнига қулаб тушди ва дарганинг бошини мажақлаб юборди. Яшин чақнаб, кемамизни пора-пора қилиб юборди. Жамики ҳамроҳларимни денгиз домига тортиб кетди. Сув сатҳида биттагина мен қолдим. Мен бир амаллаб мачта бўлаги билан кема пуштагини тутиб олиб, уларни бир-бирига боғладим. Ниҳоят, бўрон ҳам тинди. Нот шамоли эса бошлади. У мени тўппа-тўтри Харибда томонга учириб кетди. Бу маҳал Харибда денгиз сувини шовуллатиб ютаётган эди. Мен Харибданинг ўпқонмисол оғзи ёнидаги қояда ўсаётган анжир шохига зўрга осилиб олдим. Харибда денгиз суви билан бирга менинг кема қолдигидан ясаган солимни ҳам ютиб юборди. Мен шу шохга осилганча Харибданинг солимни қусиб чиқаришини узоқ кутдим. Ниҳоят, солим Харибданинг баҳайбат оғзидан яна оқиб чиқди. Мен анжир шохини қўйиб юбориб, тўтри ўз солимга сакраб тушдим. Шу зайлда Харибданинг ўпқон оғзидан жон сақлаб қолдим. Шунингдек, Зевснинг ино-

яти билан даҳшатли махлуқ Сцилладан ҳам қутулиб қолдим. Қутураётган денгизда ёнидан сузиб ўтганимни Сцилла сезмай қолди.

Мен тўққиз кунгача поёнсиз денгизда сузиб юрдим. Ниҳоят, тўлқинлар мени санам Калипсонинг оролига оқизиб олиб бориб қўйди. Бу оролда бошимдан кечган воқеаларни, о шоҳ Алкиной ва малика Арета, сизларга олдинроқ сўзлаб берган эдим.

Одиссей ўз саргузаштлари ҳақидаги қиссани шу гаплар билан тугатади.

ОДИССЕЙ ИТАКАГА ҚАЙТАДИ

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Эртаси куни феаклар денгиз сафарига ҳозирлик кўра бошладилар. Улар Одиссейга тортиқ қилинган беҳисоб ва бебаҳо совғаларни кемага ортидилар. Бу ишга шоҳ Алкинойнинг ўзи бош-қош бўлиб турди. Сафар тадориғи кўриб бўлингач, шоҳ саройида тангри Зевс шарафига қурбонлик қилиниб, зиёфат берилди. Одиссей кеч киришини сабрсизлик билан кутарди. У қуёшнинг уфққа ёнбошлаётганини кўриб, суюнганидан кўнгли ёришиб кетди. Чунки сафарга жўнаш пайти яқинлашаётган эди. Ниҳоят, қош қорайди. Одиссей шоҳ Алкиной ва унинг завжаси маъбудамонанд Арета билан хайр-маъзур қилиб, кема сари йўл олади. У кемага чиқиб, ўзи учун ҳозирланган тўшакка ёнбошлайди. Билаги бақувват эшкакчилар эшкак эшишга тушадилар, кема очиқ денгизга сузиб чиқади. Шунда худолар Одиссейга оромбахш уйқу ато этадилар ва у бутун сафар мобайнида маст уйқуда ётади. Кема денгизда мисоли лочиндек учиб, эрта тонг палласида Итака соҳилига етиб келади ва наядаларга бахшида этилган гор яқинида лангар ташлайди. Феаклар уйқудаги Одиссейни оҳиста кўтариб кемадан туширадилар ва уни қумлоқ соҳилга ётқизадилар. Феакияда унга тортиқ этилган барча совғаларни ҳам кемадан олиб тушиб, қаҳрамоннинг ёнига териб қўядилар-да, сўнг ўз юртларига қайтиб кетадилар.

Шунда Посейдон ватанига қайтаётган бу кемаларни кўриб қолади-ю унинг амрига зид ўлароқ Одиссейни ватанига элтиб қўйган феаклардан қаттиқ газабланади. У Феакия фуқароси устидан чақмоқдор Зевсга шикоят қилади. Зевс оғаси Посейдонга феаклардан қандай интиқом олишни ўргатади:

– Сен, – дейди у, – феаклар кемасини юксак бир қояга айлантириб қўй.

Посейдон Феакия оролига “ғув” этиб учиб боради ва уша ерда кеманинг сафардан қайтишини кута бошлайди. Мана, денгизнинг осмон билан ўлишган узоқ уфқда феаклар кемаси куринади. Бу маҳал бутун орол аҳли денгизчиларни қарши олгани соҳилга тўпланган эди. Ана, кема бандаргоҳга кира бошлайди. Шу пайт у бирданига юксак бир қояга айланиб қолади. Юз берган бу мўъжиза ҳақида шоҳ Алкинойга хабар қиладилар. Шоҳ бу мўъжиза сабабини тушунади: ҳа, тангри Посейдон денгизда адашган мусофирларни уй-ўйларига элтиб қўйган феакларни шундай жазолаган эди. Алкиной дарҳол бутун аҳолини тўлаб, Посейдон ҳаққига қурбонликлар қилишни буюради. Феаклар Посейдонга астаҳидил сигинишиб, бизни газабинга олма, деб илтижо қила бошлайдилар ва бундан буён ҳеч бир мусофирни ватанига олиб бориб қўймасликка қасам ичадилар.

Энди Одиссейдан эшитайлик. У кўзини очиб, ўзини денгиз бўйида ётганини кўради. Атрофга кўз ташлаб, ўз ватани Итакани танимайди, чунки маъбуда Афина ҳамма ёқни қуюқ туман билан буркаб ташлаган эди. Одиссей: “Феаклар мени қандайдир бир хилват оролга ташлаб кетишибди”, деб ўйлаб тамомила руҳи тушиб кетади ва баралла овоз билан ўзининг аччиқ қисматидан зорлана бошлайди.

У атрофига кўз ташлаб, феаклар тақдим этган совгаларнинг қатор тизилиб турганини кўради. Сунг теран андуҳга ботиб, соҳил ёқалаб кета бошлайди. Бирдан рўпарасида чиройли бир йигит пайдо бўлади.

– Бу ер қандай мамлакат? – деб сўрайди Одиссей йигитдан.

– Бу Итака ороли, – деб жавоб қилади йигит. – Узингиз ким буласиз?

– Менинг ватаним, – дейди эҳтиёткор Одиссей, – Крит ороли. Финикияликларнинг кемасида Пилосга ва Элидага бормоқчи эдим. Лекин денгизчилар ухлаб ётганимда маккорлик қилиб бутун бойлигимни утирлаб, ўзимни бу ерга ташлаб кетишибди.

Йигит Одиссейнинг ҳикоясини эшитиб, жилмаяди ва бирдан ўз қиёфасини ўзгартиради. Одиссейнинг қаршисида энди маъбуда Афина турарди. У эҳтиёткорлик қилиб ўзини танитмаган Одиссейни мақтайди ва “бундан буён ўзим сенга кўмаклашгум”, деб кўнглини кўтариб қўяди. Лекин Одиссей Итакага келганига ҳамон ишона олмасди. Шунда Афина Итакани буркаб олган туманни тарқатиб юборади-ю Одиссей ўз ватанини танийди. У ерга ётиб, ватан тупроғини астойдил ихлос билан ўпа бошлайди. Шундан сўнг, Афина Одиссейни нотавон бир қашшоққа айлантиради. Қаҳрамоннинг юзини ажин босади, елкаларидаги терилари шалвираб буришади, озиб, эти билан устихони қолади. Қалин қўнғироқ сочлари тўкилади, нигоҳлари хиралашиб, қовоқларини қасмоқ босади. Афина унга исқирт ва жулдур кийим кийдиради, елкасига ямоқ халта осади, қўлига ҳасса тутқазади. Кейин маъбуда Одиссейнинг феаклардан олган совғаларини горга яшириб қўяди-да, унга чўчқабоқар Эвмейнинг олдига шу гадо қиёфасида боришни буюради. Ўзи эса Спартага парвоз қилади: у Одиссейнинг ўғли Телемахни Итакага олиб келиши керак эди.

ОДИССЕЙ ЭВМЕЙНИНГ КУЛБАСИДА

(Ҳомернинг “Одиссея” достони бўйича баён қилинади)

Одиссей чўчқабоқар Эвмейнинг кулбасига яқинлашганида Эвмей эшик олдида ишлаб ўтирарди. Гадо келганини кўрган итлар жон-жаҳдлари билан ҳуриб, унга ташланадилар. Яхшиямки, Эвмей югуриб келиб итларни қувиб юборади. Булмаса улар Одиссейни гажиб ташлашлари муқаррар эди.

– О, мусофир, – дейди гадо қиёфасидаги Одиссейни танимаган Эвмей, – сал бўлмаса нобуд бўлардинг. Ана унда соҳибим Одиссейнинг шаҳид кетганидан пора-пора бўлган қалбим баттар изтироб чекарди. Хўп, қани, юр кулбамга, қорнингни тўйгазай. Йўл юриб чарчагандирсан, ётиб дамнингни оласан.

Одиссей Эвмейнинг чўчқа қўралари бўлган ҳовли-сидан ўтиб, девори бесўнақай харсангтошлардан тикланган кулбасига киради. Эвмей меҳмон учун таом ҳозирларкан, соҳиби Одиссейнинг уйини худди денгиз қароқчилари сингари горат қилаётган, подалари, сурув-сурув қўйларини сўйиб, ҳар кунни ишратда, маишатда ўтказаётган бебош кўёвлардан зорланади. Одиссей чўчқабоқарнинг ноласига диққат билан қулоқ солар экан, суллоҳ кўёвлардан қандай ўч олиш ҳақида уйлайди. У тановул қилаётиб, Эвмейдан унинг соҳиби ҳақида сўрайди. Эвмей, соҳибим ҳалок бўлган, деб айтади.

– Йўқ, – деди Одиссей унга жавобан, – онт ичиб айтаманки, соҳибинг тирик. У тез орада уйига қайтиб келади.

Лекин Эвмей мусофирнинг кароматига ишонмайди ва ундан: “Кимсан ўзинг, қаерлик бўласан?” – деб сўрайди. Одиссей ўз кечмишлари ҳақида бир уйдирма тўқиб сўзлаб беради.

Бир оздан сўнг чўпонлар даладан пода ҳайдаб келадилар. Улар семиз бир чўчқани сўйиб, кечлик овқат пиширадилар. Овқат пайтида Эвмей мусофир меҳмонни эъозлаб, унинг олдига гўштнинг энг мазали бўлагини қўяди ва май тўлдирилган қадахни биринчи навбатда унга узатади.

Улар кечлик қилишаётган чоғда ташқарида кучли бўрон кўтарилиб, ёмғир шаррос ёға бошлайди. Ҳаво совийди. Одиссейнинг ухлаганда ёпиб ётиш учун ҳатто жуббаси ҳам йўқ эди. Шунда у даврада ўтирганларга бир воқеани ҳикоя қилиб беради.

– Қулоқ сол, Эвмей, сизлар ҳам эшитинглар, – деб ҳикоясини бошлайди Одиссей. – Троя жанги пайтида кунлардан бир кун Менелай, Одиссей ва мен қамишзорда пистирмада ётган эдик. Кечаси совуқ баданимизни ачита

бошлади. Бунинг устига, гупиллатиб қор ёғиб берди. Мен бўлсам жуббамни қароргоҳда унутиб қолдирган эдим. Совуқ суяк-суягимдан ўтиб кетди. Ахийри совуққа чидолмаётганимни Одиссейга айтдим. У гапимни эшитиб, дарҳол бир найранг уйлаб чиқарди. У ўрнидан турди-да, ёнида ётган сарбозларни уйготиб, ўзининг ёмон туш кўрганини, шу боис кемаларимиздан жуда ҳам узоқлашиб кетганимиздан хавотирланаётганини айтаркан, биронта сарбоз Агамемнон олдига бориб, мадад кучи бошлаб келмаса бўлмайди, деди. Шунда сарбозлардан бири иргиб ўрнидан турди. Елкасидаги жуббасини отиб юбориб, кемаларимиз турган бандаргоҳ томон югуриб кетди. Мен бўлсам, у ташлаб кетган жуббани ёпиниб, эрталабгача мазза қилиб ўхладим.

Эвмей мусофирнинг нимага шама қилганини тушунади. У Одиссей учун ўчоқ яқинига пўстаклардан жой солади. Устига ёпиниш учун ўзининг қишлоқ жуббасини беради. Одиссей оромбахш уйқуга кетади. Эвмейнинг ўзи елкасига шамшир осиб, қўлига найза олиб, чўчқахонага чиқиб кетади.

ТЕЛЕМАХ ИТАКАГА ҚАЙТАДИ

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Маъбуда Афина-Паллада Одиссейни қашшоқ гадо қиёфасига киритгач, ўзи Спартага равона бўлади ва зумда у ерга етиб боради. Спартада у шоҳ Менелайнинг қасри сари йўл олиб, тўтри Телемах билан Писистрат ухлаб ётган хонага киради. Телемахнинг уйқуси беҳаловат эди. У тушида ҳам отаси ҳақида қайғурарди. Афина Одиссей ўғлининг боши узра туриб, унга шундай такаллум қилади:

— О, Телемах, сен ўз ватанингга қайтишинг лозим. Бебош куёвлар молу давлатингни тарож қилмоқдалар. Тезроқ қайтиб бормасанг, бутун бойлигингдан жудо бўласан. Шуни ҳам унутмаки, аёлларнинг кўнгли беқарор бўлади. Онанг Пенелопа сени унутиб юбориб, бутун меҳрини кейинги эридан тугилган фарзандларига

қаратиши мумкин. Тезроқ уйингга қайт. Лекин ёдингда бўлсин, куёвлар йўлингга пистирма қўйишмоқчи. Шунинг учун орол ёнидан қоронғи тунда сузиб ўт-у тонг палласида одамлар кўзидан йироқ бўлган қирғоққа бориб, лангар ташла. Кейин тўғри чўчқабоқар Эвмейнинг олдига бор. Ўша ерда туриб қайтиб келганинг ҳақида онанг Пенелопага хабар юбор.

Афина шундай деб ғойиб бўлади.

Телемах "ял" этиб кўзини очади-ю дарҳол дўсти Писистратни уйғотади ва "ҳозироқ Пилосга қайтамиз", деб уни шошира бошлайди. Лекин Писистрат, ахир мезбон билан хайрлашмай кетсак, беадаблик бўлади-ку, тонг отгунча сабр қилайлик, дейди. Телемах дўстининг маслаҳатига кўнади. Бир оздан сўнг тонг маъбудаси Эос осмонга зар кокилини ёяди. Эрталаб йигитларнинг олдига шоҳ Менелай киради. Одиссейзода шоҳни эшик олдига кутиб олади ва тезроқ она юрти Итакага жўнаб кетиши учун ундан розилик сўрайди. Менелай рози бўлади, лекин унга совға-салом тайёрлагунларича бир оз кутишни ва сафар олдидан тановул қилиб олишни таклиф қилади.

Азамат йигитлар қоринларини тўйгазиб, Менелай туҳфа этган совға-саломларни олиб йўлга равона бўладилар. Отлар уларни Пилос томон шамолдек учуриб кетадилар.

Йигитлар кечқурун Фера шаҳрига етиб борадилар ва шаҳар ҳокими қаҳрамон Диоклнинг саройида тунайдилар, эртаси кун эса, Пилосга етиб оладилар. Телемах Писистратдан отасининг қасрига кирмасликни илтимос қилади. Агар кирса, қария Нестор уни яна ушлаб қолиб, меҳмон қилиши мумкин эди. Писистрат дўстининг илтимосини қондириб, уни тўғри кемаси турган бандаргоҳга олиб боради. Кема дарҳол сафарга чиқади ва боди мурод кўмагида очиқ денгизда қушдек учadi.

Бу аснода Одиссей ҳали ҳам Эвмейникида эди.

У Эвмейдан ўз падари Лазрт ва завжаси Пенелопа ҳақида сўрайди. Эвмей улар тўғрисида ҳамма гапни очиқ сўзлаб беради, чунки у ўз қаршисида ўтирган мусофир Одиссейнинг ўзи эканлигини билмас эди-да.

Эртаси куни эрталаб Телемах Итакага етиб келади. У, Афина тайинлаб айтганидек иш кўриб, оролнинг хуфия бир соҳилида кемадан тушади. Сўнг ҳамроҳларига кемада шаҳар бандаргоҳига сузиб боришни буюради-да, ўзи чўчкабоқар Эвмейникига йўл олади.

ТЕЛЕМАХ ЭВМЕЙНИКИДА.

ОДИССЕЙ ВА ТЕЛЕМАХ

(Ҳомернинг “Одиссея” достони бўйича баён қилинади)

Одиссей билан Эвмей жуда барвақт уйғонишади. Шу маҳал бирдан Эвмейнинг кучуклари шўх-шўх во-вуллашиб ҳовлига кириб келаётган Телемах олдига югуриб боришади ва унинг оёғига суйкалишиб эркалана бошлашади. Чўчкабоқар ҳам соҳиби келганини кўриб, унга пешвоз юради ва худди узоқ жудоликдан кейин ўз углонини учратган отадек севиниб кетиб, дув-дув кузёш тўкканча, Телемахни бағрига босиб ўпа бошлайди. Одиссей ҳам ўрнидан туради, у ўз ўрнини меҳмонга бўшатмоқчи бўлади. Лекин Телемах унга мулойимлик билан шундай дейди:

– Утиравер, мусофир! Асло безовта бўлма, менга Эвмей жой тайёрлагай!

Эвмей шоша-пиша Телемахнинг тагига курси қўяди, нонушга ва май олиб келади. Овқат пайтида Телемах, бу мусофир ким, у Итакага қандай келиб қолди, деб сўрайди Эвмейдан. Эвмей унга Одиссейдан эшитган гапларни сўзлаб беради ва: “Уни уйингга олиб бориб меҳмон қилсанг бўларди”, деб айтади. Лекин Телемах бундай қилишга сўз бера олмас эди, чунки бебош куёвларнинг танобини тортиб қўйишга кучи етмас эди ҳали.

– Мен, – дейди у, – бу мусофирга фақат янги либос ва шамшир тўхфа этишим ҳамда юртига қайтиб кетишига кўмаклашимим мумкин, холос.

Шундан кейин у Эвмейни шаҳарга жўнатади. Эвмей яширинча саройга бориб, Пенелопага углининг эсон-омон қайтиб келганини айтиши керак эди. Набирасининг бедарак кетганидан хавотирланиб ўтирган кекса Лазртга

зса Пенелопанинг ўзи биронта садоқатли жорияси орқали хабар қилиши мумкин эди.

Эвмей Телемахнинг амрини бажаргани шошилини жўнаб кетади. У кўчага чиққанидан кейин, Одиссейнинг рўпарасида маъбуда Афина намоён бўлади. Лекин у Телемахнинг кўзига кўринмайди. Маъбуда Одиссейни уйдан ташқарига чақириб олади ва девор панасида турганча қаҳрамонга таёқчасининг учини теккизиб, уни асл қиёфасига қайтаради-да, ўглингга ўзингни танит, деб амр этади.

Одиссей қайтиб кулбага кирганида шу қадар соҳибжамол ва соҳибкамол бўлиб кўринадик, Телемах уни биронта боқий тангри деб ўйлаб ҳайратда қолади.

– О, мусофир! – дейди у. – Сен зумда узга қиёфада намоён бўлдинг! Фаҳмимча, сен боқий тангрисан! Бизларга шафқат қил! Сенга улкан қурбонликлар бахшида этгумиздир.

– Йўқ, мен тангри эмасман! – деб жавоб қилади Одиссей. – Мен сенинг отанг Одиссейман.

Кўзларида меҳр ёшлари пайдо бўлган Одиссей ўглини бағрига босиб ўпади. Лекин Телемах отасининг ниҳоят ватанига қайтиб келганига дарров ишона қолмайди. Рост-да! Ҳозиргина нотавон бир қария қиёфасида бўлган одамнинг дабдурустан бунчалик ўзгариб кетишига қандай ишониб бўлади? Наҳотки фоний бир банда бундай мўъжизага қодир бўлса? Телемахнинг дилида шубҳа уйғонади, лекин Одиссей: "Мени маъбуда Афина қари мусофирга айлантирганди, энди асл қиёфамга қайтарган ҳам ўша маъбуда", деб ўглининг шубҳасини йўқ қилади. Энди Телемах қаршисида турган одамнинг ўз падари эканлигига ишонади. Одиссей ўглига ўзини бу ерга қандай келиб қолганини, феаклар берган совға-саломларни хуфия горга қандай яшириб қўйганини, кейин маъбуда Афинага рўпара келиб қолганини ва унинг амри билан Эвмейникига келганини бирма-бир сўзлаб беради. Одиссей ўглидан куёвларнинг кирдикорлари ҳақида сўрайди. Баттол куёвларнинг бебошликлари Одиссейни қаттиқ газаблантиради ва улардан ўч олмоқчи бўлади. Лекин

қўлидан келармикин? Куёвлар кўпчилик. Улар бир юз ўн олтита. Наҳотки бор-йўги икки киши — Одиссей билан Телемах шундай оломонга қарши очиқ жанг қилиб енгиб чиқа олса? Ҳа! Одиссей томонида шундай мададкор кўмакчилар борки, ҳеч бир фоний банда уларга қарши кураша олмайди. Бу мададкорлар — чақмоқдор Зевс билан унинг қизи Афина-Паллададир.

Одиссей шуларнинг илоҳий қувваларига суяниб, қуйидагича иш кўрмоқчи бўлади: Телемах шаҳарга, ўз қасрига, куёвлар ҳузурига бориши керак, унинг кетидан Одиссей билан Эвмей ҳам йўлга тушадилар. Одиссей яна қашшоқ мусофир қиёфасига кириб, тиланчилик қилганча ўз қасрига кириб боради. Бу ерда у куёвларнинг барча таҳқир ва хўрлашларига тишини тишига қўйиб бардош бериши лозим. Кейин унинг ишораси билан Телемах зиёфатхонадаги ҳамма яроқ-аслаҳаларни ими-жимида олиб чиқиб кетади. Фақат ўзи билан отаси учунгина қурол қолдиради. Бу тадбирнинг энг муҳим томони — Одиссейнинг ўз юртига қайтиб келганини ҳаммадан, ҳаттоки Пенелопадан ҳам сир сақлашдан иборат эди. Чунки Одиссейнинг қул ва чўрилари орасида унга хиёнат қилувчилар ҳам топилар эди. Ота-бола шу зайлда узоқ вақт маслаҳатлашиб ўтирадилар.

Бу аснода Телемахнинг кемаси шаҳар бандаргоҳида лангар ташлайди. У билан сафарда бирга бўлган дўстлари шу заҳоти Телемахнинг она юртга қайтиб келгани ҳақида Пенелопага хабар қиладилар. Шу хушхабар билан келатган элчи Одиссей саройининг қопқаси олдида Эвмей билан учрашади ва улар Пенелопа ҳузурига биргаликда кириб борадилар. Элчи Пенелопага ўғлининг қайтиб келганини баланд овоз билан хабар қилади. Эвмей эса маликага яқин бориб, Телемах тайинлаган гапларни унинг қулоғига шипшийди. Пенелопа ўғлининг эсонмон қайтиб келганини эшитиб, қувониб кетади.

Телемахнинг қайтиб келгани ҳақидаги хабар зумда куёвлар қулоғига ҳам етади. Улар кўрқиб кетадилар. Ҳаммалари шаҳар майдонига йигилишиб, ўзаро маслаҳатлаша бошлайдилар. “Телемах йўлимизга тўғаноқ бўлиб турибди: уни ўлдириш керак!” — деб маслаҳат беради Антиной. Лекин тангри Зевснинг ғазабига учрашдан кўрққан Ам-

фином унинг фикрига қўшилмайди. "Биз, – дейди у, – даставвал худоларга тавалло қилиб кўрайлик, Агар улар бизга хайрли белги намоён қилсалар, унда ўзим Телемахни гумдон қиламан. Акс ҳолда, Телемахга қўл кўтаришни сизларга ҳам маслаҳат бермайман".

Куёвлар Амфиномнинг фикрига қўшиладилар, шундан сўнг ҳаммалари яна Одиссейнинг саройи сари йўл оладилар.

Жарчи Медонт куёвларнинг қора ниятларини Пенелопага етказди. Пенелопа улар ишрат қилиб ўтирган меҳмонхонага тушиб, сизлар шунчалик бадниятмисизлар, деб аччиқ-аччиқ маломат қилади. У, айниқса, Антинойдан хафа бўлади: Ёдингдами, бир вақтлар Одиссей отангни халқ газабидан қутқариб қолган эди? – деб таъна қилади унга. – Яхшиликка ёмонлик экан-да!" Эвримах Пенелопага тасалли беради. "Ҳеч биримиз ҳеч қачон Телемахга қарши қўл кўтармаймиз", – дейди у.

Лекин Эвримахнинг тили бошқаю дили бошқа эди: у ҳамиша Телемахни гумдон қилишни ўйларди.

Буаснода Эвмей ўз кулбасига қайтади. Матбуда Афина бу пайт Одиссейни яна аввалги мусофир чол қиёфасига киритган эди. Чунки Эвмей унинг Одиссей эканлигини ҳозирча билмаслиги керак эди-да. Чўчқабоқар унга шаҳарда кўрганларини сўзлаб беради, сўнг ҳамма учун кечлик овқат пиширишга киришади.

ОДИССЕЙ ЎЗ САРОЙИГА МУСОФИР ЧОЛ ҚИЁФАСИГА КИРИБ ҚЕЛАДИ

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Эртаси куни тонг шафағи уфқ осмонини қирмизи рангга бўяган чоғда Телемах шаҳарга йўл олади. У кетатуриб, Эвмейга мусофир чолни шаҳарга кузатиб қўйишни буюради. "Ҳозирча ўша ерда хайр-садақа йигиб юрсин", дейди. У саройга кириб бораркан, кекса энагаси Эвриклеяга тўқнаш келади. Энага Телемахни соғ-саломат кўриб, беҳад суюниб кетади. Кўзларидан шашқатор ёш оқиб, арзандасини бағрига босади. Бошқа

жориялар ҳам Одиссей ўғлонини қарши олгани пешвоз югуриб чиқадилар. Ўғлининг қайтиб келганини эшитган Пенелопа ҳам кўшкидан тушади. У Телемахни бағрига босади ва: "Жаҳонгашталик қилган чоғингда отанг ҳақида бирон янгилик эшитдингми?" – деб сўрайди. Лекин Телемах онасининг саволини жавобсиз қолдиради — у соҳибкаромат Феоклименни саройга бошлаб келиш учун шаҳар майдонига шошилаётган эди.

Шаҳар майдонида куёвлар оломони Телемахни қуршаб оладилар. Улар "зиёратинг қабул бўлсин", деб Телемахга тилёғламалик қила бошлайдилар. Лекин аслида қора ниятли одамлар қандай қилиб бўлса ҳам Телемахни ўлдиришни кўзлар эдилар. Салдан кейин бу ерга Телемахнинг дўсти Перай Феоклименни бошлаб келади. Соҳибкаромат йигит Телемах Итакада йўқлигида, вақтинча шу Перайникида яшаб турганди.

Телемах Феоклименни ўз уйига таклиф қилади. Уйда улар иккови гоят гўзал мармар ҳаммомда чўмилишиб, сўнг тановул қилгани ўтирадилар. Шу пайт емакхонага Пенелопа чиқади ва йигитлар ёнига ўтириб кашта тика бошлайди. Телемах онасига ўзининг Пилос Спартага қилган сафари ҳақида сўзлаб беради. Пенелопа ўғлининг отаси ҳақида ҳеч бир дарак топмаганини эшитиб, қаттиқ куюнади. Лекин соҳибкаромат Феоклимен унга таскин бера бошлайди. "Имоним комилки, – дейди у, – эрингиз Одиссей ҳозир Итакага етиб келган. Фаҳмимча, у шу яқин атрофга яшириниб, куёвларга қирон келтириш учун пухтароқ ҳозирлик кўраётган бўлса, ажаб эмас. Шуниси ҳам борки, – дейди у, – агар Одиссей Итакага келмаган бўлса, тангрилар Телемахга бу ҳақда белги намоён қилармидилар?"

Пенелопа, Телемах ва Феоклимен суҳбатлашиб ўтиришганда куёвлар ҳовлида эрмакка ҳалқа ташлаш, найза отиш каби ўйинлар билан машғул эдилар. Бир маҳал чўпонлар куёвларнинг базмига аталган бир гала эчки ва қуйларни ҳайдаб келишади. Шунда куёвлар базмга ҳозирлик кўргани "гурра" ичкарига кирадилар. Жарчи Медонт уларни дастурхонга таклиф этади.

Бу пайт Одиссей билан Эвмей аста-аста юриб, шаҳар томон келишарди. Одиссей бемажол қашшоқ чол қиёфасида ҳассага таянган эди. Улар шаҳар чеккасидаги булоқ бошига етишганида, чўпон Мелантийга рўпара келадилар. Бу сурбет чўпон мусофир чолни етаклаб келаётган Эвмейни кўриб, икковларини мазах қила бошлайди:

– Қаранглар, нобакор Эвмей нотавон чолни етаклаб келяпти! Ҳой, овсар Эвмей, қаёққа олиб кетяпсан бу гадони? Эҳтиёт бўл, агар уни Одиссейнинг уйига етаклаб киргудек бўлсанг, куёвлар бу рамақижоннинг суробини тўғрилаб қўйишади!

Мелантий шундай деб туриб, Одиссейни қаттиқ тепади, лекин Одиссей унинг тепкиси зарбидан “қилг” ҳам этмайди. Даргазаб Одиссей бу сурбет чўпонни тутиб олиб, миясини пачақламоқчи бўлади-ю, лекин ҳозирча бу шаштидан қайтади.

– Шошмай тур ҳали, – деб пўписа қилади Эвмей чўпонга, – Одиссей қайтиб келса, ҳолингга маймунлар йиглайди.

– Энди Одиссей икки дунёда ҳам қайтиб келмайди, – деб густоҳлик билан жавоб қилади Мелантий, – яқинда куёвлар Телемахни ҳам гумдон қилишади. Сени бўлса, Эвмей, биронта хорижий савдогарга қул қилиб сотиб юборишади.

Мелантий шундай таҳдид сўзлар айтиб, жунаб кетади.

Эвмей билан Одиссей ҳеч шошилмасдан йўлларида давом этадилар ва ниҳоят, шоҳ саройи бўсағасига етиб келадилар. Ичкаридан кифара садоси ва қўшиқ эшитиларди. Куёвлар базми айни қизиган пайт эди. Эвмей билан Одиссей гангир-гунгир гаплашганча ҳовлига кирадилар. Ҳовлига кираверишда, дарвозанинг шундоққина тагида Одиссейнинг қариб қолган ити Аргус ётарди. У соҳибининг овозини эшитган ҳамона дарров қулоқларини диккайтиради. Вафодор Аргус ўз эгасини танийди, думини ликиллатади, ўрнидан туриб эгаси олдига пешвоз югуриб бормоқчи бўлади, лекин унинг қимирлашга ҳам ҳоли қолмаган эди. Ҳамманинг эътиборидан қолган бу қари итнинг умри тутаган эди.

Одиссей ҳам вафодори Аргусни бир қарашда танийди. Шу заҳоти кўзига гилт-гилт ёш келади. У йиглаганини Эвмейга сездирмаслик учун дарров қўли билан ёшини артиб олади. Шу пайт Аргус бир сесканади-ю жон қазо қилади. У ўз соҳибини йигирма йил кутган ва энди уни ҳатто гадо қиёфасида ҳам бир қарашда таниган эди.

Базмхонага олдин Эвмей киради, у Телемахнинг ёнига бориб ўтиради. Орқасидан Одиссей ҳам киради. Лекин у меҳмонлар даврасига бормай, шундоққина остонада эшикка суяниб ўтиради. Телемах уни кўрган заҳоти хонтахтадан нон билан бир бўлак гўшт олиб, Эвмейга тутқазади ва гадога элтиб беришни буюради. Яна: "Айт унга, меҳмонлар олдига келиб, бемалол хайр-садақа сўрайверсин", деб тайинлайди. Шунда Одиссей ўрнидан туриб, меҳмонлар қошига бир-бир келиб, садақа сўрай бошлайди. Ҳамма меҳмонлар ҳам унга бирон нима хайр қилишади, фақат Антиной унга ҳеч нима узатмайди. Лекин Одиссей: "хайр қилинг, афандим", деб унинг тепасига туриб олади. Бағритош, қўрс Антинойнинг қазаби қайнаб, Одиссейни ҳайдаб юборади. Одиссей ундан нари кетар экан, шундай дейди:

– Қарасам, худолар сенга ҳусн беришга беришибди-ю аммо ақл улашганда сени четлаб ўтишибди. Бўлмаса, мендек бир қашшоқдан бир бурда нонни, яна ўзингнинг эмас, бировнинг нонини аяримидинг?

Бу маломатдан қаҳри қайнаган Антиной, ёнида турган курсини олиб, зарб билан Одиссейга отади, курси учиб бориб Одиссейнинг елкасига тетади. Лекин Одиссей бу кучли зарбадан хиёлгина ҳам гандиракламайди. У пойдор қоядек қилт этмай тураверади, фақат бошини таҳдидона бир силкиб қўйиб, яна остона олдига бориб ўтиради-да шундай дейди:

– Агар одам ўз мол-дунёсини ҳимоя қиламан деб калтак еса, бунинг ҳеч уятли томони йўқ. Интиқом маъбудалари Эринияларнинг қашшоқ гадоларга ҳам ҳомийлик қилишлари рост бўлса, бу ерда Антинойга куёв бўлиш эмас, ўлим насиб этгай.

Антиной Одиссейнинг бу гапини эшитиб баттар газабланади. Лекин ўзга қайлиқлар унга таъна қиладилар:

— Ахир садақа сўраб келган бу мусофирни олдин ўзинг таҳқирладинг-ку. Эҳтиёт бўл, аксар пайт боқий худолар одамлар орасига шунақа мусофир қиёфасида кириб келганларини эшитганмиз. Тагин панд еб қолма.

Телемах отасининг Антиной томонидан таҳқирланганини кўриб қаттиқ газабланади, лекин Одиссей билан тил бириктирганини эслаб, газабини тизгинлайди.

Антинойнинг мусофир қарияни ҳақорат қилгани Пенелопанинг ҳам қулогига етади ва у суллоҳ Антинойдан яна қаттиқроқ нафратлана бошлайди. У Эвмейни ёнига чақиртириб, ундан бу мусофирнинг кимлигини суриштиради. Одиссейнинг бир вақтлар шу мусофирнинг отаси уйда меҳмон бўлганини эшитиб шундай дейди:

— О, аминманки, Одиссей қайтади, шунда у ўғлим Телемах билан биргаликда бу сурбет куёвлардан шафқатсиз қасос олгай!

Пенелопа шу гапни айтиб бўлиши билан, Телемах қаттиқ аксириб юборади. Бу ҳол Пенелопани севинтириб юборади: “Ҳақ рост”, — дейди у ва бир кун эмас бир кун бу суллоҳ куёвларнинг эри томонидан албатта маҳв этилажагига қатъий ишонади.

Пенелопа мусофирдан ўз шавҳари Одиссей тўғрисида сўрамоқчи бўлади ва Эвмейга, уни қошимга бошлаб кел, деб буюради. Лекин Одиссей шу топда Пенелопанинг ҳузурига бора олмаслигини айтади. У куёвларнинг баттар гашига тегмаслик учун, Пенелопадан тунгача сабр қилиб туришни илтимос қилади. Пенелопа уни кутишга рози бўлади.

Куёвлар базми тобора авжга мина бошлайди.

Қоронғи тушиб тун бошланади. Эвмей аллақачон уйига жўнаб кетган эди. Лекин куёвлар ҳамон тарқалишмасди. Шу пайт бирдан остонада бир гадо пайдо бўлади. Унинг исми Ир бўлиб, мечкайлиги ва бадмастлиги билан бутун Итакага отнинг қашқасидек танилган эди. Ир базмхона эшиги тагида утирган бегона гадони кўриб, уни бу ердан

ҳайдашга тушади. Лекин Одиссей жойидан жилмайди. Шунда Ир, агар ҳозироқ туёгингни шиқиллатмасанг, пўстагингни қоқаман, деб дўқ қилади. Ўртада жанжал кўтарилади. Жанжални Антиной эшитиб қолади. У вақтичоглик қилиш учун эрмак топилганидан хурсанд бўлиб, Ирни мусофирга гиж-гижлайди, олишувда голиб чиққанга эчкининг қовурилган ошқозонини ваъда қилади, яна, ўша голибнинг ҳар куни келиб, меҳмонлардан хайр-садақа сўрашига ижозат беради. Куёвлар Ир билан Одиссейнинг атрофини ўраб олишиб, икковини гиж-гижлай бошлайдилар. Одиссей рақиби билан олишишга розилик билдиради, лекин Ирга кўмаклашмайсизлар, деб куёвлар олдига шарт қўяди. Куёвлар бу шартни қабул қиладилар. Шунда Одиссей эгнидаги чувринди либосини ечиб, у билан белини боғлайди. Куёвлар мусофирнинг алпкелбат жуссасини, унинг мушақдор билаклари, кенг кўкраги ва яғринини кўриб ҳанг-манг бўиб қоладилар. Ир Одиссейнинг важоҳатини кўриб қўрқиб кетади, аммо энди олишмай иложи йўқ эди, чунки куёвларнинг амри билан, қуллар унинг белини бир зумда боғлашиб, Одиссейга рўпара қилишган эди. Ир қўрққанидан даг-даг титраб, оёғида зўрга турарди. Одиссей унинг аҳволини кўриб: "Буни бир мушт билан ўлдириб қўяқолсаммикин ё фақат бир зарб билан йиқитсаммикин? – деб уйлайди. – Йўқ, ўлдирмайман, куёвлар билагим қудратини кўриб, мендан шубҳаланиб қолишлари мумкин". Шунинг учун, Ир Одиссейнинг елкасига бир мушт туширганидан кейин, Одиссей ўз навбатида рақибининг қулоғи остига бир шапалоқ уриб, уни чалпак қилади. Ир ерга ётиб олиб огрикдан додлай бошлайди. Шунда Одиссей унинг оёғидан олиб, базмхонадан ҳовлига судраб чиқиб кетади ва дарвоза яқинида уни деворга суяб ўтқазиб қўяди-да, йиртиқ халтасини елкасига ташлаб, ҳассасини қўлига тутқазади. Одиссей, уни ўз уйдан ҳайдамоқчи бўлган Ирни шундай жазолаган эди. Куёвлар суллоҳ Ирдан қутулганларига хурсанд бўлишиб, мусофир гадони зафар билан самимий табриклашади. Амфином эса, унга бир

қадах май тутаркан, худолар сенга яна бахт ва бойлик ато этсинлар, деб тилак билдиради. Кези келганда шуни ҳам айтиб ўтиш керакки, бу Амфином кўпинча куёвларни бебошлик қилишдан қайтарар ва ҳамиша Телемахни ҳимоя қилар эди. Буни Одиссей эшитган эди, шунинг учун у Амфиомни фалокатдан қутқармоқчи бўлиб, унга маслаҳат беради:

– Сен, Амфином, ҳозироқ уйингга кет. Ҳадемай бу ерга Одиссей етиб келади, ана унда куёвларнинг биронтаси ҳам соғ қолмайди.

Бироқ Амфином мусофирнинг маслаҳатига қулоқ солмайди, у ўз ихтиёри билан ўз ажали сари бораётган эди.

Бу аснода Афина-Паллада Пенелопа кўнглида куёвлар ҳузурига чиқиш истагини уйғотади: у куёвлардаги бу жувонга уйланиш иштиёқини яна-да зўрайтирмоқчи ва, айна пайтда, Пенелопанинг ўз эри ва ўглига нақадар вафодорлиги, нечоғлик меҳр қўйганлигига Одиссей билан Телемахни яна ҳам кўпроқ ишонтирмоқчи бўлади. Пенелопа Эвриномага дарҳол икки жорияни чақиришни буюради. Бу жориялар уни куёвлар ишрат қилиб ўтирган базмхонага етаклаб боришлари лозим эди. Эвринома буйруқни бажаргани хонадан чиқади, шу заҳоти маъбуда Афина Пенелопани бир зумгагина ухлатиб қўяди ва унга уйқудалик чоғида шундай баркомил ҳусн ато этадики, Пенелопанинг жамоли мисоли муҳаббат маъбудаси Афродитаникидек нурафшон бўлади. Шу пайт жориялар киришиб, Пенелопани уйғотишади. У ўрнидан туриб куёвлар ҳузурига йўл олади. Меҳмонлар базмхонага кириб келган Пенелопанинг жамолига маҳлиё бўлиб қоладилар. Пенелопа эса, угли Телемахни ёнига чақириб олиб, ўз уйингда шу шўрлик мусофирни таҳқирлашларига йўл қўйиб қўйгани уялмадингми, деб унга маломат қилади. Телемах онасининг таънасига мутеълик билан қулоқ солади. Шунда Эвримах исмли бир куёв Пенелопага юзланиб, унинг ҳусни жамолига ҳамду санолар айта бошлайди. Пенелопа унинг мақтов

сўзларини эшитиб бўлгач, унга жавобан, аввалги ҳусни латофатидан заррача ҳам қолмагани, Одиссей видолашиб кетгандан кейин ҳусни хазондек сўлгани, фақат шавҳари Одиссей қайтиб келсагина яна гулдек очилиб кетажagini гапиради. Кейин у куёвларга маломат қилиб: "Сизлар мени орангиздан биронтангизга мажбуран турмушга чиқишга ундамоқдасиз, боз устига, уялмай-нетмай Одиссейнинг уйида ишрат қилиб, унинг давлатини горат қилиб ётибсизлар. Қадимги удумимизни унутгансизлар. Илгари қайлиқлар беҳисоб совға-саломлар билан ўз қаллиғининг кўнглини овлашар, унинг кўнглида муҳаббат туйғусини уйғотишар эди", – дейди. Бу таъна сўзларини эшитган куёвлар дарҳол хизматкорларини қимматбаҳо совғалар олиб келишга юборадилар ва Пенелопанинг кўнглини овлаш ниятида унга ўша совғаларни ҳадя этадилар. Лекин Пенелопа совғаларни индамай қабул қилиб, хосхонасига чиқиб кетади.

Пенелопа кетиши билан куёвлар жорияларга базмхонани яхшироқ ёритиш учун учта катта чироқ олиб келиб ёқишни буюрадилар. Жориялар буйруқни бажарадилар. Шунда Одиссей жорияларга, сизлар бориб ўз ишларингиз билан шуғулланаверинглар, чироқларга ўзим қараб тураман, дейди. Лекин Меланто исмли жория Одиссейни куракда турмайдиган сўзлар билан ҳақорат қилиб устидан кулади. Одиссей бу беадаб Мелантога, устингдан Пенелопага арз қиламан, деб пўписа қилади. Жориялар қўрқиб кетиб тез чиқиб кетадилар. Одиссей базмхонада ёқилган чироқларга кўз-қулоқ бўлиб туради. Шунда Эвримах куёвларни дилхуш қилиш учун Одиссейнинг устидан кулиб шундай дейди:

– Назаримда, манави мусофирни ҳузуримизга бирон-бир тангри юборган-ов, базмхонамиз чарогон бўлсин учун. Қаранглар, бу ўйни чироқлар эмас, балки манавининг битта ҳам туки йўқ боши ёритиб турипти.

Куёвлар қаҳ-қаҳ уриб кулишади, Эвримах эса, Одиссейни баттар мазах қила бошлайди. Лекин Одиссей унга сиполик билан жавоб қилади:

– Эвримах! Сен жуда калондимог бўлиб кетибсан. Улфатларинг заиф одамлар бўлгани учун ҳам, ўзингни қудратли деб фараз қияпсан. Агар шу топда бу ерга Одиссей келиб қолса борми, шўринг қуриб, қочгани жой топа олмай қолардинг.

Бу гапдан газабни қайнаган Эвримах ерда турган бир курсини олиб, уни Одиссейга отади. Лекин Одиссей эпчиллик билан чап бериб қолади. Курси учиб бориб, меҳмонларга қадаҳларда май сунаётган қулнинг қўлига тегади. Қул аламдан инграб йиқилади, қўлидаги қадаҳ ерга тушиб, май тўкилади. Куёвлар шовқин кўтаришади. Улар, мана шу бадбахт мусофир келгандан буён тинчимиз йўқолди, деб зорлана бошлайдилар. Лекин Телемах, бу бетинчликка сабаб бошқа: ҳаммангизнинг кайфингиз ошиб қолди, энди базмга чек қўйиш керак, дейди. Телемахнинг бу гапи куёвларни ранжитган бўлса ҳам, базмни тугатиб уй-уйларига кетишга мажбур бўладилар.

Базмхонада битта ҳам куёв қолмайди. Шунда Одиссей Телемахга, бу ердаги ҳамма қурол-яроқларни олиб чиқиб кетиш керак, деб айтади. Телемах энага Эвриклеяни чақириб, ҳамма жорияларни хона-хоналарига қамаб қўйишни буюради: базмхонадан қурол-яроқларни олиб чиқиб кетилаётганини ҳеч ким кўрмаслиги керак эди. Эвриклея ўша заҳоти Телемахнинг амрини бижаради. Телемах билан Одиссей қуролларни ташишаётганда маъбуда Афина ўзи кўзга кўринмаган ҳолда нурафшон чироғи билан ота-боланинг йўлини ёритиб туради. Қандайдир хуфийа бир нур ҳамма ёқни чарогон қилиб турганини кўриб ҳайрон қолган Телемах, бу ниманинг ёруғи, деб отасидан сўрайди. Лекин Одиссей унга савол сўрашни ман этади, чунки ўтlining саволлари маъбудани газаблантириб қўйишидан қўрқар эди. Қуроллар йиғиштириб бўлингач, Одиссей Пенелопанинг ҳузурига йўл олади. Пенелопа бу мусофир чолдан эри Одиссей тўғрисида бирон хушхабар эшитиш ниятида, уни сабрсизлик билан кутмоқда эди. Телемах эса, бу пайт ўз хобхонасига кириб оромбахш уйқута гарқ бўлади.

ОДИССЕЙ ВА ПЕНЕЛОПА

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Телемах ухлагани кириб кетгандан кейин Пенелопа жориялари билан базмхонага келади. Жориялар соҳибалари учун ўчоқ яқинига фил суягидан ясалиб, кумуш билан безатилган оромкурси қўядилар ва куёвлар майшат қилган хонтахта устидаги овқат қолдиқларини йигиштиришга тушадилар. Жория Меланто яна Одиссейни бўралаб қаргаб, уйдан ҳайдай бошлайди, агар ҳозироқ қорангни ўчирмасанг, ўчоқдан ёниб турган косовни олиб уриб ҳайдайман, деб пўписа қилади. Одиссей унга гамгин боқиб шундай дейди:

– Нега менга ҳадеб тиргиласан? Тўғри, мен қашшоқ гадоман! Нима қилай, пешонамга ёзилгани шу экан. Илло бир вақтлар мен ҳам жуда бадавлат бўлганман. Бироқ Зевснинг иродаси билан барча бойликларимдан жудо бўлдим. Ким билсин, эҳтимол сен ҳам бир кун келиб гўзал жамолингдан айриларсан, ана унда сен ҳам соҳибангнинг нафратига учрагайсан. Билиб қўй, агар Одиссей қайтиб келса, бу густоҳлигинг учун у адабингни бергай. Мабодо қайтиб келмаган тақдирда ҳам, уйда Телемах бор, у жорияларнинг барча қилмишларидан хабардор. Ундан ҳеч нимани яшириб бўлмайди.

Одиссейнинг бу гапларини Пенелопа эшитиб қолади ва у газабланиб Мелантога шундай дейди:

– Нима бало, ҳаммага худди қутурган итдек ташла-насан?! Ҳамма қилиқларингни кўриб, билиб юрибман! Бу бадхуқлигинг учун каллангни олишга тўғри келмасин тагин. Нима, мусофирни бу ерга мен таклиф қилганимни билмайсанми?

Пенелопа мусофир учун ўчоқ яқинига курси қўйишни буюради. Мусофир уй соҳибасининг рўпарасига утиради. Шунда Пенелопа ундан Одиссей тўғрисида сўрай бошлайди. Мусофир бир замонлар Одиссейни ўз уйида меҳмон қилгани ҳақида сўзлайди. Ўшанда Одиссей Троя жангига кетаётганида денгизда довул кўтарилиб, Крит оролида лангар ташлашга мажбур бўлган эди, дейди у.

Демак, бу қария Одиссейни йигирма йил бурун кўрган экан. Пенелопа шу тўғрида ўйлаб йиглаб юборади. Кейин у мусофирнинг қанчалик рост гапирганини синамоқчи бўлиб, ўша пайтда Одиссейнинг қандай кийинганлигини сўрайди. Мусофир учун бу энг осон савол эди, албатта, чунки у ўз либослари ҳақида сўзлаб бериши керак эди. Мусофир Одиссей кийган кийим-бош ҳақида энг майда икир-чикиригача муфассал сўзлаб беради. Пенелопа унинг рост гапираётганига ишонч ҳосил қилади. Кейин мусофир, Одиссей тирик, яқинда у феспротлар мамлакатида бўлганмиш, кейин тангри Зевснинг башоратгоҳига сигинмоқ учун, Додонага ўтганмиш, деб Пенелопани ишонтиришга уринади.

– Одиссей яқинда қайтиб келади, – дейди мусофир. – Йил охирламасдан, ҳаттоки янги ой туғмасдан қайтиб келгай Одиссей.

Кошкийди мусофирнинг шу айтганлари рост чиқса! Лекин Пенелопа ҳеч ишона олмасди: ахир у эрини шунча йиллар интизор бўлиб кутди, аммо у ҳануз қайтмаяпти. Пенелопа жорияларга мусофир учун қалин қилиб ўрин солишни буюради. Одиссей бекага миннатдорлик изҳор этади ва ётишимдан олдин энага Эвриклея оёқларимни ювиб қўйса, деб илтимос қилади. Эвриклея мусофирнинг оёқларини ювиб қўйишга бажонидил рози бўлади: чунки мусофирнинг бўйи-басти ҳам, қиёфаси ҳам, ҳаттоки овози ҳам ўзи боқиб катта қилган Одиссейга жуда-жуда ўхшаб кетаётган эди. Мана, Эвриклея мис тоғорада сув олиб келиб, мусофирнинг оёқларини ювмоқчи бўлиб энгашади. Шунда бирдан кўзи Одиссейнинг оёғидаги бир чандиққа тушади. Бу чандиқ кампирга жуда яхши таниш эди. Бир вақтлар Одиссей Парнас тоғи ёнбағрида Автоликнинг ўғиллари билан ов қилиб юрганда, уни қобон жароҳатлаган эди. Эвриклея мана шу чандиқ орқали бу мусофирнинг Одиссей эканлигини билиб олади. У ҳайратга келиб, бехосдан тоғорадаги сувни тўкиб юборади. Кўзлари жиққа ёшга тўлиб, шодликдан титроқ овоз билан шундай дейди:

– Одиссей, сенмисан, о жигаргўшам болам? Сени олдинроқ танимаганимни қара-я!

Эвриклея шу заҳоти Пенелопага эри келганини хабар қилмоқчи бўлади, лекин Одиссей қўли билан кампирнинг оғзини ёпиб, пичирлаб дейди:

– Ҳа, мен ўша сен тарбиялаб ўстирган Одиссейман, энага! Лекин оғзингни юм, сиримни ошкор қилма, йўқса мени хароб қиласан. Қайтиб келганимни биронта ҳам одамга айта кўрма! Агар айтсанг, энагам бўлганингга ҳам қарамай, аёвсиз жазолайман сени.

Эвриклея сир сақлашга қасам ичади. У Одиссейнинг қайтиб келганидан боши кўкка етиб, тоғорада яна бошқатдан сув олиб келиб, соҳибининг оёқларини ювади. Пенелопа не ҳол юз берганини пайқамайди, чунки бу пайт унинг эътиборини маъбуда Афина ўз ихтиёрига олган эди.

Одиссей яна ўчоқ ёнига келиб ўрнига ўтиради, шунда Пенелопа ўзининг аччиқ қисматидан зорланади ва яқинда хобида кўрган тушини сўзлаб беради. Тушида бир бургут учиб келиб, унинг қордек оппоқ хонаки ғозларини битта қўймай чўқилаб ўлдирганмиш, шунда Итаканинг барча аёллари Пенелопа билан бирга ғозларга аза тутишиб йиглашганмиш. Лекин шу маҳал бургут яна қайтиб учиб келганмиш-да, қаср томига қўниб олиб, одамга ўхшаб гапира бошлаганмиш: “Пенелопа, – деганмиш у, – бу кўрганинг туш эмас, балки яқинда юз беражак воқеанинг нишонаси. Ғозлар — куёвлардир, мен бўлсам — яқинда қайтиб келгувчи Одиссейман”.

– Ўзинг кўриб турибсанки, – дейди Одиссей Пенелопага, – кўрган тушинг кундай равшан, уни таъбирлашга ҳам ҳеч ҳожат йўқ.

Лекин Пенелопа Одиссейнинг қайтиб келишига ҳамон ишоналмасди.

– Эртага мен куёвларни бир синаб кўрмоқчиман, – дейди у мусофирга. – Яъни, Одиссейнинг камонини қазноқдан олиб чиқаман-да, уларга шу камондан ўқ отиб нишонга теккизишни таклиф қиламан. Қайси йигит шу таклифимни бажарса, ўшанга турмушга чиқишга рози бўламан.

Мусофир Пенелопанинг бу ниятини маъқуллайди ва синовни пайсалга солмасликни маслаҳат бериб, яна шуни илова қилади:

– Аминманки, куёвлардан биронтаси ҳам камон чилласини тортиб, ўқни нишонга теккизишга улгурмай, Одиссей бу ерга етиб келади.

Пенелопа мусофир қария билан шундай суҳбатлашиб ўтирар эди, ҳолбуки, у ўз эри Одиссей билан суҳбатлашаётган эди. Энди вақт ҳам алламаҳал бўлиб қолганди. Шунда Пенелопа ўрнидан туриб, ўз хобхонаси сари йулади, у ерда маъбуда Афина уни ширин ғафлат огушига олади.

Одиссей бўлса, буқа териси ва пўстақлар тўшалган юмшоқ тўшақда узоқ вақтгача мижжа қоқмай ётади. У ҳамон куёвлардан қандай уч олиш тўғрисида уйларди. Шунда унинг тўшаги бошига Афина яқинлашади; у Одиссейга ёрдам беражагини, ҳадемай барча чеккан азобу уқубатлари бошидан соқит бўлажагини айтиб, унинг кўнглини тинчитади.

Шундай оромбахш каломлар билан маъбуда Афина Одиссейни ахийри ухлатиб қўяди. Аммо унинг уйқуси узоққа чўзилмайди. Пенелопанинг аччиқ фиғони уни уйготиб юборади: шўрлик аёл Одиссейдан ҳануз дарак йўқлигига чидолмай фарёд чекиб йигларди. Одиссей туриб ўрнини йиғиштиради ва ҳовлига чиқиб, Зевсга сизиниб илтижо қилади:

– Ё бузург тангри, каромат қил, бугун эрталаб мен эшитадиган биринчи сўз орқали хайрли хабар бер менга!

Зевс унинг илтижосини безътибор қолдирмайди: шу заҳоти осмонда момақалди роқ гумбурлайди. Бу эрта Одиссей биринчи сўзни қўл тегирмонда ун тортаётган чўри хотиннинг оғзидан эшитади. "Илойим, бугун куёвларнинг Одиссей саройида ишрат қилиши охири марта бўлсин", деб тилак билдиради аёл. Одиссей бу гапни эшитиб қувониб кетади. Энди у куёвлардан интиқом олишида чақмоқдор Зевснинг мададкор бўлишига қатъий ишонганди.

ОДИССЕЙ КУЁВЛАРДАН ҚАСОС ОЛАДИ

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Эрталаб бир тўда жориялар базмхонага киришиб, уни бугунги бўладиган куёвлар базми учун йиғиштиришга киришадилар. Эвриклея жорияларни сувга юбориб, уларга хонанинг ҳамма ёғини ювишни, ўтиргичларга янги алвонранг шолчалар ёзишни ва идиш-товоқларни саришталашни буюради. Бу орада Телемах ўз хобхонасидан чиқади, у энагадан, мусофир яхши ётиб турдими, деб сўрайди, сўнг ўзи шаҳар майдонига йўл олади. Бу аснода Эвмей, Филотий ва Мелантийлар куёвлар базмига сўйиш учун саройга бир гала эчки, қўй, чўчқа ва бир сигирни ҳайдаб келадилар. Эвмей ва Филотий мусофир билан самимий саломлашадилар, чунки улар дарбадарликда жаҳон кезиб юрган, бошида бошпанаси бўлмаган бу фақир одамнинг ҳолига ачинардилар.

Филотий мусофир меҳмонга қараб туриб соҳибни Одиссейни эслайди: наҳотки соҳибим Одиссей ҳам мана шу шўрликка ўхшаб бегона юртларда бошпанасиз дарбадар юрган бўлса, деб қайгуради у. Эвмей билан Филотий, худоларга сизинишиб, соҳибимиз Одиссейни эсон-омон уйига қайтаринглари, деб тавалло қиладилар. Шунда Одиссей бу содиқ хизматкорларининг кўнглини кўтармоқчи бўлади ва Филотийга юзланиб шундай дейди:

— О, Филотий, муаззам Зевс ҳаққи ва Одиссей саройидаги муқаддас олов ёнувчи учоқ ҳаққи, онт ичиб айтаманки, ҳали сен бу ердан кетиб улғурмасингданоқ, Одиссей уйига қайтиб келади, кейин унинг бевош куёвлардан қандай қасос олишини ўз кўзинг билан кўрасан.

Эвмей ва Филотий мусофир билан шундай хушмуомала бўлган бўлсалар, қўрс Мелантий, аксинча, яна уни ҳақорат қила бошлайди, агар ҳозирнинг ўзида Одиссейнинг уйдан қорангни ўчирмасанг, абжағингни чиқараман, деб дағдага қилади.

Мана, бу орада, куёвлар ҳам йиғила бошлайдилар. Улар Телемахни уддиришга аҳд қилган эдилар, аммо тангри Зевс юборган нишона уларни бу шум ниятларидан қайтаради. Куёвлар хонтахталар атрофига ёнбошлаб ётадилар ва яна зиёфат бошланади. Телемах эшик олдига Одиссей учун курси ва хонтахта қўяди. Сунг унинг олдига нознеъматлар ва май қўйишни буюради, айна пайтда, бу навқирон Одиссейзода қатъий оҳангда шундай дейди:

– О, мусофир! Шу ерда бемалол ўтириб, меҳмонларим билан барабар маишат қилавер. Унутмаки, сени беҳурмат қилишларига асло йўл қўймайман! Менинг уйим — қаланги-қасанги одамлар тўпланадиган мараз қовоқхона эмас, балки шоҳ Одиссейнинг муҳташам қасридир.

Телемахнинг бу сўзларини эшитган Антиной густоҳлик билан дейди:

– Дуслар! Майли, Телемах оғизда таҳдид қилаверсин бизга! Зевс хатарли белги намоён қилмаганида-ку, аллақачон унинг танобини тортиб қўйган бўлардик, кейин маҳмадоналик қилиб гашимизга тегмаган бўларди!

Антинойнинг бу таҳдидига Телемах чурқ ҳам этмайди. У жимгина ўтириб, Одиссейнинг шартлашилган ишорасини кута бошлайди. Маъбуда Афина эса, Одиссей қалбида ўч олиши ишгиёқини янада алангалатиш мақсадида куёвларни баттар қутуртира бошлайди. Ктесипп деган куёв маъбуданинг васвасасига учиб шундай ҳайқиради:

– Қулоқ солинглар, биродарлар! Анави мусофирга Телемах бир дунё овқат билан май инъом этди. Келинглр биз ҳам уни қуруқ қўймайлик. Масалан, мен унга мана буни садақа қиламан.

Ктесипп шундай деб, ўтирган еридан Одиссейга сирининг сон гўштини отади. Одиссей бу зарбага зўрга чап бериб қолади. Буни кўрган Телемах Ктесиппга шундай дағдаға қилади:

– Мулжални хато олганингга шукур қил! Йўқса, мен камонимдан сени беҳато нишонга олган бўлардим. Ана унда отанг сенинг никоҳ тўйингга эмас, жанозангга ҳозирлик кўрган бўларди. Ҳаммаларингни яна бир марта огоҳлантириб айтаман; менинг уйимда меҳмонимни таҳқирлашларингга йўл қўймайман!

Куёвлар Телемахга гап қайтармай, жим бўлиб қолишади. Агелай эса, келинлар, шўрлик мусофирни тинч қўяйлик, деб куёвларга маслаҳат беради.

Шу чоғ бирдан маъбуда Афина куёвларнинг эс-ҳушини олиб, уларни худди телбалардек қаҳ-қаҳ уриб кулдира бошлайди. Улар ваҳшиёна қийқиришиб, қотиб-қотиб куладилар. Юзлари докадек оқариб, кўзлари гилт-гилт ёшга тўлади, қалбларини ғам-ҳасрат туйғуси изтиробга солади. Улар мисоли ваҳший ҳайвонлардек хом ғўшгларни гажий бошлардилар. Айти пайтда, улар шу телбалик васвасаси билан Телемахни мазах қилишга тушадилар. Лекин Телемах уларнинг бу мазах сўзларига парво қилмай жим ўтираверади. Пенелопа ўз кўшида утириб, маишат қилаётган куёвларнинг жазавага тушиб бақириб-чақираётганларини эшитади.

Ниҳоят, у ўрнидан туради-да, зри Одиссейнинг хазиналари сақланган қазноққа йўл олади. Бу ерга кириб у Одиссейнинг метиндек мустаҳкам камонини олади. Бу камон бир вақтлар шоҳ Эвритники эди. Уни Одиссейга Эвритнинг ўгли Ифит совға қилган эди. Пенелопа шу камон билан ўқ тўла садоқни олиб, базмхона сари боради. У базмхонага кириб, устун ёнида туради-да, куёвларга мурожаат қилиб дейди:

– Гапимга қулоқ солинлар! Мен сизларга Одиссейнинг камонини олиб келдим. Орангизда кимда-ким шу камоннинг чилласини тортиб ўқ узса ва узган ўқи ўн икки ҳалқа ичдан учиб ўтиб, нишонга тегса, мен ўшанга турмушга чиқишга розиман.

Шундай деб Пенелопа камонни Эвмейга беради. Эвмей ўз соҳибининг камонини кўриб, аччиқ-аччиқ кўз ёш тўқади ва уни куёвлар олдига олиб боради. Бу ҳолни кўриб садоқатли Филотий ҳам йиғлаб юборади. Куёвлар эса, Одиссейни қўмсаб кўз ёш қилаётган бу хизматкорлардан қаттиқ газабланадилар. Бу аснода Телемах ерга таёқчалар ўрнатиб, уларга ҳалқалар илади. У ўзи биринчи бўлиб камондан ўқ отмоқчи бўлади. У камонни уч марта эгади, лекин камон чилласини ҳеч таранг торта олмайди. У тўртинчи марта камон тортишга уринганида, Одиссей бош ирғаб, унга имо қилади-ю Телемах ниятидан

қайтади. Энди куёвлар навбатма-навбат камон тортмоқчи бўладилар. Биринчи бўлиб камонни Лейод қўлига олади, лекин у гумбир камоннинг чилласини хиёлгина ҳам торта олмайди. Шундан кейин Антиной Мелантийга камонни ёғлаш учун чўчка мойи олиб келишни буюради. У, мой суртилган камоннинг эгилиши осон бўлади, деб ўйлаган эди. Лекин ҳамма куёвларнинг ҳаракати зое кетади. Ҳеч ким камон чилласини торта олмайди.

Бу маҳал Эвмей билан Филетий базмхонадан чиқиб кетадилар, Одиссей ҳам уларнинг орқасидан чиқади. ҳовлида у содиқ хизматкорларини тўхтатиб, уларга ўзининг Одиссей эканлигини ошкор қилади ва бунинг исботи учун оёғидаги қобон тишининг изи — чандиқни кўрсатади. Қувончдан бошлари кўкка етган Эвмей билан Филотий соҳибларининг қўл ва оёқларини ула бошлайдилар. Одиссей уларни тинчитади, сўнг Эвмейга, мен кўлимга камонни олганим ҳамоно знага Эвриклеянинг олдига югуриб бориб, барча жорияларни хоналарига қамаб қўйишни тайинлайсан, деб буюради. Филотийга эса, ҳамма дарвозаларни маҳкамлаб беркитишни амр этади. Шундан кейин, Одиссей яна базмхонага қайтиб, эшик олдидаги ўз ўрнига хотиржам ўтиради.

Одиссей қайтиб келганида, Эвримах камонга мой суриб, уни оловга тутиб қиздираётган эди. Кейин у қизиган камонни эгишга уринади, лекин, барибир, эга олмайди. Куёвлар барча хатти-ҳаракатлари пучга чиққанини кўриб, камон тортишни эртага қолдиришга, бутун эса, маишатни давом эттиришга қарор қиладилар. Шунда Одиссей, рухсат берсанглар, мен ҳам бир уриниб кўрардим, деб куёвлардан илтимос қилади. Куёвлар Одиссейнинг бу илтимосини эшитиб, уни мазах қилиб кула бошлайдилар. Лекин ичларида, бу мусофир бизни шарманда қилиб қўйиши ҳам мумкин, деб қўрқадилар. Пенелопа камонни мусофирга беришни талаб қила бошлайди. Телемах онасининг сўзини бўлиб, ундан ўз хонасига кириб кетишни илтимос қилади, сўнг Эвмейга, камонни мусофирга олиб келиб тутқазишни буюради. Эвмей камонни қўлига олганида куёвларнинг газаби қайнаб, бутун базмхонани бошларига кўтарадилар. Эвмей қўрқиб кетади, лекин Телемах унга бақириб беради.

Эвмей камонни олиб келиб Одиссейга тутқазади-ю ўзи шошганча Эвриклеянинг олдига югуради ва унга Одиссей тайинлаган гапни айтади. Филотий бўлса, бу маҳал дарвозани маҳкамлаб беркитади.

Одиссей камонни қўлига олади ва худди қўшиқ ай-тишга чоғланган хонанда ўз кифарасини чертиб, синаб кўрганидек, у ҳам камонни синчиклаб кўздан кечиради. Одиссей ўз камонини ҳеч қийналмасдан эгади, чилласининг нечоғлик таранглигини бармоғи билан чертиб синаб кўради. Чилла даҳшатли даранглайди. Бунни кўриб куёвларнинг ранги ўчиб кетади. Шу пайт осмонда момақалдироқ гумбурлайди — бу Зевснинг Одиссейга берган ризолик аломати эди. Одиссейнинг қалби қувончга тўлади. У ўтирган ўрнида чиллага ўқ қўйиб, уни нишонга отади. Ўқ ўн иккита ҳалқанинг ҳаммаси ичидан учиб ўтади. Одиссей Телемахга қараб шундай дейди:

— Телемах! Мана, меҳмонинг сени хижолатга қўймади! Ўзинг кўрдинг, мен камон тортишда асло қийналмадим. Йўқ, ҳали куч-қувватдан қолмабман! Энди бу базмгоҳда бошқача кифара янграйди!

У қовоғини солиб Телемахга ишора қилади. Телемах белига шамширини тақади, қўлига найза олади ва Одиссейнинг ёнига келиб туради.

Одиссей эғнидаги жулдур кийимини ечиб ташлаб, остонада туриб олади, садокдаги ўқларни ерга, ўз оёғи остига тўкиб, куёвларга қараб ҳайқиради:

— Мен биринчи нишонга беҳато урдим! Энди ўзимга янги нишон танладим, бу нишонни ҳали ҳеч ким мўлжалга олгани йўқ. Аминманки, ўқимнинг нишонга бориб тегишида ёйандоз тангри Аполлоннинг ўзи менга мададкор бўлгай!

Одиссей шундай деб камонидан Антинойга қарата ўқ отади. Ўқ қўлидаги қадахни энди ичмоқчи бўлиб турган Антиной гандираклаб кетиб, хонтахтани ағдариб юборади ва ерга йиқилиб тил тортмай ўлади. Куёвлар дод солишиб ўринларидан туриб кетадилар. Улар деворга осилган қуроallarини олмоқчи бўладилар, лекин энди бу ерда ҳеч қандай қурол йўқ эди. Шу маҳал Одиссей яна таҳдидона ҳайқиради:

– Ҳа-а, малъун кўппаклар! Мени энди қайтиб келмай-ди, деб ўйлаганмидиларинг? Мол-давлатимни бемалол торож қилмоқчимидинглар? Овора бўласанлар! Энди ҳаммаларинг ўлимга маҳкумсанлар!

Шунда Эвримах худонинг зорини қилиб, бизларга раҳм қил, торож қилинган молларинг эвазига беҳисоб товон тўлаймиз, деб ёлборади, лекин Одиссей унинг ноласига қулоқ ҳам солмайди. Одиссейнинг қалбида қасос ўти аланга оларди. Куёвлар ўзларини ҳимоя қилишдан ўзга чора қолмаганини тушунадилар. Улар шамширларини яланғочлаб, хонтахталарни қалқон қилиб, Одиссейнинг ажалкаш ўқларидан ўзларини ҳимоя қилишга киришадилар. Эвримах қўлида шамшир билан Одиссейга ҳамла қилади, лекин кўкрагига санчилган камон ўқидан маҳв бўлиб ерга қулайди. Шу чоқ Амфином Одиссейга ташланади, лекин уни Телемах найза отиб ўлдиради. У Амфиномни ўлдиргач, қурол олиб келгани югуриб чиқиб кетади. У омборхонада ўзи, Одиссей, Эвмей ва Филотий учун тўртта қалқон ва саккизта найза кўтариб чиқади. Бу вақт ичида Одиссей куёвларга қарата камонидан пайдар-пай ўқ узарди. У отган ўқнинг биронтаси ҳам хато кетмасди, куёвлар бирин-кетин қулаб ер тишлашарди. Мана, Телемах қурол кўтариб кириб келади. Одиссей қуроланади, Телемах, Эвмей ва Филотийлар қўлларидаги найзаларни силкитиб, Одиссейга қўлдош бўлиб туришади.

Телемахнинг чиқиб қурол олиб келганини хоин Мелантий сезиб қолади. У ими-жимидан омборхонага кириб бориб, у ердан ўн иккита қалқон билан ўн иккита найза олади: отасига ёрдамга шошилган Телемах омборхона эшигини қулфлашни унутган эди. Мана, энди куёвлар ҳам қуролланишади. Уларнинг қуролланиганини кўрган Одиссейнинг юраги орқага тортиб кетади. Демак, кимдир хоинлик қилиб, куёвларни қурол-яроқ билан таъминлаган. Яхшиямки, Эвмей ҳушёрлик қилиб, қурхонага пусиб кирган Мелантийни пайқаб қолади ва бу ҳақда Одиссейга хабар қилади. Одиссей Эвмей билан Филотийга хоинни қурхонага кирган пайтида тутиб, оёқ-қўлини чандиб боғлаб, ўша ерга қамаб қўйишни

буюради. Эвмей билан Филотий қўрхонага аста оёқ учиди юриб бориб, Мелантийни янги қурол-аслаҳалар кўтариб чиқаётган чоғида таппа тутиб ерга босадилар-да, оёқ-қўлларини орқасига қайириб боғлаб, шу қўрхонанинг ўзида уни шифтдаги харига осадилар ва истехзо билан шундай дейдилар:

– Энди Мелантий, қурол-яроқларни ўзинг қўриқлайсан-да! Сени бинойидек жойлаштирдик, гафлатда қолиб тонг отганини сезмай қолмассан.

Улар шундай деб яна бир талай қурол олиб, куёвлар ҳамласини даф қилишаётган Одиссей билан Телемахга ёрдамга шошиладилар.

Худди шу пайт Афина-Паллада Одиссейнинг ёнида унинг итакалик дўсти Ментор қиёфасида намоён бўлади. Одиссей уни ёрдамга чақиради. Куёвлар эса, агар Одиссейга ёрдам берсанг ўлдирамиз, деб Менторга пўписа қила бошлайдилар.

Бу пўписани эшитган Афина куёвлардан баттар ғазабланади. У Одиссейга юзланиб, нега шалвирайсан, қани сенинг Троя бўсағасида кўрсатган жасоратларинг, деб маломат қилади, сўнг у бирдан қалдирғочга айланиб, шифтга учиб чиқади-да, куёвлар тепасидаги харига қўнади. Куёвлар Одиссейга, Телемахга ва уларнинг икки содиқ хизматкорига ҳамла қилиб, уч марта кетма-кет найзалар отишади, лекин Афина ҳар сафар найзалар йўналишини ўзгартиради.

Одиссей билан унинг сафдошлари эса, ҳар ҳамлада тўрттадан куёвни маҳв этар эдилар. Филотий ўз найзаси билан Ктесиппни ўлдиради ва суюниб кетиб шундай дейди:

– Энди тилингни тиядиган бўлдинг, касофат сўконгич! Одиссейга "садақа" қилганинг сон гўшти эвазига, мана, ажойиб "шувағанг"ни олдинг.

Маҳв бўлган куёвлар бирин-кетин ер тишлайверадилар. Шу пайт бирдан маъбуда Афина куёвларнинг боши узра ўзининг даҳшатли қалқони — эгидасини силкитади. Куёвлар ваҳимага тушиб, худди телба одамлардай ўзларини ҳар ёққа ура бошлайдилар — одатда, ўтлоқда ўтлаб юрган буқалар, уларни сўна чаққанида ўзларини қўярга жой топа

олмай, ҳар томонга шунақа шаталоқ отадилар. Одиссей, Телемах, Эвмей ва Филотийлар эса, худди кабутарларни қийратувчи лочинлар янглиг куёвларни тўхтовсиз қириб ётардилар. Ҳалок бўлаётганлар жон аччигида дод солардилар. Улар ажалкаш ўқлардан ҳеч ерга яширина олмасдилар. Шу пайт Лейод исмли куёв Одиссей олдига югуриб келиб ундан шафқат сўрайди, лекин Одиссей унга шафқат қилмайди. У фақат ноиложликдан куёвлар базмида қўшиқ айтган хонанда Фемийга Телемахнинг илтимоси билан ва яна сигир терисини ёпиниб беркиниб олган жарчи Медонтга раҳм қилади. У Фемий билан Медонтга, ҳовлига чиқиб, ўша ерда мени кутиб турунглар, деб буюради. Ўзи, биронта куёв тирик қолмадимикин, деб ҳамма ёққа кўз югуртириб чиқади: биронта ҳам куёв жон сақлаб қололмаган эди.

Шундан сўнг, Одиссей Эвриклеяни чақиртиради. Энага соҳибининг амрига қулоқ солиб, зумда етиб келади ва ҳамма ёғи қонга беланган Одиссейни куёвларнинг жасадлари тепасида худди буқалар подасини гажиб ташлаган шердек турганини кўради. Одиссей энагани куёвларга муттасил ёрдам қилиб келган жорияларни чақириб келишга юборади. Эвриклея ўн иккита жорияларни бошлаб келади. Улар келиб, дод солиб йиглай бошлайдилар ва Одиссейнинг буйруғи билан жасадларни сарой олдигаги пешайвонга олиб чиқиб қатор қилиб ётқизадилар. Кейин улар бутун базмхонани ювиб тозалаб чиқадилар. Шундан сўнг Одиссей. Уларнинг ҳаммасини Одиссей билан Пенелопага хиёнат қилганлиги учун қатл этишни буюради. Шунингдек, хоин Мелантийни ҳам қатл эттиради.

Одиссей Эвриклеяга исириқ олиб келиб тутатишни ва шу йўл билан базмхонани поклашни буюради. Ниҳоят, мана, Одиссейнинг садоқатли жориялари тўпланишади ва ўз соҳибларини ўраб олиб, унинг қўлларидан упишади, хоки пойини кўзларига суришади. Ахийри эсон-омон қайтиб келганидан беҳад қувониб кўзёш қилишади. Одиссей ҳам ўзини садоқатли хизматкорлари даврасида кўриб севинганидан кўзёшини тия олмайди.

ОДИССЕЙ ПЕНЕЛОПАГА

ЎЗИНИ ТАҶИТАДИ

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Аҳли хонадон Одиссейни қутлаш билан банд бўлган пайтда, Эвриклея Пенелопанинг хобхонасига югуриб бориб уни уйғотади ва унга хушхабарни, яъни павҳари Одиссей ниҳоят қайтиб келганини ва ҳамма куёвларни қириб ташлаб, улардан интиқом олганини айтади. Пенелопа бунга ишонмайди. Эвриклея мени калака қилмоқчи, деб ўйлайди у. Лекин Эвриклея, Одиссейнинг қайтиб келгани рост, деб соҳибасини аzza-баzza ишонтиришга уринади. Пенелопа билан кеча анча маҳалгача суҳбатлашиб ўтирган мусофир Одиссейнинг ўзи эканлигини, Эвриклея уни оёғидаги чандикдан таниб қолганини, аммо у қайтиб келганини вақти-соати келгунча ҳатто Пенелопадан ҳам сир тутишни буюрганини бирма-бир сўзлаб беради. Лекин Пенелопа Одиссейнинг бир ўзи шунча куёвни қириб ташлаганига ҳеч ишона олмасди. Ниҳоят, у базмхонага тушишга рози бўлади. Тушиб Одиссейни кўради-ю, дарҳол ўзимни унинг қучоғига отсаммикин, ё олдин бу мусофирнинг чиндан ҳам эрим эканлигини ўзидан сўраб-суриштираммикин, деб тараддудда қолади. Мана, Пенелопа бориб мусофирнинг ёнига ўтиради. У мусофирнинг чеҳрасига тикилиб қараркан, унинг дам Одиссейга ўхшаб кетаётганини, дам эри эканлигига кўнглида шубҳа уйғотаётганини ҳис қилади. Онасининг иккиланаётганини кўрган Телемах унга таъна қилиб дейди:

— О, онажон, шунчалик тошбагирмисан? Шунча йилдан бери интизор бўлиб кутган эринг қайтиб келса-ю сен бир оғиз ҳам илиқ сўз айтмай гунг бўлиб ўтирсанг-а. Оғир жудоликдан кейин қайтиб келган жуфти ҳалолини бунчалик совуқ кутиб оладиган сендақа хотин дунёда топилмаса керак.

— О, нуридийдам ўғлим, кўриб турибсанки, ҳаяжонланганимдан тилим лол бўлиб қолди, — деб жавоб қилади

Пенелопа. — Агар бу мусофир ҳақиқатан ҳам Одиссей бўлса, у билан икковимиз ўртамизда шундай бир сир борки, биз шу сир орқали бир-биримизни таниб олурмиз.

Шунда Одиссей жилмайиб, Телемахга дейди:

— Ўғлим! Онангни тинч қўй. Саволини бериб, Одиссей эканлигимга ўзи ишонч ҳосил қилсин. Ҳозир эса, биз қандай қилиб куёвларнинг ҳалок бўлганини вақтинча шаҳар аҳолисидан сир сақлаш ҳақида ўйлашимиз керак. Зеро, шаҳарнинг энг аслзода йигитларини маҳв этдик, уларнинг қариндошлари биздан ўч олиш мақсадида шаҳарда исён кўтаришлари мумкин.

Одиссей Фемийга кифара чалишни, бутун аҳли хонадонга — қуллару чўриларга эса, шўх-шўх қўшиқ айтиб, уйинга тушишни буюрадики, қасрда шодиёна зиёфат бўлаётгани сезилиб турсин. Шу заҳоти Одиссейнинг буйруғини бажаришга киришадилар. Дарҳақиқат, сарой яқинидан ўтган одамлар, Пенелопа куёвлардан биронтасига турмушга чиқаётганга ўхшайди, никоҳ тўйи бўляпти, деб ўйлайдилар.

Бу орада Одиссей ювиниб, покланиб, шоҳона либослар кияди ва кўшкка чиқиб Пенелопанинг рўпарасига ўтиради. Энди Афина Одиссейга илоҳий ҳусн ато этган эди. Одиссей Пенелопани ишонтириш учун фақат икковларигагина аён бўлган сирни очишга аҳд қилади. У Эвриклеяни чақириб, ўзи учун чорпояга тўшак солишни буюради, шунда Пенелопа знагага бундай дейди:

— Яхши, сен бунга тўшак сол, Эвриклея, фақат муҳташам чорпояни эрим Одиссейнинг хобхонасидан ташқарига олиб чиқ.

— О, малика! — дейди унга Одиссей. — Ўша ўзим ясаган чорпояни мендан бошқа ким ҳам жойидан жилдира олиши мумкин? Ўзинг яхши биласан-ку, мен уни саройимиз яқинида ўсган азим туп зайтун дарахтининг тўнкасидан ясаган эдим. Ўзим у зайтунни кесгандим, сўнг тўнкасининг атрофини ўраб, ундан чорпоя ясагандим, чорпояни олтин, кумуш ва фил суяги билан безагандим. Балки, мен йўқлигимда биронта одам у тўнкани арралаб, ўрнидан қўзғатгандир?

Мана шу гапдан кейин, Пенелопа қаршисида ўтирган одам Одиссей эканлигига ишонч ҳосил қилади. Чунки ўша чорпоянинг қандай ясаиб, қандай тузилганини фақат эр-хотин — икковларигина билишарди. Пенелопа юм-юм йиглаб, ўзини Одиссейнинг қучоғига отади ва қалби тўла меҳр билан уни ўпа бошлайди. Одиссей ҳам кўзлари жиққа ёшга тўлиб вафодор завжасини кўксига босиб қучоқларкан, уни қайта-қайта ўпади — денгиз тўфони соҳилга чиқариб ташлаган баҳрий тирик қолганига шукур қилиб ерни шундай ўпади. Одиссей билан Пенелопа бир-бирларини бағирларига босганча узоқ вақт йиглайдилар. Агар маъбуда Афина бу висол тунини узайтирмаганида ва шафақ маъбудаси заркокил Эоста бош кўтариб самога чиқишни тақибламаганида, улар шу алпозда бир-бирларини, қучганча тонг оттирган бўлардилар.

Мана, Одиссей билан Пенелопа меҳмонхонани тарк этиб, оромгоҳлари томон йўл оладилар. Телемах қуллар ва жорияларга қўшиқ ва рақсни бас қилишни буюради, шунда бутун сарой маст уйқуга кетади. Фақат Одиссей билан Пенелопа бедор эдилар. Одиссей завжасига уз бошидан кечирган воқеаларни баён қилиб беради, вафодор Пенелопа унинг ҳикояларини жон қулоғи билан эшитади. Кейин Пенелопанинг ўзи ҳам, Одиссей йўқлигида куёвларнинг дастидан бошига не-не мусибатлар тушганини сўзлаб беради.

КУЁВЛАРНИНГ РУҲЛАРИ

АИД СЛАТНАТИДА

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Тангри Ҳермес ўзининг олтин таёқчаси билан одамларнинг киприкларини юмиб ухлатар ва шу таёқча билан уларни уйқудан уйготар эди. Ҳозир эса, у куёвларнинг руҳини шу олтин таёқчаси билан имлаб чақиради ва руҳлар аянчли нола чекишиб, унинг орқасидан парвоз қилишади. Уларнинг бу ноласи, қоронғи горда оромини йўқотиб ҳар ёққа зир-зир учган кўршапалакларнинг чийиллашига ўхшайди.

Куёвларнинг руҳлари тангри Ҳермесга эргашиб хилват йўлдан турна қатор тизилишиб учиб борарди. Ҳермес уларни мўйсафид Океан сувлари ёнидан, қуёш тангриси Ҳелиоснинг қопқаси ёнидан, уйқу тангрилари салтанати ёнидан, Левкада қояси ёнидан олиб ўтиб, тобора олислаб борарди. Ниҳоят, улар оч-сарик рангли ёввойи лолалар очилган ўтлоққа етадилар, марҳумларнинг руҳлари шу ерда маскан қураб эди. Куёвларнинг руҳлари биринчи бўлиб Ахиллеснинг руҳи қарши олади, бу руҳ билан ёнма-ён Патрокл, Антилох ва Теламонзода Аяксларнинг руҳлари ҳам учиб келган эди. Куёвларнинг руҳлари ул руҳларни қуршаб оладилар. Бу ерга Агамемноннинг ҳам руҳи учиб келади. У янги келган руҳлар орасида Амфимедонтнинг руҳини таниб қолади: Агамемнон бир вақтлар Одиссейни Троя урушига даъват этиш учун Итакага борганида шу Амфимедонтнинг уйида меҳмон бўлган эди.

– Айт-чи менга, – деб Агамемноннинг руҳи Амфимедонтнинг руҳига юзланади, – нечун сизлар бу зулмат салтанатига галалашиб келдинглар? Денгиз бўрони пайтида нобуд бўлдингларми, ё босқинчилик қилиб одамларнинг уйларини горат қилганингларда сизларни маҳв этдиларми?

Шунда Амфимедонтнинг руҳи, шаҳарлик аслзода йигитларнинг, энди Одиссей жангтоҳдан қайтиб келмайди деб уйлаб, Пенелопага уйланмоқчи бўлганлари, лекин Пенелопанинг Одиссейга содиқ қолиб, ботиқа эрга тегишдан қатъиян бош товлагани ҳақида, кейин бирдан Одиссейнинг Итакага қайтиб келиб, Пенелопага уйланмоқчи бўлган куёвлардан, шоҳ саройида бебошлик қилиб, унинг мол-даватини ҳавога совуришгани, горат қилишгани учун шафқатсиз ўч олгани тўғрисида ҳикоя қилиб беради. Агамемноннинг руҳи Одиссейнинг барча хавф-хатарни енгиб эсон-омон ўз юртига етиб олганини эшитиб, беҳад севиниб кетади ва шундай такаллум қилади:

– О, қадрдоним Одиссей, сен бахтли экансан! Вафодор хотининг Пенелопанинг шону шуҳрати беназир бўлғай,

унинг тўғрисида қўшиқлар тўқилгай ва садоқати довруғи одамлар хотирасидан мангу учмагай! Илло менинг қисматим аччиқ бўлди. Менга ўз хотиним хиёнат қилди. Унинг бу манфур қилмиши ҳам одамлар хотирасида тоабад сақланур.

ОДИССЕЙ ОТАСИ ЛАЗРТ ХУЗУРИДА

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Эрта тонгда Одиссей, Телемах, Эвмей ва Филотийлар обдор яроқ-аслаҳалар, қалқон ва найзалар билан қуролланишиб, Лазрт ҳузурига йўл оладилар. Куёвларнинг ҳалок бўлгани ҳадемай бутун шаҳарга овоза бўлишини Одиссей биларди, шунинг учун у Пенелопага саройдан ҳеч қаёққа чиқмасликни буюради. Сўнг ҳамроҳлари билан биргаликда тонгги қуюқ тумандан фойдаланиб, шаҳар кўчаларидан шипиллаганча юриб ўтади ва далага чиқиб олади. Салдан кейин улар Лазртнинг уйига етиб борадилар. Одиссей ҳамроҳларини уйга киритиб юбориб, уларга овқат тараддудини кўришни буюради, ўзи эса, Лазртни учратгани боққа йўл олади. Одиссей кекса отасини иш устида учратади: у бир ниҳол атрофини чопиб юмшатаётган эди. Лазртнинг кийим-боши қирқямоқ, оёғида йиртиқ кафш, бошига эчки терисидан тикилган яғири чиқиб кетган қалпоқ, қўлига эса, қўлпайпоқ кийган эди. Одиссей отасини бу аянчли аҳволда кўриб, юраги эзилиб кетади ва кўзлари гилт-гилт ёшга тўлади. Одиссей, кимлигимни отамга ҳозир айтсаммикин, ё юз-кўзимга, бўй-бастимга қараб, ўзи мени таниб олармикин, деб ўйлайди.

Ниҳоят, мана бундай иш тутади: у отасининг тепасига бориб уни гўё танимагандек ва оддий бир қўлдек ҳисоблаб, бу боғ кимга қарашли, соҳибингнинг исми нима, деб сўрайди. Кейин ўзини хорижлик бир зот деб танитиб шу гапларни илова қилади:

— Бир вақтлар мен итакалик Одиссейни ўз уйимда меҳмон қилиб, кўлгина совға-саломлар билан кўнглини

хушлаган эдим. Энди унинг меҳмоннавозлигидан баҳраманд бўлиш орзусида ўзим бу ерга ташриф буюрдим. Айт-чи, чол, ўзи мен чиндан ҳам Итака оролига келиб тушдимми ё адашиб бошқа ерга келиб қолдимми?

Қария Лазртнинг кўзидан бир томчи ёш худди марварид донасидек думалаб тушади ва у шундай жавоб қилади:

– О, мусофир йигит! Сен адашмагансан, чинданам Итакага келиб тушгансан. Фақат бу ерда энди Одиссейни учрата олмайсан. Унинг уйини ёвуз одамлар эгаллаб олишган. Одиссей нобуд бўлган бўлса керак. Мен унинг отасиман. Айт-чи менга, ўзинг кимсан? Қай мамлакатдан келдинг?

Одиссей исмини ўзгартириб ўзини танитади ва яна Итака шоҳи ҳақида гап очиб, уни, яъни Одиссейни ўз уйида меҳмон қилганига беш йил бўлганлигини айтади. Лазрт бу гапни эшитиб қаттиқ ғамга ботади. У ердан ҳовучлаб тупроқ олиб ўз бошидан сочади ва огир қайгуга бардош бера олмай фарёд чекиб йиглай бошлайди. Одиссей отасининг изтироб чекишига ортиқ дош бера олмайди. У отаси томон отилиб, уни ўз бағрига босганча шундай такаллум қилади:

– О, отажон! Мен ўглинг Одиссейман! Худоларнинг марҳамати билан она юртимга соғ-саломат қайтиб келдим! Бўлди, йиглама энди! Уйимни горат қилган куёвлардан ҳам қасос олиб бўлдим!

Лазрт олдинига ишонмайди, агар чиндан ҳам ўғлим бўлсанг, бунга далил кўрсат, деб талаб қилади Одиссейдан. Шунда Одиссей отасига оёғидаги тўнгиз тишидан қолган чандиқни кўрсатади ва болалик чоғида отаси унга тортиқ қилган ҳамма мева дарахтларини бирма-бир санаб тилга олади. Қария севинганидан йиглаб юборади, Одиссейни қучоқлаб шундай дейди:

– О, бузург падарим Зевс! Баски, анави ёвуз одамлар қилмишларига яраша жазо олибди эканлар, унда мунаввар Олимпни тангрилар тарк этмаганига имон келтираман! Лекин бутун Итака аҳли ўз хепларининг хунини талаб қилиб ҳали бу ерга бостириб келмасалар эди, деб қўрқаман.

Одиссей отасига тасалли беради ва уни уй томон етаклайди. Бу пайт уйда уларга дастурхон мунтазир эди. Лазрт уйига кириб ювинади, эгнига янги, оҳорли либос кияди, маъбуда Афина эса уни бир ўзи ёшартириб, хийла тетиклаштиради. Ҳаммалари шод-хуррам кайфиятда тановул қилгани ўтирадилар. Шу маҳал бу ерга кекса қул Долий ўгиллари билан кириб келади. Киради-ю, кўзи меҳмонга тушиб, донг қотиб қолади: у бир қарашдаёқ Одиссейни танийди. У югуриб келиб, Одиссейнинг қўлини ўпади, хоки пойини кўзига суртади, севинганидан боши осмонга етиб, худоларга шукрона айта бошлайди. Шу куни кекса Лазртнинг уйида зиёфат хушчақчақлик билан ўтади.

ФУҚАРОЛАР ИСЭН. УЛАР ОДИССЕЙ БИЛАН СУАХ ТУЗАДИЛАР

Бу аснода, Одиссей қайтиб келганмиш, у ҳамма куёвларни ўлдирганмиш, деган миш-мишлар бутун шаҳарга тарқалади. Куёвларнинг қариндош-уруглари газабга минишиб айюҳаннос солишганча Одиссей саройига бутун халқни бошлаб борадилар ва у ердан куёвларнинг жасадаларини олиб чиқадиладар. Кейин бутун халқ шаҳар майдонига тўпланиб, қандай тадбир кўриш ҳақида маслаҳат қуради. Антинойнинг отаси кекса Эвпейт бутун халқни Одиссейга қарши исён кўтаришга ва ҳалок бўлган куёвлар учун қасос олишга даъват этади. Лекин хонанда Фемий билан жарчи Медонт, халқни Одиссейга қарши қўл кўтармасликка ундайдилар, улар Одиссейга тангрилар мададкор булганини, куёвларнинг эса, Зевс иродаси билан маҳв этилганини ўз кўзлари билан кўрганлари ҳақида гапирадилар. Соҳибкаромат Ҳалиферс ҳам Одиссейни ҳимоя қилиб сўзлайди.

– Эсингиздами, – дейди у, – мен ҳам, Ментор ҳам Одиссейнинг уйида бебошлик қилиш яхшиликка олиб бормади, деб бутун элга неча-неча марта таъкидлаган эдик. Лекин бизга ҳеч ким қулоқ солмади. Ҳамма айб

куёвларнинг ўзида. Менинг маслаҳатим: агар бошларингга яна фалокат орттиришни истамасанглар, яхшиси, Одиссейнинг раъйига юринглар.

Аҳолининг бир қисми Ҳалиферснинг гапига киради, лекин қолганлар Эвпейт бошчилигида жадал қуроллана бошлайди.

Маъбуда Афина юксак Олимпдан туриб буларнинг ҳаммасини кузатаркан, чақмоқдор Зевсга шундай дейди:

– О, падари бузрукворим! Қандай қарорга келганингни менга айт! Итакада улкан жанг қўзғайсанми ёки довлашганлар ўртасида сулҳ ўрнатасанми?

– О, эрка қизим! – дея жавоб қилади Зевс. – Ахир ўзинг, Одиссей куёвлардан интиқом олиши керак, деган қарорга келувдинг-ку. Ана, у интиқом олди, интиқом олишга ҳаққи бор эди. Одиссей Итака шоҳи бўлгай. Биз эса, куёвларнинг қирилганини эл хотирасидан фаромуш қилурмиз. Итакада, бир вақтлардагидек, яна муҳаббат, маъмурчилик ва хотиржамлик ҳукм сургай.

Зевс шундай дейди. Афина шу заҳоти Итакага парвоз қилади. Бу пайт оломон Лаэртнинг уйига яқин бориб қолган эди. Буни Долийнинг бир ўғли кўриб қолади. Лаэртнинг уйидагилар қўлларига қурол оладилар. Ҳаттоки қариялар: Лаэрт билан Долий ҳам қуролланишади. Ҳам-малари ҳовлига чиқишади. Шу маҳал маъбуда Афина Одиссейнинг олдида унинг қадрдон дўсти Ментор қиёфасида намоён бўлади. Одиссей маъбудани таниб, қувониб кетади ва Телемахга қараб шундай дейди:

– Ўғлим! Мана, ўз жасоратлари билан довруқ қозонган авлод фарзанди эканлигини исботлайдиган пайт келди.

– О, азиз отажон! – дейди Телемах. – Сенинг шавкатли номингга асло доғ тушурмасмен: бунга ўзинг шоҳид бўлурсан ҳали!

Лаэрт набирасининг бу сўзларини эшитиб, қалби қувончга тўлади ва шундай дейди:

– Ушбу шодиёна кунга етказганингиз учун минг қатла шукур сизларга, о тангрилар! Углим билан набирамнинг диловарлик ҳақидаги баҳсларини эшитиб, беҳад хурсанд бўлиб кетдим!

Шу чоқ Афина Лазертга яқин келади ва унга маъбуда Афина билан чақмоқдор Зевсдан мадад сўраб душманлар томонига нишонга олмаган ҳолда найза отишни буюради. Лазерт қулочкашлаб туриб найза улоқтиради. Найза учиб бориб Эвпейтнинг мис дубулғасини тешади ва калласини чок қилади. Эвпейт ерга қулаб, тил тортмай ўлади. Шундан кейин Одиссей билан Телемах ғанимлар устига бостириб борадилар. Шу ернинг ўзида бутун оломон тутдай тўкилиши муқаррар эди. Лекин яхшиямки, маъбуда Афина орага киради: у даҳшатли наъра тортиб халойиққа бундай дейди:

– О, Итака фуқаролари, жангни тўхтатинг! Беҳуда қон тўкилишига йўл қўйманг! Тезроқ уй-уйларингизга тарқалинг!

Итакаликларни бу наъра даҳшатга солади, қўлларидан яроқлари тушиб кетиб, ўзлари ерга ётиб оладилар. Сунг ҳушларини йигиб олиб, жонларини ҳовучлаганча тирақайлаб қоча бошлайдилар. Одиссей баралла ҳайқирганча оломон ортидан қувишга тушади. Лекин бузург Зевс шу пайт чақмоқ отади, чақмоқ ярақлаб, Афинанинг рўпарасига, ерга келиб урилади. Шу боис маъбуда Одиссейни шаштидан қайтариб шундай такаллум қилади:

– О, Лазертнинг тангриваш угли, газабингдан туш! Қонли жанг бошладан ўзингни тий, йўқса чақмоқдор Зевснинг қаҳрига учрашинг мумкин!

Одиссейнинг дили қувонади ва газабидан тушиб, Итака фуқаросини таъқиб қилишдан воз кечади. Шундан кейин, орадан сал вақт ўтмай Афина-Паллада Ментор қиёфасига кириб, Итака аҳли билан шоҳ Одиссей ўртасида мустаҳкам тинчлик ўрнатади. Иккала тараф мангу тотувликда яшашга аҳд-паймон қилади.

АГАМЕМНОН ВА УНИНГ ҲАМ ОРЕСТ

АГАМЕМНОННИНГ ҲАМ

(Эсхилнинг "Агамемнон" фожиаси бўйича
баён қилинади)

Агамемнон Троя урушига жўнаб кетаркан, Ироя таслим бўлиб, қонли уруш тутаган ҳамона, дарҳол хотини Клитемнестрага бу хушхабарни етказишга ваъда берган эди. Бу ниятини у қуйидагича бажармоқчи бўлганди: Агамемноннинг чопарлари тоғ чўққиларида гулхан ёқишлари лозим эди. Бир чўққидан иккинчи чўққига гулхан орқали хабар қилинса, вақт анча тежалар ва хабар саройга тезроқ етиб келар эди. Бинобарин, Клитемнестра буюк Троянинг таслим бўлганини ҳаммадан олдин билган бўлур эди.

Троя қамали тўққиз йил давом этиб, ўнинчи йил бошланади. Коҳинларнинг башорат қилишича, шу ўнинчи йил Троя таслим бўлиши керак эди. Шунга кўра, энди Клитемнестра Троянинг маҳв бўлгани ва эри Агамемноннинг ўз юртига қайтаётгани ҳақида бугун бўлмаса эртага хабар олиб қолиши мумкин эди. У эрининг қайтаётганидан гофил қолмаслик учун ҳар куни тунда бир қулни шоҳ саройининг баланд томига чиқариб, пойлоқчилик қилдиради. Қул ёзнинг илиқ кечалари ҳам, бўрон қутурган момақалдироқли тунларда ҳам, қор гупилаб ёққан аёзли қиш тунлари совуқ қотиб бўлса ҳам — ҳар кеча то тонг отгунча том бошида мижжа қоқмай узоқ-узоқларга тикилиб турар эди. Кунлар бирин-кетин ўта бошлайди. Қул маликанинг амрига итоат этиб, ҳар кеча шартли хабарни, яъни узоқда гулхан ёнишини кутади. Бу хабарни Клитемнестра ҳам кутарди. Лекин унинг мақсади эрини шоду хуррамлик билан кутиб олиш эмас эди. Йўқ, асло! У аллақачон эрига бевафолик қилиб, бошқа эркакка, яъни Эгисфга кўнгил қўйган, шу боис,

эри шоҳ Агамемнон жанггоҳдан зафар билан қайтган куни уни ўлдиришни кўзлаб қўйган эди.

Зим-зиё тун. Мана, шарқ томонда уфқ хиёлигина ёриша бошлайди. Тонг яқин. Шу маҳал бирдан том бошида турган қул олисдаги тоғ чўққисида лоп этиб аланга кўтарилганини кўради. У суюниб кетади — энди унинг машаққатли тунги пойлоқчилиги тутаётган эди. Қул югурганича бу хабарни Клитемнестрага етказади. Аммо у учун бу хабар қувончли эдими ўзи?

Малика аҳли хонадон ўртасида шубҳа уйготмаслик учун ўзини хурсанд бўлгандай қилиб кўрсатади ва жорияларига худолар йўлига дарҳол шукрона эҳсонлар қилишни амр этади. Аслида эса, бу бадният аёл эри Агамемнонни уйга етиб келган заҳоти ўлдиришни кўзлаётган эди.

Мана, шаҳар аҳолиси Агамемноннинг саройи олдидаги майдонга тўпланади. Троянинг, ниҳоят таслим бўлгани ҳақидаги хабар зумда бутун шаҳарга тарқалган эди.

Шаҳар оқсоқоллари шоҳни қарши олиш учун сарой олдида тўпланадилар. Лекин улар орасида Агамемноннинг яқин орада қайтиб келишига шубҳа қилувчилар ҳам бор эди. Бу маҳал шаҳарга чопар кириб келадию оқсоқолларнинг шубҳа қилишига ўрин қолмайди: чопар Агамемноннинг яқин келиб қолганини хабар қилади. Клитемнестра яна ўзини суюниб кетгандек қилиб кўрсатади. У гўё эрини муносиб кутиб олиш учун тайёргарлик кўриш ниятида қасрга шошилади. Лекин аслида, у эрини қучоқ очиб кутиб олмоқчи эмас, балки усталик билан ўлдиришга ҳозирлик кўрмоқчи эди.

Ниҳоят, узоқда ўз музаффар қўшини олдида жангаробада елиб келаётган Агамемнон ҳам кўринади. Аскарлар гулларга бурканган эди, уларнинг кетидан беҳисоб ўлжалар ортилган аравалар ва жуда кўп асиралар келардилар. Шоҳ Агамемноннинг ёнида жангаробада Приамнинг маҳзуна қизи соҳибкаромат Кассандра утирарди. Халойиқ ўз шоҳини шодиёна ҳайқариқлар билан қарши олади. Клитемнестра ҳам эри олдида пешвоз чиқади. У шоҳнинг оёғи остига, то саройга кириб боргунча алвонранг пояндоз ёздиради. У эрини эмас, гўё

боқий тангрини қарши олаётгандек хушвақт кўринарди. Агамемнон бундай илоҳий иззат-эҳтиромни қабул этсам худоларнинг қаҳри келмасмикин, деб тараддудга тушади. Шу боис, у кафшларини ечиб, пояндоз устидан саройга ялангоёқ кириб боради. Фосиқ ва ғаддор Клитемнестра унинг орқасидан кузатиб бораркан, ўзининг ҳижрон азобида қанчалик изтироб чеккани ва шавҳарини қандай интизорлик билан кутгани ҳақида гапиреди. Лекин у остонага борганда тўхтаб, шундай дейди:

– О, Зевс! Зевс! Илтижомни рўёбга чиқар! Кузлаган ниятимни бажаришда менга мадад бер!

Фуқаро шоҳ саройи олдидаги майдонда уймалашиб сукут сақлаб турарди. Халқнинг кўнгли ғаш эди, у оғир бир фалокат юз беришини сезаётган эди, шунинг учун ҳеч ким тарқалмасди.

Бирдан саройдан Агамемноннинг жон талвасасидаги фарёди эшитилади. Агамемнон ҳаммомдан чиқаётган чоғида хотини Клитемнестра эрининг бошига каттакон чойшаб ёпиб, уни ойболта билан чопиб ўлдирган эди. Чунки Агамемнон чойшаб остида худди тўрга илинган қўшдек ўзини ҳимоя қила олмаган эди.

Уст-бошига қон сачраган Клитемнестра қўлида қонли ойболта билан халқ олдида чиқади. Унинг ваҳшиёна қаттоллигидан барча фуқаро даҳшатга келади, аммо Клитемнестра, гўё улкан жасорат кўрсатган одамдай, ўз қилмишидан фахрланади. Лекин бора-бора у ҳам виждон азобига туша бошлайди. Зеро бир кун эмас, бир кун Агамемнон учун ўч олувчи қасоскор албатта келиши уни ваҳимага сола бошлайди.

Шу чоғ саройдан Эгисф чиқиб келади. Энди у шоҳона либос кийиб, қўлига салтанат таёқчасини ушлаб олган эди. Буни кўрган халқ қаттиқ газабланади. Агар Клитемнестра орага тушиб ҳимоя қилмаганида, одамлар Эгисфни шу ернинг ўзида тилка-тилка қилиб ташлаган бўларди. Агамемноннинг ўлдирилганидан қаттиқ гамга ботган фуқаро бирин-кетин тарқала бошлайди. Эгисф билан Клитемнестра эса, ҳокимиятни қўлга киритганларидан хурсанд бўлишиб, саройга кириб кетадилар.

Лекин улар интиқомдан қочиб қутула олмайдилар — бешафқат тақдир уларни қилган ёвузликлари учун энг даҳшатли жазога ҳукм этган эди.

ОРЕСТ ОТАСИНING ҚОТИЛИДАН

УЧ ОЛАДИ

(Эсхилнинг “Хоэфорлар” (яъни “марҳумнинг руҳини ёдлаб қабри устида май паймо қилувчилар”) фожиаси бўйича баён қилинади)

Агамемнон ўлдирилганидан кейин орадан кўп йил ўтади. Кунларнинг бирида марҳумнинг қаср яқинидаги қабри тепасига ажнабийча либос кийган икки навжувон йигит яқинлашади. Уларнинг бири — ун саккиз ёшлардаги йигитча белидаги камарга шамшир осиб олган, ундан хиёл каттароқ ёшдаги иккинчи йигит эса, қўлига иккита найза ушлаган эди. Йигитчаларнинг кичиги қабрга яқинлашиб, ўз сочидан бир тутамини қирқади-да, уни қабр устига қўяди. Бу йигитча Агамемноннинг ўғли Орест бўлиб, уни отаси ўлдирилган куни энагаси саройдан олиб қочиб кетиб қутқарган, кейин мусофир юртда — Фокида шоҳи Строфий боқиб тарбиялаган эди. Иккинчи йигит Строфийнинг ўғли Пилад, яъни Орестнинг қадрдон дўсти эди. Орест отасининг руҳига бағишлаб, бир тутам сочини унинг қабрига эндигина қўйган эди ҳамки, сарой қопқаси олдида қора кийган бир тўда асира чўрилар пайдо бўлади. Улар тўтти Агамемноннинг қабри томон йўл оладилар. Бу чўрилар орасида ўлдирилган шоҳнинг қизи Электра ҳам бор эди. Шоҳ қизи ҳам барча чўрилар сингари қора кийган, сочлари кесилган — демакки, асира аёллардан ҳеч ҳам фарқ қилмас эди. Орест билан Пилад шоша-пиша ўзларини панага оладилар ва шу ердан туриб асираларнинг хатти-ҳаракатини кузата бошлайдилар. Асира чўрилар қабр тепасига келиб, баралла овоз билан ув тортиб йиғлайдилар ва қабрнинг атрофини уч марта айланадилар. Маълум бўлишича, Клитемнестра бугун кечаси ёмон туш кўрган ва Агамемноннинг арвоҳи мендан газабланмоқда, деб

кўрқиб, унинг арвоҳидан раҳм-шафқат сўрагани асира чўриларни юборган эди. Лекин чўрилар Агамемнонни ўлдирган маликадан нафратланар эдилар. Бунинг устига, Клитемнестра уларга зулм ўтказгани-ўтказган эди. Чунки бу чўриларнинг ҳаммаси Троядан келтирилган асиралар эди. Клитемнестра уларни кўрганида кўз олдига ўз қўли билан ўлдирган эри Агамемнон келаверарди.

Лекин Электра отаси Агамемноннинг арвоҳидан раҳм-шафқат тилаш ўрнига, асира чўриларнинг маслаҳати билан, тангриларга сизғиниб, Клитемнестрадан қасос олишни илтижо қила бошлайди. Унинг бошқача йўл тутиши мумкин эмас эди. Электра ўзининг қаттол онасидан нафратланарди.

Марҳумнинг гўрига назрлар қўйилиб, чўрилар кетишга шайланишганида, бирдан Электра қабр устидаги бир тутам сочни кўриб қолади. Соч толаси ўзиникига жуда ҳам ўхшаб кетар эди. Шунинг учун, бир қарашдаёқ, Орестнинг сочи эканлигини фаҳмлайди. У соч толасини қўлига олади-да, нечун Орест ўзи келмай, соч толасини бировдан бериб юборибди экан, деб ўйланиб қолади. У шундай хаёл суриб турганида, Орест опаси ёнига аста юриб келади-да, отини айтиб чақиради. Электра аввалига Орестни танимайди: чунки уни гўдаклик чоғида кўрган эди. Орест болалигида опаси туқиб берган қўйлакчани кўрсатади. Электра ўзи туқиган қўйлакни кўриб, инисини танийди ва севиниб кетади. Электра опасига тангри Аполлоннинг хоҳиши билан бу ерга келганини, зеро, Аполлоннинг Делфадаги ибодатхонасини зиёрат қилгани борганида, тангри унга отасини ўлдирган онасидан ва унинг ўйнаши Эгисфдан интиқом олишни амр этганини сўзлаб беради. “Агар амримни бажармасанг, сени телба қилиб қўяман”, деб таҳдид қилган эмиш Аполлон Орестга. Шундай қилиб Орест эҳтиёт бўлишни ва унинг ўз ватанига қайтиб келгани ҳақида ҳеч кимга огиз очмасликни опасидан илтимос қилади.

Электра саройга қайтади. Орадан бир оз вақт ўтгач, Орест билан Пилад сарой дарвозасини тақиллатадилар. Улар дарвозани очган хизматкорга, Клитемнестрага

жуда муҳим хабар олиб келганларини айтадилар. Хизматкор маликани чақириб чиқади, шунда Орест: "мени ҳузурингизга Фокида шоҳи юборди", дейди. Клитемнестра бу хабарни эшитиб севиниб кетади: "хайрият, дейди у ичида, Агамемноннинг қасоскори ўлипти".

Малика шу заҳоти Эгисфга одам юбориб, унга Орестнинг ўлганини маълум қилади. Қувониб кетган Эгисф ҳамиша ўзи билан бирга олиб юрувчи сарбозларни қолдириб, шошганча саройга етиб келади. Эгисф ўз ажали сари шошилган эди. У саройга кириб келган ҳамоно Орестнинг шамшири уни ер тишлатади. Бу фожиани кўрган бир қул даҳшатга тушиб, Клитемнестра ҳузурига ёрдамга югуради. Шунда қаттол малика ўз ёвузликлари учун жавоб бериш пайти келганини тушунади.

Бирдан унинг хонасига қўлида қонга бўялган шамшир билан Орест кириб келади. Клитемнестра Орестнинг оёғига йиқилиб, шафқат қилишни сўрайди. "Ахир мен сенинг оқ сут бериб боққан онанг бўламан", деб ялинади. Лекин Орест онасига раҳм қила олмасди, у Аполлоннинг иродасини бажариши шарт эди. У онасининг билагидан маҳкам ушлаб, Эгисфнинг жасади ётган ерга судраб боради ва ўша ерда жонини олади. Орест шу зайдда отаси учун интиқом олган эди.

Клитемнестра билан Эгисфнинг қатл этилганини эшитган халқ сарой олдида тўплана бошлайди. Одамларнинг биронтаси зolim Эгисфга ҳам, гаддор Клитемнестрага ҳам заррача куюнмайди. Шу пайт сарой қопқасиланг очилиб, одамлар Эгисф билан Клитемнестранинг қора қонига бўялиб ётган жасадаларини ва бу жасадалар тепасида қилич ялангочлаб турган Орестни кўрадилар. Орест бу қотилликка қўл уриб, узини тўғри иш қилган деб ҳисоблайди. Чунки у Аполлоннинг амри билан отаси учун интиқом олган эди. Лекин шу маҳал бирдан Орестнинг рўпарасида бешафқат қасоскор илоҳалар — Эриниялар пайдо бўладилар. Уларнинг бошларида заҳарли илонлар тўлганар, газаб тўла кўзларида ўт чақнади. Орест дағ-дағ титрай бошлайди. У аста-секин эсидан айрила бошлаганини ҳис қилади. Шу боис, у

саройни тарк этиб, Эриниялар таъқиби остида тангри Аполлоннинг паноҳидан нажот излаб, тўтри унинг Делфадаги муқаддас боргоҳи сари равона бўлади. Зеро, у шу тангрининг амрини бажарган эди.

АПОЛЛОН БИЛАН АФИНА-ПАЛЛАДА ОРЕСТНИ ЭРИНИЯЛАР ТАЪҚИБИДАН ҚУТҚАРАДИЛАР

(Эсхилнинг "Эвменидалар" (яъни "Валинеъмат маъбудалар") фожиаси бўйича баён қилинади)

Орест қасоскор Эриниялар таъқибидан қочиб, дарбадарликда не-не азобу уқубатларни бошидан кечириб, ахийри муқаддас Делфага етиб боради ва Аполлоннинг маъбадига кириб, у ердаги омфал ёнига ўтиради. Шум илоҳалар ҳатто Аполлоннинг маъбадига ҳам Орестнинг орқасидан қувиб кириб келадилар. Лекин ёйандоз тангри Аполлон бу ерда уларнинг даҳшатли кўзларини юмиб ухлатиб қўяди.

Кейин у Эринияларга сездирмасдан Орестнинг қаршисида намоён бўлади ва унга Афинага боришни, ўша ерда маъбуда Афина-Палладанинг энг қадимги тасвирига сигиниб, ундан ҳимоят сўрашни амр этади. Аполлон бахтиқаро Орестга кўмаклашишга ваъда беради ва ўз оғаси Ҳермесни унга ҳамроҳ қилади. Орест ўрнидан туриб, секингина маъбаддан чиқади ва Ҳермес билан биргаликда Афина сари йўл олади.

Орест жунаб кетиши билан Аполлон маъбадида ер остидан Клитемнестранинг арвоҳи бош кўтариб чиқади. У Эринияларнинг ухлаб қолишганини кўриб қаҳри келади ва уларни туртиб уйготаркан, ўз онасининг қонини тўккан қотилни таъқиб қилмай қўйган бу илоҳалар бошига таъна тошини ёғдиради. Арвоҳ, Орестни бир лаҳза ҳам тинч қўймай, орқасидан қувинглар, деб Эринияларни шошира бошлайди. Алмо улар теран ғафлат оғушида эдилар, тушларида инграшар, гўё қочиб кетаётган қотилнинг орқасидан қувишаётгандек ўқтин-ўқтин

чинқириб юборишарди. Ниҳоят Эриниялардан биттаси зур-базур кўзини очади ва қолган дугоналарини ҳам уйғотади. Эриниялар Орестнинг қочиб кетганини кўришиб қаттиқ газабланадилар. Қотилни сен қочириб юборгансан, деб Аполлонга таъна қила бошлайдилар. Лекин Аполлон Эринияларга камонини ўқталиб, ҳаммаларини маъбаддан қувиб чиқаради. Шунда бу интиқом илоҳалари газаб отига миниб, чувиллашганча Орестнинг орқасидан галалашиб қувиб кетадилар.

Бу орада Орест Афина шаҳрига етиб боради ва маъбуда Афина ҳайкали пойига ўтириб, уни кучоқлайди. Бир оздан сўнг бу ерга Эриниялар ҳам елиб келишади. Даргазаб интиқом илоҳалари шўрлик Орестни тилка-тилка қилиб ташлардилару, лекин маъбуда Афинанинг тасвирини таҳқирлашга журъат эта олмайдилар.

Эринияларнинг даҳшатли чувиллашларини маъбуда Афина эшитиб, зумда бу ерда етиб келади. Эриниялар, Орестни бизга топшир, деб маъбудага дағдага қилишади. Улар ўз волидасини ўлдирган бу йигитни энг огир қийноқларга жазм қилган эдилар. Орест эса Афина-Паллададан, мени ҳимоятингга ол, деб илтижо қилади. У отаси Агамемнон маккор Клитемнестра томонидан қандай қабохат ила ўлдирилганини маъбуданинг эсига солади.

– Ахир мен онамдан ўз хоҳишим билан қасос олибманми? – дейди у. – Мен тангри Аполлоннинг амрини бажардим-ку. Ўтинаман сендан, о муаззама маъбуда, мени ўзинг сўроқ қил ва устимдан ўзинг ҳукм чиқар!

Афина Орестнинг илтижосини инобатга олади. У йигитнинг тақдирини ҳал қилиш учун афиналик оқсоқоллардан ҳакамлар ҳайъатини (яъни ареопагни) жорий қилади. Шу пайтдан бошлаб Афинада ареопак мудом ҳакамлик қилиб келган. Ҳакамлар одатда, Арес тепалиги деб номланувчи (бир замонлар амазон аёллар Тесейга қарши ҳужум қилишганида шу тепалиқда манзил қуришган ва тангри Арес шарафига қурбонликлар қилишган эди) жойда йигилиб, жиноятчилар устидан ҳукм чиқарганлар.

Мана, Афина сайлаган ҳакамлар Арес тепалигига (Ареопакка) йигилишади, бу ерга иккита қўра келтириб

қўядилар: ҳакамлар овоз бериш пайтида, шу қўраларга тош ташлашлари ва шу йўл билан маҳкум устидан ҳукм чиқаришлари лозим эди. Суд бошланди. Бу судга маъбуда Афина ҳам қатнашади. Тепаликка тумонат одам йиғилган. Ҳамма ҳакамларнинг қандай ҳукм чиқаришини билишни истарди. Эриниялар Орестни айбдор деб ҳисоблашар ва уни шафқатсиз жазога тортилишини талаб қилишарди. Орестни ҳимоя қилгани тангри Аполлоннинг ўзи етиб келади. У Орестни ҳимоя қилувчи каломларини хотиржамлик билан баён қилади. Аполлон йигитнинг қилмишини оқлайди, зеро Орест Клитемнестрадан энг мудҳиш ёвузлик қилгани учун, яъни ўз эрини, бузург қаҳрамон шоҳ Агамемнонни ўлдиргани учун ўч олган эди. Бу рафтори билан Орест Аполлоннинг хоҳишини бажарган эди. Ҳакамлар айбловчи Эринияларнинг ва ҳимоячи Аполлоннинг сўзларини эшитиб бўлиб, овоз беришга киришадилар.

Агар айбловчи ва оқловчи овозлар барабар бўлиб қолса, унда Орест оқланади, деб қарор қиладилар. Ма-на, ҳакамларнинг овози санаб чиқилганда, оқловчи ва айбловчи овозларнинг тенг эканлиги маълум бўлади. Бундай бўлишига сабаб, маъбуда Афина ҳам Орестни ёқлаб овоз берган эди. Овоз берар экан:

– Менинг онам йўқ, фақат отам бор. Отам эса бузург тангри Зевсдир, – деган эди.

Шундай қилиб, Орест оқланади. Бинобарин, Эриниялар уни таъқиб қилишга барҳам беришлари керак эди.

Бундай ҳукмни эшитиб, Эринияларнинг фиғонлари фалак бўлади — зеро, ҳакамлар уларни жиноятчини бешафқат жазога мустаҳиқ этиш ҳуқуқидан маҳрум этган эдилар. Эриниялар, бутун Аттинани харобазорга айлантирамиз, эл бошига олам-олам кулфатлар ёғдирамиз, деб дағдаға қиладилар. Лекин Афина бу илоҳаларнинг қаҳрини юмшатади: у Эринияларни Аттинадаги муқаддас горни маскан қилиб, шу ерда мангу қолишга кўндиради. Шундай қилсангиз, бутун Афина аҳолисининг ҳурмат ва эъзозига доимо мушарраф бўлгайсиз, деб уқтиради уларга.

Газабнок илоҳалар Афина-Паллада таклифига рози бўладилар. Шундан сўнг шаҳар фуқароси Эринияларни улар учун аталган муқаддасгоҳга — Арес тепалиги пойидаги горга иззат-эҳтиром билан олиб бориб қўяди. Шу пайтдан бошлаб Эриниялар бутун Аттиканинг пушти паноҳига айланадилар ва халқ уларни энди Эвменидалар деб атай бошлайди.

ОРЕСТ АРТЕМИДАНИНГ МУҚАДДАС ТАСВИРИНИ ОЛИБ КЕЛГАН ТАВРИДАГА БОРАДИ

(Еврипиднинг “Ифигения Тавридада” фожиаси
буйича баён қилинади)

Орест, барибир, Эриниялар таъқибидан қутула олмади. Уларнинг баъзилари Ареопак чиқарган ҳукмга итоат этмай, ҳамон Орестга тинчлик беришмас, уни кечаю кундуз таъқиб қилишгани қилишган эди. Ниҳоят, бу азоблардан тоқати тоқ бўлган Орест яна Делфага, Аполлоннинг ибодатгоҳига қочиб боради. Бу ерда Аполлон унга йироқ Тавридага бориб, у ердан маъбуда Артемиданинг муқаддас ҳайкалини олиб келишни амр этади. Бу ниҳоятда хатарли сафар эди. Тавридада истиқомат қилувчи тавр қабиласи бу ерга қадам ранжида қилган барча мусофирларни ўшал муқаддас ҳайкал пойида маъбуда йўлига қурбон қилар эди. Орест бошига ҳам шундай савдо тушиши мумкин эди.

Шунга қарамай, Орест узоқ сафарга равона бўлади. У нима қилиб бўлса ҳам Эриниялар таъқибидан қутулиши керак эди. Унинг сафари бехатар ўтади ва у ўз дўсти Пилад билан эсон-омон Тавридага етиб олади. Орест кemasини соҳилдаги қоялар орасига яшириб, ўзи Артемиданинг маъбади сари йўл олади. Лекин Орест ўз опаси Ифигениянинг шу ибодатгоҳда башпоратчи коҳина бўлиб яшашини ҳатто хаёлига ҳам келтирмаган эди (эсингизда бўлса, бир вақтлар, Троя урушига кетаётган юнонлар Ифигенияни маъбуда Артемида йўлига қурбон қилмоқчи бўлган эдилар). Орест билан Пилад

Артемиданинг ҳайкалини кундуз кун иғирлашга журъат этмай, қоронғи тушишини кута бошлайдилар. Аммо кеч кирмасдан олдин йигитларни чўпонлар кўриб қолиб, уларга ҳужум қилишади ва узоқ олишувдан кейин икки оғайнининг қўлларини боғлаб, шоҳ ҳузурига олиб боришади. Шоҳ, бу иккала йигит Артемида йўлига қурбон қилиниши керак, деб ҳукм чиқаради.

Эртаси кун ирталаб қўллари боғлиқ асирларни ибодатгоҳга олиб борадилар. Коҳина Ифигения ўз жигарини танимайди, албатта. Шу боис уни ўз қўли билан ўлдириши керак эди. Шу кеча Ифигения жуда ёмон туш кўрган эди. Тушида кучли зилзила бўлиб, отасининг қасри вайрон бўлганмиш, фақат биттагина устун тиккайиб қолганмиш. Қараса, шу устундан оч-сарик соч толалари тўкилиб тушаётганмиш. Ифигения устунни гўё қурбонликка ҳозирламоқчи бўлгандай, тозалаб ювганмиш. У укаси Орестни нобуд бўлган деб ўйлаб, унинг руҳига қурбонлик бағишламоқчи бўлади.

Коҳина қурбонлик қилиш билан банд бўлган чоғда шоҳ навкарлари унинг ҳузурига қўллари боғлиқ Орест билан Пиладни ҳайдаб келадилар. Ифигения, кимсиз, қаердан бўласиз, деб савол беради уларга. У бандиларнинг юнонистонлик эканлигини эшитиб, шоҳ Агамемноннинг қисмати ҳақида ва ўз иниси Орест ҳақида суриштиради. Орест билан Пилад коҳинага ҳеч қандай қувончли гап айта олмайдилар.

Ниҳоят, Ифигения йигитлардан фақат биттасини қурбон қилишга, иккинчисини эса Орест номига ёзилган мактуб билан Юнонистонга юборишга аҳд қилади: у ўзининг тирик эканлигидан иниси Орестни огоҳ қилмоқчи эди. Лекин суҳбат пайтида опа-ука топишгани маълум бўлади. Бу учрашувдан Орест билан Ифигения беҳад қувониб кетадилар. Бироқ ўлимдан қандай жон сақлаш керак? Қандай қилиб Тавридадан қочиб кета олишсин?

Шунда Ифигения фириб ишлатишга аҳд қилади. У таврлар шоҳига Артемиданинг ҳайкали ифлос бўлиб кетганини айтиб, уни ва у билан бирга қурбонликка

суйиладиган икки мусофирни ҳам денгиз сувида ювиб, чўмилтириб поклаш лозимлигини айтади. Шоҳ бунга рози бўлади.

Ифигения ибодатгоҳи ходимлари билан биргаликда тантанавор юриш қилиб, денгиз бўйига (Орестнинг кемаси яшириб қўйилган ерга) боради. Маъбад ходималари маъбуда Артемиданинг ҳайкалини кўтариб, шоҳ навкарлари эса қўллари кишанланган Орест билан Пиладни ҳайдаб борар эдилар. Мана, аҳли маросим денгиз соҳилига етиб келади. Шунда Ифигения шоҳ навкарларига бу ердан кетишни буюради, чунки покланиш маросими бегона кўзлардан сир тутилмоғи лозим эди. Шоҳ хизматкорлари соҳилдан узоқлашиши билан Ифигения иниси Орестни ва унинг садоқатли дўстини озод қилади-да, улар билан биргаликда кемага чиқа бошлайди. Бу ёқда навкарлар покланиш маросимининг жудаям чўзилиб кетганидан шубҳаланиб, денгиз бўйига йўл оладилар. Қарасалар, соҳилда кема турганимишу банди Орест коҳина Ифигенияни шу кемага олиб чиқаётганимиш. Шунда шоҳ навкарлари коҳинани қутқариш учун Орестга ташланадилар. Икки ўртада жанг бошланади. Лекин бу жангда Орест билан Пиладнинг қўли балан келиб, навкарларни тирқиратиб қувадилар. Мана, Орест ва унинг ҳамроҳлари Ифигения билан бирга кемага чиқадилар. Эшкакчилар эшкак эшишади ва кема очиқ денгизга сузиб чиқади. Ва лекин Тавридадан осонликча чиқиб кетиш уларга насиб этмайди.

Денгизда қаттиқ довул кўтарилиб, Орестнинг кемасини яна қирғоққа суриб келади. Агар шу аснода маъбуда Афина-Паллада ёрдамга етиб келмаганида борми, кемадаги юнонларнинг бари таврлар шоҳи қулига асир тушиб ҳалок бўлишлари муқаррар эди. Маъбуда Афина Таврида шоҳи кўзи олдида намоён бўлиб, унга нафақат Ифигенияни, унинг иниси ва инисининг ҳамроҳларини, шунингдек, Артемида ибодатгоҳидаги ҳамма ходималарни ҳам қўйиб юборишни амр этади. Шоҳ маъбуданинг амрига қулоқ солади. Бир вақтлар маъбуда Артемида томонидан Тавридага олиб қочиб келинган Ифигениянинг ўз ватанига қайтиб кетишига ниҳоят имкон туғилади.

Орест ватанига қайтиб бориши ҳамоно, унинг йўқ-лигидан фойдаланиб, тахтга утириб олган эгисфзода Алетни ўлдиради. Опаси Электрани ўзининг садоқатли дўсти, унинг учун қурбон бўлишга ҳам тайёр бўлиб Тавридага борган Пиладга турмушга беради. Ифигения эса Аттикада, Афина яқинида, денгиз бўйида қурилган Артемиданинг маъбадида коҳина бўлиб қолади.

ФИВА АФСОНЛАРИ СИАСИЛАСИ

ЭДИП. УНИНГ БОЛАЛИГИ, ЁШАЛИГИ ВА ФИВАДА ҚАЙТИШИ

(Софоклнинг "Шоҳ Эдип" фожиаси бўйича
баён қилинади)

Фива шоҳи Полидор Кадмнинг ўғли эди. Бу шоҳ билан унинг завжаси малика Нюктидадан Лабдак тутилади. Шаҳзода Лабдак отасининг ўлимидан сўнг Фива салтанатига шоҳ бўлади. Салтанат Лабдакнинг ўғли валиаҳд Лайга отасидан мерос қолади. Кунларнинг бирида Лай шоҳ Пелопснинг саройига ташриф буюриб, уникида узоқ вақт меҳмон бўлади. Лекин Лай меҳмондўст Пелопснинг юзига оёқ тираб, унга кўрнамаклик қилади: у Пелопснинг ўғилчаси шаҳзода Хрисиппни ўғирлаб, ўз юрти Фивага олиб қочиб кетади. Фарзандидан жудо бўлган ота қаттиқ қайғуга ботади, газаб отига миниб, Лайнинг бошига лаънатлар ёғдиради ва Олимп аҳлига: ё тангрилар, шундай қилинларки, ўғлимни ўғирлаб кетган бу нонкўрни ўз пушти камаридан дунёга келган ўғли қатл этсин, деб илтижо қилади. Хрисиппнинг отаси Лайни шундай лаънатлайди, энди бу лаънат худолар томонидан амалга оширилиши шарт эди.

Лай етти дарвозадан Фивага қайтиб келгач, Менойкейнинг қизи Иокастага уйланади. У ўз салтанати Фивада узоқ йиллар осойишта ҳаёт кечиради. Фақат бир нарса уни безовта қиларди: фарзанди йўқ эди. Ниҳоят, Лай Делфага бориб, Аполлоннинг башоратгоҳида тангридан ўзининг бефарзандлиги сабабини сўрамоқчи бў-

лади. Аполлоннинг коҳинаси Лайга гоятда мудҳиш жавоб қилади:

— О, лабдакзода, — дейди у, — тангрилар истагингни вожиб этурлар, сен ўгил кўрасан, лекин шуни билки, ўз ўглинг қўлидан ажал топгайсан. Зеро, Пелопснинг лаънати ижобат бўлгай!

Лай бу башоратдан қаттиқ ҳаяжонга тушади. У бе-шафқат қисмат таъқибига қандай чап бериш ҳақида узоқ вақт ўйлайди. Ахийри, ўгли тугилган заҳоти уни ўлдиришга аҳд қилади.

Орадан кўп вақт ўтмай малика Иокастанинг кўзи ёрийди. Бадқаҳр ота чақалоқнинг оёқларини тасма билан чандиб боғлаб, унинг товонларини ўтқир бигиз билан тешади. Сўнг қулини чақириб, чақалоқни Киферон тоғидаги ўрмонга олиб бориб ташлашни буюради. Лай чақалоқни ваҳший ҳайвонлар еб кетади, деб ўйлаган эди. Лекин қул шоҳнинг амрини бажармайди. У чақалоққа раҳм қилиб, уни ими-жимида Коринф шоҳи Полибнинг қулига бериб юборади. Кифероннинг ёнбағрида ўз ҳукмдорининг подасини боқиб юрган бу қул чақалоқни шоҳ Полибга олиб бориб беради. Бу шоҳ бефарзанд эди, шу боис, у чақалоқни ўз вориси сифатида боқиб тарбиялай бошлайди. Шоҳ Полиб, боланинг жароҳатдан шишиб кетган оёқларини кўриб, унга Эдип деб исм қўяди. ("Эдип" — юнон тилида "оёғи шишган" деган маънони билдиради).

Алқисса, Эдип Полибни ўз отаси деб, малика Мeroпани эса ўз волидаси деб билиб, шоҳ саройида ўсиб-улғаяди. У йигит бўлиб, ўз ёр-дўстлари билан улфатчилик қилиб юрган пайтда, кунлардан бир кун Эдипнинг ошналарида бири кайфи ошиб қолиб, уни "асранди" деб айтади. Эдип бу гапдан ҳангу манг бўлиб қолади. Унинг дилида шубҳа уйғонади. У Полиб билан Мeroпа ҳузурига бориб, ўз ота-онасининг кимлигини суриштиради. Лекин у минг ялиниб-ёлбормасин, на шоҳ, на малика унга ҳеч нима айтмайдилар. Шундан кейин, Эдип Делфага бориб, бор ҳақиқатни ўша ерда аниқлашга қарор қилади.

Эдип Делфага оддий бир мусофир сифатида жўнайди. У ерда у Аполлоннинг башоратгоҳига кириб, ўз қисмати

ҳақида савол беради. Мунаввар Аполлон унга башоратчи Пифия тили билан шундай жавоб қайтаради:

— Эдип, сенинг қисматинг гоята мудҳишдир! Сен отангни ўлдириб, ўз волидангга уйланасан. Бу машъум никоҳдан фарзандлар туғилади, аммо улар тангриларнинг қаҳрига ва жамики бандаларнинг лаънатига учрайди.

Эдип бу башоратдан даҳшатга тушади. Нима қилсин? Қандай қилиб бу шум толедан қочиб қутулсин? Падаркуш бўлишдан, ўз онасига уйланишдек гуноҳи азимдан сақланмоқ учун қандай иш тутсин? Ахир башоратчи Пифия унинг ота-онаси кимлигини айтмади-ку! Эдип, ота-онам чиндан ҳам Полиб билан Мeroпа бўлса-я, деган хаёлга бориб, Коринфга қайтмасликка аҳд қилади. Наҳотки у Полибни қата этиб, Мeroпага уйланса? Эдип шундай даҳшатли хаёлга бориб, бутун умрини хешу ақраболарсиз беватан бир жаҳонгашта сифатида дарбадарликда ўтказмоқчи бўлади.

У Делфадан саргардон бир мусофир сифатида жўнаб кетади. Қаёққа боришини билмай, биринчи тўғри келган йўлдан кетаверади. Бу йўл Фивага олиб борар эди. Эдип йўлда, Парнас тоғининг этагида, учта йўл келиб туташган тор бир дарада жангаробада келаётган улугвор қиёфадаги мўйсафид бир чолга тўқнаш келади. Унинг аравакаши жарчи эди. Жангароба орқасида эса мўйсафиднинг хизматкорлари келишарди. Жарчи Эдипга дағдага қилиб, унга четга чиқ, деб бақиради ва айни пайтда қамчи урмоқчи бўлади. Бундай кўрс муомаладан аччиғи чиққан Эдип жарчини бир уради ва жангароба ёнидан ўтиб кетмоқчи бўлади. Шу пайт кутилмаганда, қария қўлидаги асоси билан Эдипнинг бошига туширади.

Эдипнинг қаҳри қайнаб, аччиқ устида ўз ҳассаси билан чолни шундай урадики, шўрликнинг шу бир зарбадан жони узилиб, ерга қулайди. Кейин Эдип чолнинг одамларига ташланиб, уларнинг ҳаммасини ер тишла-тади. Фақат биттагина қул узини панага олиб, жон сақлаб қолади. Тақдири азал шу зайлда амалга ошади: Эдип, Фивани қонхўр Сфинкс дастидан қандай қутқарсам экан, деб сўрагани Делфадаги Аполлоннинг башоратгоҳига кетаётган ўз падари Лайни танимай, беҳосдан ўлдириб қўйган эди.

Кейин Эдип бамайлихотир ўз йўлида давом этади. Бу қотилликда у ўзини айбдор деб ҳисобламайди: ахир уришни бошлаган у эмас-ку. У фақат ўзини ҳимоя қилди. Эдип йўл юриб кетаверади, кетаверади ва ахийри Фива шаҳрига етиб боради.

Фивада теран қайғу ҳукм сураб эди. Бу азим шаҳарни бирваракайига икки фалокат мотамсаро қилган эди. Тифон билан Эхиднадан тугилган даҳшатли Сфинкс Фива яқинидаги Сфингион тоғини маскан қилиб олиб, узлуксиз равишда янгидан-янги қурбонлар талаб қиларди. Бу офат ҳам етмагандай, шоҳ Лайнинг қули унинг нотаниш бир одам томонидан ўлдирилгани ҳақида шаҳарга шумхабар олиб келади. Шаҳар аҳолиснинг мушкул аҳволга тушганини кўрган Эдип, уни фалокатдан қутқаришга жазм қилади ва тўғри Сфинкс олдига равона бўлади.

Сфинкс — боши аёл кишиники, танаси ва ўткир тирноқли панжалари баҳайбат шерники, қанотлари бургутники каби маҳобатли бўлган бир даҳшатли махлуқ эди. Худолар, то Сфинкснинг топишмоғини биронта одам тўғри топмагунча, у Фивани тарк этмайди, деб ҳукм чиқарган эдилар. Бул топишмоқни Сфинксга музалар айтиб берган эканлар.

Сфинкс йўлдан ўтган ҳар бир йўловчини тўхтатиб, топишмоғини айтар, лекин ҳеч бир кимса уни топа олмас, натижада, Сфинкс ўша шўрликнинг баданига метин панжаларидаги ўткир тирноқларини ботириб, қаттиқ азоблаб ўлдиради. Жуда кўп фивалик шавкатли қаҳрамонлар ўз шаҳарларини Сфинксдан қутқаришга бел болаган. Аммо ҳаммалари ҳам ҳалок бўлган эдилар.

Мана, энди Эдип Сфинкс қошига келади ва ундан шундай топишмоқни эшитади:

— Айт-чи менга: ким эрталаб тўрт оёқлаб, кундузи икки оёқлаб, кечқурун эса уч оёқлаб юради? Ер юзидаги жамики жонзотларнинг биронтаси ҳам унга ўхшаб кўп ўзгармайди. У тўрт оёқлаб юрганида нимжон бўлади ва бошқа пайтлардагига нисбатан секин ҳаракат қилади.

Эдип шундай жавоб қилади:

– Бу одамзод! У гўдаклик чоғида, яъни ҳаётининг эрта тонгида нимжон бўлади ва тўрт оёқлаб эмаклаб, секин ҳаракат қилади. Кундузи, яъни балогатга етган пайтида у икки оёғида юради, кечқурун, яъни қариганида эса у мункиллаб, дармонсиз бўлиб қолади, шу боис ҳассага таянади, яъни уч оёқлаб юради.

Мана, Эдип Сфинкснинг топишмогини тўғри топади. Шу заҳоти Сфинкс қанотларини ёяди-ю қоя чўққисидан ўзини денгизга отади. Бу худоларнинг ҳукми эди: агар Сфинкснинг топишмогини бирон кимса тўғри топса, шу заҳоти Сфинкс ҳалок бўлиши лозим эди. Эдип шу зайлда Фивани даҳшатли махлуқдан халос этган эди.

Кейин Эдип яна Фивага қайтади. Фуқаролар шу куннинг ўзидаёқ уни шоҳ этиб сайлайдилар. Чунки ҳалок бўлган Лайнинг ўрнида салтанатни бошқараётган Креонт, кимки шаҳримизни Сфинксдан халос этса, ўша бизнинг шоҳимиз бўлгай, деб олдиндан ҳукм чиқариб қўйган эди. Мана, Эдип Фивага шоҳ бўлиб тахтга утиради ва Лайнинг беваси Иокастага уйланади, ундан икки қиз (Антигона ва Исмена), икки ўғил (Этеокл ва Полиник) кўради. Шундай қилиб, шум тақдирнинг иккинчи ҳукми ҳам вожиб бўлади: Эдип ўз онасига уйланади ва онаси ундан фарзандлар тугади.

ЭДИП ФИВАДА

*(Софоклнинг “Шоҳ Эдип” фожиаси буйича
баён қилинади)*

Халқ шоҳ деб эълон қилган Эдип Фива давлатини донолик билан бошқаради. Узоқ вақтгача бутун Фива аҳли ҳам, шоҳ оиласи ҳам тинч ва осуда ҳаёт кечиради. Аммо тақдири азал Эдипнинг бошига бадбахтликлар ёғдиришга шайланарди. Кунлардан бир кун Фива энг мудҳиш офатга гирифтор бўлади. Ёйандоз тангри Аполлон Фивага ажалкаш улат уфуради. Улат каттаю кичикни бирдай қийрата бошлайди. Бутун Фива улкан бир қабристонга айланади. Кўчалар ва майдонларда ўликлар дафн этилмай ётарди.

Ҳамма ёқдан фарёду фиғон, аёллар ва онаизорларнинг аччиқ йигилари эшитиларди.

Фивада наинки даҳшатли офат, шунингдек, очарчилик ҳам авж олган эди. Зеро, далаларда ҳеч бир зироат унмаган, ҳайвонлару паррандалар муҳиш ўлатдан қирилаётган эди. Бузург Кадм тиклаган бу шаҳарнинг гўё куни битгандек туюларди. Шаҳар фуқаролари худолардан нажот тилаб, улар йўлига не-не қурбонликлар қилишмади. Бироқ худолар халқ илтижосини инobatта олмади, офат тобора авжга миनावерди.

Шунда бутун шаҳар фуқароси ўз подшоҳи Эдип қошига тўдалашиб келади ва:

– Бизга ёрдам бер, машғум фалокатдан қутулиш йўлини ургат! – деб илтижо қилади. – Ахир бизларни шум Сфинкс дастидан ўзинг халос этгандинг-ку!

Халқ бошига тушган бу аччиқ қисмат Эдипнинг ўзини ҳам қаттиқ ташвишга солаётган эди. У Иокастанинг акаси Креонтни Фива бошига тушган бу офатдан қутулиш йўлини билиб келгани алақачон тангри Аполлоннинг Делфадаги башоратгоҳига юборган эди. Креонт ҳадемай қайтиб келиши керак эди. Эдип уни сабрсизлик билан кутарди.

Мана, Креонт ҳам башоратчи коҳинанинг жавобини олиб қайтиб келади. Жавобда айтилишича, ўз жиноятлари билан Фива фуқаросини энг машғум фалокатларга мубтало қилган нобакор одамни Аполлон шаҳардан қувмоқни амр этипти. Фуқаро шоҳ Лайнинг жонига қасд қилган қотилни шаҳардан бадарга қилиб ёки уни қатл этиб, гуноҳдан фориғ бўлиши лозим экан. Бироқ Лай қотилини қандай қилиб топсинлар? Ахир у бир вақтлар катта йўлда ўлдирилган, кейин жон сақлаб қолган биттагина қўлни ҳисобга олмаса, унинг ҳамма ҳамроҳлари ҳам маҳв этилган эди-ку! Эдип, нима қилиб бўлса ҳам, қотилни топишга қатъий аҳд қилади. Қотил ким бўлмасин, қаерга яширинган бўлмасин, ҳаттоки у шоҳ саройидан паноҳ топган ва шоҳнинг энг яқин хеши бўлса ҳам, топиб, аёвсиз жазолашга қарор қилади. У қотилни қандай қилиб топиш ҳақида маслаҳатлашгани барча халқни катта анжуманга тўплайди. Халқ, бу иш-

да фақат соҳибкаромат Тиресийгина ёрдам бериши мумкин, деб айтади. Шоҳ амри билан дарҳол кўзи кўр соҳибкаромат Тиресийни етаклаб келадилар. Эдип ундан Лай қотилининг исмини айтишни талаб қилади. Лекин шўрлик чол нима деб жавоб қилсин? Ҳа, у қотилнинг кимлигини билади, аммо уни айтишга тили лол.

– О, ижозат бер, уйимга кетай, шундай қилсанг, тақдирнинг уқубатларга бардош бериш иккаламиз учун ҳам осонроқ бўлади, – дейди Тиресий.

Лекин Эдип қаттиқ туриб соҳибкароматдан жавоб талаб қилади.

– Нечун жавоб беришни истамайсан, малъун? – деб ҳайқиради Эдип. – Бу ўжарлигинг ҳаттоки жонсиз тошнинг ҳам қаҳрини уйғотиши мумкин!

Тиресий анчагача оёқ тираб, қотилнинг исмини айтишдан бош товлаб туради, лекин шоҳнинг газабнок сўзларига дош бера олмай, ахийри сирни очади.

– О, Эдип, бу мамлакатда ҳокимлик қилиш билан ўзинг уни шу балою офатларга гирифтор қилдинг. Сен ахтараётган қотил ўзингсан! Сен, билмай туриб, ҳар биримиз учун дунёда энг азизу муътабар бўлган инсонга – ўз волиданга уйландинг.

Эдип бу гапларни эшитиб, Тиресийдан қаттиқ газабланади. У соҳибкароматни ёлғончи деб атади, уни қатл этмоқчи бўлади, сенга бу гапларни Креонт ўргатган, чунки у салтанатни мендан тортиб олмоқчи, деб дағдаға қилади. Лекин Тиресий шоҳнинг даргазаб сўзларини ўзининг ҳақгўйлигига ишончи комил одамдек хотиржамлик билан тинглайди. Эдип, кўзи очиқ бўла туриб, ўзи истамаган ҳолда қилаётган ёвузликларни кўрмаётган эдики, кўзи кўр Тиресий бунни аниқ кўриб турарди. Эдип ўзининг қаерда яшаётганини ҳам, ўзига ва ўз оиласига ўзи душман эканлигини ҳам кўрмасди. Тиресий шоҳнинг дўқ-пўписаларидан кўрқмайди: у, қотил шу ерда, рўпарамда турипти, деб Эдипнинг юзига тикка гапиради:

– Гарчи қотил Фивага ажнабий сифатида кириб келган бўлса ҳам, – дейди у, – аслида унинг киндик қони шу Фивада тўкилгандур. Қотилнинг пешонаси шўр: унинг

очиқ кўзлари ҳали басир бўлмай, ҳозир у бадавлат, аммо гадога айланмай. У бутун бойлигидан, ёру дўст, хешу ақраболаридан жудо бўлиб, Фивадан қувгинди бўлиб чиқиб кетмай.

Тиресийнинг бу гапларини эшитиб турган одамлар даҳшатга тушадилар, чунки бу соҳиббароматнинг оғзидан ҳеч қачон ёлгон сўз чиқмаганини улар яхши билар эдилар.

Эдип эса, газаб отига миниб, бу гапларни Тиресийга сен ўргатгансан, деб Креонтга дағдага қилади ва уни Фива салтанатига кўз олайтирганликда айблайди. Бу ерга Иокаста чиқиб келади. Эдип унга Тиресий айтган гапларнинг барини сўзлаб беради ва акангнинг нияти бузуқ, деб Креонтни унга ёмонлай бошлайди. Сўнг у Иокастадан Лайнинг ўлдирилиши тафсилоти ҳамда унинг ёлғизгина фарзандини чақалоқ чоғида Киферон тоғидаги ўрмонзорга қандай олиб бориб ташланганини сўраб-суриштиради. Иокаста бўлган воқеанинг ҳаммасини бир бошдан сўзлаб беради. Шунда Эдипнинг қалбида шубҳанинг дастлабки нишоналари пайдо бўла бошлайди. Кўнгли қандайдир мудҳиш бир фалокат юз беришини сезиб, қаттиқ эзилади.

– О, Зевс! – деб нола қилади Эдип. – Не савдоларни солмоқчисан менинг бошимга? О, наҳотки Тиресий эмас, мен сўқир бўлсам!

Эдип чақалоқни қутқариб қолган қул ҳақида ҳам суриштиради: қаерда у, тирикми? Маълум бўлишича, у қул ҳозир Киферон тоғининг ёнбағрида пода боқар экан. Эдип дарҳол унга одам юборади. У бутун ҳақиқатни билишни истарди.

Қулга одам жўнаб кетиши билан, бу ерга Коринфдан чопар етиб келади. У шоҳ Полибнинг оғир касалликдан сўнг қазо қилганини хабар қилади. Демак, Полиб ўгли томонидан ўлдирилмаган. Агар Эдип Полибнинг ўгли бўлса, унда тақдирнинг амри вожиб бўлмабди: ахир тақдири азалда Эдип ўз падарини ўлдириши керак эдику. Балким, Эдип Полибнинг ўгли эмасдир? Эдип, шояд тақдир тақозосидан қутулиб қолган бўлсам, деб умидвор

була бошлайди. Лекин чопар унинг умидини пучга чиқаради:

– Полиб сенинг отанг эмас эди, – дейди у Эдипга.
– Чунки сени чақалоқлигингда ўзим Коринф шоҳи Полибга олиб бориб бергандим. Менга эса, сени шоҳ Лайнинг қули тутқазган эди.

Эдип чопарнинг бу гапларини эшитиб, даҳшатга тушади, мудҳиш ҳақиқат тобора кўпроқ ойдинлаша бошлайди.

Мана, подачи ҳам шу ерда. Аввалига у гапиришни истамайди, сирни яширишга уринади. Лекин Эдип, подачига дағдага қилиб, агар у ҳақиқатни яширса, энг даҳшатли жазо билан қатл этилажагини айтади.

Подачи кўрқиб кетиб, ўз қилмишига иқрор бўлади:

Бир вақтлар мен манави чопарга тутқазган чақалоқ, дарҳақиқат шоҳ Лайнинг ўгли эди. Шоҳ ўз фарзандини ўлимга маҳкум этганди, лекин мен бечора мурғак болага ачиниб, уни асраб қолувдим.

– Ўша бегуноҳ гўдаклик чоғимда ўлиб кета қолсам бўлмас эканми, ё тангрилар! – деб зорланади Эдип ва подачига ўтирилиб: – Нега мени чақалоқлигимда ўлдириб юбора қолмовдинг, ахир! – деб маломат қилади.

Зеро, Эдип учун ҳамма нарса ойдин эди. У энди Лайнинг қандай ўлганини Иокастанинг гапларидан билиб олган эди. Демак, Эдип ушанда, катта йўлда ўз падарини ўлдирган. Бундан чиқди, унинг ҳақиқий отаси — Лай ва туққан онаси — Иокаста. Тақдирнинг бешафқат амри вожиб бўлган эди.

Эдип теран руҳий изтиробга тушиб, ўз қасри сари йўл олади. У — падаркуш, ўз онасининг эри, болалари унга айни чоғда ҳам фарзанд, ҳам она томондан ини ва сингил.

Қасрда у яна бир мудҳиш фалокат устидан чиқади. Ғайриинсоний даҳшатларга дош бера олмаган Иокаста ўз жонига қасд қилиб ўлипти. Бу огир мусибатлардан ақли ҳулпини йўқотиб қўйган Эдип Иокаста белидаги камар тўқасини олиб, унинг ўткир тиги билан ўз кўзларини ўйиб ташлайди. У қуёш нуридан баҳраманда бўлишни, ўз фарзандларини, жонажон ватани Фивани кўришни

истамаган эди. Энди унинг учун дунёда ҳамма нарса барбод булган эди, энди унга қувонч бегона.

У, айнаи чоғда ҳам тоғаси, ҳам қайнағаси булмиш Креонтга илтижо қилиб шундай дейди:

— О, Креонт, мени тезроқ Фивадан қувиб чиқар. Фақат, ўтинаман сендан — фарзандларимга ўзинг оталик қил.

ЭДИПНИНГ ҲАММАСИ

(Софокл “Эдип Колонда” фожиаси
бўйича баён қилинади)

Лекин Креонт Эдипни Фивадан шу заҳоти қувиб чиқармайди. Суқир шоҳ саройнинг одамлар кўзидан йироқ бир хилват гўшасида ўз ёғига ўзи қовурилиб гамандухда кун кечиради. Ҳолбуки, Фива фуқаролари Эдипнинг Фивада қолишидан норози эди, чунки бунақада мамлакат худоларнинг газабидан фориг бўлмагай, деб хавотирланар эдилар. Шунинг учун, бутун Фива аҳли кўр Эдипнинг дарҳол шаҳардан бадарга қилинишини талаб қила бошлайди. Эдипнинг ўғиллари: Этеокл билан Полиник ҳам бундай талабга эътироз билдирмайдилар. Чунки Фивага ўзлари ҳукмронлик қилишни истардилар. Оқибат, фуқаро Эдипни шаҳардан қувгин қилади. Шундан сўнг унинг икки ўғли ва Креонт ҳокимиятни ўзаро бўлишиб оладилар.

Мункиллаб қолган, кўзи кўр Эдип боши оққан томонга тентираб кетади. Агар Эдипнинг пок қалбли, метин иродали қизи Антигона ўз ҳаётини отасига бағишламаганда борми, турган гапки, бу нотавагон чол даладашда хору зорликда ўлиб кетган бўларди. Антигона қувгин қилинган отасига йўлдош ва қўлдош бўлади. У бахтиқаро қарияга ҳамдард ва ҳамнафас бўлиб, уни етаклаганча кўп ўлкаларни кезади, юксак тоғлардан ошади, қоронги ўрмонлардан ўтади.

Узоқ давом этган дарбадарликдан кейин Эдип қизи билан Аттика вилоятидаги Афина шаҳрига етиб келади.

Лекин Антигона отасини қандай ерга бошлаб келганини билмайди. Сал нарироқда шаҳар девори ва эндигина балқиб чиқаётган қуёш нурига гарқ бўлган миноралар кўзга ташланарди. Шаҳар девори этагида печак гуллар ва ток навалари билан ўралган ям-яшил дафна буталари бор эди. Дафналарнинг у ер-бу ерида яшил тусдаги зайтун мевалари кумушсимон товланар, бу ердан булбулларнинг хушовоз хонишлари эшитиларди. Майсазор водийнинг ҳар ер-ҳар еридан жилғаларнинг янгроқ жилдираши эшитилар, ҳамма ёқда наргиснинг юлдузсимон гуллари оқариб кўринар, заъфар гул хушбўй ис таратарди. Йўл азобидан тинка-мадори қуриган Эдип шу ям-яшил дафназорга киради ва бир туп дафна соясига бориб, харсангтош устида ўтиради. Антигона эса бу ернинг қайси ўлка эканлигини сўраб билмоқ учун йўл ёқасига чиқиб кетади. Шу чоқ бу ердан бир деҳқон ўтиб қолади. У Эдипнинг саволига шундай жавоб беради:

– Бу қишлоқнинг номи Колон. Сен утирган дафназор Эвменидаларга назр қилинган. Дафназор атрофидаги бутун водий эса тангри Посейдон билан титан Прометейга бахшида этилган. Бу ердан сал нарироқда Афина шаҳри бор. У шаҳарда Эгейнинг ўгли бузург қаҳрамон Тесей ҳокимлик қилади.

Эдип бу гапни эшитиб, биронта одамни шоҳ Тесей хузурига юборишни деҳқондан илтимос қилади.

– Агар Тесей менга бир оз фурсатга бошпана беришга рози бўлса, мен унга жуда катта ёрдам кўрсатгайман, – дейди у.

Лекин бу силласи қуриган кўзи кўр қариянинг қудратли шоҳ Тесейга ёрдам кўрсатишига деҳқоннинг ҳеч кўзи етмайди. У чолдан шубҳаланганча Колонга йўл олади ва уша ерда, Эвменидаларнинг муқаддас дафназоридида ўтириб олиб, кимсан, Тесейдек улут зотга ёрдам бермоқчи бўлган кўзи ожиз қария ҳақида гапириб беради.

Эдип эса, ўзининг Эвменидаларга назр қилинган муқаддас дафназорга келиб қолганини билиб, кўнгли таскин топади: энди унинг куни битиб қолган, демакки, бу ёруғ жаҳондаги машғум изтироблари барҳам топадиган пайт

яқин эди. Гап шундаки, тангри Аполлон унга узоқ давом этган энг машаққатли дарбадарликдан кейин, муаззама маъбудаларнинг муқаддасгоҳида ўлим топурсан, сенга бошпана берган кимса улкан мукофотга сазовор бўлгай, сени қувгин қилганларни эса, тангрилар шафқатсизлик ила жазога мустаҳиқ этгайлар, деб башорат қилган эди. Мана, ўша Аполлон тилга олган муаззама маъбудалар — Эдипни шу чоққача бетўхтов таъқиб қилиб келган Эвменидалар экан-да. Шунинг учун ҳам, у ахийри ором оладиган пайти келганига ишонади.

Бу орада Колон фуқароси, Эвменидаларнинг муқаддасгоҳига киришга журъат этган одамнинг кимлигини билгани дафназорга шошилади. Зотан фуқаро наинки газабнок маъбудаларнинг бу муқаддас масканига қиё боқишга, ҳаттоки уларнинг номларини тилга олишга ҳам қўрқар эди. Эдип яқинлашиб келаётган колонликларнинг овозини эшитиб, Антигонадан, мени дафназорнинг ичкарироғига олиб кир, деб илтимос қилади. Лекин бу муқаддасгоҳни буллаган шаккок ким бўлди, деб ҳайқирган оломоннинг овозини эшитган Эзоп халқ олдига чиқиб ўзини танитади. Шунда одамлар қаршиларида турган Эдип эканлигини билишиб, даҳшатга келадилар. Ахир бу шум тақдир бандасининг, бу бахтиқаро, шўрпешона Лайзоданинг ўзи билмай туриб қилган даҳшатли жиноятларини бутун Юнонистонда ким эшитмаган дейсиз! Йўқ, Колон аҳли Эдипнинг бул муқаддасгоҳда қолишига йўл қўя олмайдди, халқ худоларнинг қаҳрига учрашдан қўрқади. Одамлар на Эдипнинг илтимосига, на Антигонанинг ёлборишларига қулоқ соладилар, улар кўзи кўр қариядан, дарҳол Колон ҳудудидан чиқиб кетишни талаб қиладилар. Наҳотки Эдип Афинадан ҳам — ҳимоятга муҳтож ҳар қандай кимсанинг паноҳгоҳи деб бутун Юнонистонга довруғи кетган шу муқаддас шаҳардан ҳам ўзига бошпана топа олмаса? Ахир Эдип бу ерга ўз ихтиёри билан келгани йўқ-ку, унинг бу ташрифи бутун халқда эзгулик бахш этади-ку! Ахийри бўлмагач:

— Лоақал Тесей келгунча сабр қилинглар, — деб илтимос қилади Эдип. — Менинг бу ерда қолиш-қолмаслигимни, майли, шу Афина шоҳи ҳал қилсин!

Фуқаро Тесейни кутишга рози бўлади. Шу маҳал узоқда бошига соябони кенг шляпа кийган аёлнинг жангаробада елиб келаётгани кўринади. Гарчи шляпанинг соябони аёл юзини пана қилиб турган бўлса ҳам, у Антигонанинг кўзига иссиқ кўринади, уни ўз синглиси Исменага ўхшатади. Мана, жангароба анча яқинлашиб қолади, Антигона яна тикилиброқ қарайди: келаётган аёл чиндан ҳам Исмена эди.

– Ота! – дейди Антигона. – Бу томонга қизинг Исмена келмоқда. Ҳозир унинг овозини эшитасан.

Бу пайт Исмена етиб келиб, жангаробадан тушади ва узини отасининг қучоғига отади.

– Отажон! О, менинг бахтиқаро отам! – дейди Исмена. – Хайрият, сизлар билан дийдор кўришиб, икковингизни бағримга босадиган кун ҳам бор экан.

Исменанинг келганидан Эдипнинг кўнгли ёришади: энди унинг иккала қизи: ўзининг фидойи ҳамроҳи, кўмакчиси Антигона ҳам, отасини ҳеч унутмай, Фивадан муттасил хабар юбориб турган Исмена ҳам унинг бағрида.

Лекин ҳозир Исмена отасига хунук хабар олиб келган эди: Эдипнинг ўғиллари аввалига аҳиллик билан биргаликда Фивани бошқаришпти. Аммо кейинчалик, кичик ўғил Этеокл оғаси Полиникни Фивадан қувиб, бутун ҳокимиятни бир ўзи эгаллаб олипти. Полиник Аргосга бориб, ўша ердан ўзига мадад кучи топибди. Энди у, ё бутун ҳокимиятни қўлга киритаман, ё жангда ҳалок бўламан, деб Фивага қарши қўшин тортиб бораётганмиш. Яна Исменанинг айтишича, Делфадаги Аполлон ибодатгоҳида гойибдан хабар келиб, Эдип қайси ўғлининг тарафида бўлса, ўша ўғли зафар қозонгай, деган башорат эшитилганмиш. Исмена яна Этеокл билан биргаликда ҳокимиятни бошқараётган Креонтнинг ҳадемай бу ерга етиб келишини айтади. Креонт Эдипни қўлга тушириш мақсадида келаётганмиш.

Лекин Эдип на у, на бу ўғлига ён босишни истайди. У ҳукмрон бўлиш иштиёқини фарзандлик бурчидан юқори қўйган ўғилларидан қаттиқ газабланади. Эдип

Фивадан қувгин қилинган чоғда уни ёқлаб, бир оғиз ҳам сўз айтмаган ўғилларига кўмаклашишни истамайди. Йўқ, улар отанинг мадади билан ҳокимиятни қўлга киритишни кўзласалар, овора бўладилар. Эдип шу ерда қолади, у Афина шаҳрини муҳофаза қилади!

Колон фуқароси, агар мудом Афинада яшаб қолмоқчи бўлсанг, Эвменидалар йўлига қурбонлик қил, деб маслаҳат беради Эдипга. Эдип, шу қурбонликни менинг номимдан биронтангиз қилинг. Зеро, кўзим ожиз, ўзим мункиллаб қолган чолман — ҳаракат қилишга мадорим етмайди, дейди. Шунда Исмена қурбонлик қилишни ўз зиммасига олиб, Эвменидалар дафназори ичкарасига йўл олади.

Исмена кетиши билан бу ерга Тесей ўз мулозимлари билан етиб келади. У очиқ юз билан Эдипга салом беради ва уни ўз ҳимоятига олажагини изҳор этади. Тесей бу муҳожирнинг қисмати нечоғлик оғир эканлигини, бошига мушкул савдолар тушганини яхши биларди. Ўзи ҳам мусофирчилик азобини кўп тортган, шунинг учун бу беватан шўрпешонани ҳимоя қилмай туролмасди.

Эдип Тесейга миннатдорчилик изҳор этади ва ўз ҳимоятига олишга сўз беради.

– Менинг қабрим, – дейди у. – Афинани абадул-абад садоқат ила муҳофаза қилгай.

Лекин Эдип кўпдан орзу қилган оромга дарров муяссар бўла қолмайди. Тесей жўнаб кетгач, Фивадан кичик бир қўшин билан Креонт етиб келади. У Эдипни ушлаб, олиб кетмоқчи бўлади, чунки ўзи билан Этеоклининг Полинник ва унинг муттафиқлари устидан зафар қозонмоғи учун унга Эдип зарур эди. Креонт Эдипни ўзи билан Фивага боришга унатмоқчи бўлади, ўз хешларинг даврасида роҳат-фарогатда, беташвиш кун кечирасан, деб ваъда қилади у. Лекин Эдипнинг қарори қатъий, қолаверса, у Креонтнинг гапига ишонмайди ҳам. Креонтни бундай иш кўришга мажбур этган сабабни Эдип ўзи билади. Йўқ, у Креонт билан Фивага қайтмайди, бошига шунча оғир мусибатлар солган ўғилларининг биронтасига ҳам у асло зафар раво кўрмайди.

Креонт Эдипнинг гапга унамаётганини кўриб, сени зўрлаб бўлса ҳам Фивага олиб кетаман, деб дағдага қи-

лади. Лекин ҳеч қандай зўравонлик Эдипни қўрқита олмайди: уни Тесей ва бутун Афина аҳли ҳимоятига олган эди. Шунда Креонт бу кўзи кўр нотавон қарияга заҳарханда қилиб, қизи Исменанинг қўлга олинганини айтади. У Эдипнинг яккаю ёлғиз суянчиги — Антигонани ҳам ҳибсга олажагини айтади ва шу заҳоти таҳдидини амалга ошириб, навкарларига Антигонани ушлашни буюради. Шўрлик қиз фарёд чекиб, Афина аҳлини ёрдамга чақиради, қўлларини сўқир отаси томон чўзиб юм-юм йиглайди — барибир, уни банди этиб олиб кетадилар. Энди Эдип ночор, нотавон бир банда: унинг кўзи ўрнида кўз бўлган қизидан жудо қилган эдилар; у барча Эвменидаларни шохидликка чақириб, Креонтгалаънатлар ўқийди, ўз бошига тушган жамики азобу уқубатларга унинг ҳам гирифтор бўлишини, фарзандларидан жудо бўлишини тилайди. Зўравонликка бир қўл урган Креонт эса энди ўзини тўхтата олмайди: у Эдипнинг билагидан маҳкам ушлаб, ўзи билан олиб кетиш мақсадида судрай бошлайди. Колонликлар Эдипнинг ёнини олади, лекин афсуски, улар озчилик — Креонт қўшинига қарши туришга кучлари етмайди. Шу боис, улар дод солишиб, халойиқни ёрдамга чақиришади. Бу бақирӣқ-чақирӣқларни эшитган шох Тесей муқаддасгоҳга ўз мулозимлари билан етиб келади.

Креонтнинг бераҳмлиги Тесейнинг нафратини кўзгайди:

— Шўрлик Эдип билан унинг қизларини, яна келиб-келиб маъбуда Эвменидаларнинг муқаддас дафназорида ҳибсга олишга қандай қўлинг борди? Сен Афина аҳолисини қўрқоқ ҳисоблаб, менинг қудратимни сариқ чақача ҳам қадрламасанг керакки, Афина ҳимоятида бўлган одамларни зўравонлик билан олиб кетмоқчи бўлибсан? Наҳотки бундай ғайриқонуний иш тутишни Фивада урганган бўлсанг? Йўқ! Мен яхши биламан, Фива халқи қонунни топтаганлардан ҳазар қилади. Сен, Креонт, бу қилимишинг билан ўз халқингни бадном, ўз ватанингни ёмонотлиқ қилдинг. Гарчи ёши улуг кекса одам бўлсанг ҳам, ҳозир эси йўқ гўдак боланинг ишини қилдинг. Талаб қиламан, Эдипнинг қизларини дарҳол қайтар!

Креонт ўз қилмишини оқлашга уринади:

– Мен, – дейди у, – ўз волидасига уйланган падар-кушга Афина аҳли бошпана бермайди, деб астойдил ишонгандим.

Бироқ Тесей ўз қароридан қайтмайди. У Креонтдан дарҳол Эдипнинг қизларини қайтаришни талаб қилади. Креонт ноилож Тесейнинг талабини бажаришга мажбур бўлади. Мана, қария Эдип ўз жигаргўшалари — қизларини яна бағрига босади, унинг худолар марҳаматига мушарраф бўлишига истак билдиради.

Тесей Эдипга юзланиб, шундай дейди:

– Гапимни эшит, Эдип, анави ерда тангри Посейдоннинг саждагоҳи бор. Креонт келмасидан сал олдин мен ўша саждагоҳда қурбонлик қилгани бориб, у ерда бир мусофир йигитни учратдим. У йигит сен билан суҳбатлашмоқчи.

– Ким экан у йигит? – деб сўрайди Эдип.

– Билмайман. У Аргосдан келипти. Ўйлаб кўр, Аргосда балки биронта қариндошинг, ё яқин одамнинг бордир? – дейди Тесей.

– Йўқ, йўқ! – деб юборади бирдан бу гапни эшитган Эдип. – У йигит билан суҳбатлашишни илтимос қилма мендан, Тесей. Гапингдан маълум бўлишича, у менинг оқпадар ўғлим Полиник бўлиши керак. Унинг овозини эшитсам, қаттиқ азоб чекаман.

– Ахир у ўтинч билан келипти, – дейди Тесей, – ўтинчини рад этсанг, худоларнинг қаҳри келади.

Антигона Полиникнинг шу ерда эканлигини эшитиб, у ҳам гуноҳкор ўғлингнинг гапларидан юз ўтirma, деб ёлборади отасига. Ахийри Эдип ўглининг ўтинчини эшитишга рози бўлади. Тесей Полиникни бошлаб келгани кетади.

Полиник келади. Унинг кўзларида гилт-гилт ёш. У очлик ва муҳтожликдан афт-ангори бир ҳолатга келган, паришон оппоқ сочларини шамол тўзгитган кўзи сўқир отасини жулдур-жулдур кийимда кўриб, хунграб йиглаб юборади. Полиник ўз падарига қандай тошбағирлик қилганини энди тушунади. У қўлларини отаси томон чўзганча шундай дейди:

– О, отажон! Юзингни тескари ўтирмай, бир огиз каломингни мендан аяма! Ўтинаман, саволимни жавобсиз қолдирма! О, сингилларим, сизлар ҳам илтимос қилинг отамдан: мендан икки огизгина сўзини аямасин.

Антигона, қандай илтимос билан келганингни отамга айт. Аминманки, отам сўровингни жавобсиз қолдирмагай, дейди акасига.

Шунда Полиник, укаси уни Фивадан қувгин қилгани, у Аргосга бориб, ўша ерда шоҳ Адрастнинг кизига уйланигани ва ҳокимиятни тўнгич ўғил сифатида укасидан тортиб олиш мақсадида мададкор қўшин тўплагани ҳақида гапирди.

– О, отажон! – деб гапида давом этади Полиник. – Бизлар, яъни Фивага қарши юрипга шайланган ҳамма саркардалар илтижо қиламиз: умринг узоқ бўлсин, фарзандларингнинг роҳатини кўр. Ота, биз билан бирга бўл, утинамиз сендан: кек сақлашга барҳам бер. Мени ватанимдан қувгин қилиб, давлатимни тортиб олган Этеоклдан қасос олишда бизга мададкор бўл. Зеро, коҳинларнинг башорат қилишича, сен ким томонида бўлсанг, ўша зафар қозонар экан. О, илтимосимни лутфан қабул эт! Худолар ҳаққи ёлбораман сенга — биз билан юр. Сенга ўз қасрингни қайтариб бераман. Ахир бу мусофир юртда қашшоқликда кун кечирасан-ку. Сен қашшоқ экансан, менинг ҳам қашшоқликдан бошим чиқмагай.

Эдип ўғлининг гапини эшитмайди. Унинг илтижоларига парво ҳам қилмайди. У Полиникка Фивани забт этиши учун керак. Ахир илгари Эдипни Фивадан қувган шу Полиник эмасмиди? Ахир шу ўғлининг касофатига қолиб, йиртиқ-ямоқ жанда кийиб юрипти-ку! Унинг иккала ўғли ҳам фарзандлик бурчини унутиб қўйишди, яхшиям қизлари бор экан: шулар оталарига фидо бўлиб, мудом уни эъзозлашмоқда, парвариш қилишмоқда.

– Йўқ, Фиванинг кулини кўкка совуришингда мададкор бўлмайман сенга. Фивани забт этишдан олдин ўзинг ер тишлаб, қора қонингга гарқ бўлгайсан, сен билан бирга ининг Этеоклнинг ҳам жони узилгай! – дейди Эдип. – Мен сенларнинг бошларингга яна тавқи лаънат

ёғдираман, токи ўз туққан отасини қандай эъзозлаш лозимлиги ёдингиздан чиқмасин. Энди қорангни учир, о ота безори оқпадар бола! Дуоибадларим тавқи лаънат бўлиб осилсин бўйнингга! Истайманки, ўз жигаринг билан бўлган олишувда ҳалок бўл! Сен ҳам сени қувгин қилганни ўлдир! Мен оға-инилар ўртасига адоват уруғини сочган Эвменидаларга ва жанг худоси Аресга сигиниб, сенларни ўз газабларига олишни улардан илтижо қиламан. Энди жўна, ҳамроҳларинг олдига бориб, Эдипнинг ўз ўғилларига не-не туҳфаларни тенг бўлашганини баён қилиб бер.

– О, шўрим қуриди! Қандай бадбахтман мен! – деб нола қилади Поликник. – Отамнинг бу жавобини қай тил билан дўстларимга баён қиламан! Йўқ, мен ўз қисматим сари гунг бўлиб боришим лозим.

Поликник отасидан ҳеч қандай ҳимоят ололмай, бўйнидаги оқпадарлик гуноҳи билан қайтиб кетади. У ҳатто Антигонанинг, ўзингни ҳам, укангни ҳам маҳв этгувчи, Фивани вайронага айлантирувчи офаткаш урушни бошлама, яхшиси, Аргосга қайт, деб айтган илтимосига ҳам қулоқ солмай жўнаб кетади.

Эдипнинг ҳам куни битиб қолаёзган эди. Шу маҳал бегубор осмонда чақмоқ чақиб, момақалдироқ фазониларзага келтиради. Эвменидаларнинг дафназорига ҳозир бўлганларнинг ҳаммаси Зевснинг бу даҳшатли нишонасидан ҳайратга келади. Ана, яна чақмоқ чақилди. Момақалдироқ гумбурлади. Одамлар қўрқувдан титраб кетадилар.

Эдип шунда қизларига юзланади:

– Буталарим! Тезроқ Тесейни чақиринглар! Зевснинг бу момақалдиروғи ҳадемай Аиднинг зулмат салтанатига рихлат этишимдан дарак бермоқда. Фурсат ганимат! Тезроқ Тесейга одам юборинглар! Менинг куним битай, деб қолди!

Эдип шу гапларни айтиб бўлган ҳам эдики, гўё унинг каломини тасдиқламоқчи бўлгандай, яна ларзакор момақалдироқ гумбурлайди. Тесей ҳам бир зумда Эвменидалар дафназорига етиб келади. Эдип унинг овозини эшитиб, шундай дейди:

— О, Афина султони! Менинг умрим тутаб қолди. Зевснинг чақмоқ ва момақалди роқ куним битгани ҳақида дарак бермоқда. Бинобарин, мен сенга ваъда қилганим нарсани бажариб, сўнг жон қазо қилмоқчиман. Мен жон берадиган жойимга ўзим сени бошлаб бораман, илло қабрим қаерда эканлигини ҳеч кимга айта кўрма. Қабрим сенинг шаҳрингни минг-минглаб қалқону найзалардан ҳам яхшироқ муҳофаза қилгай. У ерда сен шундай бир гап эшитасанки, у гапни бу ерда айта олмайман. Бу гапни сир сақла, фақат ажалнинг етиб кунинг битган пайтда уни тўнгич ўглинггагина айт. У ҳам кези келганда, у сўзни ўз ворисига айтсин. Юр, Тесей, сизлар ҳам юринглари, қизларим. Энди мен, сўқир одам, сизларга йўлбошчилик қиламан. Мени эса, Ҳермес билан Персефона етаклаб боргай.

Тесей, Антигона ва Исмена Эдипнинг орқасидан юрадилар. У ҳамроҳларига худди кўзи очиқ одамдай йўлбошчилик қилади. Мана, у ўликларнинг зулмат салтанатига тушадиган ерга етиб келиб, бир тош устига утиради. У жон қазо қилишга ҳозирланаркан, қизларини бағрига босиб, шундай дейди:

— Қизларим, бутундан бошлаб сизлар отасиз қолурсиз. Улим тангриси Танат мени ўз тасарруфига олди. Энди бундан буён менга ғамхўрлик қилиш ташвишидан озод бўлурсиз.

Антигона билан Исмена Эдипни қучоқлашганча дод солиб йиғлайдилар. Шу чоқ бирдан ер қаъридан сирли бир овоз эшитилади: "Тезроқ бўл, тезроқ, Эдип! Нима қилиб ўтирибсан? Нечун пайсалга соласан?" Эдип бу сирли овозни эшитиб, Тесейни ёнига чақиради, қизларининг қўлини олиб, унинг қўлига қўяди ва ундан қизларига ҳомий бўлишни илтимос қилади. Тесей Эдипнинг илтимосини бажаришга сўз беради. Шундан кейин, Эдип қизларига нари кетишни буюради: улар ҳозир юз берадиган воқеани кўрмасликлари, Эдипнинг Тесейга айтадиган сирини эшитмасликлари керак эди. Антигона билан Исмена бу ердан узоқлашадилар. Улар нарироққа бориб, оталарини охирги марта кўриб қолиш мақсадида орқаларига ўтириладилар, лекин энди оталари

йўқ эди, фақат Тесей худди кузига мудҳиш рўё кўринган одамдек, қўллари билан кўзини беркитиб олган эди.

Кейин қизлар Тесейнинг тиз чўкиб ибодат қила бошлаганини кўрадилар. Жафокаш Эдип ўзининг азоб-уқубатда ўтган умрини шундай якунлаган эди, унинг қандай ўлгани ва қаерга дафн этилгани жамики фоний бандалар учун сир бўлиб қолган. У Аид салтанатига ҳеч бир нола чекмай, шундай бамайлихотирлик билан рихлат этган эдики, ҳеч бир кимсанинг ўлими уникичалик осуда бўлмаган.

ЎТТИ САРКАРДАНИНГ ФИВАГА ҚАРШИ ЎРИШИ

*(Эсхилнинг "Ўтти саркарданинг Фивага қарши
юриши" ва Еврипиднинг "Финикия аёллари" номи
фожиалари бўйича баён қилинади)*

Кузи кўр Эдип Фивадан бадарга қилинганида унинг ўғиллари Креонт билан тил бириктиришиб, ҳокимиятни ўзаро бўлашиб олган эдилар. Ҳар қайси ўғил йил давомида навбатма-навбат ҳукмронлик қилишга келишган эди. Бироқ Этеокл акаси Полиник билан ҳокимиятни бўлашишни истамайди ва акасини қувиб юбориб, Фиванинг ягона ҳокими бўлиб олади. Полиник шоҳ Адрастнинг юрти Аргосга боради.

Шоҳ Адраст қаҳрамон Амифаон наслидан эди. Бир замонлар мазкур Амифаоннинг икки қаҳрамон ўғлини: бузург қошифкаромат Мелампод билан Биант шоҳ Пройтнинг қизларига уйланишиб, ўзаро божа бўлишган эди. Бу воқеа қуйидагича юз берганди: кунлардан бир кун Пройт қизлари ўз қилмишлари билан худоларнинг газабини қўзғашган, оқибат худолар бу қизларга телбалик дардини уфурган эдилар. Пройт қизлари жинлари қўзиган чоғларда ўзларини сигир деб фараз қилишар ва атрофдаги дала-даштда, ўрмонларда маърашганча, шаталоқ отиб югуришар эди. Мелампод қизларни бу дардан фориғ қилиш сирини билар эди. У шоҳ Пройт қошига келиб, унинг қизларини даволашга сўз беради ва бу

хизмати учун шоҳ давлатининг учдан бирини талаб қилади.

Лекин Пройт бунга рози бўлмайди. Шоҳ қизларининг дарди баттар зўрайиб, бу дард бошқа аёлларга ҳам юқа бошлайди. Шунда шоҳ Пройт яна Меламподдан нажот сурайди. Энди Мелампод ўз хизмати учун шоҳ давлатининг учдан икки ҳиссасини талаб қилади: у бир ҳиссани ўзига олиб, иккинчи ҳиссани укаси Биантга бермоқчи эди. Пройт бу шартга, ноилож, рози бўлади. Шунда Мелампод азамат йигитлардан даста ташкил қилиб, тоғтошга йўл олади ва узоқ давом этган таъқиблар, югуриб-елишлардан сўнг барча телба аёлларни, шунингдек, Пройт қизларини ҳам тутиб, ҳаммаларини даволайди. Натижада, Пройт ўзининг бу икки қизини Мелампод билан Биантга турмушга беради.

Меламподдан Антифот, Антифотдан — Оикл, Оиклдан — Амфиарай дунёга келади. Биантдан — Тал, Талдан эса Адраст билан Эрифил тугилади. Мана, Мелампод насабидан бўлган Амфиарай ва Биант наслидан бўлган Адраст улғайишиб, катта йигит бўлишади. Шунда бу икки азамат қаттиқ низолашиб қолади. Натижада, Адраст Искионга, шоҳ Полибнинг паноҳига қочишга мажбур бўлади. У ерда Адраст шоҳ қизига уйланади ва Искионга ҳоким бўлади. Орадан бир қанча вақт ўтгач, Адраст ўз ватани Аргосга қайтади, Амфиарай билан ярашади ва уни синглизси Эрифилга уйлантиради. Кейин Адраст билан Амфиарай, ўртамизда вужудга келган ҳар қандай баҳс ё низога Эрифилга ҳакамлик қилсин, биз унинг ҳукмига ҳеч қандай эътироз билдирмай, итоат этгумиздир, деб бир-бирларига қасам ичадилар. Амфиарай, бу ичган онти ўзининг ва бутун авлодининг бошига фалокат ёғдиришини хаёлига ҳам келтирмаган эди.

Фалокатнинг ибтидоси будир: Эдипнинг ўгли Полинник шоҳ Адрастдан паноҳ ва мадад излаб, бир куни ярим тунда унинг саройи олдига келади. Сарой бўсағасида у Ойней ўгли қаҳрамон Тидей билан тўқнашади. Маълум бўлишича, Тидей ўз юртида амакисини ва амакиваччаларини ўлдириб қўйган, шу сабабли Аргосга

қочиб келган экан. Шу пайт Тидей билан Полинник қаттиқ баҳслашиб қолади. Ҳеч қандай эътирозни тан олмайдиган тажанг Тидей қулига шамшир олади. Полинник ҳам қилич ялангочлаб, куксини қалқон билан тўсади. Икки ўртада даҳшатли жанг бошланади.

Сиртига мис эритиб қуйилган қалқонлар шамширлар зарбидан жаранглайди. Йигитлар бу зулмат тунда мисоли иккита қутурган шердек олишадилар. Адраст бу жанг суронини эшитиб саройдан чиқади. У икки нотаниш йигитнинг жон-жаҳд билан олишаётганини кўриб донг қотиб қолади. Полинник совутлари устидан шер терисини ёпиниб олган, Тидейнинг елкасига баҳайбат қобон териси ташланган эди. Адраст буни кўрадию қоҳинлар қилган башорат эсига тушади: қизларингни шер билан қобонга эрга берасан, дейилган эди ул башоратда. Шоҳ дарҳол орага тушиб, рақибларни ажратади ва уларни саройига меҳмон сифатида таклиф қилади. Адраст сал вақтдан кейин катта тўй қилиб қизи Демпилани — Полинникка, Аргеяни — Тидейга турмушга беради.

Полинник билан Тидей шоҳ куёви бўлиб олишгач, ўз тожу тахтларини қайтариб олиш учун Адрастдан мадад сурайдилар. Қайната уларга ёрдам беришга рози бўлади. У фақат: бу жанговар юришда божам иқтидорли муҳориб ва бузург қошифкаромат Амфиарай ҳам иштирок этсин, деб биттагина шарт қўяди.

Даставвал етти дарвозали Фива сари юришга қарор қиладилар. Амфиарай бу сафарда қатнашишдан бош тортади. Зеро, бу сафарнинг худолар хоҳишига зид эканлигини у яхши билар эди. Шунга кўра, Зевс билан Аполлоннинг эрки қули бўлган Амфиарай худолар иродасига зид иш тутиб, уларнинг қаҳрига учрашни истамайди. Тидей қанча ялиниб-ёлбормасин, Амфиарай ўз қарорида қатъий туриб олади. Тидейнинг газаби қайнайди, агар Адраст ўртага тушиб уларни яраш-тирмаса, улар тоабад ёвлашиб қолган бўлардилар. Бу ишга Полинник аралашади: Амфиарайни Фивага қарши юришда иштирок эттириш учун бир фириб ишлатади. У Эрифиланинг молпараст тамагир аёл эканлигини биларди. Шунинг учун Полинник унга Фива шахрини бунёд

этган шоҳ Кадмнинг хотини Хармониянинг қимматбаҳо маржонини совға қилади. Бу совға эвазига Эрифила эри Амфиарайни Фива юришига жунатмоғи лозим эди. Эрифила бу бебаҳо тухфага учиб, эрини Фивага жўнашга мажбур қилади. Амфиарай хотинининг ҳукмини рад эта олмасди: у Эрифилага уйланган пайтда, унинг барча талабларини сўзсиз бажаришга қасам ичган эди.

Шундай қилиб, Эрифила Ҳармониянинг ноёб маржонига учиб, ўз эрини муқаррар ўлимга йўллаган эди, айни чоғда, бул маржонга эга бўлган одам энг мудҳиш фалокатларга дучор бўлиши муқаррар эдики, бундан Эрифила беҳабар эди.

Фива сафарига жўнашга жуда кўп қаҳрамонлар рози бўлишади. Сафар ишгирокчилари сафида Проит авлодидан — иқтидорли тангримонанд Капаней ва Этеокл, аркадиялик энг машҳур овчи аёл Атлантанинг ўғли — навқирон ва соҳибжамол Партенопай, шавкатли Ҳиппомедонт ва ўзга ажойиб қаҳрамонлар бор эди. Полинник яна Микенадан ҳам мадад куч сўрайди. Микена ҳокими бу сафарда иштирок этишга рози бўлади, бироқ чақмоқдор Зевс даҳшатли нишона намоён қилиб, уни бу ниятидан қайтаради. Шунга қарамай, катта қўшин тўпланади. Етти саркарда Фивага қарши қўшин суриб боради. Буларнинг ҳаммасига Адраст лашкарбошилиқ қилади. Бу қаҳрамонларнинг ҳаммасини Фивага ажал ҳайдаб бораётган эди. Кошифкаромат Амфиарай, шу офаткаш сафарга бормайлик, деб қайта-қайта насиҳат қилади, лекин ҳеч ким унинг насиҳатига қулоқ солмайди. Ҳамма Фива бўсағасида шиддатли жанг қилиш иштиёқида ёнарди.

Мана, лашкар йўлга тушади. Амфиарай ўз оила аъзолари билан видолашади. У кетиш олдидан қизларини, ўспирин ўғли Алкмеонни ва энаганинг қўлидаги ўғилчаси Амфилохни бағрига босиб упаркан, мени ўлимга юбораётган онанг Эрифиладан қасос ол, ўғлим, деб Алкмеонга илтижо қилади.

Амфиарай юрагида огир дард билан жангаробага чиқади; у ўз болаларини охирги марта кўраётганини ях-

ши билар эди. Бу кошифкаромат жангаробада турганча хотини Эрифилага шамширини ўқталади ва ўз эрини ўлимга йўлагани учун унга лаънат тошини отади.

Лашкар Немеяга эсон-омон етиб боради. У ерда ташналик азобидан қаттиқ қийналган аскарлар ҳар томонга сув қидириб кетадилар. Лекин ҳеч ерда биронта ҳам чашма учратмайдилар. Чунки, саркардалар Зевснинг дуои хайрини олмай сафарни бошлаган ва бу қилмишлари билан тангрининг газабини кўзгаган эдилар. Шу боис, санамлар Зевснинг амри билан, барча чашмаларнинг кўзини ёпиб қўйишган эди. Ниҳоят, аскарлар Лемноснинг собиқ маликаси Ҳипсипилани учратиб қоладилар. У қўлига Немея шоҳи Ликургнинг кичкина ўғилчиси — Офелтни кутариб олган эди. Воқеа бундай бўлган экан: лемнослик аёллар исён кутариб, ўз юртларида бутун эркак зотини қириб ташлашганда, Ҳипсипила ўз падари Фаонтни ўлимдан қутқариб қолган. Мана шу қилмиши учун уни Лемнос аёллари қул қилиб сотиб юборган эдилар. Энди Лемнос маликаси шоҳ Ликургнинг чўриси бўлиб, унинг гўдак ўғлига энагалик қилар эди. Ҳипсипила гўдак Офелтни майса устига ўтқазиб қўйиб, ўзи аскарларга ўрмон ичидаги булоқни кўрсатгани йўл олади. Лекин Ҳипсипила ва лашкар сал узоқлашиши билан, буталар орасидан баҳайбат бир илон ўрмалаб чиқиб, гўдак Офелтнинг вужудига чирмашади. Бола чинқариб юборади ва Ҳипсипила ёрдамга югуриб келади. Шу аснода бу ерга Ликурт билан унинг хотини Эвридика ҳам етиб келадилар. Аммо илон гўдакни аллақачон бўғиб ўлдирган эди. Дарғазаб Ликург қилич яланғочлаб Ҳипсипилага ташланади, лекин Тидей аёлни ҳимоя қилади. У Ликург билан жанг қилишдан ҳам қайтмас эди, лекин Адраст билан Амфиарай унга таскин беришади. Улар қон тўкилишига йўл қўймайдилар. Қаҳрамонлар Офелтни дафн этадилар. Унинг жаноза маросимида ҳарбий ўйинлар уюштирадиларки, бу ўйинлар кейинчалик Немея мусобақаларига асос бўлади. Зийрак Амфиарай, Офелтнинг ўлими барча қаҳрамонлар бошига ёғиладиган фалокатдан дарак берувчи

мудҳиш нишона эканлигини тушунади. У Офелтни Ар-
хемор (яъни ўлимга бошлаб борувчи) деб атайди ва сар-
кардаларга Фива сафарини тўхтатишни маслаҳат беради,
лекин бу гал ҳам унинг маслаҳатига қулоқ осмайдилар:
бутун қўшин жидду жаҳд билан ўз ўлими сари кетиб
борарди.

Мана, қўшин урмонзорга бурканган Киферон тоғи
оралигидаги даралардан ўтиб, Асоп дарёси бўйига, етти
дарвозали Фиванинг девори пойига етиб боради. Сар-
кардалар аввалига шаҳарни қамал қилмайдилар. Улар
Фива ҳукмдорлари билан музокара олиб бориш учун
шаҳарга Тидейни юборадилар. Тидей Фивага кириб,
этеокликида бўлаётган қуюқ зиёфат устидан чиқади.
Фиваликлар Тидейнинг гапига қулоқ ҳам солмайдилар.
Улар қаҳ-қаҳ уриб кулиб, Тидейни ҳам зиёфатга таклиф
этадилар. Тидейнинг газаби қайнаб кетади, ёв ичида
ёлғиз бўлишига қарамай, уларнинг барини яккама-
якка жангга даъват этиб, ҳаммалари устидан зафар
қозонади, чунки Афина-Паллада бу олишув пайтида
ўз арзандасига мададкор бўлиб туради. Фиваликлар
аламдан сочларини юладилар ва буюк қаҳрамонни
нобуд қилишга бел боғлайдилар. Улар Меонт билан
Ликофон бошчилигида эллик нафар азамат йигитни ўз
қароргоҳига қайтаётган Тидейга ҳужум қилгани пис-
тирмага кўядилар. Лекин Тидей бу ерда ҳам ҳалок бўл-
майди. Аксинча, Фива йигитларининг барини қириб
ташлайди, фақат тангриларнинг амри билан биттагина
Меонтни тирик қолдиради: у Фивага қайтиб Тидейнинг
жасорати ҳақида баён қилмоғи лозим эди.

Бу фожиадан сўнг, Аргосдан келган лашкар билан
фиваликлар ўртасидаги адоват баттар авж олиб кетади.
Етти саркарданинг ҳаммаси тангри Аресга, жанг танг-
риларининг барчасига, яна ўлим тангриси Танатга ба-
ғишлаб қурбонликлар қиладилар. Улар қўлларини қур-
бонлик қонига ботириб, ё Фивани вайрон қиламиз, ё
жанггоҳда ҳалок бўлиб, ўз қонимиз билан Фива зами-
нини сугорамиз, деб қасам ичадилар. Мана, Аргос қў-
шини ҳужумга тайёрлана бошлайди. Бош қўмондон
Адрастнинг фармонига кўра, етти саркарданинг ҳар

бири ўз қўшинини Фиванинг биттадан дарвозасига йўналтирмоғи лозим эди.

Мисоли бадқаҳр аждардек қонсираган паҳлавон Тидей ўз қўшини билан Пройтзодалар қопқаси рўпарасига бориб туради. Унинг бошидаги дубулғасига бир эмас, учта тароқ ўрнатилган, қалқонининг сатҳида юлдузлар чарақлаган тунги осмон, қалқоннинг қоқ ўртасида туннинг кўзи — тўлин ой тасвирланган эди. Важоҳати алпмисол Кананей қўшинини Электра қопқаси қаршисига қўяди. У фиваликларга таҳдид қилиб, "худолар қаршилиқ кўрсатса ҳам, шахрингизни забт этмай қўймайман! Ҳаттоки чақмоқотар Зевснинг пуршиддат қаҳри ҳам мени бу ниятимдан қайтара олмайди!" дейди. Капанейнинг қалқонида қўлига машғала ушлаган ялангоч қаҳрамоннинг тасвири туширилган эди. Пройт авлоди — Этеокл бўлса, ўз лашкарини Ней қопқасини забт этишга шайлайди. Унинг қалқонига туширилган суратда қамалдаги қалъа минорасига нарвон қўйиб чиқаётган одам тасвирланган, тасвир остига эса: "Мени ҳаттоки тангри Арес ҳам маҳв эта олмайди", — деган сўзлар ёзилган эди.

Ҳиппомедонт Афина қопқасига ҳамла қилишга тараддуа кўради. Унинг қуёшдек ярақлаб турган қалқонида оғзидан олов пуркаётган Тифон тасвирланган эди. Ҳиппомедонтнинг жанговар наъраси газабнок янграр, кўзлари дуч келган ҳар қандай одамни маҳв этгудек даҳшатли боқарди. Навқирон ва ўктам Партенопай ўз қўшинини Борейзодлар қопқаси рўбарўсига бошлаб боради. Унинг қалқонида жон бераётган фиваликни чангалида ушлаб турган Сфинкс тасвирланган эди. Соҳибкаромат Амфиарай ҳомолойзодлар қопқасига ҳамла қилишни кўзлаган эди. У жангари Тидейдан газабланарди, уни тажовузкор, бадкирдор, қотиллар малайи, касофат деб бўралаб сўкарди. Бу юриш унга мутлақо манфур эди, у ўз ватани Фивага ажнабий қўшин билан ёв сифатида бостириб келган Полинிக்க маломат ҳам қилар эди. Келгуси авлод бу юриш иштирокчиларига лаънатлар ўқияжagini Амфиарай биларди. Шунингдек, у ўзининг ҳам бу жангда ҳалок бўлиб, ўлиги шу Фива тупроғида қолиб кетажaгига ишончи комил эди. Амфиарайнинг

қалқонида ҳеч қандай тасвир йўқ эди — важоҳатининг ўзи ҳар қандай тасвирдан таъсирлироқ эди. Охирги еттинчи қопқа олдига Полинник ўз қўшинини тўплаган эди. Унинг қалқонига бир қуроли қаҳрамонни етаклаган маъбуданинг тасвири туширилган бўлиб, тасвир тагига: “Ушбу мардни мен ўз шаҳрига, ота маконига музаффар сифатида бошлаб киргум”, деган сўзлар ёзилган эди. Метин деворли Фивага ҳужум қилиш учун ҳамма нарса шай эди.

Бу ёқда фиваликлар ҳам жангга ҳозирлик кўрардилар: Этеокл ҳар бир қопқа олдига машҳур қаҳрамонлар қўмондонлигида лашкар дастасини қўйиб чиқади. Ўзи бўлса, акаси Полинник ҳужум қилмоқчи бўлган қопқани ҳимоя қилмоқчи бўлади. Астахнинг иқтидорли ўғли Меланипп (Кадм ўлдирган аждарнинг тишларидан униб чиққан сарбозлардан бирининг зурриёти) Тидейга рўпара туради. Этеокл маъбуда Артемиданинг ҳимоятида бўлган Полифонтни Капаней қаршисига қўяди. Креонтзода Мегарей ўз дастаси билан Пройт ўғли Этеокл ҳужум қилмоқчи бўлган қопқа қаршисига бориб туради. Ойнорзода Ҳипербий Ҳиппомедонтга қарши, қаҳрамон Актор — Партенопайга, қариялардек донишманд, йигитлардек қудратли Лейсфен — Амфиарай рўпарасига турадилар. Фива қаҳрамонлари орасида Посейдоннинг қудратли ўғлони музаффар Периклимен ҳам бор эди.

Этеокл урушни бошлашдан олдин кошифкаромат Тиресийдан, бу уруш кимнинг зафари билан яқунланади, деб сўрайди.

Тиресий шундай башорат қилади:

Мабодо Креонтнинг ўғли Менойкей тангри Арес йўлига қурбон қилинса, шунда сен галаба қозонгайсан. Зеро, Арес ўзига назр қилинган аждарни ўлдирган Кадмдан ҳануз газабда.

Йигитча Менойкей бу башоратни эпитган ҳамоно шаҳар девори бошига кўтарилади ва бир замонлар Ареснинг аждари яшаган ғор рўпарасида туриб, ўз кўксига ўзи ханжар уради. Креонтнинг ўғли қадрдон юрти Фивани ёвлардан халос этиш учун ўз ихтиёри билан ўзини тангри йўлига шундай қурбон қилган эди.

Ҳамма нарса фиваликларнинг галаба қозонишидан далолат бераётган эди. Қаҳҳор Ареснинг кўнглига раҳм солинган, ҳамма тангрилар уларнинг ирода ва ишораларига амал қилаётган фиваликлар тарафида. Лекин шунга қарамай, зафар қозониш осон бўлмайди. Фиваликлар шаҳар дарвозаларидан чиқиб, Аполлоннинг муқаддасгоҳи яқинида Аргос лашкари билан жанг бошлайдилар. Лекин душманнинг қудратли ҳамласи уларни орқага чекиниб, ўзларини шаҳар девори панасига олишга мажбур этади. Арголиклар чекинаётган Фива қўшинини таъқиб қилиб, шаҳар деворига чиқа бошлайдилар. Гайриинсоний қудрат соҳиби бўлган мутакаббир Капаней нарвон қўйиб, девор бошига кўтарилади. У сал бўлмаса шаҳарга ёриб кириши ҳам мумкин эди, лекин Зевс унинг хоҳишига зид улароқ, Фивага кирмоқчи бўлганларни ўз қаҳрига олади. Шунга кўра, улуг тангри эндигина девор бошига чиққан Капанейга порлоқ чақмогини отиб, уни маҳв этади. Капанейнинг бутун вужудини аланга олади ва жасади девор тагида турган аргосликларнинг оёғи остига келиб тушади.

Бу ҳужум пайтида навқирон Партенопай ҳам ҳалок бўлади: қудратли Периклемен деворда туриб, улкан бир харсангтошни унинг бошига ташлаб, мажақлаб юборган эди.

Аргосликлар девор тагидан чекинадилар: улар Фивани бу йўсиндаги ҳужум билан забт этиш мумкин эмаслигини тушунадилар. Энди фиваликларнинг руҳи кўтарилиб кетади, Фиванинг деворлари қоядек пойдор турарди.

Шунда рақиблар, Фивага ким ҳоким бўлишини ака-ука Нолиник билан Этеокл яккама-якка жангда ҳал қилишсин, деган қарорга келадилар. Мана, Эдипнинг ўғиллари яккама-якка жанг тарадудини кўра бошлайдилар. Фива қопқасидан силоҳ-совутини ярақлатиб, Этеокл чиқиб келади. Бу ёқда аргосликлар қароргоҳидан Полиник чиқади. Оға-инининг кўзларида нафрат ути аланга олган. Икковидан бири муқаррар маҳв бўлмоғи лозим эди. Аммо қисмат маъбудалари муаззама ва бешафқат Мойраларнинг ҳукми бошқача экан. Интиқом

маъбудалари Эвменидалар эса, Эдипнинг дуоибадини, шунингдек, Лайнинг жиноятини ҳам, Пелопснинг лаънатини ҳам унутмаган эдилар.

Ога-инилар худди ўлжа талашган бадқаҳр шерлардек даҳшатли жанг қиладилар. Улар ўзларини қалқон панасига олиб, нафрат тўла кўзлари билан бир-бирларига ўқрайганча аёвсиз олишардилар. Мана, Этеокл қоқилиб кетади, шунда фурсатдан фойдаланган Полиник найза отиб, укасининг сонидан жароҳатлайди. Жароҳатдан тирқираб қон оқа бошлайди. Лекин Полиник найза отган чоғида ўзи ҳам бир зумга очилган эди, Этеокл шу фурсатдан фойдаланиб, унинг елкасига найза санчади. Аммо найзанинг тиғи совутга қадалиб қайрилиб кетиб, дастаси чўрт синади. Энди Этеоклнинг шамширдан бошқа қуроли қолмаган эди. Шу боис, у дарҳол ердан каттакон харсангни кўтариб, уни акасига отади. Харсанг Полиникнинг найзасига тегиб, уни синдиради. Энди иккала рақибда ҳам фақат шамшир қолган эди. Иккалови ҳам яраланган, икковининг ҳам совутлари қора қонга бўялган эди. Этеокл чаққонлик билан бир қадам орқага чекинади. Полиник унинг ниятини тушунмай, қалқонини кўтаради. Шу заҳоти Этеокл унга шамшир санчади. Полиник ерга йиқилади. Жароҳатидан қон варақлаб оқа бошлайди, ўлимнинг зулмат пардаси кўзини хиралаштиради. Этеокл голиб чиққанидан мамнун, у акасининг силоҳ-совутини ечиб олгани тепасига югуриб келади. Шунда Полиник охирги кучини йиғиб, ёнбошига кўтарилади-да шамширини укасининг кўксига ботиради ва шу заҳоти руҳи Аиднинг зулмат салтанатига учиб кетади. Этеокл мисоли тупига болта урилган азим эмандек акасининг жасади устига гурсиллаб қулайди ва тил тортмай ўлади. Ака-уканинг қони бир-бирига омукта бўлиб, атрофни қирмизи рангга бўяйди.

Фиваликлар ҳам, аргосликлар ҳам бу мудҳиш жангнинг интиҳосини даҳшат билан кузатадилар.

Қамалдаги ва қамал қилувчилар ўртасидаги яраш муддати узоққа чўзилмайди. Яна улар ўртасида қақшатқич жанг бошланиб кетади. Бу жангда худолар фиваликларга ҳомийлик қиладилар. Хиппомедонт ва

пройтзода Этеокл ҳалок бўладилар, қудратли Меланипп паҳлавон Тидейни оғир яралайди. Лекин Тидей охирги кучини йиғиб, Меланиппга найза отади ва уни маҳв этади. Афина-Паллада қора қонига беланиб жон қазо қилаётган Тидейни кўради-ю, падари Зевсга илтижо қилиб, бу арзандасини ўлимдан асраб қолишга, ҳаттоки унга боқийлик ато этишга ижозат сўрайди. Сўнг у Тидей қошига шошилади. Аммо бу пайт Амфиарай Меланиппнинг калласини чопиб, уни жон бераётган Тидейнинг олдига ташлайди. Тидей каллани жон ҳолатда чангаллаб олиб, уни ерга уриб ёради ва ганимининг мия қатигини худди бир ваҳший ҳайвондек ича бошлайди. Тидейнинг бу ваҳшиёна қонхўрлигини кўрган Афина даҳшатдан сесканиб кетади ва арзандасидан юз ўтириб, нари кетади. Шунда жони узилаётган Тидей зўр-базўр пичирлаб фақат бир нарсани — ўзига насиб этмаган уша боқийликни ўғли Диомедга бахш этишни маъбудадан илтижо қилади.

Фиваликлар Аргос қўшини устидан ғалаба қилади. Жамики аргосликлар Фива бўсағасида қирилиб кетадилар. Амфиарай ҳам ҳалок бўлади. У Батон аравакашлик қилаётган жангаробасида бу қиргиндан қочиб қутулмоқчи бўлади. Лекин иқтидорли Периклимен унинг орқасидан қува бошлайди. Мана, Периклимен буюк башоратчига етай деб қолади. У Амфиарайни маҳв этмоқчи бўлиб, қўлидаги найзани унга отишга чоғланади, бироқ шу пайт Зевснинг мудҳиш чақмоғи чақнаб, момақалди роқ гүмбурлайди-ю ер ёрилиб, Амфиарайни жангаробаси ва отлари билан ютиб юборади. Қаҳрамонлардан фақат Адрастгина жон сақлаб қолади. У узининг шамолдек учқур оти — Арейонда бу жангтоҳдан қочиб кетиб, Афина шаҳрига яширинади. Кейин, сал вақт ўтказиб Аргосга қайтади.

Фивада шодиёна. Шаҳар ёвдан сақлаб қолинган эди. Фиваликлар ҳалок бўлган қаҳрамонларини тантанали равишда дафн этадилар, аммо Аргосдан Полинник бошлаб келган саркарда ва сарбозларнинг жасадларини дафн қилмайдилар. Шулар қатори, ўз ватанига қарши

бош кўтарган Полинникнинг ҳам жасади дафн этилмай ётаверади.

Ўз ўғиллари, эрларининг жанг майдонида дафн этилмай ётганини эшитган Аргос аёллари Адраст бошчилигида Аттикага, шоҳ Тесей ҳузурига йўл оладилар. Улар ҳалок бўлган Аргос муҳорибларининг жасадларини қайтариб беришга фиваликларни мажбур этишни шоҳдан илтимос қилмоқчи эдилар. Аёллар Элевсинда, Деметра маъбади олдида шоҳ Тесейнинг онасини кўриб қоладилар ва ундан ўз истакларини ўғли Тесейга етказишни утиниб сўрайдилар. Тесей узоқ вақт ўйланади, ниҳоят, Аргос аёлларига ва Адрастга кўмаклашишга рози бўлади. Худди шу маҳал Фива шоҳи Креонтнинг элчиси бу ерга ташриф буюради. Элчи шоҳдан Аргос аёлларига кўмаклашмасликни, Адрастни эса Аттикадан қувиб юборишни талаб қилади.

Бу талаб Тесейнинг жаҳлини чиқаради. Креонтнинг менга буйруқ беришга қандай ҳадди сизди? Шоҳ бўла туриб, ўз ихтиёрим билан буйруқ бера олмас эканманми ҳали, шоҳ Тесей шундай деб аччиғланиб, дарҳол лашкар туплайди ва Фивага қарши юриш бошлайди. У жангда фиваликлар устидан галаба қозонади ва ҳалок бўлган барча муҳорибларнинг жасадларини қайтаришга уларни мажбур этади. Етти ерда еттита гулхан ёқилиб, жангчиларнинг жасадлари куйдирилади. Саркардаларнинг жасадлари эса Элевсинга олиб борилиб, ўша ерда куйдирилади, марҳумларнинг оналари ва хотинлари уларнинг хокларини ўз ватанларига — Аргосга олиб кетадилар.

Фақат Зевснинг чақмоғидан маҳв бўлган Капанейнинг хоки Элевсинда қолади. Унинг жасади муқаддас ҳисобланар эди, чунки уни чақмоқдор тангри ўлдирган эди. Афина аҳли улкан гулхан учун утин қалаб, устига Капанейнинг жасадини қўяди. Гулхан энди аланга ола бошлаган пайтда, бу ерга Капанейнинг завжаси — Ифитнинг соҳибжамол қизи Эвадна келади. У суюкли маҳбубининг ўлганига ҳеч чидай олмайди, эгнига муҳташам мотам либоси кийиб, шундоққина гулхан тепасида қад кўтарган қоя бошига чиқади ва ўша ердан ўзини гулханга отади.

Гузал Эвадна шундай ҳалок бўлади ва унинг руҳи эрининг руҳи билан биргаликда Аиднинг зулмат салтанатига рихлат этади.

АНТИГОНА

(Софоклнинг "Антигона" фожиаси бўйича
баён қилинади)

Фиваликлар Аргос қўшини устидан зафар қозонишгач, Этеоклнинг ҳамда фивалик барча муҳорибларнинг жасадларини дафн этиш учун тантанали маросим ўтказадилар. Лекин Фивага қарши қўшин тортиб келган Полиникнинг жасадини Креонт ҳам, бутун Фива фуқароси ҳам дафн этмасликка қарор қилади. Унинг жасади ваҳший ҳайвонлар ва қузғунларга ем бўлсин учун шаҳар ташқарисига, очиқ майдонга ташлаб қўйилган эди. Шу боис, дафн этилмаган Полиникнинг руҳи ўзи учун уликлар салтанатида паноҳ топа олмай, мангу сарсонликка маҳкум этилганди.

Эдипнинг ўз жигари учун жонини фидо қилишдан ҳам қайтмайдиган оққўнгил ва меҳрибон қизи Антигона акасининг жасади хор бўлиб ётганини кўриб, қаттиқ изтироб кечади. Ниҳоят, у Полиникнинг жасадини ўзи дафн этишга қарор қилади. Гарчи Креонт Полиникни дафн этишга жазм қилган ҳар қандай одамни қаттиқ жазолаши ҳақида фармон чиқарган бўлса ҳам, Антигона ўз аҳдидан қайтмайди. У синглизис Именани ўзи билан бирга боришга ундайди, лекин Креонтнинг газабидан кўрққан Имена опасига кўмаклашишдан бош товлайди. У опасини Фива шоҳининг амрига зид иш қилмасликка чақиради ва онаси Иокастанинг ҳамда акаларининг шум қисматини эслатади.

– Наҳотки, энди ўзинг билан мени ҳам шармандаларча адои тамом қилмоқчи бўлсанг? – деб таъна қилади у опасига.

Лекин Антигона синглизига қулоқ солмайди: у оғаси олдидаги жигарлик бурчини ёлғиз ўзи бажаришга, Полиникнинг хокини ерга кўмиш учун ҳар қандай таҳқир

ва азобларга ҳам тишини тишига қўйиб бардош беришга тайёр. Шундай қилиб, Антигона ўз ниятини амалга оширади.

Орадан сал вақт ўтар-ўтмас, Креонтнинг фармони бузилгани ҳақида шоҳга хабар келади. Жангтоҳдаги соқчилардан бири, кимдир сездирмасдан келиб, Полиникнинг жасади устига тупроқ тортгани ва хуфиёна жаноза ўқигани тўғрисида шоҳга маълум қилади. Буни эшитган Креонтнинг газаби қайнаб: агарда жасад устига тупроқ тортган одамни топмасаларинг, ҳамма соқчиларни энг оғир қийноққа ҳукм қиламан, деб дағдага қилади.

Соқчилар майдонга чиқишиб, Полиникнинг устидаги тупроқни олиб ташлайдилар ва сал нарироқдаги тепаликка бориб ўтирадилар. Чошгоҳ пайтида бирдан кучли бўрон кўтарилади, қуюн бутун майдонни чанг-тўзонга буркайди. Бир оздан сўнг бўрон тинади. Шунда соқчилар бир қизнинг Полиник жасади устига бош эгиб унга аза тутаётганини кўриб қоладилар. Қизнинг ҳазин овози полапонларини ўғирлатган қушнинг ғамгин чинқаришига ўхшаб кетарди. Қиз эндигина ер ости тангрилари ҳаққига май паймо қилишга киришганида, соқчилар уни тутиб олиб, Креонт ҳузурига судраб борадилар. Бу қиз — Антигона эди.

Креонт Антигонага ўдагайлаб, ундан айбига иқрор бўлишни талаб қилади. Антигона айбини инкор қилмоқчи ҳам эмас. Тўғри, у Креонтнинг буйруғини бузган, илло расм-таомилга амал қилиб, худоларнинг иродасини бажарган эди. У ўлимдан қўрқмайди, бу ҳасрату изтироб тўла ҳаётдан ўлимни афзал кўради. Креонт газабдан тутоқиб кетиб, наинки Антигонани, унга қўшиб синглиси Исменани ҳам қатл этажagini, чунки унинг Антигонага кўмаклашганига қатъий ишонишини айтади.

Креонтнинг Исменани ҳам ўлдиришга қасд қилганини эшитган Антигона даҳшатдан титраб кетади. Наҳотки унинг касрига синглиси бегуноҳдан бегуноҳ ўлиб кетаверса? Навкарлар Исменани тутиб келгани жунайдилар. Ана у сарой остонасида кўринади. Шурлик қизнинг кўз ёшлари шашқатор оқмоқда. Лекин бола-

лигидан қўрқоқ бўлиб ўсган Исмена опасининг ўлимга ҳукм этилганини эшитиб, ўзи ҳам Антигонанинг қисматига шерик бўлишга журъат этади. Креонтга, акам Полинникни дафн қилиш ва унга жаноза ўқишда мен ҳам қатнашганман, дейди у дадиллик билан.

Лекин Антигона бегуноҳ сингисининг жазоланишини хоҳламайди.

– О, опажон, – деб эътироз билдиради унга Исмена, – мени камситма, сен билан ўлишга номуносиб деб ҳисоблама мени! Ахир сенсиз ҳаётнинг менга нима кераги бор? Қўй, мени бунчалик ерга урма!

Лекин Антигона бундай жавоб қилади:

– Йўқ, синглим, сен ўлмаслигинг керак! Қилмаган ишингни қилдим дейишинг тўғри эмас! Битта менинг ўлимим кифоя! Сен ҳаётни танловдинг, мен бўлсам, ўлимни танладим!

Исмена Креонтга ёлбориб, ундан Антигонага шафқат сўрайди. Ҳеч бўлмаса, ўз ўглиннинг қаллиғини ўлимга йўллаётганинг ҳақида ўйлаб кўр, деб илтижо қилади қиз. Лекин Исменанинг илтижолари Креонтга заррача ҳам таъсир қилмайди.

– Йўқ, – дейди Креонт, – ўғлим Гемоннинг жинояткор қизга уйланишига асло йўл қўймайман! Антигона ўлиши шарт. Ўлим ўғлимни ундан жудо қилади.

Креонт навкарларига Антигона билан Исменани саройга олиб кириб қамаб қўйишни ва уларни сергаклик билан қўриқлашни буюради. Навкарлар Эдипнинг қизларини олиб кетадилар. Шаҳар аҳолиси уларни сукут сақлаб кузатиб қолади. Халқ Антигонага хайрихоҳ эди, чунки бу қизнинг жасоратига қойил қолган эди. Сўроқ пайтида Антигона Креонтнинг юзига ҳақиқатни дангал айтган эди:

– Агарда халқ амалпараст Креонтдан қўрқиб сукут сақламаганида, акамнинг жасади устига тупроқ тортганим учун менга тасанно айтган бўлар эди!

Мана, Креонтнинг навқирон ўгли Гемон ўз севгилсининг аччиқ қисматидан дарак топиб, дарҳол отасининг олдига келади ва ундан Антигонага шафқат қилишни сўрайди.

– Ота, – деб хитоб қилади Гемон, – сен Антигонани савоб иш қилгани учун ўлимга йўлламоқдасан. Ҳолбуки, бутун Фива фуқароси уни бегуноҳ деб ҳисобламоқда. Сен ноҳақсан, ота! Антигона эмас, ўзинг худолар амрига терс иш қилмоқдасан!

Ўғлининг бу маломатидан Креонтнинг баттар газаби ортади: Гемон Антигонани севади, шунинг учун уни ҳимоя қилмоқда, деб ўйлайди у.

– Сен йигит эмас, хотинлар қулига айланиб қолибсан! – деб бақиради даргазаб ота.

– Йўқ! – деб жавоб қилади Гемон. – Шуни билки, ота, мен ҳеч қачон ёвузликка ён босмайман. Сени ҳимоя қилмоқчиман, холос!

Аммо Креонт энди ўғлининг гапини эшитмас, у Антигонани қатл этишга қатъий қарор қилган эди.

Отасининг бу қарорини эшитган Гемон шундай дейди:

– Агар Антигона ўлса, бу ўлим яна бир одамнинг ўлимига сабабчи бўлади

Бироқ Креонт газабининг чеки йўқ эди энди. У сарбозларга, Антигонани шу ерга олиб келиб, Гемоннинг кузи олдида қатл этишни буюради.

– Йўқ, у менинг кўз ўнгимда ўлмайди! – дейди Гемон. – Ота, энди сен мени ҳеч қачон кўрмайсан! Бундан буён хушомадгўй дўстларинг даврасида кўнглингга сиққанча баркирдорлик қилаверасан!

Гемон шундай деб, бу ердан жўнаб кетади. Одамлар, Гемоннинг авзои бузуқ, бунинг оқибати ёмон бўлиши мумкин, деб шоҳни ниятидан қайтаришга уриндилар. Лекин қаҳҳор Креонт ўз сўзида қаттиқ туриб олади.

Мана, Антигонани адолатсиз қатлга олиб чиқадилар. Креонт қизни Лабдакзодлар дахмасига тириклайин дафн этишга қарор қилади. Антигона ўзининг охирги сафарига йўл олади, энди у Ахеронт соҳилига равона бўлиши керак. Уни тириклайин дахмага тиқиб, кўмиб ташлашмоқчи. Энди у одамлар орасида эмас, ўликлар анжуманида бўлади, аммо у на тирик бўлиб тирик, на ўлик бўлиб ўлик ҳисобланади. Бу сўнгги йўлга уни ёру дўстлари кузата олмайди. Ҳеч ким унга аза тутиб

йигламайди. Ҳозир уни олиб кетишади-ю ёруғ жаҳонни кўриш унга бошқа насиб этмайди.

Антигонани эндигина олиб кетишган эди ҳамки, бир бола кўзи кўр қошифкаромат Тиресийни Креонт ҳузурига етаклаб келади. У, ҳозир қурбонлик қилаётганида тангрилар даҳшатли нишона намоён қилишганини, уларнинг дафн этилмаган марҳумнинг жасадини қузғунлар ва итлар тилка-тилка қилиб ҳар томонга ташмалаб кетаётганидан қаттиқ қаҳрланаётганларини айтади. Аммо ўлгудек ўжар Креонт Тиресийнинг гапига қулоқ осмайди.

– Ҳаттоки Зевснинг бургути Полиникнинг жасадини чуқилаб, унинг бир парча гўштини чақмоқдор тангрининг тахтига олиб чиққан тақдирда ҳам мен у жасадни дафн эттирмайман! – дейди Креонт.

Сунгра у қошифкароматни хоинликда айблаб, сен ўз манфаатингни кўзлаб бундай маслаҳат беряпсан менга, дейди унга.

Тиресийнинг газиби қайнаб кетади.

– Йуқ, Креонт, – дейди у. – Ҳаммасига айбдор ёлғиз узингсан: сен Антигонани тириклайин даҳмага тиқиб, Полиникнинг жасадини таҳқирлаб, илоҳий таомилни оёқости қилдинг ва худоларга шак келтирддинг! Ҳали бу қилмишинг учун уларнинг газибига учрагайсан! Бутун хонадоннинг гамхонага айланур, худоларнинг қарғиши сен учун энг азиз бўлган одамга ургай. Шафқат билмас Эриниялар сендан интиқом олгайлар. Уларнинг муҳиш интиқомидан сени ҳеч қандай куч қутқара олмагай.

Соҳибкаромат Тиресийнинг бу сўзлари Креонтни чуқитиб юборади. Унинг ўзи шошганча далага чиқиб, дафн таомилини бажаради. Аид билан Ҳекатага сизгиниб, ўзига ва бутун Фивага қаҳр қилмасликларини илтижо қилади. Креонт Полиникни дафн этиб бўлиб, бу мулозимлари билан туғри Лабдакзодлар даҳмасига йўл олади. У Антигонани даҳмадан олиб чиқиб озод қилмоқчи эди. Лекин кечикади! Антигона ўз кўйлагидан сиртмоқ эшиб, ўзини осган эди. Креонт даҳма ичида Антигонанинг жасади тепасида юм-юм йиғлаб ўтирган ўғли Гемонни учратади. Креонт худонинг зорини қилиб, ўғлидан даҳмани тарк этишни илтимос қилади. Лекин Гемон отасининг кўзи олдида ўз

кўксига ханжар санчиб, маҳбубасининг жасади устига йиқилади ва жон беради. Креонт беҳад қаттиқ изтиробда — у ўзининг охирги фарзандидан жудо бўлган эди. Шу сабабли аччиқ-аччиқ кўз ёш тўқади.

Бу пайт чопар Креонтнинг завжаси Эвридикага ўгли Гемоннинг ўлгани ҳақида шумхабар олиб келади. Эвридика чопарнинг гапини жим туриб эшитади. Сўнг сарой ичкарисидаги хоналар томон йўл олади. У бир хилват гўшага кириб, худди ўгли Гемонга ўхшаб, ўз кўксига ханжар санчиб ўлади. Бу пайт Креонт қўлида ўглининг жасадини кўтарганча саройга кириб келади. Бу ерда — сарой бўсағасида уни яна бир шумхабар кутарди: хотини ўз жонига қасд қилиб ўлган эди. Креонтдаги такаббурлик, риёсатпарастлик руҳи яксон бўлади. У, шояд бу ғаму андуҳларим барҳам топса, деб фарёд чекканча, худолардан ўзига ўлим тилайди. Креонт ўзининг энг азиз жигарларидан шундай жудо бўлган эди.

ЭПИГОНЛАР ЮРИШИ

(“Эпигонлар” юнон тилида “авлодлар” демақдир.

Ушбу боб антик даврда яратилган турли асарлар буйича баён қилинади)

Етти саркарданинг Фивага юриш қилганидан бери орадан ўн йил ўтади. Бу вақт ичида Фива бўсағасида ҳалок бўлган саркардаларнинг ўғиллари ўсиб вояга етадилар. Мана, улар ўз оталарининг мағлубияти учун фиваликлардан қасос олишга аҳд қилишиб, янги жанговар сафар тадоригини кўра бошлайдилар.

Ушбу сафарда Адрастнинг ўгли Айгиалей, Амфиарай ўгли Алкмеон, Тидейнинг ўгли Диомед, Полинникнинг ўгли Сфенел, Хиппомедонтнинг ўгли Полидор ҳамда Менестейнинг ўгли Эвриаллар иштирок этадилар. Худолар бу эпигонларни (Фивага қарши янги юриш уюштирган саркардалар шундай деб юритиларди) ўз ҳимоятларига олган эдилар.

Делфа ибодатгоҳидаги коҳин, ушбу жанговар юришда Амфиарайнинг ўгли Алкмеон иштирок этсагина, эпигонлар зафар қозонгай, деб башорат қилади.

Шунда Полинникзода Ферсандр, Алкмеонни ўзим гапга кўндираман, деб отилиб чиқади. Алкмеон узоқ вақт иккиланиб туради. У марҳум падарининг охирги васиятини бажармай, яъни ўз эрини ажал домига юборган онасидан қасос олмай, Фивага қарши юриш бошлашга журъат эта олмасди. Шунда Ферсандр ҳам ўз отаси Полинникка ўхшаб, Алкмеоннинг онаси Эрифилани ишга солади. У Эрифилага Кадм хотини Ҳармония учун шахсан Афина-Паллада томонидан туқилган бебаҳо кўйлакни совга қилиб, уни ўзига оғдиради. Эрифила, бир вақтлар Ҳармониянинг маржонига қандай учган бўлса, энди сеҳрли кўйлакка ҳам шундай маҳлиё бўлади-ю Алкмеоннинг, унга қўшиб иниси Амфилохнинг ҳам жанговар сафарга қатнашишини талаб қилади.

Мана, эпигонлар қўшини Аргосдан жўнаб кетади. Қўшин унчалик йирик бўлмаса ҳам, унга зафар ёр бўлиши керак эди. Қўшинга Тидейзодани — ўз падари сингари қудратли ва довюрак муҳориб Диомедни лашкарбоши этиб сайлайдилар. Саркардалар ўз оталари учун қасос олиш иштиёқида бу жанговар сафарга шоду хуррамлик билан йўл оладилар.

Улар Фива яқинидаги Потния шахрига боришганида, Амфиарай маъбадининг коҳинидан бу юришнинг нима билан якунланишини сўрайдилар. Коҳин фол очиб, шундай дейди:

— Мен Амфиарай шавкатининг вориси бўлмиш Алкмеонни Фива қопқасига галаба билан кириб бораётганини кўрмоқдаман. Эпигонлар зафар қозонурлар. Бу туқнашувда фақат олдинги ҳужумда жон сақлаб тирик қолган Адрастнинг ўгли Айгиалайгина ҳалок бўлиши керак.

Нихоят, эпигонлар қўшини етти дарвозали Фивага етиб боради. Эпигонлар аввалига Фива атрофидаги қишлоқларни харобазорга айлантирадилар, сўнгра Фивани қамал қиладилар. Фиваликлар қўшини ўз ша-

ҳарларини қамал қилган ёвни қувиб юбориш мақсадида жанг майдонига отилиб чиқади. Бу қўшинга марҳум Этеоклнинг жангари ўғли Фива шоҳи Лаодамант саркардалиқ қилади. Хунрезлик жанги бошланади. Бу жангда Ангисалай Лаодамант отган найзадан маҳв бўлади, лекин Лаодамантнинг ўзини ҳам Алкмеон ер тишлатади.

Фиваликлар мағлубиятга учраб, ўзларини Фиванинг метин девори панасига оладилар.

Кейин улар қамал қилган қўшин билан музокара олиб бормоқчи бўладилару ўзлари соҳибкаромат Тиресийнинг маслаҳати билан хотин, бола-чақаларини олиб, Фессалияга йўл оладилар. Йўлда санам Телпузанинг чашмаси бўйида соҳибкаромат Тиресий оламдан ўтади. Бу қария фиваликларни узоқ вақт қўллаб келган ва кўп марта фалокатдан асраб қолган эди.

Фива аҳли кўп юриб, ахийри Фессалиянинг Хестиотида музофотига етиб борадилар ва ўша ерда яшаб қоладилар.

Эпигонлар Фивани забт этиб, уни ғорат қиладилар. Қўлга киритилган олам-олам ўлжаларни ўртада бўлашиб оладилар. Ўлжанинг энг ноёб қисмини, шунингдек, Тиресийнинг қизи соҳибкаромат Мантиони Делфа башоратгоҳига назр қиладилар.

Эпигонлар ўз юртларига саодат ила қайтадилар. Полиникнинг ўғли Ферсандр эса Фивани тиклайди ва ўша ерда шоҳ бўлиб ҳукмронлик қилади.

АЛКМЕОН

(Ҳомернинг "Одиссея" достони бўйича баён қилинади)

Алкмеон Фива урушидан қайтиб келгач, биринчи навбатда отаси Амфиарайнинг васиятини бажаради: у отасининг ўлими учун онаси Эрифиладан ўч олиб, уни ўз қўли билан ўлдиради. Эрифила жон бераётиб, қотил ўғлига ва унга бошпана берадиган мамлакатга лаънатлар уқийди.

Қасоскор маъбудалар — Эриниялар Алкмеоннинг бу қилмишидан ғазабланиб, уни ҳамма ерда таъқиб қила бошлайдилар.

Бахтиқаро Алкмеон ўзига бирон бошпана ва қон тукиб қилган гуноҳидан покланиш учун бирон муқаддасгоҳ қидириб узоқ вақт сарсон-саргардон бўлиб юради. Ниҳоят, у Аркадия вилоятидаги Псофид шаҳрига боради. Бу ерда шоҳ Фегей уни қотиллик гуноҳидан поклайди. Кейин Алкмеон шу шоҳнинг қизи Арсинояга уйланади. У, бундан буён Псофид шаҳрида роҳат фарогатда тинчгина ҳаёт кечираман, деб ўйлаган эди. Аммо пешонаси **шур** экан: умидлари пучга чиқади. Псофидда мудҳиш очарчилик бошланади, ҳамма ёқда бедаво ўлат ҳукм суради. Одамлар пашшадай қирила бошлайди. Шунда Алкмеон Делфа башоратгоҳига бориб, ўз тақдири ҳақида сўрайди. Соҳибкаромат Пифия унга шундай жавоб қилади:

— Сен Псофидни тарк этиб, Ахелай дарёси илоҳи ҳузурига боришинг керак. Фақат ўша ерда қотиллик иллатидан поклангайсан ва онанг сени қаргаган чоғда ҳали мавжуд бўлмаган юртда ҳузур-ҳаловат топгайсан.

Алкмеон хотини Арсиноя билан ўгли Клитийни қайнатаси уйида қолдириб, ўзи бу ердан бош олиб чиқиб кетади ва тўғри Ахелай соҳилига равона бўлади. У йўл-йўлакай Калидонга кириб, шоҳ Ойнейнинг азиз меҳмони бўлади. Алкмеон феспротлар юртига ҳам киради, лекин улар худоларнинг қаҳридан қўрқиб, Алкмеонни қувиб юборадилар. Ниҳоят, Алкмеон Ахелой дарёси бўйига етиб боради. У ерда дарё илоҳи Алкмеонни қотиллик гуноҳидан поклайди ва унга ўз қизи Каллирояни хотин қилиб беради. Алкмеон ўз хотини билан шу ерда, дарёнинг мансабида қум ва балчиқдан ҳосил бўлган оролда яшай бошлайди. Алкмеон онасидан қарғиш олган чоғда ҳали мавжуд бўлмаган мамлакат шу эди.

Лекин шум тақдир бу ерда ҳам Алкмеонни таъқиб қилишдан тўхтамайди. Хотини Каллироя, бир замонлар Полиникнинг, кейинчалик эса унинг ўгли Ферсандрнинг Эрифилага қимматбаҳо маржон ва Афина-Паллада то-

монидан шахсан ўз қўли билан тўқилган кўйлакни ҳада этишгани ҳақида эшитиб қолади ва эридан шу ноёб буюмларни топиб келишни талаб қилади. Каллироя бу буюмларга эга бўлган одамнинг албатта ҳалокатга учрашини билмас эди. Алкмеон Псофидга бориб, шоҳ Фегейдан ўша машғум маржон билан кўйлакни талаб қилади. Бу бебаҳо буюмларни Делфа башоратгоҳига назр қилиб, ёйандоз тангри Аполлондан гуноҳимдан ўтишни илтижо қилмоқчиман, дейди у шоҳ Фегейга. Шоҳ Алкмеоннинг гапига ишониб, унга ўша буюмларни беради. Лекин Алкмеоннинг қули, бу буюмларнинг кимга аталганини Фегейга айтиб қўяди. Даргазаб шоҳ уғиллари Проней ва Агенорни қошига чақириб, Алкмеоннинг йўлига пистирма қўйишни ва у уйига қайтаётганида, унга ҳужум қилишни буюради. Шаҳзодалар ота буйругини бажариб, Алкмеонни ўлдирадилар.

Алкмеоннинг биринчи хотини Арсиноя эрининг ҳалок бўлганини эшитади: у Алкмеонни ҳали ҳам яхши кўрар эди. Шу боис, бу жудоликка чидолмай қотил акаларига лаънат ўқийди. Акалари бўлса, Арсинояни банди қилишиб, Аркадияга шоҳ Агапенор ҳузурига олиб борадилар ва унга ўз эри Алкмеонни ўлдирди, деб айб қўйиб, уни қатл эттирадилар.

Алкмеоннинг ўлганини Каллироя ҳам эшитади. У эрини ўлдирган Фегейзодалардан ва шоҳ Фегейнинг ўзидан ҳам қасос олишга жазм қилади. Лекин ким қасоскор бўлади? Каллироянинг ўғиллари Акарнан билан Амфотер ҳали чақалоқ — бешиқда ётишар эди. Шунда Каллироя Зевсга сизиниб, ундан ўғилчаларини дарҳол азамат йигитларга айлантиришни илтижо қилади. Зевс Каллироянинг илтижосини бажаради. Чақалоқлар бир кечада балогатга етиб, забардаст йигитларга айланадилар. Улар Тегей шаҳрига, шоҳ Агапенор ҳузурига боришиб, ўша ерда Фегейнинг икки ўғлини қатл этадилар. Кейин Псофидга бориб, шоҳ Фегейнинг ўзини ҳам ўлдирадилар. Шундай қилиб, бир вақтлар Эрифила Полиник ва Ферсандрдан олган тўхфалар Фегейнинг ва Фегей зурриётларининг бошига бало-офат ёғдирган эди.

Мана, Акарнан билан Амфотер ўз оналарининг маслаҳатига кириб, қимматбаҳо маржон билан илоҳий кўйлакни Делфага олиб борадилар ва тангри Аполлонга назр қиладилар. Акарнан ҳам, Амфотер ҳам ўз ватанларида яшашни истамайдилар. Улар Акарнан номига қўйилган янги Акарнания салтанатини бунёд қилишиб, ўша ерда яшаб қоладилар.

КИТОБДА УЛРАГАН АФСОНАВИЙ,
ШУҒРОФИЙ ҲОЖАЛАР,
ИСМАЛАР ВА ДИРИМ АТДЖАЛАР АУҒАТИ

Абсирт — Колхида шоҳи Аэтнинг ўгли, Медеянинг акаси.

Авгий — Элида вилоятининг подшоҳи; унинг йилқи уюрлари беҳисоб бўлган. Авгийнинг 30 йил мобайнида тозаланмаган отхоналарини Ҳеракл Алфей дарёси сувини шу томонга очиб юбориб, бир кунда тозалаб чиққан. Лекин Авгий Ҳераклга ваъда қилган хизмат ҳақини тўлашдан бош товлайди, оқибатда шу хасислиги бошига етади: Ҳеракл Авгийга қарши уруш очиб, Авгийнинг ҳам, унинг иттифоқдошларининг ҳам қўшинларини тормор келтиради.

Авляда — Бестия вилоятидаги шаҳар ва бандаргоҳ. Юнон қўшинлари Трояга жўнаш олдидан шу ерга тўпланишган.

Автолик — Одиссейнинг она томонидан бобоси, донги кетган қаллоб ва ўғри. У ўз падари — тангри Ҳермесдан гоят ажиб эпчиллик, уddaбуронлик ва муғомбирлик хислатларини мерос қилиб олади. Одиссей табиатидаги қувлик ҳам шу бобосидан ўтган.

Автомедонт — Ахиллеснинг аравакаши.

Агамемнов — Микена ва Аргос шоҳи, Атрейнинг ўғли, Менелайнинг акаси, Агамемнон Троя бўсағасида иттифоқдош юнон лашкарининг олиб бош саркардаси бўлган троя урушидан юртига қайтиб борган куни ўз хотини Клитемнестра ва унинг ўйнаши Эгисф томонидан ўлдирилган.

Адмет — Фессалиядаги Фера шаҳрининг шоҳи. Худолар Адметнинг ўрнига бошқа бирон кимса ўлишга рози бўлган тақдирда, унинг ўлими фурсатни кейинга суришга имкон яратишларини айтадилар. Адметнинг хотини Алкеста эрининг ўлишга рози бўлади, лекин бу пайт Адметникида меҳмон бўлиб ўтирган Ҳеракл Алкестани ўлим маъбудаси Танатнинг чангалидан қутқариб қолади.

Адовис — кузда ўлиб, баҳорда уйғонадиган (тириладиган) табиат худоси. Адонис ҳақидаги ривоят юнонларга

финикияликлардан ва мисрликлардан ўтган бўлиб, унинг исми “ҳукмдор”, “жаноб” деган маънони билдиради. Бу тангри ҳақидаги ривоят қадимги Бобил, Сурия, Иудея ва ўзга мамлакатларнинг диний ақидаларидан кенг урин олган.

Адрастея — (“ҳақ”, “муқаррар” деган маънони билдиради) юнон ривоятида гудак Зевсга мураббиялик қилган маъбуда.

Аид — Крон билан Реянинг ўгли, Зевснинг акаси, ер остидаги ўликлар салтанати худоси. Унинг исми “кўринмас” деган маънони билдиради ва бандаларни диний даҳшатга солувчи ўзга ном (дўзах) билан ифодаланади. Аид салтанати ёки кўпинча соддагина қилиб Аид дейилганда, ўликлар салтанати, нариги дунё кўзда тутилади.

Акарнания — Ўрта Юнонистоннинг гарбидаги вилоят.

Акрокоринф — Коринф шаҳридаги тоғ. Бу тоғда Коринфнинг акрополи (яъни қалъаси) бўлган. Шунинг учун у “Акрокоринф” деб юритилган.

Акрополь — Афина, Троя ва ўзга юнон шаҳарларида шаҳар марказидаги тепаликка ўрнатилган арк, ибодатхона, қалъа.

Алжестида — Адметнинг хотини.

Алкиной — феаклар шоҳи.

Алкиона — Марписса билан Иднинг қизи — Клеопатра шу ном билан ҳам юритилади. У Мелеагрнинг хотини. Клеопатра эрининг ўлиmidан сўнг қаттиқ қайғуга ботиб, алкионага, яъни оқчорлоқ қушга айланиб қолган.

Алкмена — Микена маликаси, Микенадан Фивага қочган Тиринф шоҳи Амфитрионнинг хотини. У Фивадалиқ чоғида, эрининг йўқлигидан фойдаланган Зевс Амфитрион қиёфасида келиб, у билан қовушади. Алкмена Зевсдан Ҳераклга кўзи ёрийди.

Алоэй — Жуда-жуда қадимда янчилган галла худоси ҳисобланган. Уни Посейдоннинг ўгли деб тасаввур қилишган. Алоэй билан Ифимедеядан икки фарзанд — От ва Эфиальт тугилган.

Алфей — Пелопоннес вилоятидаги энг катта дарё.

Алфея — Мелеагрнинг онаси. (“Мелеагр” бобига қаранг).

Амазон аёллар — камондан беҳато уқ отувчи, эркак зотидан нафратланувчи афсонавий сувора аёллар. Улар Аскифияда ё Кичик Осиёда яшаганлар. Камон чилласини тортиб уқ узиш қулай бўлсин учун қизалоқларининг ўнг сийналарини куйдирганлар. "Amazones" юнонча сўз бўлиб, "а" — инкор маъносини билдирувчи олд қўшимча, "mazos" — кўкрак дегани. Яъни, "амазон" сўзи "кўкраги йўқ" деган маънони билдиради. Амазон аёллар насл қолдириш мақсадида йилда фақат бир марта қўшни қабила эркаклари билан қовушганлар, лекин ўзлари туққан қизларинигина тарбиялаганлар, ўғил болаларни эса оталари ихтиёрига юборганлар.

Амброзия — худоларга мангу навқиронлик ва боқий ҳаёт бахш этувчи муаттар таом.

Аммон — Ливия ва Мисрда юксак қадрланган худо; кейинчалик юнонлар уни Зевсга, дуоликлар эса Юпитерга қиёс қила бошлаганлар.

Амфиарей — қоҳинлар авлодидан бўлган машҳур ба-шоратчи. Аргонавтлар юриши иштирокчиси.

Амфином — Пенелопага уйланмоқчи бўлган куёвлардан бири.

Амфитрион — Алкменанинг эри, Ҳераклининг ердаги отаси ҳисобланади (қаранг: Алкмена).

Амфитрита — денгиз матбудаси, Посейдоннинг зав-жаси.

Анафе — ҳозирги Анафи ороли (Эгей денгизининг жанубида).

Андромаха — Киликиядаги Фива шоҳи Этионнинг қизи, Ҳекторнинг хотини.

Антедор — троялик қария, шоҳ Приамнинг дўсти. Унинг ун бир нафар ўғли бўлиб, ҳаммалари Троя мудрофаасида иштирок этади. Антедор Еленанинг эрини Менелайга қайтариш ва шу йўл билан урушга барҳам бериш тарафдори бўлган.

Антилох — Несторнинг катта ўғли, Троя жанги қатнашчиси, Патроқлининг ўлиmidан кейин Ахиллеснинг жонажон дўсти. Урушнинг охири кунларида ўз гавдаси билан кекса отасини пана қилган чоғда Мемнон томонидан ўлдирилган.

Антиной — Пенелопага уйланмоқчи бўлган куёвлар ичида энг сурбети.

Антиф — Пирамнинг ўғилларидан бири.

Антия — Претнинг хотини ("Беллерофонт" бобиға қаранг).

Аполлон (Феб) — Юнонистоннинг энг қадимий худоларидан, Зевс билан маъбуда Латона (Лето)нинг ўғли, Артемиданинг оғаси, Орфей, Лина ва Асклепийларнинг падари. Бир жиҳатдан у маҳвор тангри — камонидан ўқлар отиб, одамлар бошиға хасталик, ўлат ёғдиради, аммо иккинчи жиҳатдан — у қуёш, зиё худоси, подалар ҳомийси, йўллар, йўловчилар, баҳрийларнинг пушти паноҳи, шунингдек, у шифокор тангри ҳам. Аполлон Ҳермесдан у кашф этган лира (сим торли мусиқа асбоби)ни олгач, музалар худоси бўлади ва уни Мусарет, музалар сардори, деб юрита бошлайдилар. Вақт ўтиши билан Аполлон санъат, назм ва мусиқа ҳомийсига айланади. Бундан ташқари, Аполлон гойибдан хабар берувчи соҳибкаромат тангри сифатида танилган — қадимги дунёда унинг Делфадаги маъбади энг муқаддас ҳисобланган. Аполлонга сизгинувчи яна бир марказ Делос ороли бўлиб, бу ерда ҳар тўрт йилда бир марта ёз охирида Аполлон шарафига байрам бўлиб турган. Аполлоннинг муқаддас жонзотлари: бўри, юнусбалиқ (дельфин), оққуш ва бошқалар. Ўсимликлардан: зайтун, дафна, норжил унга назр қилингандир. Аполлоннинг юнон ҳайкалтарошлари Скопас, Леохар, Праксителлер томонидан ишланган энг машҳур ҳайкаллари бизга румоликлар ишлаган нусхаларда етиб келган. Булардан энг машҳурлари: Аполлон Белведерий (яъни Ватиканнинг Белведер қасрига ўрнатилган Аполлон) ва Аполлон Мусарет.

Алкмеон — Амфиарейнинг ўғли.

Арголида — Пелопоннес ярим оролининг шимоли-шарқидagi вилоят.

Аргос — Фрикс билан Халкионанинг ўғли.

Аргус — баданининг ҳамма ёғи кўзлар билан қопланган алпкелбат паҳлавон. Кўзларининг бир қисми ҳамиша уйғоқ бўлган. Дастлабки пайтларда Аргус юлдузли осмон ифодаси деб эътироф этилган. Ҳермес Аргусни ўлдиргандан кейин эса маъбуда Ҳера унинг кўзларини товуснинг думиға жойлаштирган.

Арейфоой — Беотиядаги Арна шахрининг шоҳи; у ҳамиша улкан гурзи билан жанг қилган ва лекин тор бир дарада қуролини қулочкашлаб ишлата олмагани оқибатида ҳалок бўлган.

Ареопар — (юнонча “Арес тепалиги” деган маънони билдиради) — қадимий Афинада олий суд ва сиёсий ҳокимиятнинг энг юқори органи.

Арес (Румода Марс) — Зевс билан Ҳеранинг ўгли, уруш худоси. Газабнок, муҳориблик тимсоли, ҳалокат, вайроналик ва хунрезлик манбаи.

Арет — Несторнинг ўгли.

Арета — Шоҳ Алкинойнинг хотини.

Аркадия — Пеллопоннес ярим оролининг марказидаги вилоят.

Артемида (Румода Даная) — мангу бокира овчи маъбуда, Аполлоннинг синглиси, ҳайвонлар ҳомийси, ҳосилдорлик маъбудаси, тўлғоқ тутган аёлларнинг дардини енгиллаштирувчи маъбуда. Кейинчалик уни Ой маъбудаси деб ҳам эътироф эта бошлайдилар. Артемида ҳам акаси сингари камон ва ўқлар билан қуролланган.

Аскамандр — Троя яқинидан оқиб утиб Ҳеллеспонтга қуйилувчи дарё.

Аскей қопқаси — Троя қалъасининг гарбидаги дарвоза. Одатда, Троя қўшини шу қопқа орқали жангтоҳга жанг қилгани чиқар эди.

Аскирос — Эгей денгизидаги орол. У Эвбея оролининг шимоли-шарқида жойлашган. Фетида ўз ўғли Ахиллесни урушга олиб кетишмасин, деб ўша орол шоҳи Ликомеднинг саройига яширади.

Аскифия — аскиф (скиф) қабилалари юрти (қаранг: Аскифлар).

Аскифлар (скифлар) — жуда-жуда қадимда, Қора денгизнинг шимолий соҳилида яшаган қабилаларнинг умумий номи.

Асклепий — Аполлоннинг ўғли, шифокор тангри. Ҳомернинг “Иллиада”сида Асклепий — ҳали тангри эмас, балки фоний банда. Юнон лашкари табиблари: Махаон ва Подалирийларнинг отаси.

Асоп — Жанубий Беотиядаги дарёнинг номи, шунингдек, ўша дарёнинг тангриси ҳам шу ном билан — Асоп деб юритилади.

Астианакс — Ҳектор билан Андромаханинг гудак угли. Уни Неоптолем қалъа деворидан улоқтириб ўлдиради.

Атлас (Атлант) — Океан қизи Клименанинг титан Иапетдан (Иапет Гея билан Ураннинг угли бўлган) туққан угли. Бошқа тахминларга кўра — Прометейнинг огаси. Титанлар мағлубиятга учрагач, Атлас олис гарбда, Ҳесперидалар олмазори яқинида осмон гумбазини елкасида кўтариб туришга маҳкум этилган.

Атрей — Пелопснинг угли, Агамемнон билан Менелайнинг отаси. У ўз огаси Фиест билан довлашиб қолиб, ниҳоятда мудҳиш жиноятга қўл уради: Фиестнинг болаларини ўлдириб, уларнинг гўштидан таом тайёрлайди ва огасини меҳмон қилади, кейин унинг тирик қолган угли Эгисфни ўз отасини ўлдиришга даъват этади. Лекин Фиест билан Эгисф Атрейнинг ўзини ўлдирадилар.

Аттика — Урта Юнонистоннинг жануби-шарқидаги вилоят.

Афина (Румода Минерва) — Юнонистонда энг эъзозли маъбудалардан бири, донишмандлик маъбудаси, тинчлик даврида ҳам, уруш пайтида ҳам шаҳарлар ва давлатларнинг пушти паноҳи. У бандалар учун қонунлар жорий қилган, илм-фан, деҳқончилик, ҳунармандчилик ҳомийси. Шунингдек, у бешафқат ва қонли уруш худоси Аресдан фарқли ўлароқ, адолатли ва мулоҳазали уруш маъбудаси ҳисобланади. У Аттикада ва ўз номи билан аталувчи шаҳарда (яъни Адинада) энг олий тангри деб эътироф этилади. Бу маъбуда Афина аҳолисига муқаддас зайтун дарахтини инъом этиб, бутун мамлакатни тасарруф қилиш учун ўтказилган мубоҳасада ҳатто Посейдонни ҳам енгади ва Афина фуқаросини ўз ҳимоятига олади. Бу маъбуданинг Афинадаги энг муҳим саждагоҳи Парфенон бўлиб, бу ерда маъбуданинг ҳайкалтарош Фидий томонидан ишланиб, олтин ва фил суяги билан сирланган энг маҳобатли ҳайкали ўрнатилган. Уни Афина-Паллада деб ҳам юритадилар.

Афина — Аттика вилоятининг асосий шахри, энг қадим замонлардан у Афина-Палладага сигинувчи марказ бўлган. Милoddан олдинги V асрдан бошлаб Афина — бутун Юнонистон маданиятининг маркази.

Афродита (Румодаги Венера) — Даставвал ҳосилдорлик маъбудаси бўлган, кейинчалик муҳаббат маъбудаси ҳисобланган. Битта ривоятга кўра, у — Зевс билан санам Диананинг қизи, иккинчи бир нақда — уни денгиз кўпигидан дунёга келган дейилади. Афродитани, шунингдек, денгиз сафарининг пушти паноҳи деб ҳам эътироф этадилар. Унга, денгиз маъбудаси сифатида — юнусбалиқ, ҳосилдорлик маъбудаси сифатида — чумчуқ, кабутар, қуён; муҳаббат маъбудаси сифатида — хушбўй яшил бута, атиргул, кўкнор ва олма назр қилинган.

Ахейлар — энг қадимий юнон қабилаларидан бири. Бу қabila мамлакатнинг шимолидан келиб, унинг азалги аҳолиси — пеласгларни забт этган ва улар билан қоришиб кетган. Ҳомернинг "Илиада"сида кўпинча барча юнон аҳли шу "ахейлар" сўзи билан ифодаланади.

Ахелой — Юнонистонда энг йирик дарёлардан бири. У муқаддас ҳисобланган. Бу дарё тангриси Ахелой ҳар қандай жонивор қиёфасига кира олар эди. У буқа қиёфасига кириб, Деянира учун ("Ҳеракл ва Деянира" бобига қаранг) Ҳеракл билан жанг қилган чоғида Ҳеракл унинг шохини синдириб олади. Сув санамлари — наядалар бу шохни гулларга тўлдирадилар ва уни бе-назир маъмурчилик рамзига айлантирадилар.

Ахеронт — юнон ривоятида, Аиддаги бир дарё, Харон улганлар руҳини шу дарёдан қайиқда олиб ўтади.

Ахиллес (Ахилл) — Троя урушининг асосий қаҳрамони, денгиз маъбудаси Фетида билан Фессалия вилоятидаги Фтия шаҳрининг шоҳи Пелейнинг ўғли. Троя урушига қатнашган юнон қаҳрамонлари ичида энг буюги. У Троя яқинида беҳисоб жасоратлар кўрсатади, лекин урушнинг охириги — унинг йили Парис отган ўқдан ҳалок бўлади: у ўқни Аполлон Ахиллес баданидаги ягона қалтис жойга — унинг товонига йўналтирган эди.

Аякс Онлей ўғли — Локрлар (қаранг) шоҳи ва Троя бусагасида уларнинг саркардаси. Троя забт этилган чоғда у Афина маъбадига яширинган Кассандрани зўрлаб олиб кетмоқчи бўлади. Оқибатда маъбада Афинанинг ғазабига учрайди: маъбада унинг Троядан қайтаётган кемасига Зевс чақмоғини отади, Аякснинг ўзини эса, Посейдон

юксак қояга парчинлаб қўяди, сўнг бу қояни Аякс билан бирга қушиб, денгизга чўктириб юборади.

Аякс Теламон угли — Теламон — Саламин шоҳи ва Пелейнинг огаси (демак, Аякс — Ахиллес билан амаки-вачча). Аякс Троя жангида Ахиллесдан кейин турувчи энг қудратли жангчи. Ахиллес ҳалок бўлганида, унинг яроқларини талашиб, Одиссей билан баҳслашади. Зеро, Фетида, бу яроқлар Ахиллесниг жасадини муҳофаза қилишда кўпроқ жонбозлик кўрсатган қаҳрамонга берилсин, деб айтган эди. Баҳсни ажрим қилишни асирга тушган трояликларга ҳавола қилишади. Улар Афинанинг таъсири билан, баҳсни Одиссей фойдасига ҳал қилишади. Бундан қаттиқ ранжиган Аякс телба бўлиб қолади ва подадаги қора молларни юнон саркардалари деб уйлаб, уларни аёвсиз қира бошлайди. Кейин ҳушини йитиб олгач, ўз жонига қасд қилиб улади.

Бебриклар — Кичик Осиёдаги Вифинияда яшовчи қабиланинг номи.

Беллерофонт — Даставвал уни қуёш тангриси деб эътироф этганлар: у қанотли от миниб осмонда учиб юрган ва камонидан ўқлар отиб, бўронлар, вулқонлар ва зилзилалар қуввасининг тимсоли бўлган махлуқ Химерани маҳв этган эмиш. Айни пайтда, Беллерофонт ҳақидаги юнон ривоятида энг кўҳна халқ эртакларининг аломатлари мавжуд. Коринф аҳолиси бу қаҳрамоннинг шахсига сизинган. Посейдоннинг маъбадида Беллерофонтнинг Пегас (қанотли от) билан бирга тасвирланган ҳайкали бўлган ("Беллерофонт" бобида қаранг).

Беотия — Ўрта Юнонистондаги вилоят; пойтахти — Фива шаҳри.

Бистонлар — юнонларнинг таъбирича, Фракияда истиқомат қилган афсонавий халқ.

Борей — шимол шамоли ва шу шамол тангриси.

Бриарей — юзта қўли бўлган ниҳоятда қудратли, баҳайбат хилқат, Гея (Ер) билан Уран (Осмон)нинг угли.

Вифиния — Кичик Осиёнинг шимоли-ғарбидаги вилоят.

Ганимед — Троя шоҳи Троснинг ўғли бўлиб, гоятда хушсурат бўлгани учун, Зевс ажиб тулпорлар эвазига уни отасидан сотиб олади. Анча кейинроқ яратилган афсоналарга кўра, Зевс бургути Ганимедни ўғирлаб, Олимп чўққисига олиб чиқиб кетади. Бу ерда Ганимед боқийликка мушарраф бўлади ва тангриларнинг базмларида соқийлик қилади.

Гаргафия — Беотия вилоятидаги водий. Бу водийдан шу номли булоқ қайнаб чиқади ва унинг жилғаси бутун водий бўйлаб оқиб ўтади.

Гебр — Фракиядаги дарё (ҳозирги кунда Юнонистон билан Туркия чегарасидан оқиб ўтувчи Марица дарёси).

Гея — Ер (замин) маъбудаси.

Гигантлар — энг баҳайбат паҳлавонлар; уларни замин маъбудаси Гея осмон тангриси Ураннинг бир неча томчи қонидан туққан. Улар олимпик худоларга қарши жанг қилишган, аммо циклоплар ва Ҳеракл томонидан маҳв этилиб, ернинг энг теран қаърига ташланганлар.

Главк — Ҳипполохнинг ўғли, ликияликлар шоҳи, Беллерофонтнинг набираси, Троянинг энг довурак ҳимоячиларидан бири. Понтий лақабли Главк — балиқчилар ва денгизчилар тангриси. Башорат қилиш қобилиятига эга бўлган. Главк — сочи ва соқоли узун чолни эслатувчи ярим одам, ярим балиқ қиёфасида тасвирланган.

Горгона — сочлари илонлардан иборат мудҳиш маҳлуқ. Ривоятларда айтилишича, у бир қараган одам тошга айланармиш. Афинанинг қалқонига тасвири туширилган Медуза исми Горгона фоний бўлиб, уни Персий ўлдиради.

Данаидалар — Аргос шоҳи Данайнинг 50 та қизи. Улар ўз эрларини ўлдирадилар ва бу жиноятлари учун, худолар уларнинг руҳларини таги йўқ хумни сув билан тўлдиришга маҳкум этадилар.

Данайлар — Аргонидада яшовчи бир қабила. Хомер “Илиада”да, гайриюнонлардан фарқли ўлароқ, барча юнонларни ҳам шу ном билан атаган.

Девкалион — Крит шоҳи Миноснинг ўғли, Идоменейнинг отаси.

Дедал — Афинада афсонавий ҳайкалтарош ва ихти-
рочи-уста. У жиянига ҳасад қилиб, уни ўлдиради ва
Крит оролига, Минос ҳузурига қочади. У ерда Лабиринт
(кирган одам қайтиб чиқиб кетиши маҳол бўлган йўлак
ва эшиклари гоятда кўп бўлган қурилма) қуради. Минос
Дедалнинг ўз юртига кетишини хоҳламайди. Шунда
Дедал патлар ва мумдан қанот ясаб, бу даргоҳдан учиб
қочиб кетади.

Деифоб — Приамнинг ўғли, довжурак муҳориб. Парис
ҳалок бўлганидан кейин Еленани шунга хотин қилиб
беришган.

Деметра (Румода Церера) — Зевснинг опаси, ҳосил-
дорлик ва деҳқончилик маъбудаси. Юнонларнинг асосий
машгулоти деҳқончилик бўлган пайтдан бошлаб улар бу
муаззама маъбудага сизғиниб, уни эъзозлай бошлаганлар.
Деметрага ва унинг қизи Персефонага сизғиниш маркази
Элевсин ҳисобланган ва бу ерда она-бола маъбудалар
шарафига дабдабали байрамлар ўтказиб турилган.

Дикэ — ҳақиқатпарвар, адолатпеша маъбуда.

Диокл — Орсилохнинг отаси, Пелопоннесда Фера
шаҳрининг шоҳи.

Диомед — Тидейнинг ўғли, юнонларнинг энг буюк
қаҳрамонларидан бири.

Дионис — зироат, май ва шаробпазлик худоси, Юно-
нистоннинг энг қадимги ва энг таниқли худоларидан
бири. Ҳар йили кеч куздан то баҳоргача ўтказиладиган
бир неча қувноқ байрамлар Дионисга бағишланган.
Унинг қаҳратон қишдаги изтироблари ҳақидаги мунгли
мадҳияларидан — трагедия, ўйин-кулги, ҳазил-мutoйиба
билан ўтадиган баҳорги хушчақчақ байрамлардан — ко-
медия вужудга келган деб фараз қиладилар.

Диоскурлар (яъни Зевс ўғиллари) — Кастор ва Подли-
девк. Буларни яна Тиндарзодалар (яъни Тиндарейнинг
ўғиллари) деб ҳам юритишган. Ака-ука Диоскурларнинг
учта жасорати бизга маълум: улар Аттикага юриш
бошлаб, Тесей ўтирлаб кетган сингиллари Еленани озод
қиладилар, аргонавтлар сафарида қатнашадилар. Афаре-
йнинг ўғиллари — ўз амакиваччалари Идас ва Линкей би-
лан жанг қиладилар. Айрим ривоятларда айтилишича,
Зевс бу оға-ини уртасидаги самимий меҳр-оқибатни

тақдирлаб, уларни жавзо буржига (ё тонгги, ё оқшомги юлдузга) айлантирган. Юнонистоннинг турли вилоятлари Диоскурларга сизгиниш маркази бўлган. Диоскурлар меҳмоннавозлик, йилқичилик, баҳрийликнинг пушти паноҳи бўлган. Спарта шаҳрида улар давлат ҳимоячиси ва гимнастиканинг ҳомийси ҳисобланганлар. Диоскурларга сизгиниш Италиядаги қабилалар ўртасида ҳам кенг ривожланган. Румода Диоскурлар ибодатхонаси бўлган. Диоскурлар деган ном оға-ини ўртасидаги самимий дўстлик рамзи бўлган.

Додона — Ўрта Юнонистоннинг гарбидаги Эпира вилоятида жойлашган шаҳар. Жуда-жуда қадимда бу шаҳарда Зевснинг машҳур башоратгоҳи бўлган ва унда гоийбдан хабар берувчи муқаддас эман дарахти ўсган.

Дорийлар — Қадимги Юнонистоннинг асосий қабилаларидан бири. Бу қabila милоддан олдинги XII асрнинг бошларида Шимолий ва Ўрта Юнонистондан Пелопоннеснинг жануби-гарбий ҳудудларига кўчиб ўтганлар. Кейинроқ эса улар Родос, Крит ва бошқа ороларда яшай бошлаганлар.

Дриадалар — юнон ва Румо ривоятларида ўрмон санамлари. Бу санамлар дарахтларнинг пушти паноҳи ҳисобланади. Улар дарахтлар билан бирга дунёга келармиш, шу дарахтларнинг япроқлари орасида яшармиш ва дарахт қуриганида улар ҳам жон қазо қилармиш.

Еврипил — трояликларнинг энг сўнгги иттифоқдоши, Кетейлар шоҳи Телеф билан Приамнинг синглиси Астиоханинг ўғли. Астиоха акасининг ваъдаларига учиб, ўғлини Троя жангига юборади, ҳолбуки унинг ўша жангдан тирик қайтмаслигини билган эди.

Европа — Сидон шаҳри ҳокимининг қизи. Зевс унга ошиқ бўлиб қолади ва ювош буқа қиёфасида қизнинг олдига келиб, уни ўтирлаб кетади. Европа бу ажойиб буқа сағрисида ўтирганча денгиздан сузиб ўтади ва Крит оролига келади. Бу ерда Зевс Европа билан қовушади. Қиз чақмоқдор тангридан уч ўғил: Минос, Сарпедон ва Радамантларни тугади. Жуда қадимдан қолган — қаллиқни олиб қочиб кетиб, унга уйланиш одати Европанинг ўтирланиши ҳақидаги ривоятда ўз аксини

топган. Кейинчалик Европага Критнинг бефарзанд шоҳи Астерион уйланиб, унинг Зевсдан тутилган ўғилларини тарбиялаб ўстиради ва ўзидан кейин тож-тахтни шу асранди ўғилларига қолдиради.

Елена — Леданинг Зевсдан туққан қизи. Элада (яъни Юнонистон) аёллари ичида энг соҳибжамоли. Энг номдор паҳлавонлар унга совчи қўйишган, лекин қизнинг фоний отаси Тиндар (Тиндарей) Одиссейнинг маслаҳатига кириб, қайлиқ танлашни Еленанинг ўзига қўйиб беради, қолган даъвогар қайлиқларни эса ўзаро дўст тутиниб, кези келганда Еленанинг эрига кўмаклашиш ҳақида қасам ичиради. Елена Атрей ўгли Менелайни танлайди. Менелай Тиндарнинг ўлиmidан кейин Спартага шоҳ бўлган эди. Троялик шаҳзода Парис маъбуда Афродитанинг кўмагида Еленани ўтирлайди. Шунда Менелай Еленанинг собиқ қайлиқларини тўплаб, Трояга қарши уруш очади. Троя уруши шундан бошланган эди.

Занжилар — (қаранг: Эфиопия).

Зевс — Крон билан Реянинг ўгли. У ўз отасини тахтдан ағдариб, бутун жаҳон ҳукмронлигини ўз қўлига олган. Зевс — худолар ва бандалар шоҳи, осмон, момақалдироқ ва чақмоқ худоси. У энг олий адолатпаноҳ, обидлар (ибодат қилувчилар) ва мусофирлар ҳомийси.

Зефир — ғарб шамоли.

Ида — Кичик Осиёда, Ҳеллеспонт бўғози тепасидаги юксак тоғ тизмаси. Троя шаҳри шу тоғ этагига жойлашган.

Идас — Афарейнинг ўгли, Кастор билан Полидевкнинг амакиваччаси ва сафдоши бўлиб, Марписсани талашиб Аполлон билан жанг қилади. Сўнг у амакиваччалари билан олишиб, Касторни ўлдиради, лекин Полидевк билан олишпаётган чоғида Зевс отган яшиндан куйиб кул бўлади.

Идей — Приамнинг жарчиси, Троя коҳини, Ҳефестнинг ўгли.

Идомей — Девкалионнинг ўгли, Крит оролидаги Киос шаҳрининг султони, Троя урушида критликлар саркардаси.

Из — Приамнинг никоҳсиз туғилган ўғли.

Икарий денгиз — Эгей денгизининг бир қисми бўлиб, у Самос, Парос ороллари билан Кичик Осиё соҳили оралигидадир.

Ил — Троснинг ўғли, Лаомедоннинг отаси, Приамнинг бобоси. У Троянинг шоҳи бўлган. Бу шаҳар Илнинг ша-рафига Илион деб ҳам юритилади.

Илион — (қаранг: Троя).

Илифиялар — тўлғоқ дардини қўзгаб, ҳомиладорлар-нинг кўзи ёришига қўмаклашувчи матбудалар.

Иллирия — Адриатика денгизининг шарқий соҳилида жойлашган мамлакат.

Иокаста — Эдипнинг онаси ва шу билан бирга хоти-ни.

Иония — Кичик Осиёнинг гарбий соҳили марказидаги вилоят.

Ирида — камалак тангриси, тангриларнинг қанотли даракчиси. Уни худолар билан бандалар ўртасидаги воси-тачи деб ҳисоблашган, чунки камалак ҳам осмон билан ерни бир-бирига туташтиради. Ирида Зевс ва Ҳеранинг амрини фонийлар ва боқийларга етказиб турган.

Искион — Пелопоннеснинг шимолида, Коринф бўғози соҳилида жойлашган шаҳар.

Исмена — Эдип билан Иокастанинг қизи, Антигонанинг сингласи.

Истм — Истм ёки Коринф барзахи — Пелопоннес яриморалини Ўрта Юнонистон билан уловчи бўйин.

Итака — Юнонистондан гарбда, Иония денгизидаги ороллардан бири, Одиссейнинг ватани.

Ифигения — Агамемнон билан Клитемнестранинг қизи, Орестнинг опаси. ("Юнонлар Авлидада" бобида қаранг).

Ифит — аргонавтлардан бири, Ойхалия шоҳи Эврит-нинг тўнғич ўғли, Иоланинг акаси.

Кадм — Сидон шоҳи Агенорнинг ўғли, Зевс ўтирлаб кетган Европанинг отаси. У Агенорнинг фармони билан сингласини қидириб жаҳон кезади. Аммо уни топа олмайди. Кадм Делфа башоратгоҳидаги гойибдан хабар берувчи коҳинанинг башорати бўйича, шу башоратгоҳ

олдидаги сайхонликда ўтлаб юрган сигир орқасидан кетаверади ва у бориб ётган ерда шаҳар барпо қилади. Бу Беотиядаги Фива шаҳридир. (Беотия — “сигиробод” деган маънони билдиради). Кадмнинг жаҳонгашталиги ҳақидаги афсонани ўқиб, жуда-жуда қадимда қабилалар жойдан-жойга кўчиб юришган бўлиши керак, деган тахминга бориш мумкин. Кадми яна, Юнонистонда Финикия алифбосини жорий қилган, деб ҳам фараз қиладилар. Кадм билан хотини Ҳармониянинг илонга айланиб қолиши ва шудғорга экилган аждар тишларидан одамлар униб чиқиши эса энг кўҳна диний эътиқод асо-рати бўлса керак.

Калидон — Этолия (Ўрта Юнонистоннинг гарби) вилоятидаги шаҳар. Мелеагрнинг ватани.

Калипсо — Огигия оролида яшовчи санам. Уни Атлантнинг ё Океаннинг қизи деб ҳисоблайдилар.

Каллироя — дарё санам. “Чиройли оқувчи” деган маънони билдиради.

Калхас — Троя бўсағасига жанг билан келган юнонларнинг фол очувчиси (афсонавий кошифкарomat). Хусусан, Троя билан бўладиган уруш ўн йил давом этишини ҳам шу Калхас олдиндан башорат қилган.

Капаней — баҳайбат жуссали паҳлавон, димоғдорлиги ва фосиқлиги учун Зевс уни Фивага ҳужум қилган чогида уз чақмоғи билан ёндириб, кулга айлантирган.

Кария — Кичик Осиёнинг жануби-гарбидаги, Ўртаер денгизи соҳилида жойлашган вилоят.

Кассандра — Приамнинг қизи, башорат соҳибаси. Бу фазилатни унга Аполлон бахш этган. Бироқ у Аполлоннинг севгисини рад этгач, ул тангри шундай дуо қилганки, оқибат, одамлар Кассандранинг башоратига (гарчи у ҳамиша тўғри бўлса ҳам) ҳеч вақт ишонмаганлар. Агамемнон уни асира қилиб, ўз юртига олиб кетади. У ерда Кассандра Агамемнон билан биргаликда Клитемнестра ва унинг ўйнаши — Эгисф қўлида ҳалок бўлади.

Кастор ва Полидевк — (қаранг: Диоскурлар).

Кекроп (Кекропс) — Геянинг угли. Қадимги Аттикада замин тангриси, уни илон баданли қилиб тасвирлаганлар.

Чунки заминда таваллуд топган тангриларни илон қиё-
фасида тасвирлаш одат тусига кирган. Кекроп Аттика
вилоятининг биринчи подшоҳи ҳисобланган, шунга кўра
Акрополни ҳам, Аттикани ҳам Кекропия деб, Афина
аҳолисини эса, кекропияликлар деб юритганлар.

Кентаврлар — ярми одам, ярми от афсонавий мах-
луқлар. Улар ҳам сатирлар (қаранг) сингари Диониснинг
мулозимлари бўлган.

Кеос — Эгей денгизидagi Киклад оролларида бири.
(Аттика вилоятининг жанубий сарҳади билан Эвбея
ороли оралигида жойлашган).

Кералар — ажал руҳлари. Ҳавода учиб юриб, кези
келганда ўлаётган одамнинг жонини ўтирловчи аёл
жинсидаги қанотли махлуқлар.

Кефиса — Беотиядаги дарё. У Парнас тоғининг шимо-
лий ёнбағридан оқиб тушиб, Копайд кўлига қуйилади.

Киконлар — Фракияда яшаган афсонавий халқ.

Киликия — Кичик Осиёнинг жанубидаги мамлакат.

Киммерийлар — Ҳомернинг таърифлашича, энг чек-
ка ғарбда, ҳеч қачон Ҳелиос (қуёш) жамолини кўрсат-
майдиган мангу зулмат ўлкада яшовчи афсонавий халқ,
яна тарихий киммерий халқи бўлган Ҳомер замонида
бу халқ аскифлар билан бирга Кичик Осиёга бостириб
кирган.

Кинт — Делос оролидаги тоғ.

Кипр — Уртаер денгизининг шарқидаги орол. Бу
оролдаги Пафос шаҳрида Афродитанинг энг машҳур
ибодатхонаси бўлган.

Киприда — Афродитанинг тахаллуси: афсонага кўра
у денгиз купиги орасидан чиқиб, энг аввал шу Кипр
оролида заминга қадам қўйган эмиш.

Кирка (Цирцея) — Эл оролида яшовчи афсунгар.
Ҳелиос билан Перса (Этнинг синглиси)нинг қизи. У
Одиссейнинг ўртоқларини чўчқага айлантириб қўйган
эди. Кирка Одиссейдан ўгли Телегонни туғди.

Киферон — Урта Юнонистонда, Аттика билан Беотия
оралигидаги тоғ. Ўз бағридаги ғорлар билан донг таратган
бу тоғ санамлар маскани ҳисобланган.

Клеопатра — Ид билан Марписсанинг қизи, Мелеагр-
нинг хотини.

Климена — 1) Лапифлар шоҳи Пирифойнинг онаси; у Еленанинг қулида асира бўлиб кун кечирган ва у билан бирга кемада Трояга сузиб кетган; 2) Филакия шоҳи Ификланинг онаси.

Клитемнестра — Леда билан Тиндарнинг қизи, Агамемноннинг хотини. ("Агамемнон ва унинг ўгли Орест" бобида қаранг.)

Колон — Афинадан тахминан етти чақиримча масофадаги шаҳарча.

Колхида — гарбий Гуржистоннинг (хусусан, Рион пасттекислигининг) қадимги номи.

Коонт — троялик Антенорнинг ўғилларидан бири.

Копрей — Ҳераклага шоҳ Эврисфейнинг буйруқларини етказиб турувчи чопар. Эврисфей паҳлавон Ҳеракл билан шахсан учрашишдан қўрқар эди.

Коринф — Пелопоннеснинг шимолидаги йирик шаҳар; у Пелопоннесни Болқон ярим оролининг қолган қисми билан улаб турувчи Истимий барзахига жойлашган.

Кос — Кичик Осиёнинг гарбий соҳилидаги оролардан бири, машҳур табиб Ҳиппократнинг ватани.

Коцит — Аиднинг ерости салтанатида оқувчи дарёларидан бири.

Креонт — Эдипнинг тоғаси ва айни пайтда қайнағаси.

Криса — Коринф кўрфази соҳилидаги шаҳар; у Делфа учун бандаргоҳлик вазифасини бажарган.

Крит — Ўртаер денгизидаги улкан орол, қадимги юнон маданиятининг маркази бўлиб, у Ҳомер давридан жуда илгари ҳам мавжуд бўлган.

Кромион — Истм бўйида, Коринф яқинидаги шаҳар.

Крон — Зевснинг отаси. Афсоналарда баён қилинишича, энг аввал жаҳонга Уран, яъни Осмон ҳукмронлик қилган. Ундан Гея, яъни Замин титанларни туққан. Мана шу титанлардан бири — Крон ўз отасини тахтдан ағдариб, ўзи жаҳонга ҳоким бўлади. Унинг ҳукмронлик даври олтин давр деб юритилади. Лекин Крон, хотини туғиб бераётган фарзандларидан биронтаси уни тахтдан ағдариши мумкинлигини ўйлаб, қўрққанидан, ҳар битта

фарзандини тугилган заҳоти ютиб юбораверади. Шу йу-синда у уй-рузгор маъбудаси — Хестияни, кейин Ҳерани, Деметрани, Аидни, Посейдонни ютади. Рея, ҳеч бўлмаса, охирги фарзандини асраб қолмоқчи бўлади ва Крит оролидаги энг теран горга бориб, уша ерда чақалогига кўзи ёрийди, сўнг мурғак чақалоқни уша горга яшириб, Кронга йўргакланган тош тутади. Крон тош-ни янги чақалоқ деб фараз қилиб, ютиб юборади. Уша қутқариб қолинган чақалоқ Зевс эди. У ўсиб-улғайгач, отасини тахтдан ағдаради, унинг қорнини ёриб, оғалари ва опаларини қутқаради, ўзи жаҳонга ҳоким бўлади. Кронни ва унинг тарафдорлари бўлган титанларни эса Тартарга (қаранг) ҳибс этади.

Ксанф — Троя этагидан оқиб ўтувчи Аскамандр дарёсининг тангриси. "Ксанф" сўзининг ўзи "малла", "қўнғир" деган маънони билдиради. Шунинг учун бўлса керак, кўпинча отлар шу сўз билан номланади. Чунончи, Ахиллеснинг ҳам, Ҳекторнинг ҳам оти "Ксанф" деб аталган.

Куретлар — Калидон шахрига яқин ерда яшовчи бир қабиланинг номи.

Лабдакходлар — Кадмнинг набираси — Лабдак авлод-лари.

Лай — Етти дарвозали Фиванинг шоҳи, Иокастанинг эри, Эдипнинг отаси.

Лакедемон — Пелопоннеснинг жануби-шарқидаги вилоят. Унинг пойтахти — Спарта, шоҳ Менелайнинг салтанати.

Лаодамия — Беллерофонтнинг қизи.

Ласдика — Приам билан Ҳекубанинг қизи.

Лалифлар — Фессалияда яшаган афсонавий халқ.

Латона (Лета) — Зевсдан Аполлон билан Артемидани туққан маъбуда.

Лазрт — Одиссейнинг отаси.

Левкада — юноиларнинг тахмин қилишича, тангри Аиднинг ер ости салтанатига кираверишда қад кўтарган оқ қоя тош.

Левкотейя — денгиз маъбудаси. У Кадмнинг қизи, Смеланинг синглиси бўлиб, аслида Ино исмли фоний аёл бўлган. Лекин Зевснинг севгисига сазовор бўлиб, ундан тангри Дионисни туққан. Смелага рашки келган сармаъбуда Ҳера Смеланинг барча қариндошларидан уч ола бошлайди. У Инони ҳам телбалик дардига мубтало қилади. Натижада, Ино қўлидаги гўдак ўгли Миликерт билан ўзини денгизга отади. Худолар Инони денгиз маъбудаси — Левкотейяга, ўғлини эса, юнусбалиқлар подачиси денгиз тангриси Палемонга айлантирадилар.

Леда — Этолия шоҳи Тестийнинг қизи, Тиндарнинг хотини; у Тиндардан Клитемнестра билан Касторни, Зевсдан эса Елена билан Полидевкни туққан.

Лелеглар — Болқон яриморолида яшаган энг қадимий халқ; Ҳомернинг тасвирлашича, улар Кичик Осиёда, Ида яқинида истиқомат қилганлар.

Лемнос — Эгей денгизидаги орол, афсоналарда баён қилинишича, Ҳефестнинг темирчилик устахонаси ўша ерда бўлган.

Лерна — Арголида вилоятида, Лерна кўли буйига жойлашган шаҳар.

Лесбоб — Эгей денгизидаги орол. У Кичик Осиёнинг шимоли-ғарбидаги Мизия соҳили яқинига жойлашган.

Лестригонлар — афсонавий одамхўр халқ.

Лидия — Кичик Осиёдаги давлат; милоддан олдинги VI асрда эронийлар томонидан вайрон қилинган.

Ликаон — Пандарнинг отаси, Ликия шоҳи; Приамзодалардан бирининг исми ҳам шундай.

Ликия — "Илиада"да иккита вилоят шу ном билан аталади: бири — Кичик Осиёнинг жанубида; иккинчиси — Троя яқинида, Ида тоғи этагида. Ликаон билан Пандар шу иккинчи Ликиядан чиққанлар.

Ликомед — Троя жангида Беотия лашкарининг саркардаси, Аскирос оролининг шоҳи.

Локрида — Ўрта Юнонистонда, Беотия билан Этолия оралигидаги вилоят.

Локр эли (локрлар) — Локрида вилоятининг аҳолиси.

Лотофаглар — лотос (нилуфар) еб кун кечирувчи афсонавий халқ. (Сўзма-сўз таржимаси — "нилуфархўрлар").

Майя — тоғ санами, Атлантнинг қизи. Баъзида уни Вулканнинг завжаси деб ҳам юритишган. Румоликлар уни Италиянинг энг қадимги илоҳаларидан бўлмиш — ер маъбудаси Майяга қиёс қилишган ва ҳар йили 1 май куни унинг байрамини нишонлашган.

Марафон — Аттика вилоятидаги қадимги улкан қишлоқ.

Марписса — Иднинг хотини, Клеопатранинг онаси.

Махаон — Асклепийнинг ўғли, Троя жангида юнон қўшинларининг табиби.

Мегара — Истмнинг шимолидаги вилоят; бу вилоят шарқда Аттика билан чегарадош бўлган.

Медонт — 1) Оилейнинг ўғли, Аякснинг ўтай укаси; 2) Итакалик жарчи; Одиссей йўқлигида Пенелопанинг куёвларига хизмат қилишга мажбур бўлган, аммо Телемах билан Пенелопага содиқ қолган.

Медуза — (қаранг: горгона).

Мелантий — Одиссейнинг қули. У, ватанига жулдур кийимдаги мусофир қиёфасида қайтган ўз соҳиби Одиссейни танимайди ва уни қаттиқ таҳқирлаб калтаклайди. Мелантий Одиссей дарбадарликда юрганида, Пенелопага уйланмоқчи бўлган куёвларга ён босади. Кейин Одиссей у куёвлардан ўч олишга киришган чоғда, Мелантий куёвларни қурол-яроқ билан таъминламоқчи бўлади. Бу бадхорликлари учун Одиссей уни қаттиқ жазолайди, жасадини қийма-қийма қилиб, итлар олдига ташлайди.

Мемнон — эфиоплар (занжилар) шоҳи, маъбуда Эоснинг ўғли. Урушнинг унинг йили Приамга кўмаклашгани Трояга келади. Мемнон иқтидори беназир паҳлавон эди, унинг ҳам силоҳ-совутларини, Ахиллесники сингари Ҳефест ясаб берганди. Мемнон жангда жуда кўп юнонларни, шу жумладан, Антилохни ҳам маҳв этади. Фақат шундан кейингина Ахиллес уни ўлдиришга журъат этади, чунки у Мемнон билан бўладиган яккама-якка жангдан кейин ўзининг ҳам паймонаси тўлишини яхши биларди, шунинг учун ҳам у занжилар шоҳи билан олишишдан ўзини олиб қочиб юрарди. (Занжилар шоҳи Мемнон воқеаси Ҳомернинг “Илиада”сига ҳам, “Одиссея”сига ҳам кирмаган; бу бизга “Илиада”нинг давоми

булмиш "Эфиопида" достонининг баёнидан маълумдирки, достоннинг ўзи бизга етиб келмаган).

Менадалар — Дионисга ҳамроҳ бўлиб юрувчи қоҳиналар. Бу сўз "жазавага тушганлар", "телбалар" деган маъноларни билдиради. Румода улар вакханкалар деб юритилган.

Менелай — Троя урушининг қаҳрамонларидан бири; Атрейнинг ўгли, Агамемноннинг иниси (ё акаси), Еленанинг эри.

Мент (**Ментес**) — Иония денгизидаги бир неча ороларда (бу оролар ичида энг йириги Тафос ороли бўлиб, бутунги кунда у Меганиси деб аталади) истиқомат қилувчи тафий халқининг шоҳи, Одиссейнинг жонажон дўсти.

Ментор — Одиссейнинг Итакадаги энг яқин дўсти ва тенгдоши. Одиссей Троя урушига кетаётиб, оиласига гамхўрлик қилишни шу дўстига топширади. Ментор Телемахни тарбиялаб ўстиради, Пенелопага совчи бўлиб келган куёвларни ҳам бебошлик қилишдан қайтариб туради. Маъбуда Афина Юнонистон бўйлаб сафарга чиққан Телемахга шу Ментор қиёфасига кириб, қомийлик қилади. Шунга кўра, кўпинча бадий адабиётларда бообру мураббийга "ментор" сўзи билан нисбат берилган.

Мерион — шоҳ Молнинг ўгли, критлик Идомейнинг сафдоши ва ёрдамчиси.

Меропа — Коринф шоҳи Полибнинг хотини.

Мизия — Кичик Осиёнинг шимоли-гарбидаги мамлакат; унинг асосий шаҳри — Пергам.

Микена — Юнонистоннинг энг кўҳна шаҳарларидан бири. У Пелопоннеснинг шимоли-шарқидаги Арготида вилоятида жойлашган бўлиб, Агамемнон салтанатининг пойтахти эди.

Мирмидонлар — ривоятларда баён қилинишича, Ахиллеснинг бобоси Эак, Ҳера уфурган вабо пайтида бутун халқидан жудо бўлган; лекин падари Зевс унинг таваллосига қулоқ осиб, чумолиларни одамларга айлантирган; шунинг учун янги вужудга келган бу халқни "мирмидонлар" (юнонча "мирмекс" сўзи — чумоли демакдир) деб атай бошлаганлар. Мирмидонлар шоҳи — Ахиллес эди.

Мойралар (Румида — Паркилар) — қисмат маъбудалари. Улар учта бўлган: 1) Клото — инсон ҳаёти ипини йигиради; 2) Лахесис — қарамай туриб, одам қисматига тушган қуръани олади; 3) Атропос — ҳаёт ипини узади.

Мопс — юнон ривоятларида Аполлоннинг ўғли деб эътироф қилинади; соҳибкароматликни ҳам у Аполлондан ўрганган экан.

Музалар — санъат ва адабиёт маъбудалари. Уларнинг анъанавий миқдори — тўққизта; улар Парнас тоғида истиқомат қиладилар; ҳар бир Муза санъат ё адабиётнинг муайян бир турига ҳомийлик қилади. Музалар отаси — Зевс, онаси — хотира маъбудаси Мнемозинадир.

Наяндалар — чашма ва дарё санамлари.

Нелей — Посейдоннинг ўғли, Пилос шоҳи Несторнинг отаси.

Немея — Арголида (Пелопоннеснинг шимоли-шарқи) даги шаҳар.

Неоптолем — Ахиллеснинг ўғли. Ривоятларга кўра, Фетида ўз ўғли Ахиллеснинг қисматига Троя жангида ҳалок бўлиш ёзилганидан воқиф бўлиб, уни қизлари орасига яширади. Ахиллес шу шоҳ қизларидан Дейдамияни севиб қолади. Ахиллес Троя жангига жўнаб кетганидан кейин Дейдамия ўғил кўради ва унга Неоптолем деб исм қўядилар. Ахиллеснинг ўлиmidан сўнг Одиссей билан Диомед Неоптолемни ҳам Трояга олиб борадилар. Йигит юнонлар қўшини сафида мардона жанг қилади. Трояни забт этиш пайтида у ниҳоятда қаттиқ шафқатсизлик кўрсатиб, Приамнинг кўпгина фарзандларини, ҳаттоки шоҳнинг ўзини ҳам ўлдиради.

Нерей — кўпинча "денгиз қарияси" деб юритилувчи тангри. Понт-денгиз билан Гея-ернинг ўғли.

Нереидалар (Нерей қизлари) — денгиз санамлари, Нерейнинг элик нафар қизи. Ахиллеснинг онаси Фетида ҳам Нерейнинг қизи эди.

Нестор — Пилос оролининг шоҳи, Нелейнинг ўғли; у лапифлар билан кентаврлар урушида қатнашган, аргонавтлар билан бирга сузган, Калидон овида иштирок

этган. У жуда узоқ умр кўради: Троя уруши пайтида ўз фуқароларининг учинчи авлоди устидан ҳукмронлик қилаётган бўлади; у ўз ўғиллари билан биргаликда Троя урушида қатнашади. Юнон қаҳрамонлари орасида ўз заковати ва сўзамоллиги билан ажралиб туради.

Ниоба — шоҳ Танталнинг қизи, Фива шоҳи Амфионнинг хотини. У олти қиз ва олти ўғил туққан. Ниоба ўн икки фарзанднинг онаси эканлигидан мағрурланиб, атиги икки фарзанди (Аполлон ва Артемида) бўлган маъбуда Латонага сигинишдан ва унинг йўлига қурбонлик қилишдан бош тортади. Бундан қаҳрланган Латона ўз болаларига юзланиб, Ниобани жазолашни сўрайди. Оқибат, Аполлон билан Артемида камонларидан ўқ ёғдириб, Ниобанинг ҳамма болаларини ўлдирадилар. Бу жудоликка дош беролмаган шоҳ Амфион ўз жонига қасд қилади. Ниобага эса тангрилар шафқат қилишиб, уни ўз ватани Лидиядаги Сипил тоғига олиб чиқиб тошга айлантирадилар. Бу тошдан шаффоф булоқ суви мангу оқиб туради, гарчи Ниоба тошга айланган бўлса ҳам, ҳамон нобуд бўлган фарзандларига аза тутишдан тўхтамайди.

Нот — жануб шамоли.

Огигия — юнонларнинг ҳисоблашича, қаердадир гарбда, денгизнинг қоқ ўртасида жойлашган орол.

Одиссей — Итака оролининг шоҳи, Лаэрт билан Антиклеянинг ўғли; Троя урушининг қаҳрамонларидан бири. Ҳомернинг "Одиссея" достонида бош қаҳрамон.

Оилей — Локрида шоҳи, "чаққон оёқ" Аякснинг отаси.

Ойней — Калидон ҳокими, қаҳрамон Тидейнинг ҳамда Мелеагр билан Деянираларнинг отаси.

Океан — 1) Тангри Океан — титанлардан; Уран билан Геянинг ўғли. Кроннинг акаси. 2) Ер курраси атрофида мудом айланиб оқувчи дарё. Океаннинг орти — нариги дунё.

Олимп — боқий тангрилар маскани бўлмиш афсонавий тоғ. Олимпни Фессалиядаги юксак тоғга қиёс қилдилар.

Оралар (Ҳоралар) — йил фасллари маъбудалари, арши аълонинг булутлардан вужудга келган қопқаларини гоҳ очиб, гоҳ ёпиб турувчи Олимп соқчилари. Улар жамиятда тартиб ва қонунни муҳофаза қиладилар; одатда, улар уч нафар бўладилар: Евномия (қонуншунослик), Дика (адолат), Эйрона (тинчлик). Бу маъбудалар қўлларига мева кўтарган навниҳол қизлар қиёфасида тасвирланганлар. Улар ҳам, яна Хариталар ҳам Афродитанинг доимий ҳамроҳларидир.

Орест — Агамемнон билан Клитемнестранинг ўгли. Отаси ҳалок бўлгандан кейин у мусофир юртда тарбия кўради. Улғайиб кучи тўлишгач, отасини ўлдирган ўз онаси билан Эгисфдан қасд олади, аммо кейинчалик унинг ўзини Эриниялар муттасил таъқиб қила бошлайдилар. Фақат Аполлон билан Афинагина уни Эриниядан уфурган изтиробли телбалик дардидан халос этадилар.

Орион — Беотиялик паҳлавон овчи, тонг маъбудаси Эоснинг маҳбуби; у Артемиданинг ўқидан ҳалок бўлади. Осмондаги юдузлар буржидан бири унинг номи билан аталган.

Оронт — Суриядан оқиб ўтувчи асосий дарё.

Орхомей — Бестия вилоятида, Кепис дарёсининг Қопайд кўлига қуйиладиган ерида қад кўтарган шаҳар.

Осса — Ўрта Юнонистон (Фессалия)даги баландлиги денгиз сатҳидан тахминан 1500 м келадиган тоғ. Оссанинг тармоқлари Пелион тоғи билан туташган. "Осса билан Пелионни устма-уст қўйиш" ибораси ниҳоятда улкан ишни бажариш, деган маънони билдиради.

От ва Эфиалтес — Ифимедия билан Алоейнинг болалари (бошқа ривоятларга кўра, улар — Ифимедея билан Посейдоннинг фарзандлари). Болалар тўққиз ёшга кирганларида, мудҳишона бўйлари ва қудратлари билан бошқалардан ажралиб турганлар; бу оға-ини зиндонга ташлаган тангри Арейни фақат Ҳермесгина озод эта олган. От билан Эфиалтес Пелион тоғини Осса устига тиклаб, шу йўл билан Олимнга чиқмоқчи бўлишган. Лекин Аполлон уларнинг бу шум ниятини пайқаб қолиб, ўз камонидан ўқ отиб, уларнинг икковини ўлдирган.

Оэа — Фессали вилоятидаги тоғ тизмаси. Машҳур Фермопил йўлаги шу тоққа жойлашган бўлиб, милoddан

олдинги 480 йилда юнонлар Спарта шоҳи Леонид бошчилигида форсларнинг йўлини шу йўлакда тўсган эдилар.

Пактол — Лидиядаги (Кичик Осиё) анҳор; унинг суви Герм дарёсига қуйилади.

Паллада — Маъбуда Афинанинг яна бир номи.

Пан (Румода-Фавн) — ўрмонзорлар, дарахтзорлар чўпонлар худоси, подалар қўриқчиси; овчилар, асаларичилар, балиқчилар пушти паноҳи. Бу хушчақчақ тангри Диониснинг ҳамроҳи, у ҳамиша санамлар даврасида бўлади, ўзи кашф этган ҳафтнай (свирел)ни чалиб, улар билан рақсга тушади. Лекин айни пайтда у оромини, узлатдаги ҳаётини бузганларни даҳшатга, ваҳимага солиши мумкин (юнонча "паника" (ваҳима) сўзи шу тангрининг номидан олинган). У уруш пайтида ганимларни ҳам шундай таҳликага сола олади. Юнонлар Марафон ва Саламин яқинида бўлган жангларда айнан шу Пандан мадад олганликларига ишонишган. Шунинг учун Афина марказидаги Акрополда бир гор Панга бағишланган эди ва ҳар йили унинг шарафига машғалалар намоиши ўтказилар эди. Панда соҳибкароматлик истеъдоди бўлган ва бу истеъдодини у Аполлонга ҳам тортиқ қилган деб ҳисоблашган.

Панафинейя — Афина шахрининг пушти паноҳи маъбуда Афина-Паллада шарафига Аттикада ўтказиладиган байрам. Бу байрам ҳар йили август ойида нишонланган. Бундан ташқари, ҳар тўрт йилда бир марта "Буюк Панафинейя" номи билан гоят зўр дабдабада байрам қилинган. Байрам одатда тунда машғала кўтариб югуриш мусобақаси билан бошланган. Бу байрамда от қўшилган жангаробада пойга ва гимнастика мусобақалари ўтказилган. Бу байрам сайлида нафақат Афина халқи, шунингдек, ўзга мамлакатларнинг элчихоналари вакиллари ҳам Афинага аталган назр-ниёзлари билан иштирок этганлар. Мазкур намоиш тасвири Афинанинг бош ибодатхонаси — Парфенон пештоқига ўйиб солинган. Панафинейя байрами худолар йўлига қурбонлик қилиш ва оммавий зиёфат билан якунланган.

Пандар — Ликаоннинг ўгли; Ликия шаҳодаси, Троя қўшини сафида жанг қилган моҳир ёйандоз.

Парис — Приам билан Ҳекубанинг ўгли; Ҳекуба шу ўгли бўйида бўлганида туш кўради. Тушида у лаққа чўғ утин туққанмиш, кейин бу чўғдан бутун Троя ёниб кул бўлганмиш. Бу гойибдан келган илоҳий ишора эди. Шунга амал қилишиб, янги тугилган чақалоқни Ида тоғига олиб бориб ташлайдилар. Лекин чақалоқ ўл майди, уни ургочи айиқ эмизади, кейин чўпонлар уни тарбия қилиб ўстирадилар. Олтин олмани талашган уч маъбуда шу Парисга мурожаат қилади. Парис улар ичида Афродитани афзал кўради. Оқибат, Афродита уни Трояга қайтаради ва Еленани ўғирлашига кўмаклашади. Бу воқеа Троя урушининг бошланишига сабаб бўлади.

Парнас — Юнонистонда, тахминан 2500 м баландликдаги тоғ. Делфа шаҳри шу тоғ этагига жойлашган. Қадимги юнон ривоятларига кўра, Парнас Аполлоннинг ва музаларнинг маскани бўлган.

Парос — Эгей денгизидаги ороллардан бири. Бу орол узининг олий нав мрамари билан машҳур бўлган.

Патрокл — Ахиллеснинг энг қадрдон дўсти. У ҳали ёш йигитча пайтида, ўз тенгқури бўлган бир ўспиринни мусобақа ўйини чоғида беҳосдан ўлдириб қўяди ва юртидан бош олиб чиқиб кетади. У Фтияга боради, бу ерда Патрокл Ахиллес билан чин дўст тутинади ва умрбод унинг содиқ ҳамроҳи бўлиб қолади. Патрокл Троя урушида Ҳектор билан бўлган яккама-якка жангда ҳалок бўлади.

Пегас — Посейдон билан горгона Медузанинг ўгли. У Персей маҳв этган Медузанинг жасаидан тугилади. Пегас Олимпга учиб чиқиб кетади ва у ерда Зевсга чақмоқ ва момақалдиноқ ўқларини ташиб бериб туради. Пегасни музалар тулпори деб атайдилар, чунки Ҳеликон тоғи музалар хонишидан завққа тўлиб, осмонга бўй чўза бошлаганида Пегас падари Посейдоннинг маслаҳати билан тоғни бир тепиб, унинг ўсишини тўхтатади. Айни унинг туёғи теккан ердан музалар чашмаси — Ҳиппокрена (юнон тилида: “отбулоқ” дегани) қайнаб чиқа бошлайди.

Бундан ташқари, Пегаснинг туёғи теккан Коринф тоғида Пирена чашмаси, Трезен яқинида — Ҳиппокрена булоғи кўз очади. Бу чашмаларнинг бари ажойиб хусусиятга эга бўлиб, шоирлар учун илҳом манбаига айланган эди.

Пелей — фессалиялик қаҳрамон. Эгина шоҳи Эакнинг ўғли, маъбуда Фетиданинг эри. Ахиллеснинг отаси.

Пелион — Фессалияда, Олимпдан йироқ бўлмаган тоғ. (қаранг: Осса.)

Пелопоннес — Болқон яриморолининг жанубидаги яриморол.

Пелопс — Пелопоннеснинг қудратли ҳукмдорларидан бири. Шоҳ Танталнинг ўғли, Зевснинг набираси. Троя шоҳи Ил уни ўз ватани Сипидан қувғин қилинганида у Юнонистоннинг, кейинчалик унинг номи билан аталган яримороли — Пелопоннесга (бу юнонча "Пелопс ороли" демак) сузиб келиб, манзил қуради. Бу ерда у жинойий йул билан Писа шоҳи Эномайнинг қизи Ҳипподамияга уйланади ва ўзи шу шаҳарнинг ҳокими бўлиб олади. Лекин у узлуксиз жинойий қилмишлари билан худолар газабига учрайдики, бу газаб унинг бутун авлоди бошига мислсиз офатлар ёғдиради. Пелопснинг ўғиллари Фиест билан Атрей ўзаро довлашиб, энг мудҳиш ёвузликларга қўл урадилар. Фиестнинг ўғли Эгист Атрейнинг ўғли Агамемнонни ўлдиради, сўнг Эгистнинг ўзи ҳам Агамемноннинг ўғли Орест қўлида ҳалок бўлади. Юнонистонда ясалган кўҳна вазаларда Пелопс билан Ҳипподамиянинг жангаробада кетаётгани тасвирланган.

Пенелопа — Икарийнинг қизи, Одиссейнинг хотини. У югуриш мусобақасида голиб чиққан Одиссейга соврин сифатида берилган. Пенелопа образи кейинчалик вафодор хотин рамзи сифатида талқин этила бошлайди.

Пеонлар — Юнонистоннинг шимолидаги Пиония ўлкасида яшовчи халқ. Кейинчалик Македония давлати шу ерда барпо бўлган.

Перай — итакалик йигит. Телемахнинг дўсти ва ҳамроҳи.

Персей — Юнонистоннинг энг машҳур қаҳрамонларидан бири. Зевс билан Данаянинг ўғли; у Медуза исмли горгонанинг калласини чоғиб, денгиз махлуқига

инъом этилган малик Андромедани озод қилади. Персей Ҳеракlining бобокалони эди.

Персефона — Зевс билан Деметранинг қизи. Уни Аид утирлаб кетиб, ўзига хотин қилиб олади. Теран андуҳга тушган Деметра қизини қидириб бутун ер юзини кезади. Бу пайт экинзорлар ҳосил бермай қўяди. Буни кўрган Зевс Деметрага тасалли бериш учун, Персефона ярим йил Олимпда, ярим йил Аидда яшайди, деб қарор қилади. Персефона ҳақидаги афсонани табиатнинг қишда ўлиб, баҳорда жонланиши рамзи дейиш мумкин.

Пилад — Фокида шоҳи Строфийнинг ўғли. Орест, отаси Агамемнон ўлдирилганидан кейин шоҳ Строфийнинг саройида паноҳ топиб ўсади ва шаҳзода Пилад билан қадрдон, вафодор дўст тутинади.

Пилос — 1) Нестор давлатининг пойтахти; Пелопоннеснинг жануби-ғарбидаги денгиз соҳилига жойлашган шаҳар; 2) Элидада, Алфейдан жануброқда жойлашган шаҳар.

Пирифлегетонт — Аиднинг ерости салтанатида оқувчи дарёлардан бири.

Пирифой — Фессалияда яшаган афсонавий халқ — лапифларнинг шоҳи, Тесейнинг дўсти ва сафдоши. Унинг никоҳ тўйида маст бўлиб қолган кентаврлар лапиф аёлларига ташланадилар. Бунинг оқибатида кентаврлар билан лапифлар ўртасида мудҳиш жанг бошланади. Бу жангта Нестор ҳам қатнашади. Пирифой Персефонани утирлаш мақсадида Тесей билан бирга Аид салтанатига тушади. Лекин иккала қаҳрамон ҳам у ерда Аид таклиф қилган ноёб курсиларга ёпишиб қоладилар. Аид қопқасини қурқлаб турувчи уч бошли куппак Церберни утирлаб чиқиш учун ўликлар салтанатига тушган Ҳеракл (бу унинг ўн иккинчи жасорати эди) Тесейни озод қилади, аммо Пирифой шу қолганича Аидда қолиб кетади.

Писа — Пелопоннес ғарбидаги шаҳар.

Писистрат — Несторнинг ўғли.

Пифия — қадимги Юнонистонда Аполлоннинг Делфадаги башоратгоҳида яшовчи соҳибкаромат коҳина.

Пифос — Делфа ибодатхонаси ва маъбадининг қадимги номи.

Плак — Кичик Осиёдаги тоғ.

Плеврон — Этолиядаги шаҳар.

Плеядалар (сурайёлар) — Атлантнинг етти қизи; уларни худолар бир туркум юлдузларга айлантирган.

Полиб — 1) Менелай билан Елена жаҳонгашталиқ қилиб юришганида, уларни ўз уйида меҳмон қилган мисрлик бойнинг исми; 2) Эдипни ўтил қилиб асраб олган Коринф шоҳи.

Полидамант — троялик қаҳрамон ва соҳибқаромат; Ҳекторнинг дўсти; фасоҳат ва заковат соҳиби.

Полидор — Приамнинг кичик ўғли.

Полиник — Эдип билан Иокастанинг ўғли.

Полит — Приамнинг ўғилларидан бири.

Полифем — Одиссей кўр қилган бир кўзли циклоп.

Посейдон (Румода — Нептун) — денгиз худоси, Крон билан Реянинг ўғли, Зевснинг оғаси. "Зилзилакор" сузи унинг васфларидан бири.

Прет — Беллерофонтни ўз салтанатидан қувгин қилган ва уни ўлдирмоқни кўзлаган Тиринф шоҳи.

Приам — Троя шоҳи, пири бадавлат қария, элик ўғил ва элик қизнинг отаси; Парис, Ҳектор, Деифоб, Кассандралар шулар жумласидан.

Прометей (бу сўз юнон тилида "башоратчи" деган маънони билдиради) — худоларга қарши бош кўтарган паҳлавон, бандалар ҳомийси; у ердаги одамларга осмондан олов олиб тушиб беради, уларни турли хил ҳунар ва илмларга ўргатади. Худоларга зид бўлган бу фаолияти учун Зевс уни қаттиқ жазолайди.

Пропонтида — ҳозирги Мармар денгизи.

Протей — Посейдоннинг измидаги денгиз тангриси; ҳар турли қиёфага кириш қобилиятига эга бўлган бу соҳибқаромат қария Фарос оролида яшаб, Посейдоннинг тюлен подасини боқаркан.

Протесилай — Фессалия шоҳи; Ификлнинг навқирон ўғли. Трояга келган Фессалия қўшинининг саркардаси. Юнонлар Трояга етиб келишганида, Протесилай Троя соҳилига кемадан биринчи бўлиб сакраб тушади ва шу заҳоти Ҳектор отган ўқдан ҳалок бўлади. У ҳалок бўлгач, хотини Лаодамия ерости тангриларига илтижо қилиб,

эрини қисқа муддатга ёруғ жаҳонга чиқаришларини су-
райди. Сўнг ўзи ҳам эрининг орқасидан Аидга рихлат
этади.

Псофис — Пелопоннес яриморолининг Аркадия вило-
ятидаги тоғ ва шу номли шаҳар.

Рея — Уран (осмон) билан Гея (замин)нинг қизи,
Кроннинг опаси ва хотини.

Родя — Тиррен денгизига оқиб тушувчи Рона дарё-
си.

Родос — Кичик Осиёнинг жануби-ғарбий соҳили
қаршисига жойлашган катта орол.

Саламин — Аттика соҳилидаги орол, Аякс билан Тев-
крнинг отаси Теламоннинг ватани.

Самос — Кичик Осиё соҳилига яқин жойлашган орол;
у ерда Ҳерага сугинувчи маъбадлар бор.

Санамлар — табиат кучини ифодаловчи майда илоҳа-
лар. Улар ўрмонларда (дриадалар), тоғларда (ореадалар),
булоқ ва дарёларда (наядалар) яшайдилар. Юнонлар
санамларни навниҳол дилбар қизлар қиёфасида тасаввур
қилганлар.

Сатирлар — Дионис (Вакх)нинг ҳамроҳлари, ўрмон
илоҳлари, ҳосилдорлик ҳомийлари. Уларни ярим одам,
ярим така (эчки шоҳли, эчки ё от думли, бурунлари
танқайган, сочлари пахмайган ҳолда) тасвирлашган. Са-
тирларни ўзга илоҳлардан ажратиб туручи аломатлар:
тирс (тепасига қорақарағай гуддаси ўрнатилган, печак
ўт ва ток баргларига ўралган асо), найлар, бургулар, май
тўлдирилган меш ё ўзга идишлар. Афсоналарда сатирлар
танбал, шаҳватпараст ва аксар пайт ширакайф қиёфада
тасвирланади. Улар ўрмонларда санамлар билан сайр
қилиб юришади, вақтичоғлик, ўйин-кулги билан машғул
бўлишади.

Селена — ой маъбудаси. Ҳелиоснинг қизи (ё хотини,
ёки синглиси).

Селалар — Зевс кароматини олдиндан башорат қи-
лувчи қоҳинлар; улар муқаддас эман япроқларининг ши-
тирлаши ёки шу дарахтга қўнган қушларнинг сайрашига
қараб келажак ҳақида башорат қиладилар.

Сериф — Эгей денгиздаги ороллардан бири (Киклад ороллари туркумида)

Сизиф — Коринфнинг айёр шоҳи; у ҳатто жонини олгани келган ўлим тангриси Танатни ҳам занжирбанд қилишга муваффақ бўлган. У тангриларга қарши қилган жиноятлари учун Аид салтанатида оғир харсангтошни тоабад тоғ бошига думалатиб олиб чиқишга маҳкум этилган эдиким, эндигина тоғ бошига етганида тош пастга думалаб тушиб кетарди.

Симоис — Троя этагидан оқиб ўтувчи дарё, Аскаман-дрнинг irmoғи.

Симплегадалар — симплега қоялари (яъни “бир-бирига урилувчи” қоялар) юнонлар тасарруфича, Қора денгизга кираверишда жойлашган экан.

Сиреналар — ярми қуш, ярми аёл қиёфасидаги махлуқлар; улар ғоятда хушовоз қўшиқлари билан баҳрийларни ўзларига ром қиладилар, сўнг маҳв этадилар.

Солымлар — Ликийдан шимолда яшовчи қабила.

Спарта — Пелопоннес яриморалига жойлашган Лако-ния вилоятининг пойтахти. Шоҳ Менелайнинг ватани.

Сперхий — дарё тангриси.

Стихо — ерости салтанати (Аид)даги дарё; худолар шу дарё сувини тилга олиб қасам ичганлар. Бу энг даҳшатли қасам бўлиб, уни бузишга ҳеч бир тангри журъат эта олмаган.

Строфадалар — Юнонистоннинг жанубида, Мессениянинг ғарбий қирғоғи рўпарасига жойлашган учта кичик-кичик орол.

Сфенел — 1) Троя урушининг иштирокчиси, Капанейнинг ўғли, Диомеднинг дўсти; 2) Эврисфейнинг отаси, Персей билан Андромеданинг ўғли ҳам Сфенел эди.

Сфинкс — танаси шер, калласи ва сийнаси аёлники бўлган афсонавий қанотли махлуқ.

Сцилла — Ҳекатанинг қизи, олти бошли, ўн икки оёқли, ҳар қайси бошидаги оғизда уч қатордан жуда ўткир тишлари бўлган махлуқ. У Сижжилия бўғозида (яъни Италия билан Сижжилия ороли оралигида), иккинчи мудҳиш махлуқ — Харибданинг рўбарўсида яшаган. Булар орасидан сузиб ўтиш денгизчилар учун ниҳоятда хатарли бўлган.

Таврида — бугунги Қрим.

Таврлар — Таврида фуқароси.

Тайгет — Пелопоннесдаги тоғ.

Талос — 1) Ҳефест томонидан ясалган маҳобатли мис одам. Уни Зевс Крит оролини қуриқлаш учун шоҳ Миносга ҳадя қилган. Талос кунига уч мартадан оролни айланиб чиқар ва оролда манзил қурмоқчи бўлган одамга тош отиб, уни соҳилга яқин йўлатмас эди. Мабодо бирон киши оролга қадам қўйгудек бўлса, Талос ўзининг мис баданини оловда тоблаб, ўша келгиндини маҳкам қучоқлаб, қуйдириб ўлдиради; 2) Дедалнинг жияни ва шогирди. У маҳоратда устозидан ўзиб кетади. Шунда ҳасад ўтида ёнган Дедал уни Акропол девори устидан жарга итариб юбориб ўлдиради.

Талфибий — Агамемноннинг чопари, кейинчалик унинг ўгли — Орестнинг мураббийси.

Тантал — Лидия шоҳи; у Зевс томонидан абадул-абад очлик ва ташналик азобига маҳкум этилган. Тантал шундоққина замин неъматлари тагида туриб, улардан олиб ея олмайди. Бўйнигача сув ичида туриб, сувдан бир томчи ҳам ича олмайди. "Тантал азоби" ("муки Тантала") деган ибора шундан келиб чиққан.

Тартар — ерости салтанатининг энг қуйи қатлами. Худолар у ерга ўз ғанимларини ҳибс этар эдилар.

Тевкр — 1) Троянинг энг биринчи шоҳи, Троя аҳолиси шу шоҳнинг номи билан "тевкрлар" деб ҳам юритилган; 2) Теламоннинг никоҳсиз тугилган ўгли, Аякснинг ўтай укаси, моҳир ёйандоз.

Теламон — Саламин оролининг шоҳи, Эакнинг ўгли. Пелейнинг отаси, Аякс билан Тевкрларнинг отаси. Аргонавтлар сафарида Ясоннинг ҳамроҳи.

Телебойлар — Урта Юнонистоннинг гарбидаги Акар-нания вилоятида яшовчи қабила.

Телемах — Одиссейнинг ўгли. Унинг исми "йироқда жанг қилувчи" деган маънони билдиради.

Телеф — отаси — Ҳеракл; онаси — Аркадия шоҳининг қизи Авги; уни маъбуда Артемиданинг оҳуси эмизган. Телеф Пергам шоҳларининг бобокалони ҳисобланади.

Тенедос — Эгей денгизида, Трояда соҳилидан унча йироқ бўлмаган кичик бир орол. Юнонлар Троя яқинида, пистирмада ёғоч от қолдириб, гўёки жунаб кетишганида, шу оролга яширинишган эди.

Терсит — “Илиада” достонидаги юнонлар қўшинида оддий аскар. Ҳомер уни бадбашара, маҳмадона ва ҳасадгуй қилиб тасвирлайди. (Терситнинг исми “густоҳлик”, “безбетлик” деган маъноларни билдиради.)

Тесей — афиналик шоҳ Эгейнинг хотини Эфра билан тангри Посейдоннинг ўгли ҳисобланган, ўзи ҳам Афинага подшолик қилган. Тесей Аттика вилоятида улкан қаҳрамон ва Афина давлатининг бунёдкори сифатида эъзозланган. Аттикани бирлаштириш, Панафиней (қаранг) уйинларини жорий этиш — Тесейнинг хизмати деб эътироф қилинади. Афиналиклар ўзларининг асосий қаҳрамонлари — Тесейни бениҳоя улутлашга ҳаракат қиладилар ва уни паҳлавон Ҳеракл билан таққослайдилар. Шунинг учун Тесейнинг бир қатор жасоратлари Ҳераклнинг жасоратларига ўхшаб кетади. Лекин барибир, Тесей бутун юнон халқининг миллий қаҳрамони — Ҳеракл даражасига кўтарила олмайди.

Тестий — Этолия шоҳи, Леданинг отаси. Баъзан Фестий деб ҳам юритилади.

Тидей — Инейнинг ўгли. Аргос шоҳи Диомеднинг отаси.

Тиндар (Тиндарей) — Спарта шоҳи, Леданинг эри.

Тиресий — кўзи кўр машҳур соҳибқаромат қоҳин. Зевс унга келажакни башорат қилиш қобилиятини, айни пайтда, инсон ҳаётидан етти ҳисса (ёки тўққиз ҳисса) узунроқ умр ато этган.

Тириф — Юнонистоннинг Аргоида вилоятидаги энг қадимги шаҳарлардан бири.

Титавлар — Уран билан Геянинг фарзандлари. Улар ўз падари Кронни тахтдан ағдарган Зевсга қарши исён кўтарадилар. Лекин Зевс уларни мағлубиятга учратиб, ҳаммаларини Тартар қаърига ҳибс этади.

Тифон — 1) Гея билан Тартарнинг ўгли; огзидан олов пурковчи юз бошли баҳайбат махлуқ. У Лерна ажда-

рининг, жаҳаннам қопқасини қуриқловчи ит Цербер (Кербер)нинг ва ўзга мудҳиш махлуқларнинг отаси ҳисобланган. Тифонни Зевс маҳв этиб, устига Этна тоғини ағдаради. Тоғ залваридан қадди букилган Тифон аҳён-аҳёнда қимирлаб қўяди. Шунда тоғ гумбурлаб, ўз қаъридан осмонга олов, тутун ва тошлар отади; Тифон ҳақидаги ривоят қадимги юнонларнинг вулқон ҳодисалари ҳақидаги тасаввурини ўзида акс эттиради; 2) Тонг маъбудаси Эоснинг маҳбуби, Лаомедоннинг ўғли, Приамнинг оғаси, Мемноннинг отаси. Эос Тифонни утирлаб самога олиб чиқиб кетади ва у Олимпда боқийликка мушарраф бўлади.

Тмо́л — Кичик осие́нинг Лидия вилоятидаги тоғ.

Трахина — Ўрта Юнонистоннинг шарқида, Малайя бўғози яқинига жойлашган Малид вилоятидаги шаҳар. Ривоятларга кўра, бу шаҳарга Ҳеракл асос солган.

Тринакрив (бу сўз “уч қиррали” деб таржима қилинади) — Сижилия оролининг қадимги номи — Тринакривни афсонавий Тринакия оролига қиёс қилишганки, у ерда Ҳелиоснинг ҳар қайсиси 50 бошдан иборат бўлган 7 пода буқалари ва 7 сурув қўйлари ўтлаб юрган. Шуниси қизиқки, бу буқалар ва қўйлар камаймаган ҳам, кўпаймаган ҳам. Бу жониворлар йилнинг образли ифодаси ҳисобланган. Юнонларнинг тасаввури бўйича, йил 50 ҳафтадан иборат бўлган, ҳар бир ҳафта эса, 7 кечаю 7 кундуздан ташкил топган.

Троада — Кичик Осиёда Троя теvaraгида жойлашган вилоят.

Троисена — Пелопоннеснинг шарқида жойлашган Арголида вилоятидаги шаҳар.

Трос — Троя шоҳларининг бобокалони; Троя шунинг номига қўйилган.

Троя (Илиов) — Кичик Осиёда Аскамандр дарёси бўйида жойлашган шаҳар. Парис Еленани Трояга олиб қочиб келади. Шу сабаб бўлиб, иттифоқдош юнон қўшинлари шаҳарга ҳужум қиладилар. Ўн йил давом этган қамалдан сўнг ёғоч от билан уюштирилган найранг оқибатида шаҳар забт этилади ва вайрон қилинади.

Тэнар — Пелопоннеснинг жанубий чегарасидаги бурун. Қадимги юнонларнинг тушунчаси бўйича, ерости салтанатига кирадиган йўлларнинг бири шу бурун яқинида бўлган экан.

Уран — само, осмон худоси; Геянинг эри, титанлар падари ва оламнинг энг биринчи подшоҳи ўгли. Крон уни тахтдан ағдарган.

Фарос — Миср қиргоғи яқинидаги муъжазгина орол. Кейинчалик бу орол ўзининг маёғи билан донг таратган. Зеро, Фарос маёғини дунёнинг етти муъжизасидан бири деб ҳисоблаганлар.

Фасис — ҳозирги Гуржистондаги Риони дарёси.

Феаклар — Итаканинг шимолидаги Схерия оролининг афсонавий аҳолиси. Худолар бу халқни жуда эъзозлашган, уларнинг байрам тантаналари ва базмларида ўз қиёфаларини ўзгартирмай қатнашганлар. Феаклар саодатли ҳаёт кечиришган. Уларнинг ерлари серҳосил, ўзлари ғоят баркамол денгизчи бўлишган, кемалари тўфонда ҳам, туманда ҳам йўлдан адашмай, кўзлаган манзилга етиб бораверган. Ўзининг меҳмоннавозлиги ва кемаларни бошқаришдаги маҳоратлари билан доврўқ қозонган бу халқ кема ҳалокати оқибатида Схерияга келиб қолган денгизчиларни ўз ватанларига элтиб қўйишни ўзларининг муқаддас бурчлари деб билган.

Феб — Аполлоннинг диний исми.

Феба — Артемиданинг диний исми.

Феникс — 1) Ахиллесга нотиқлик санъати ва ҳарб ишидан сабоқ берган фессалиялик қария. У Ахиллес билан бирга Троя урушига борган, унга мураббийлик қилган; 2) Сидон шоҳи. Кадм билан Европанинг отаси.

Феокламен — соҳибкаромат йигит. У қонли интиқомдан қочиб, Телемахнинг кемасига чиқиб олган ва у билан бирга Итакага келган эди.

Фера — Юнонистоннинг гарбида жойлашган Фессалия вилоятидаги энг қадимги шаҳар. У Пилос билан Спартанинг қоқ ўртасига жойлашган бу шаҳарда Диокл ҳукмронлик қилган.

Феспротлар — Юнонистоннинг шимоли-ғарбида, Эпир вилоятида истиқомат қилувчи халқ.

Фессалия — Шимолий Юнонистоннинг шарқидаги вилоят.

Фетида — денгиз қарияси Нерейнинг маъбуда қизи, Пелейнинг хотини, Ахиллеснинг онаси. Унинг никоҳ тўйида “адоват олмаси” (“яблоко раздора”) туфайли уч маъбуда ўртасида низо вужудга келади. Бу низо Троя урушининг бошланишига сабаб бўлади.

Фива — 1) Беотиядаги етти дарвозали шаҳар; 2) Мисрдаги юз дарвозали шаҳар — қадимги Мисрнинг пойтахти. У Нил дарёсининг ўрта оқимида жойлашган; 3) Мизиядаги шаҳар (бу шаҳарнинг жугрофий жойлашган ери аниқ эмас); у Андромаханинг ватани бўлиб, Ахиллес томонидан ғорат қилинган.

Филоктет — Троя юриши қатнашчиларидан бири. Ҳераклнинг бу қадрдон дўсти унинг камони ва ўқларини мерос қилиб олган. Лашкар Трояга кетаётганида Филоктетни илон чақиб олади. Оқибат, бадани яра бўлиб, ундан шундай бадбўй ҳид тарқай бошлайдики, юнонлар уни тақир Лемнос оролига ташлаб кетишга мажбур бўладилар. Бу оролда Филоктет ов билан шуғулланиб, ўн йил кун кечиради. Бироқ Трояни Ҳераклнинг камони ва ўқларисиз забт этиб бўлмаслиги юнонларга аён бўлади. Шундан кейин улар Филоктетни олиб келиш учун Одиссей билан Неоптолемни Лемнос оролига юборадилар. Булар ўксиган қаҳрамонни авраб-савраб Троя бўсағасига бошлаб келадилар. Бу ерда табиб Махаон унинг яраларини тузатади ва Филоктет жангга киради.

Филотий — Одиссей саройидаги хизматкорлардан бири.

Финикия — Ўртаер денгизининг шарқий соҳилидаги мамлакат.

Фиталзодлар — Элевсинда диний мавзудаги томошаларга асос солган қаҳрамон Фиталнинг зурриётлари. Бу томошалар мазмунида маъбуда Деметрани шарафловчи хуфия маросимлар тараннум этилган.

Флегрей майдони — бу майдон вулқон отилиши натижасида вужудга келган бўлиб, Италиянинг Кампания вилоятида, Кума ва Капуя оралигидаги денгиз соҳили бўйлаб чўзилган эди.

Флегрийлар — афсонавий қабила.

Фоант Андремонзода — Этолиядаги Плеврон ва Калидон шаҳарларининг шоҳи.

Фокида — Ўрта Юнонистоннинг марказида жойлашган вилоят.

Фразимед — Несторнинг ўғли.

Фракия — Юнонистоннинг шимоли-шарқида, Хеллеспонт ва Пропонтида (Мармар денгизи) соҳиларига жойлашган улкан вилоят.

Фригия — Кичик Осиёнинг шимоли-ғарбидаги мамлакат.

Фтия — Фессалияда мирмидонларнинг бош шаҳри, Пелей ва Ахиллес салтанатининг пойтахти. У Эгей денгизидаги Пегасей кўрфазига жойлашган.

Фуриялар — (қаранг: Эриниялар).

Фурот — Евфрат дарёси.

Хаос — дунё ва ҳаёт пайдо бўлмасидан олдинги ибтидоий ғайримуташаккил олам.

Харибда — Юнонлар уни Италия билан Сижжилия оралигидаги бўғоз сувини кунига уч марта домига тортиб, уч марта яна қайтарувчи даҳшатли гирдоб қиёфасида тасвирлаганлар. Бу бўғознинг қарама-қарши соҳилида олти бошли махлуқ — Сцилла яшаган.

Хариталар (Румода — Грациялар) — гўзаллик, назокат ва шодлик маъбудалари. Улар уч нафар бўлиб, мангу навниҳол қиёфада тасвирланадилар.

Харон — юнон ривоятида ерости салтанати — Аидда ўлганлар руҳини қайиқда олиб ўтувчи одам. Харон бу хизмати учун бир обол (энг майда кумуш танга) олган. Дафн таомили бўйича, мурданинг тили остига шундай танга қўйиб қўйилар экан. Харон фақат жасади дафн этилган ўликлар руҳинигина дарёдан олиб ўтган.

Химера — қадимги Юнонистон ривоятларида огзидан ўт пурковчи арслонбош, аждаҳдум ва эчкитана даҳшатли маҳлуқ. Уни Беллофонт ўлдирди.

Хирон — Асклепий, Ҳеракл, Ясон, Ахиллес ва бошқа қаҳрамонларни тарбиялаб ўстирган донишманд кентавр.

Хриса — 1) санам; 2) Аполлонга назр қилинган афсонавий орол (Лемнос яқинида).

Хрис — Аполлоннинг қоҳини.

Хрисаор — юнон ривоятида Посейдон билан горгона Медузанинг ўғли. Персей Медузанинг қалласини узгандан кейин, Хрисаор онасининг жасаидан туғилган.

Циклоплар — афсонавий бир кўзли ваҳший паҳлавонлар. Антик давр ҳомершуносларининг талқини бўйича, бу халқнинг ватани Сижилия ороли бўлган.

Эак — Пелей билан Теламоннинг отаси, Ахиллеснинг бобоси. Сўнгги ривоятларда баён қилинишича, Эак Посейдон ва Аполлон билан биргаликда Троя қалъасининг деворларини тиклаган. Қалъа қурилиб битгач, унинг деворига илонлар ўрмалаб чиқа бошлаган, лекин улар деворнинг фақат фоний Эак қурган қисмидангина ошиб ўта олганлар. Бу нишонани қоҳинлар, Трояни келгуси авлод забот этгай, деб таъбирлайдилар. Охир-оқибат, ҳақиқатан ҳам, Троя деворига Эак зурриётлари: Теламон (Эакнинг ўғли) ва Неоптолем (Ахиллеснинг ўғли, Эакнинг эвараси) чиқадилар. “Эак” сўзининг киноявий маъноси — “одил қози” дир.

Эвбея — Эгей денгизидаги катта бир орол. У Ўрта Юнонистоннинг шарқий соҳилларига яқин жойлашган.

Эвен — Этолия (Ўрта Юнонистоннинг ғарби) вилоятидаги дарё.

Эвксин понти — ҳозирги Қора денгиз.

Эвмей — Одиссейнинг садоқатли хизматкори. Чучқа-боқарлар бошлиғи.

Эвменидалар — раҳмдил, лутфкор илоҳалар.

Эвр — шарқ шамоли.

Эвриклея — Одиссейнинг жорияси, Телемахни тарбиялаб ўстирган энага.

Эврилох — Одиссейнинг қариндоши ва ҳамроҳи.

Эвримах — Пенелопага уйланмоқчи бўлган куёвлардан бири.

Эвринома — Пенелопанинг жорияларидан бири.

Эврипил — Фессалиядаги Ормений шаҳрининг шоҳи.

Троя урушининг фаол қатнашчиларидан бири.

Эврисфей — Персейзода Сфенелнинг нимжон ўғли. Зевс билан Данаядан тутилган Персейнинг учта ўғли бўлган: Сфенел, Алкей ва Электрион. Алкейнинг ўғли Амфитрион Электрионнинг қизи Алкменага уйланган. Алкмена Зевсдан Ҳераклни туғиши керак эди. Зевс бу бўлажак ўғлонини ҳоким қилиш ниятида Персейзодлар авлодида биринчи бўлиб тутилган чақалоқни ҳукмдор қиламан, деб худолар анжуманида сўз беради. Бироқ маъбуда Ҳеранинг айёр ҳаракати билан биринчи бўлиб Ҳеракл эмас, Сфенелнинг ўғли, яъни Персейнинг наби-раси Эврисфей дунёга келади. Кейинчалик, Ҳеракл шу Эврисфейнинг қўлида қул бўлиб хизмат қилади ва машхур ўн икки жасоратини амалга оширади.

Эврит — Ойхалия шаҳрининг шоҳи, машхур ёйандоз. Соҳибжамол Иоланинг отаси.

Эврот — Пелопоннеснинг жануби-шарқида, Лако-ниядаги дарё. Спарта шаҳри ҳам шу дарё бўйида жойлашган.

Эвфем — Посейдоннинг ўғли; аргонавтлар сафарида иштирок этган юнон қаҳрамонларидан бири.

Эвфорб — троялик қаҳрамон, Панфойнинг ўғли.

Эгида — эчки терисидан ишланган қалқон ("эгида" — эчки тери дегани). Ҳомер замонида бундай қалқон расмдан қолган бўлиб, у фақат Зевс билан Афинагагина нисбат берилади ва улар "эгидабардор" деб юритиладилар.

Эгиох — Зевс васфларидан бири "эгида ушлаган" деган маънони билдиради.

Эгисф — Фиестнинг ўз қизи Пелопия билан қовушиши оқибатида тутилган ҳароми ўғли. Пелопия чақалоқ ўғлини урмонга олиб бориб ташлашни буюради. Болани

подачилар эчки сути билан боқиб ўстирадилар. Микена шоҳи Анамемнон Троя жангига жўнаб кетганида катта йигит бўлиб қолган Эгист шоҳ хотини Клитемнестранинг уйнаши бўлиб олади ва Агамемнон жанггоҳдан ўз шаҳрига қайтиб келган куни у уйнаши Клитемнестра билан биргаликда шоҳ Агамемнонни ўлдиради.

Эдонлар — Стримон дарёси бўйида яшовчи фракиялик қабиланинг номи.

Ея — афсонавий орол. Юнонларнинг фарази бўйича, у орол узоқ ғарбда, Океаннинг нариги чеккасида бўлган.

Электра — 1) Савр буржидаги етти юлдузнинг бири, Дарданнинг хотини; 2) Агамемноннинг қизи, Орестнинг опаси.

Элида — Пелопоннеснинг шимоли-ғарбидаги вилоят.

Эллада — (қаранг: Эллинлар).

Эллинлар — юнонлар демак. Юнонистон юнон тилида Эллада деб аталган.

Эндимион — Зевс Олимпга олиб чиқиб кетган гоятда гўзал фоний йигит. Лекин бу йигит худолар масканида сарматбуда Ҳерани тасарруф қилмоқчи бўлади. Шу гуноҳи учун Зевс уни Кариядаги горда мангу уйқута маҳкум этади. Эл орасида кенгроқ тарқалган бошқа ривоятга кўра, Эндимионга ошиқ бўлган маъбуда Селена (Ой) уни мангу навқирон ҳолда сақлаш мақсадида Зевсдан ухлатишни илтимос қилади ва кейинчалик Эндимион билан қовушиб, ундан эликта қиз кўради.

Эней — Троя уруши қаҳрамонларидан бири. Анхис (Троя шоҳи Илнинг набираси) билан Афродитанинг угли. Эней Ида тоғида туғилади, унга санамлар мураббиялик қиладилар. Троя таслим бўлгандан кейин у ўз отасини опичлаб, ўғилчасини етаклаб, ёнгин чуллаган шаҳардан қочиб чиқиб кетади. Эней узоқ вақт жаҳон кезиб, ниҳоят Италияда ўз салтанатини барпо қилади, унинг авлодлари Рим шаҳрига асос соладилар.

Энью — шаҳарларни ғорат қилувчи қонталаб уруш маъбудаси, Ареснинг ҳамроҳи.

Эол — шамолларни бошқарувчи илоҳ.

Эос — тонг шафағи маъбудаси. Ҳелиоснинг сингласи. Ҳиперионнинг қизи. Эос билан Астрейдан юдузлар, шунингдек, шимол шамоли — Борей, шарқ шамоли — Нот ва ғарб шамоли — Зефирлар тугилган. Румо афсоналарида Эос Аврорага муқояса қилинади.

Эпидавр — Пелопоннесдаги (Болқон яриморолининг жануби) шаҳар. Табобат тангриси Асклепийга сигиниш маркази.

Эпир — Юнонистоннинг шимолидаги вилояти.

Эрехтей — дастлаб уни Эрихтонийга муқояса қилишган; фақад милоддан олдинги V асрнинг охирларидан бошлаб Эрехтей Еврипиднинг асарларида мустақил қаҳрамон сифатида эсланади.

Эрибея — От ва Эфиалтеснинг утай онаси.

Эрида — адоват маъбудаси. Ареснинг сингласи ва доимий ҳамроҳи. Жанжал, фалокат, очлик ва шу сингари иллатларнинг онаси. Румо ривоятида уни уруш маъбудаси Беллонанинг ҳамроҳи Дискordia билан қиёс қиладилар.

Эридан — 1) Оврупонинг шимоли ёки ғарбидаги афсонавий дарё. Уни баъзан ерости салтанатида деб ҳам тасвирлаганлар; 2) ҳозирги По дарёси.

Эриниялар — қотилларни таъқиб қилувчи интиқом маъбудалари. Улар Аид салтанатида истиқомат қиладилар. Эриниялар сочи ўрнида илонлар тўлганувчи, қамчи ёки мапғалалар билан қуролланган бадбашара кампирлар қиёфасида тасвирланганлар. Румо ривоятида фуриялар деб юритиладилар.

Эриопа — Ойлейнинг хотини “чаққоноёқ” Аякснинг онаси.

Эрифейя — ер юзининг энг чекка ғарбидаги орол. Унинг Эрифейя, яъни “қизил” деб юритилишига сабаб, кун ботар чоғда у ер қип-қизил шафаққа бурканади.

Эрихтоний — Афинанинг афсонавий шоҳи. Ҳефест билан Геянинг ўғли. Аттика вилоятида Афина шахсига сигинишнинг жорий қилиниши, Умумафина байрамларининг таъсис этилиши, Афина ва Посейдон ибодатхоналарининг қурилиши — булар ҳаммаси Эрихтонийнинг фаолияти деб таъкидланади.

Эрот (Румода — Амур ёки Купидон) — муҳаббат маъбудаси Афродитанинг ўгли.

Этеокл — Эдип билан Иокастанинг ўгли.

Этион — Кичик Осиёдаги Фива шахрининг шоҳи, Андромаханинг отаси.

Этна — Сижжилия оролидаги баланд тоғ.

Этолия — Ўрта Юнонистоннинг гарбидаги вилоят.

Эфес — Кичик Осиёнинг гарбий соҳилидаги шаҳар.

Эфиопия (Ҳабашистон) — Ҳомер ва узга шоирларнинг таърифлашича, узоқ умр кўрувчи, масъуд занжиларнинг ўлкаси бўлиб, бу ўлка ер юзининг икки чеккасини — гарбий ва шарқий сарҳадини эгаллаган. Аниқроқ маълумотларга кўра, Африка қитъасида мисрдан жануброққа жойлашган мамлакат Эфиопия деб аталган.

Эфра — Тесейнинг онаси; уни Кастор ва Полидевк асирга олиб, Еленага чўри қилиб беришган. Трояга ҳам у Елена билан бирга бориб қолган.

Эхидна — Тартар билан Реядан туғилган ярми аёл, ярми илон махлуқ. У Тифон билан қовушиб, жуда кўп даҳшатли махлуқларни (масалан, Лерна ҳидраси, Кербер, Химера, Немей шери, Сфинксларни) тугади.

Эя — афсунгар Кирка яшайдиган орол.

Япет — Прометей билан Атлантнинг отаси.

Ҳармония — ("Кадм" бобига қаранг).

Ҳарпиялар (ўғри санамлар) — қуюн ва ўлим шарпалари; кейинги афсоналарга кўра, боши ва сийнаси бўлиб, кўзга кўринмай учувчи ва одамларнинг жонини ўтирловчи қушлар.

Ҳеба — Зевс ва Ҳеранинг қизи. Юнонлар таъбири бўйича, ўн саккиз ёшга тўлган одамларда зоҳир бўлувчи инсон ҳаётининг гуллаган даври ифодаси — мангу навниҳол маъбуда.

Ҳеката — титанлар қизи; энг қудратли маъбуда. У чақалоқ туғилаётганда, бола тарбиялашда оналарга кўмаклашади, хонадонга бойлик келтиради. Мусобақада қатнашаётганларга, суд бўлаётганларга, жангтоҳда жанг қилаётганларга зафар ато этади. Айни пайтда, у арвоҳлар,

тунги босинқирашлар, сеҳру жодулар маъбудаси, яна ерости салтанатида руҳлар ҳокимаси. Ҳекатани уч бошли, олти қўлли махлуқ қиёфасида тасвирлаганлар.

Ҳекатомба — юнон тилида "юзта тана" демақдир. Бу сўз худо йўлига юзта тана (буқа)ни қурбонлик қилиш маъносини билдиради. Кейинроқ бориб, юнонлар ҳар қандай йирик қурбонликни шу ҳектомба сўзи билан ифодалай бошлаганлар.

Ҳектор — Приам ва Ҳекубанинг ўғли, Троянинг асосий ҳимоячиси.

Ҳекуба — Приамнинг хотини, ун тўққиз ўғилнинг (шулар жумласидан: Ҳектор ва Париснинг) ва шунча қизнинг (жумладан, Кассандранинг) онаси. Троя таслим бўлгандан кейин Одиссей уни асира қилиб олиб кетади.

Ҳелен — Приамнинг ўғли, гойибдан хабар берувчи соҳибкаромат йигит. Троя таслим бўлгандан кейин Ахиллекнинг ўғли Неоптолемга қул бўлади, ўз соҳибининг ўлиmidан кейин эса, унинг давлатидан бир қисмига меросхўр бўлади ва Эпир вилоятида "Кичик Троя"ни бунёд қилади.

Ҳеликон — Урта Юнонистондаги (Беотиянинг жануби) тоғ. Юнон ривоятларига кўра, бу тоғда санъат ҳомийлари — музаларнинг маскани бўлган.

Ҳелиос — қуёш худоси. Шафақ-Эос ва Ой-Селенанинг оғаси, титан Ҳиперионнинг ўғли. У ўзининг порлоқ шуъласи билан фоний бандаларга ва барча жонзотларга ҳаёт бахш этади, жинояткорларнинг кўзини кўр қилади. У жуда юксақдан туриб, боқий тангрилару фоний бандаларнинг хатти-ҳаракатини кузатади.

Ҳеллоспонт — Кичик Осиёни Фракиядан ажратиб турувчи бўғоз. Бугунги кунда у Дардонил бўғози деб юритилади. ("Фрикс ва Ҳелла" бобини ўқинг).

Ҳера (Румода — Юнона) — Зевснинг хотини ва айни пайтда, опаси ҳамдир. Зевс уни ўз завжаси ва тангрилар маликаси деб эълон қилмасдан олдин икковларининг никоҳи дастлабки пайтларда замин билан само ўртасидаги иттифоқни ифодалаган, кейинроқ эса инсоний муносабат лойиҳасини ҳам билдира бошлаган. Ҳера никоҳ,

эр-хотин ўртасидаги муҳаббат ва кўзи ёриётган ҳомиладорларнинг пушти паноҳи бўлган. Ривоятлар Ҳерани шафқатсиз, айёр, рашкчи қилиб ифодалядилар: у ўз кундошларини маккорлик билан таъқиб қилади. Зевснинг фоний аёллардан тугилган болаларидан қаттиқ нафратланади. Юнонистоннинг кўпгина шаҳарларида Ҳерага сифинувчи ибодатхоналар бўлган. Улар ичида энг таниқлиси Аргос шаҳрида бўлиб, у ерга Ҳеранинг олтин ва фил суягидан ясалган машҳур ҳайкали қўйилган. Бу шаҳарда ҳар беш йилда маъбуда Ҳера шарафига байрамлар ўтказилиб турган.

Ҳеракл (Румода — Ҳеркулес) — Юнонистонда энг машҳур халқ қаҳрамони. Зевс билан Алкменанинг ўгли. У кўп вақт Ҳеранинг таъқибиди бўлади ва шу маъбуда уюштирган фитналар оқибатида Микена шоҳи қўрқоқ ва нотапон Эврисфей қўлида хизмат қилади. Ҳеракл бу шоҳнинг амри билан ўн иккита энг машҳур жасорат кўрсатади. У ер юзини даҳшатли махлуқлардан тозалайди, Прометейни озод қилади, ҳатто ўлим худосини ҳам енгади. Ҳеракл ўлганидан кейин худолар уни Олимпга олиб чиқиб кетадилар ва у боқий илоҳга айланади. У муттасил Ҳеранинг таъқибиди бўлгани сабабли, “Ҳеракл” исмини олган (“Ҳеракл” сўзи “Ҳера туфайли жасоратлар кўрсатувчи” деган маънони билдиради). Унинг асл исми Алкид бўлиб, бу сўзни “қудратли” деб таржима қилиш мумкин. Юлдузли осмон гумбазида Ҳеракл буржи ҳам мавжуд.

Ҳераклзодалар — Ҳеракл ва унинг тўнғич ўгли Ҳилланинг кўп сонли зурриётлари. Улар Ҳераклга тегишли мулкни тортиб олиш мақсадида Пелопоннесга бостириб юборганлар. Ҳераклзодалар ҳақидаги ривоят тарихий воқеани, яъни Пелопоннесни қадимги Юнонистоннинг энг кўҳна қабиласи — дорийлар томонидан босиб олинишини акс эттиради.

Ҳерения — денгиз бўйидаги шаҳар, унинг ҳокими Нестор эди.

Ҳермес (Румода — Меркурий) — Юнонистоннинг энг қадимги тангриларидан бири. Зевс билан Майянинг

ўгли. Худолар даракчиси. Подалар ҳимоячиси бўлган бу тангрини елкасига қўзичоқ кўтарган ҳолда ("меҳрибон чўпон") тасвирлаганлар. Ҳермес тижоратта, шунингдек, эпчиллик, алдамчилик ва ҳаттоки ўғриликка ҳам ҳомийлик қилувчи тангридир. Булардан ташқари, у гимнастика билан машғул бўлган ёшларга (бундай машғулотлар юнон тарбиясида мажбурий ҳисобланган) паногоҳ бўлган. Ҳомернинг дostonларида Ҳермес биринчи навбатда, худолар муждачиси ва элчиси ҳамда ўлганлар руҳини Аиднинг ерости салтанатига кузатиб қўювчи тангри сифатида тасвирланади. Ҳермес Аргусни ўлдирганидан кейин унга "Аргускуш" (яъни "Аргуснинг қотили") деб нисбат берилади.

Ҳермиона — 1) Елена билан Менелайнинг қизи бўлиб, уни Ахиллеснинг ўгли Неоптолемга турмушга берадилар; 2) Аргонидадаги шаҳар.

Ҳеспер — юнон ривоятларида энг гўзал юлдуз — оқшом юлдузи тангриси, титан Атласнинг огаси. У ўз қизи Ҳесперидани Атласга хотин қилиб беради. Ҳесперида Атласдан тўрт қиз кўради. Улар Ҳесперидалар (яъни Ҳеспер набиралари) деб юритилади.

Ҳесперидалар (Ҳеспер набиралари) — юнон ривоятларида Ҳесперида билан Атласнинг қизлари — санамлар. Улар ер юзининг энг чеккасида, Океан бўйидаги боғда сармаъбуда Ҳеранинг никоҳ совғаси — меваси олтин бўлган олма дарахтини қўриқлаб туришади. Бу санамлар, одатда учта, баъзан эса, тўртта опа-сингил деб таърифланадилар. Булар: Айгла — шуъла, Эрифия — лаъл, Ҳеспера — оқшом ва Аретусалардир.

Ҳестиотида — Фессалиянинг энг гарбидаги вилоят.

Ҳефест (Румода — Вулкан) — олов худоси, темирчилик касбининг пушти паноҳи. Ўзи ҳам моҳир темирчи. Даставвал, вулқонлари отилиб турган вилоятларда, унга ерости олови худоси сифатида сигинганлар. Ҳефест — Олимп аҳли ичида жисмоний меҳнат билан шугулланувчи ягона худо. У ўзига ва ўзга худоларга бағоят муҳташам мис қасрлар қўради. Ахиллес учун гаройиб яроқ-аслаҳалар, Диомед учун — совутлар, Зевс учун — салтанат таёқчаси билан эгида (кўп қалқон) ясайди ва ҳоказо. Уни қўлига

болга ё омбур ушлаган серсоқол, ягриндор темирчи қиё-
фасида тасвирлаганлар.

Ҳиадалар — Савр буржидаги етти юлдуз. Бу юлдузлар
балқиганида ерда йилнинг ёмғир фасли бошланади.
Ҳиадалар, яъни ёмғир санамлари Атлантнинг қизлари
бўлиб, улар овда шер панжасида ҳалок бўлган оғалари
Ҳиасга мудом аза тутиб, тўхтовсиз кўзёш тўкадилар. Бу-
ни кўрган Зевс уларни осмонга олиб чиқиб, юлдузларга
айлантирган.

Ҳиацинт — баҳорда уйғониб гулловчи ва кузда хазон
бўлиб ўловчи табиатни ифодаладиган илоҳ. Одамлар-
нинг ўсимликларга айланиши ҳақидаги ривоятлар антик
давр адабиётида кўп учрайди (Дафна, Адонис, Наргисс
ва бошқалар ҳақидаги ривоятлар билан таққосланг).
Ҳиоцинтга сиғиниш маркази Амикла шаҳри бўлиб, бу
ерда ҳар йили июль ойида Аполлон билан Ҳиоцинтга
бағишланган уч кун давом этувчи ҳиацинтия байрами
жорий қилинган. Байрамнинг биринчи куни ўлганлар
руҳига бағишлаб ҳазин қўшиқлар айтилиб, қурбонликлар
қилинган. Қолган икки кун байрам сифатида нишонланган
ва Апполон шарафига мусобақалар ўтказилган.

Ҳилас (Ҳил) — Ҳеракlining арзандаси ва яроқбардо-
ри.

Ҳилл — 1) Ҳеракlining тўнғич ўғли; 2) Лидия вилояти-
даги Герм дарёсининг ирмоғи.

Ҳименей — ҳам юнонларда, ҳам римликларда никоҳ
худоси.

МУНДАРИЖА

АРГОНАВТЛАР

Фрикс ва Хелла	3
Ясоннинг тугилиши ва тарбияси	5
Ясон Иолкда	6
Ясон ҳамроҳлар йигиб Колхида сафарига ҳозирлик кура бошлайди	8
Аргонавтлар Лемосда	10
Аргонавтлар Кизик яриморолида	12
Аргонавтлар Мизияда	13
Аргонавтлар Вифинияда	15
Аргонавтлар Финей ҳузурида	16
Симплегадалар	18
Аретиада ороми, аргонавтлар Колхидага етиб борадилар	20
Хера ва Афина Афродита ҳузурида	22
Ясон шоҳ Эет ҳузурида	23
Аргонавтлар Медеядан ёрдам сўрайдилар	26
Ясон Эетнинг топширигини бажаради	31
Медея тилларанг терини ўтирлашда Ясонга кўмаклашади	34
Аргонавтлар қайтадилар	35
Ясон ва Медея Иолкда. Пелийнинг ўлими	40
Ясон ва Медея Коринфда. Ясоннинг ўлими	43

ТРОЯ АФСОНАЛАРИ СИЛСИЛАСИ

Зевс билан Леданинг қизи — Елена	48
Пелей ва Фетида	50
Париснинг ҳукми	53
Парис Трояга қайтади	54
Парис Еленани ўғирлайди	55
Менелай Трояга қарши жанг қилгани шайланади	57
Ахилл	59
Троя	61
Юнон қаҳрамонлари Мизияда	63
Юнонлар Авлидада	64
Филоктет	70
Троя қамалининг дастлабки тўққиз йили	72
Ахилл билан Агамемнон ўртасидаги кизо	77
Ахей лашкарининг мажлиси. Терсит	86

Менелай билан Парис яккама-якка жанг қиладилар	92
Пандар қасамга хиёнат қилади. Жанг	97
Ҳектор Трояда. У Андромаха билан видолашади	104
Жанг давом этади. Ҳектор билан Аякснинг яккама-якка олишуви	107
Трояликлар зафар қозонадилар	112
Агамемнон Ахиллес билан ярашмоқчи	115
Юнонлар қароргоҳи яқинида жанг	117
Кемалар яқинида жанг	119
Патроклнинг жасоратлари ва ўлими	125
Патроклнинг жасади учун жанг	129
Фетида Ҳефест ҳузурида. Ахиллеснинг қуроллари	133
Ахилл Агамемнон билан ярашади	134
Ахилл трояликларга қарши жангга киради	135
Ахилл Ҳектор билан яккама-якка жанг қилади	140
Патроклни дафн қилиш	143
Приам Ахиллнинг чодирда. Ҳекторни дафн қилиш	144
Амазон аёллари билан жанг. Пенфесилия	149
Занжилар билан жанг. Мемнон	151
Ахиллеснинг ўлими	153
Теламонзода Аякснинг ўлими	156
Филоктет. Троянинг сўнгги кунлари	158
Троянинг забт этилиши	163
Юнонларнинг ватанларига қайтиши	169

ОДИССЕЙНИНГ САРГУЗАШТЛАРИ

Одиссей санам Калипсо оролида	173
Итакада куёвлар Одиссей йўқлигида унинг мол-дунёсини талаб, густоҳлик қиладилар	174
Телемах Несторнинг, сўнг Менелайнинг ҳузурига боради	178
Куёвлар Телемахга қарши фитна уюштирадilar	181
Одиссей санам Калипсо оролини тарк этади	182
Одиссей ва Навсикая	185
Одиссей шоҳ Алкиной ҳузурида	188
Одиссей ўз кўрган-кечирганларини ҳикоя қилади	192
Одиссей циклоплар оролида. Полифем	194
Одиссей Эол оролида	198
Одиссей лестригонлар оролида	199
Одиссей афсунгар Кирканинг оролида	200
Одиссей Аид салтанатига тушади	203

Одиссей сиреналар ороли ёнида ҳамда Сцилла ва Харибдалар ёнидан сузиб ўтади	206
Одиссей Тринакрин оролида	208
Одиссей Итакага қайтади	211
Одиссей Эвмейнинг кулбасида	213
Телемах Итакага қайтади	215
Телемах Эвмейникида. Одиссей ва Телемах	217
Одиссей ўз саройига мусофир чол қиёфасида кириб келади	220
Одиссей ва Пенелопа	229
Одиссей куйёвлардан қасос олади	233
Одиссей Пенелопага ўзини танитади	241
Куйёвларнинг руҳлари Аид салтанатида	243
Одиссей отаси Лаэрт ҳузурида	245
Фуқаролар исёни. Улар Одиссей билан сулҳ тузадилар	247

АГАМЕМНОН ВА УНИНГ ЎГЛИ ОРЕСТ

Агамемноннинг ўлими	250
Орест отасининг қотилидан ўч олади	253
Аполлон билан Афина-Паллада Орестни Эриниялар таъжибидан қутқарадилар	256
Орест Артемиданинг муқаддас тасвирини олиб келгани Тавридага боради	259

ФИВА АФСОНАЛАРИ СИЛСИЛАСИ

Эдип. Унинг болалиги, ёшлиги ва Фивага қайтиши	262
Эдип Фивада	266
Эдипнинг ўлими	271
Етти саркарданинг Фивага қарши юриши	281
Антигона	293
Эпигонлар юриши	298
Алкмеон	300
Китобда учраган афсонавий, жугрофий номлар, исмлар ва айрим атамалар лугати	304

8000 с.м.
УДК: 398.221

КБК 84(0)3

К 92

Кун, Н.А

К 92 Қадимги Юнонистон афсона ва ривоятлари: К1:
Аргонавтлар/ Н.А. Кун – Т.: «DAVR PRESS» НМУ, 2013.
– 352 б.

ISBN 978-9943-4075-0-3

УДК: 398.221

КБК 84(0)3

Адабий-бадний нашр

Николай Альбертович КУН

**ҚАДИМГИ ЮНОНИСТОН
АФСОНА ВА РИВОЯТЛАРИ**

Иккинчи китоб

ҚАДИМГИ ЮНОН ЭПОСИ

АРГОНАВТЛАР

Муҳаррир Хосият Ражабова
Саҳифаловчи-дизайнер Азиза Ойназарова

Нашриёт лицензия рақами А1-№ 213

2012 йил 4 декабрда нашриётта топширилди.

2013 йил 18 февралда босишга рухсат этилди.

Бичими 84x108 1/32 «Baltica APP» гарнитураси.

Шартли босма табағи 18,5.

Нашриёт ҳисоб табағи 15,18. Адади 2000 нусха.

672-сонли буюртма. Баҳоси шартнома асосида.

Оригинал макет "DAVR PRESS" нашриёт-матбаа
уйида тайёрланди.

"DAVR PRESS" НМУ МЧЖнинг матбаа бўлимида
офсет усулида чоп этилди.

Манзил: Ўзбекистон Республикаси, 100156, Тошкент шаҳри,
Чилонзор тумани, 20^а-даҳа, 42-уй.

Тел: +998(71) 120-1299;

Маркетинг бўлими: +998(71) 120-1233, 120-1202

Web: www.davrpess.uz, www.kitoblar.com;

E-mail: davr-press@mail.ru